REIMPRIMATUR

F. D. Buttaoni *Ord. Praed. S. P. A. Mag.*

REIMPRIMATUR

Joseph Canali *Archiep. Collossen. Vicesgerens.*

TRACTATUS DE GRATIA

PARS TERTIA

TRACTATUS
DE SACRAMENTIS IN GENERE

tis propositum suum declarat de omittenda formae conditionalis mentione (et est Prop. XXVIII.) proscribitur, in Constit. *Auctorem fidei*, tanquam *temeraria*, *praxi*, *legi*, *auctoritati Ecclesiae contraria.*

198. Illa tamen conditio passim ac temere non est adhibenda; sed tunc solum ea uti licebit, cum prudens et probabilis subest dubitatio, an quis rite fuerit baptizatus et ordinatus, nec potuit post diligentem praemissam indagationem rei veritas innotescere (1). Atque haec quoad Sacramenta characterem imprimentia. Quoad Sacramenta reliqua consuli possunt theologiae moralis tractatores.

199. Notandum est, 3. ex dictis circa formam, quae tacite ac mente conceptam conditionem includebat, quaeque obtinuit septem prioribus ecclesiae seculis, non modicam lucem affulgere ad enucleandam controversiam circa objectum intentionis, quae ad Sacramentum conficiendum in ministro requiritur. Juxta Ambrosium Catharinum stat omnino ac valet Sacramentum, si minister duntaxat intendat celebrare ritum illum, quem ecclesia celebrat et illum reipsa libere, serio, omnique semoto joco, exterius usurpat, materiam adhibens formamque pronuncians, in iis maxime circumstantiis, ex quibus determinatur ad agendum tanquam ecclesiae minister. Hinc nihil juxta ipsum obest valori Sacramenti, si minister intra mentis latebras contrariam intentionem gerat, qua nolit actionem suam esse talem Sacramenti actionem, qualem Christus instituit (2).

200. Catharini sententiae subscribunt plerique Galli

(1) Ita rursum Bened. XIV. loc. cit. num. 3. Apud quem cfr. quando *probabilis* dubitatio adesse praesumi possit, ita ut licite sub conditione baptisma conferri queat.

(2) Cfr. Ambros. Catharinus, *De necessaria intentione in perficiendis Sacramentis*, opera Jac. Hyac. Serry, Patavii, 1727; qui postea edidit aliud opus, cui tit. fecit: *Vindiciae vindiciarum Ambrosii Catharini*, ubi nitidius etiam Catharini sententiam exponit.

cramenta constituentes. Jam vero per *materiam* Sacramenti intelligitur id, quod ante verba a ministro proferenda praeexistere concipitur; per *formam* verba, quae a ministro proferuntur in collatione Sacramenti. Ceterum non semper aliquid materiale in ea re, quae *materia* nuncupatur, requirendum est.

197. De forma conditionata ita scribit Benedictus XIV. *De Synodo dioeces.* lib. VII. cap. VI: Eam a scholasticis esse adinventam, nonnulli viri eruditi existimant; sed eos toto coelo aberasse ait Martene (1). Licet porro ante sec. VIII. praedictae conditionatae formulae expressam mentionem in conciliis et patribus non inveniamus, non recte tamen inde intulit Natalis Alex. illam non fuisse in usu; quinimo ex antiqua et constanti ecclesiae praxi oppositum colligi putamus. Quod hac argumentatione ostendimus. Perpetuum catholicae fidei dogma fuit, unicum esse baptisma; quod propterea rite collatum sine gravi piaculo iterari posse, semper ecclesia negavit. At eadem ecclesia, quae ita docuit, eos nihilominus, de quibus disputabatur, an essent in Christo regenerati, incunctanter baptizandos praecepit. Jam vero ne dicamus ecclesiam incidisse in errorem rebaptizantium, quem toties detestata est, necesse est existimare, eam non aliter in ea dubietate baptismum conferri voluisse quam sub tacita et mente concepta conditione: *si nondum es baptizatus.* Haec autem conditio, quae prius mente tantum concipiebatur, coepit sec. VIII. cum ipsa baptismi forma exprimi et pronunciari; quam quidem disciplinam Alexander III. ubique servandam edixit, eandemque sanctionem confirmavit Joannes XXII. (2). Ita Bened. XIV. Porro illis Rom. Pontificibus accessit Pius VI. a quo *Deliberatio synodi* (Pistoriensis), *qua praetextu adhaesionis ad antiquos canones in casu dubii baptisma-*

(1) *De Antiq. Eccl. ritibus* tom. 1, lib. 1, cap. 1, art. 16, num. 9.

(2) Apud Raynaldum ad annum 1333, num. 42.

PRAELECTIONES
THEOLOGICAE

QUAS

IN COLLEGIO ROMANO S. J.

HABEBAT

JOANNES PERRONE

E SOCIETATE JESU

IN EOD. COLL. THEOL. PROF.

EDITIO SECUNDA ROMANA, DILIGENTER EMENDATA, ET VARIIS ACCESSIONIBUS AB AUCTORE LOCUPLETATA

VOL. VI.

CONTINET TRACTATUS DE GRATIA
ET DE SACRAMENTIS IN GENERE

ROMAE
TYPIS COLLEGII URBANI
SUPERIORUM PERMISSU
1843.

TRACTATUS

DE GRATIA CHRISTI

TRACTATUS
DE GRATIA

PROOEMIUM

1. In eum praecipue finem Unigenitus Dei Filius nostram sibi sumpsit naturam, tum ut homines a labe et poena eriperet, quam ipsi et primi parentis culpa contraxerant et privata sua nequitia sibi quisque consciverat, tum etiam ut illos ad Dei consortium revocaret atque ad aeternam felicitatem eveheret. Deus enim proposuit, ut loquitur Apostolus, *in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo*, *quae in coelis et quae in terra sunt in ipso* (Ephes. I, 9, 10). Haec porro *instauratio* in impii justificatione potissime consistit, et in adjumentis sive subsidiis, quibus homines adjuvantur ad eam sibi comparandam, atque in eadem jam comparata perseverandum, fructusque vita aeterna dignos eliciendos, donec ad Dei perveniant adspectum. Haec autem sunt, de quibus in praesentia agere instituimus, de gratia nempe, ut vocant, actuali, item de gratia sanctificante sive de justificatione, tum denique de merito; ex quibus profluit totius tractatus in tres partes distributio.

PARS PRIMA

DE GRATIA ACTUALI

2. Si magna illa *instauratio*, quam Christus perfecit per sacrificium mortis suae, in eo potissime consi-

stit, quod hominem lapsum reparat, atque in pristinum, ex quo exciderat, statum revocat, patet talem ac tantam inter statum hominis innocentis et lapsi, ac demum per Christum reparati, intercedere veluti necessitudinem ac dependentiam, ut alter ab altero divelli omnino non possit. Ex recta siquidem aut prava notione primaevae conditionis primorum parentum, aut orthodoxa aut haeretica doctrina dimanat circa gratiam atque, ut deinceps videbimus, circa justificationem et meritum bonorum operum. Ex hoc enim primo veluti anulo, tota contexitur series aut veritatum, quae doctrinam catholicam constituunt, aut errorum sibi mutuo adversantium, quos pro diversa indole haeretici professi sunt, ad illam quoquo modo labefactandam.

3. Ut igitur contrarius pateat aut veritatum aut errorum nexus, atque uno veluti intuitu dignoscatur primae hujus tractatus partis conspectus, juverit hic subjicere diversa haereticorum systemata, eaque conferre cum doctrina ecclesiae catholicae. Inde enim eruemus errorum seriem ex suo veluti principio, atque unitatem catholicae doctrinae ex suo pariter fonte profluentem. Magnam hinc praeterea lucem mutuabimur ad intimius dignoscendam diversae doctrinae indolem, quam sive propugnare sive convellere nobis proposuimus.

4. *Primo* itaque pelagiani inficiantes primum parentem ad statum supernaturalem per gratiae collationem fuisse evectum, ac dono integritatis a Deo cumulatum, confecerunt nullam dari primigeniam labem, quae in posteros transmitteretur; nullum vulnus, nullam infirmitatem ex ea homines contrahere: homines sibi sufficere, neque eis opus esse alio subsidio seu gratia Salvatoris, sive ad mandata servanda, sive ad acquirendum qualemcumque utut sublimem perfectionis gradum, ipsamque ἀπάθειαν sive *imperturbabilitatem* assequendam. Ac haec enim sibi comparanda, in horum systemate ha-

bent homines dona Creatoris, quibus instructi sunt; hinc omnem gratiae interioris necessitatem rejecerunt.

5. *Secundo.* Sociniani cum pelagianis plane conveniunt. Rationalistae eadem sectantes vestigia, in eosdem errores lapsi sunt. In istorum enim systemate, homo paradisiacus non fuit nisi typus primitivus idealis perfectionis, ad quem in se referendum ejus posteri provocantur, cui additus est alius typus longe praestantior in Christo Jesu. Homo quippe ex principio naturali perfectibilitatis semper potest in perfectione adipiscenda ulterius progredi, ita ut non solum typum referre, sed etiam ipsum superare queat. Nullus datur status supernaturalis, ex quo homo exciderit, aut ad quem revocari debeat; nulla praeterea ipsi opus est gratia, sive ad malum vitandum, sive ab bonum prosequendum (1).

6. *Tertio.* Semipelagiani quamvis peccatum originale admiserint ejusque in posteros Adae propagationem cum praecipuis saltem consectariis, quae ex hoc dogmate profluunt, non tamen omnia ipsius consectaria fassi sunt. Parum namque sibi constantes, dum plus quam par est liberi arbitrii viribus tribuerunt, initium salutis in homine collocarunt ac perseverantiam absque peculiaris gratiae subsidio. Quare cum pelagianis tum gratiae necessitati, quoad salutis initium et finem, tum ejus gratuitati detraxerunt, permiscentes statum integritatis cum statu elevationis ad ordinem supernaturalem per gratiam, qua primi parentes aucti a Deo sunt.

7. *Quarto.* Contra vero novatores saeculi XVI, ex principio quod constituerunt, protoparentum integritatem ac statum supernaturalem partem essentialem constituisse humanae naturae, confecerunt, 1. per peccatum originale ita foedatam in essentiali sua parte esse hamanam naturam, ut nihil sani et integri ea retinuerit; 2. amisis-

(1) Cfr. quae de hoc argumento scripsimus tom. III, *De Deo Creat.* n. 490 et seq. cum notis appositis.

*

se hominem liberum arbitrium, ita ut omni actu et potentia sive intellectus sive voluntatis destitutus fuerit, non solum ad pios motus, sed ad ipsa opera moraliter honesta elicienda (1); 3. haec opera sine gratia peracta totidem esse vitia et peccata; 4. gratiam hominem cogere ad agendum, seu gratiam humanae voluntati ineluctabilem necessitatem inferre, aliaque ejusmodi, quae ex eodem principio dimanant, quaeque suo loco enucleatius exponemus. Interea ad scopum quem nobis hic praestituimus, quod attinet, constat hominem in istorum systemate passive sub gratia se habere, nihilque agere eidem gratiae assentiendo aut cooperando.

8. *Quinto*. Bajus, et ex eo Jansenius et Quesnellus, novatorum systema adoptantes quoad primam protoparentum conditionem, dum autumarunt justitiam originalem cum donis ac privilegiis conjunctis debitam eis fuisse ex ipsa creatione, in eosdem scopulos impegerunt, tum circa amissionem libertatis et opera infidelium et peccatorum, tum circa gratiae naturam et efficaciam, tum denique circa praedestinationem absolutam. Quocirca, si verba mutaveris, immo quandoque nec ipsa verba, recte vocaveris systema jansenistarum systema protestantium nova methodo propositum.

9. Porro ecclesia catholica ex opposito principio de integritate primi hominis, deque ejus elevatione ad ordinem seu statum supernaturalem tanquam dono naturae superaddito, accidentali ac plene gratuito, a quo ille per peccatum excidit, et cum eo universa ejus propago, oppositas recensitis erroribus et contradictorias consecutiones deduxit. Ac 1. quidem docet, tum integritate tum elevatione ad statum supernaturalem hominem per peccatum destitutum esse, seu ipsum penitus amisisse justitiam originalem cum donis ipsi justitiae conjunctis. 2.

(1) Cfr. ibid. n. 483 et seqq. et in not.

In ordine ad statum supernaturalem et gratiam sanctificantem docet, hominem lapsum secundum animam mortuum esse; in ordine autem ad integritatem, ipsum secundum animam et corpus in deterius mutatum fuisse. 3. Relate pariter ad hanc integritatem, liberum hominis arbitrium per peccatum viribus fuisse attenuatum et inclinatum. 4. Cum vero haec omnia relativa sint ad privilegia et dona gratuita naturae superaddita eique accidentalia, patet ex ecclesiae catholicae doctrina, hominem lapsum his privilegiis et donis gratuitis expoliatum, in eum statum incidisse, in quo, dempta culpa, fuisset conditus, si Deus noluisset eum ad ordinem supernaturalem elevare ac integritate ceterisque donis cumulare, illi propterea imbecillitati obnoxium, quam per se postulat naturae humanae conditio. 5. Hinc ecclesia docet, nulla ratione posse hominem quidpiam sua virtute aut desiderare, aut velle, aut operari in ordine ad statum supernaturalem; sed ad eum recuperandum omnino necessariam ei esse gratiam Salvatoris. 6. Quod consequens est, hanc gratiam esse prorsus gratuitam, atque ex mera Dei largitate propter Christi merita homini concedi. 7. Cum tamen homo lapsus, ut diximus, liberum arbitrium, quale natura humana in se spectata exposcit, conservaverit, nec illud fuerit debilitatum, nisi relate ad eum statum integritatis ex quo excidit, hinc docet ecclesia, hominem posse libere cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti per gratiam, atque etiam dissentire, si velit (1): respuit proinde doctrinam de gratia necessitatem inferente. 8. Ex eodem principio profluit ejusdem ecclesiae doctrina, juxta quam homo lapsus per liberum arbitrium quo non fuit destitutus, potest aliquod morale bonum velle et efficere, ac opera moraliter ho-

(1) Huc referuntur can. IV et V sess. VI concil. Trid. ac propositiones in Bajo et Quesnello proscriptae, quas inferius dabimus. Cfr. interea in tract. cit. n. 483 et seqq.

nesta, seu sine gratia peracta, non esse totidem peccata (1). 9. Docet tamen in arduis praeceptis, et cum gravibus urgetur tentationibus, hominem lapsum gratia medicinali indigere, sive ad illa adimplenda, sive ad has superandas, prout auxilio aliquo, licet naturalis ordinis, pariter indiguisset, si Deus homini a se condito neque adjecisset donum integritatis, neque eum elevasset ad ordinem supernaturalem (2). 10. Demum, cum Christus universum humanum genus instauraverit seu reparaverit, Deus vero, etiam supposita originali noxa, omnes homines salvos fieri voluerit, fideles praesertim ac justificatos, docet ecclesia Deum pro opportunitate auxilia necessaria omnibus conferre, praesertim fidelibus ac justis, ad ea praestanda, quae propriis viribus praestare non possent (3).

10. Atque haec satis in praesentia sint quoad utriusque systematis haeretici ac doctrinae catholicae expositionem; cetera enim, quae ex oppositis utriusque adversae doctrinae principiis consequuntur, sive sint errores sive veritates, pergemus explanare, ubi erit locus, cum scilicet de justificatione ac merito agemus, deinde etiam cum de sacramentis.

11. Interea ex duplici conspectu, quem breviter ac summatim exposuimus, tum errorum, in quos haeretici prolapsi sunt, tum veritatum catholicarum quas tenet ecclesia, cum cujusque origine, nexu ac dependentia, patet, quodnam munus nostrum sit in prima hac tractatus parte (4). Agendum scilicet erit de gratiae necessitate, de ejusdem, ut vocant, gratuitate, natura ac di-

(1) Ex. can. VII, sess. cit. conc. Trid. et propp. damnatis in Bajo et Quesnello, quas suo loco adducemus.

(2) Cfr. tract. cit. n. 338 et seqq.

(3) Cfr; quae scripsimus tom. II, Tract. *De Deo ejusque attributis*, n. 459 et seqq.

(4) Haec autem, quae vix hic adumbravimus, latius explanabimus in hujus primae partis decursu, cum nempe veritates catholicas constituemus adversus contrariam doctrinam singulorum adversariorum.

stributione. In totidem propterea capita hanc tractatus partem dispertiemur, exposita prius ejusdem actualis gratiae multiplici acceptione ac divisione, ut methodo ac perspicuitati consulamus.

CAPUT I.

PRAELIMINARE

DE GRATIAE ACTUALIS NOTIONE ET DIVISIONE

12. 1. Gratia generatim sumpta quodvis donum aut beneficium significat, sive externum sive internum, ex mera liberalitate a Deo rationali creaturae tributum. Quo sensu creatio, conservatio aliaque his adnexa, multo magis lex, doctrina, exempla atque alia his similia gratiae nomine donari possunt. Id ipsum dicatur de donis illis, quae vulgo *gratiae gratis datae* nuncupari solent, cujusmodi ex. gr. sunt potestas miracula edendi, vaticinia, etc., quae in aliorum potius quam in illius, qui ea recipit, utilitatem cedunt.

13. 2. Prout vero hic accipitur, gratiae nomine intelligimus gratuitum illud internum auxilium, quod Deus per Christi merita homini lapso largitur, tum ut ejus infirmitati consulat, atque ita ipse valeat mala declinare ac bona praestare, tum ut eum erigat ad statum supernaturalem, atque idoneum faciat ad actus supernaturales eliciendos, ut justificationem possit adipisci, in eaque jam consecuta perseverare, donec perveniat ad vitam aeternam.

14. Ex hac porro gratiae notione non modo patet, agi hic de dono gratuito ac interno naturae superaddito, cujus causa *efficiens* Deus sit, *meritoria* Christus, *finalis* vita aeterna; verum etiam de dono illo agi, cujus duplex est effectus, tum scilicet subveniendi naturae

infirmitati per peccatum contractae, tum hominem lapsum restituendi in statum supernaturalem, ex quo homo ipse per Adae culpam exciderat, ut sic idoneus efficiatur ad actus supernaturales eliciendos, qui impetratorii quidem esse possunt justificationis, non autem meritorii ipsius justificationis, aut vitae aeternae. Hos enim, ut postea videbimus, non potest homo, nisi insuper gratia sanctificante sit instructus, elicere. Quatenus gratia hominem lapsum sanat ab infirmitate, quam per amissionem doni integritatis contraxit, eique praebet vires ad bene agendum, ad superandas tentationes atque ad malum declinandum, gratia *medicinalis* nuncupatur; quatenus autem hominem elevat ad statum supernaturalem, gratia *elevationis* vocari consuevit.

15. Quamvis passim utrumque officium simul gratia praestet, attamen duo haec simul permisceri non debent cum ex tali permixtione nec pauca nec levia incommoda oriantur. Fieri enim potest, ut gratia conferatur tantum ad robur addendum, ut homo ea praeditus ardua perficere aut mala valeat declinare, uti in infidelibus contingit, etsi propterea ipsorum opera non possint dici supernaturalia; tum etiam fieri potest, ut detur gratia solum ad ponenda opera supernaturalia, aut etiam meritoria, etsi vires non addantur, cum nempe agitur de re facili, ad quam vires naturales pertingere possunt. Hinc est quod distinguere solent theologi inter *substantiam* operis ac ejusdem, ut vocant, *supernaturalitatem*. Ad substantiam operis sufficit gratia supernaturalis *entitativa*, ut scholae loquuntur; ad ejus supernaturalitatem requiritur praeterea *objectum formale* seu *motivum* supernaturale. Quando vero duo haec simul concurrunt, exurgit gratia illa, quae proprie ac stricte sumpta supernaturalis est, et ita nuncupatur tum ratione *sui* tum ratione *modi*. Ceterum prius, quod recensuimus, gra-

tiae officium potissime afficit voluntatem; posterius afficit potissime intellectum.

16. Haec enucleatius circa gratiae notionem exponere voluimus ad omnia adversariorum diverticula praecavenda. Si quis porro cuperet accommodatiorem gratiae actualis definitionem, eam dicimus *donum Dei internum ac supernaturale creaturae rationali per Christi merita concessum in ordine ad vitam aeternam*.

17. 3. Gratia sic exposita multifariam dividitur juxta varias ejus operationes aut etiam exitum. Nos potiores ac celebriores divisiones ad finem, quem intendimus, subjiciemus.

18. Prima partitio est in gratiam *praevenientem* sive *excitantem*, quae et *operans* interdum dicitur, et in gratiam *cooperantem* sive *concomitantem*. In hanc divisionem concedunt veteres ac recentiores; ast non eadem fortasse veteribus ac recentioribus his nominibus significatio subest. Etenim s. Augustino gratia praeveniens nihil aliud est, nisi gratia, quae nullum antecedens meritum supponit, sed omne meritum *praevenit* (1); a re-

(1) Nullus fortasse locus adduci potest ex s. Augustino, in quo ipse vocem *praevenire*, aut gratiae, qua nos Deus *praevenit*, aut gratiae *praevenientis* non usurpaverit eo sensu, quem diximus. Satis hic sit decretorium ipsius testimonium afferre ex *Epist.* CCXVII, *ad Vital.* n. 28, edit. Maur. (quod in posterum semper subintelligendum est) ut pateat, quaenam sit ejus mens, dum vocem *praevenire* adhibet; sic igitur loquitur s. Doctor: « Haec et alia testimonia divina . . . ostendunt, Deum gratia sua auferre infidelibus cor lapideum, et praevenire in hominibus bonarum merita voluntatum; ita ut voluntas per antecedentem gratiam praeparetur, non ut gratia merito voluntatis antecedente donetur ». Vid. etiam *Enchir.* cap. 32; *De Natur. et Grat.* cap. 31; *Contra duas epist. Pelag.* lib. II, cap. 9, n. 21. Item. ibid. cap. 8, n. 17; cap. 6, n. 11; lib. IV, cap. 6, n. 13; *De gestis Pelag.*, cap. 14, n. 34; *Epist.* CCXIV, *ad Valent.* n. 4; *De praedest.* cap. 3, n. 7, etc. Ac eodem sensu eamdem vocem adhibet s. Prosper, *Epist.* CCXXV, inter Augustinianas, n. 3, 4, 5, 6. Praeterea, quod animadvertendum est, ipsum concilium Tridentinum, sess. VI, can. III, ad sancti Augustini mentem hanc vocem adhibuit et eadem significatione; quod pariter praestitit, ibid. cap. 5, ubi exposuit, quo sensu declaraverit a Dei per Christum Jesum *praeveniente* gratia exordium sumendum esse justificationis, dicens: *Hoc est ab ejus vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur.*

centioribus autem gratiae *praevenientis* nomine intelliguntur motus illi indeliberati, qui ad bonum alliciunt, ac in nobis a Deo excitantur sine nobis, quatenus a nostra non pendent voluntate. Quod sedulo notandum est tum ad s. Doctoris intelligentiam, tum ad praecavendam confusionem (1). Gratia *cooperans* est concursus supernaturalis ad illud bonum volendum et eliciendum, ad quod per gratiam praevenientem excitatur humana voluntas, quia Deus gratia sua simul cum humana libera voluntate ad bonum faciendum cooperatur. Hoc inter utramque gratiam intercedit discrimen, quod gratia praeveniens immediate in intellectum, mediate autem agat in voluntatem; gratia cooperans afficiat directe ac immediate voluntatem. Si motus, quos excitat gratia praeveniens, sunt ordinis supernaturalis, tunc actio, quae elicitur per gratiam cooperantem, erit supernaturalis; secus consistent in ordine naturalis honestatis, ut in infidelibus contingere solet. Utrique autem gratiae simul sumptae, prout supernaturalis est, convenit illa definitio s. Augustini, nempe gratia est *inspiratio dilectionis, ut cognita sancto amore faciamus* (2), seu, ut alibi idem loquitur, quae datur *non solum ut facienda noverimus, verum etiam ut cognita faciamus; nec solum ut diligenda credamus, verum etiam ut credita diligamus* (3).

(1) Nam quatenus gratia significat illustrationem, non potest nisi immediate afficere intellectum, qui solus capax est illustrationis; ac mediate afficit voluntatem, quatenus haec motivis ab intellectu cognitis movetur ad aliquid optandum ac volendum. Sic etiam concupiscentia, per motus suos indeliberatos, nonnisi mediate et indirecte agit in voluntatem ipsam. Idque poscit natura ipsa creaturae rationalis, quae nonnisi mediante intellectu, moveri potest ad aliquid volendum vel rejiciendum. Cum propterea affirmatur, gratiam *praevenientem* operari immediate in ipsam voluntatem, id intelligi debet, quatenus, ut diximus, in sensu veterum, gratia praeveniens utramque gratiam complectitur *illustrationis* et *inspirationis*, seu, ut recentiores loquuntur, gratiam *praevenientem* et *cooperantem*. Cfr. Zorzi, *Prodromo della nuova enciclopedia italiana*, Siena 1779, Appendice *Grazia efficace*, num. 5 et seqq.

(2) *Lib.* IV, *ad Bonif.* seu, *Contra duas epist. Pelag.* cap. 5, n. 11.

(3) *De grat. Christi*, lib. I, cap. 12, 13. Haec est gratiae idea, quam constanter praedicat s. Augustinus,

19. Partitio altera est in gratiam *sufficientem* et *efficacem*. *Sufficiens* gratia ea dicitur, quae caret effectu, seu cui voluntas non assentitur; contra *efficax* ea est, quae obtinet effectum ad quem datur, seu cui consentit voluntas. Utrum vero hic assensus vel dissensus voluntatis repeti debeat ex diversa gratiae sufficientis et efficacis natura, an a sola libera hominis voluntate, non consentiunt doctores in scholis catholicis, ut suo loco exponemus.

20. Gratia sufficiens subdivitur in *proxime* ac *remote sufficientem*. *Proxime sufficiens* vocatur ea, quae praebet immediate vires necessarias ad agendum; *remote* autem *sufficiens* ea dicitur, quae nonnisi mediate, ex. gr. per orationem, ejusmodi vires suppeditat.

21. Cum interdum in hac ipsa prima tractatus parte necessario mentionem facere debeamus de gratia *sanctificante* seu *habituali*, ne penitus ignoretur, quid sub hoc nomine veniat, ipsius subjicimus notionem ad dicendorum intelligentiam. Gratia itaque *sanctificans* seu, ut ajunt, *habitualis* ea est, qua homo immediate conjungitur Deo, fit justus ac vitae aeternae haeres, estque in homine permanens, et per modum habitus eidem inhaerentis concipitur. Qui ea ornatus est, dicitur esse in statu gratiae. Verum de hac postea.

22. His, quatenus opus erat, circa variam gratiae acceptionem et divisionem expositis, iter, quod nobis constituimus, jam aggredimur.

qui, *De peccat. meritis*, lib. II, cap. 17, n. 26, munus gratiae demonstrat in eo esse, *ut innotescat, quod latebat, et suave fiat, quod non delectabat;* et ibid. cap. 19, n. 32, vocat gratiam *certam scientiam et victricem delectationem ... lucem, qua illuminantur tenebrae, et suavitatem, qua dat fructum suum terra nostra.*

CAPUT II.

DE GRATIAE NECESSITATE

23. Quadruplici ratione gratia actualis dici ac esse potest necessaria : vel scilicet ad opus ordinis naturalis, vel ad opus ordinis supernaturalis, vel ad opus meritorium, vel denique ad perseverandum in bono usque ad vitae exitum. Varii porro nobis occurrunt adversarii pro diversis hujus necessitatis respectibus, quos recensuimus. Pelagiani sub quovis respectu divini hujus auxilii necessitatem rejiciunt. Semipelagiani hanc necessitatem aggrediuntur tum quoad initium fidei tum quoad perseverantiam. Novatores ac jansenistae ex adverso nimis urgent hanc ipsam necessitatem, dum contendunt, sine gratia actuali nullum opus moraliter bonum agere hominem posse, vel etiam non posse sine fide, imo neque praestare posse bonum opus qualecumque sine justificatione aut gratia sanctificante. Cum igitur ex contrario principio profluxerint ejusmodi errores, et alii per defectum, ut aiunt, alii vero per excessum aeque impetant gratiae necessitatem, ut perspicuitati consulamus, in quatuor distinctos articulos hoc totum argumentum partiemur; in quorum duobus prioribus adversus eos, qui per defectum, in duobus posterioribus adversus eos, qui per excessum pugnant circa gratiae necessitatem, agemus. Sic enim, omnem evitantes confusionem, universam qua late patet doctrinam complectimur catholicam sub uno eodemque capite; ex quo deprehendemus, quid homo possit aut non possit propriis viribus tum in ordine supernaturali tum in ordine naturali, ac demum quousque sese extendat gratiae necessitas ad opera sive supernaturalia sive moralia elicienda.

ARTICULUS I.

De erroribus pelagianorum circa gratiae necessitatem

24. Cum primus hominum parens in systemate pelagianorum ut innuimus, neque supra naturae suae conditionem a Deo evectus fuerit per gratiae sanctificantis collationem, neque auctus dono integritatis, hinc Adam per peccatum nec excidit a tali statu, nec ullam infirmitatem contraxit; id est, neque expoliatus fuit supernaturalibus, neque fuit vulneratus in naturalibus. Quapropter ejus filii sine peccato nascuntur, ac in eodem statu nascuntur, in quo primus homo a Deo conditus fuit, cum nativa illa imbecillitate, quae propria naturae humanae est, obnoxii ignorantiae, concupiscentiae colluctationi ac demum morti. In hac hypothesi facile erat inferre, neque Adam post peccatum neque ejus posteros qualicumque indiguisse auxilio supernaturali, quo ad statum supernaturalem restituerentur, neque adjutorio quo aut eorum intellectus illustraretur, aut voluntas validior redderetur ac idonea ad bonum quodvis peragendum aut ad superandos tentationum impetus. Quod si a Deo ejusmodi conceduntur subsidia, ea quidem faciliorem efficient hominis laborem tum ad veritatis inquisitionem tum ad bonum praestandum; verumtamen ejusmodi praesidia aut forent externa, aut si interna, absolute ac per se minime essent necessaria.

25. Tale est pelagianorum systema, quod totam evertit gratiae necessitatem. Illud tamen Pelagius aperte minime professus est; sed verbis est usus ad fallendum compositis, utpote qui et catholicus videri et haereticus esse vellet. Etenim 1. gratiam fassus est; sed gratiae nomine dona naturalia Creatoris significabat; 2. gratiam aliam

addidit praeter naturam, nempe legem ac revelationem; 3. exempla Christi ac peccatorum remissionem; 4. his juxta aliquos adjecit aliquam interiorem illustrationem, qua indirecte saltem excitaretur hominis voluntas ad *facilius* operandum. Quo referuntur s. Augustini verba, lib. *De gratia Christi*, ubi postquam commemorasset Pelagii dictum: *Ut, quod per liberum homines facere jubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam*, subdit: *Tolle* facilius, *et non solum plenus, verum etiam sanus est sensus* (1). Hic stetit Pelagius cum suis celebrioribus discipulis Caelestio et Juliano. Siquidem nunquam admisit necessitatem gratiae, qua immediate excitaretur atque adjuvaretur voluntas ad actus supernaturales eliciendos, tum nempe quoad ipsius actus substantiam, ut ajunt, tum quoad modum; nunquam scilicet admisit gratiam voluntatis seu, seu ut vocant, inspirationis. Quod vero spectat ad gratiam praevenientem, eo sensu nempe, quo eam recentiores theologi exponunt, de motionibus indeliberatis, quibus per illustrationem excitamur ad bene agendum, eatenus eam admittere visus est, quatenus facilior nobis per ipsam redditur actuum salutarium ac mandatorum executio, minime vero quatenus ad actus singulos eliciendos sit absolute necessaria. Dixi eo sensu, quo gratiam *praevenientem* exponunt recentiores theologi; siquidem, prout hanc vocem veteres accipiebant de gratia interioris illustrationis et inspirationis seu operante et cooperante, quae omne meritum nostrum praeveniret, eam, ut videbimus cap. seq. nunquam admiserunt pelagiani.

(1) Cap. 29, n. 30. Nonnulli ex his Augustini verbis conjiciunt, Pelagium tandem aliquando admisisse veram gratiam interiorem illustrationis et inspirationis; ast perperam, ut patet ex iis, quae scribit s. Doctor, ibid. cap. 26, n. 27: « Istam Dei gratiam in divinis eloquiis manifestam etiam Pelagius manifeste fateatur, seque tamdiu contra sensisse non operiat impudentissimo pudore, sed dolore saluberrimo aperiat.... Cognitionem et dilectionem, sicut sunt discernenda, discernat ».

26. Ex his colligimus, 1. controversiam, quae inter pelagianos et s. Augustinum viguit circa gratiae necessitatem, in postrema periodo tandem deductam esse ad necessitatem gratiae, quae immediate afficeret voluntatem eam praeveniendo ac adjuvando; non autem, ut perperam contendit Jansenius ad gratiam, quae necessitatem inferret voluntati, quam a Pelagio admitti voluisset s. Augustinus (1). Colligimus 2. hanc gratiae necessitatem, quatenus complectitur et praevenientem et cooperantem, ad actus singulos salutares absolutam esse ut adstruebat s. Augustinus partes ecclesiae catholicae sustinens, secus ac volebat Pelagius ejusque discipuli (2). Ambae propterea hac veritates catholicae sequentibus pro-

(1) Lib. v, *De haeresi pelagiana*, cap. 11, pag. 110, edit. Rothomag. 1652, et sic in posterum, hac enim editione utor. Ibi igitur Jansenius totus in eo est, ut adstruat, quartum statum controversiae pelagianae in eo stetisse, ut Pelagius contenderet, gratiam nullam inferre necessitatem libero arbitrio, ita ut voluntas ei semper possit resistere aut obtemperare, contra vero s. Augustinus juxta catholicae ecclesiae fidem exigeret praeterea, ut talem gratiam admitteret, quae cogeret voluntatem ineluctabili necessitate ad agendum.

(2) Circa historiam pelagianae haereseos cfr. Petavius, *De pelagianorum et semipelagianorum haeresi, lib. un.* Card. Noris, *Histor. pelagianae*, lib. 1, Opp. edit. Veron. 1729, tom. 1; Joan. Garnerius S. J. *Dissert. in historiam pelagianam*, quae extat in appendice Augustiniana Joan. Clerici, pag. 40 et seqq. nec non Marii Mercatoris opera studio Joan. Garnerii, Paris 1673, praesertim appendix posterior ad primam partem operum Marii Mercatoris, complectens dissertationes septem, in quibus integra continetur historia pelagiana, pag. 125 et seqq. Tanti porro fecit card. Norisius lucubrationes Joan. Garnerii, etsi in omnibus ei non assentiatur, ut scripserit ad Magliabecum: « Hoc tamen te monitum velim, ne feliciori aliis in scriptis Garnerii eruditioni quidpiam per me detractum putes; illum enim tanti facio, ut si ejusdem de rebus pelagianis commentaria historiam, quam de eadem haeresi hoc anno patavinis typis excusam emisi, praevenissent, mea statim scripta (quod sincere affirmo ac sancte juro) in angulum omnino projecissem » (tom. III, opp. col. 1176). Cfr. praeterea Nat. Alexander, *Hist. eccl.* saec. v, cap. 3, *De haeresibus, quibus infestata ecclesia est seculo* v, art. 2 et 3, nec non duae egregiae P. Livini Meyer dissertationes, quarum altera perstat ad calcem vol. I. *Hist. de auxiliis*, edit. Antverp. 1705, pag. 734, sub hoc titulo: *Dissert. de genuinis Pelagii et massiliensium erroribus*; altera ad calcem vol. II. *Hist. de auxiliis vindicatae*, Bruxel. 1715, Diss. IV, cui titulum praefixit: *De pelagianorum et massiliensium contra fidem erroribus.*

positionibus propugnandae sunt ac vindicandae adversus expositos pelagianorum errores. Sit igitur

PROPOSITIO I.

Ad omnes et singulos actus salutares necessaria est interior Spiritus Sancti gratia illustrationis et inspirationis

27. Haec propositio est de fide ; duobus siquidem his canonibus eam confirmavit concilium Trid. sess. VI, can. II : *Si quis dixerit, ad hoc solum divinam gratiam per Christum Jesum dari, ut facilius homo juste vivere ac vitam aeternam promereri possit, quasi per liberum arbitrium sine gratia utrumque, sed aegre tamen et difficulter possit, anathema sit.* Et can. III : *Si quis dixerit, sine praeveniente Spiritus Sancti inspiratione atque ejus adjutorio, hominem credere, sperare, diligere, aut paenitere posse, sicut oportet ... anathema sit.* Praeiverant concilio Tridentino in hac ipsa doctrina catholica adstruenda plura concilia in causa pelagianorum celebrata, ut Diospolitanum anno 415, in quo fuit proscriptus septimus Pelagii articulus his verbis conceptus : *Gratiam Dei atque adjutorium non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege ac doctrina* (1) ; Milevitanum II, seu potius Carthag. III, anno 416, in cujus cap. IV statuitur : *Quisquis dixerit, gratiam Dei per J. C. D. N. propter hoc tantum nos adjuvare ad non peccandum, quia per ipsam nobis revelatur et aperitur intelligentia mandatorum, ut sciamus, quid appetere, quid vitare debeamus ; non autem per illam nobis praestari, ut,*

(1) Cfr. *Acta concil.* Hard. tom. 1, col. 2011. De vafritie Pelagii ad synodum Diospolitanam decipiendam cfr. modo citati auctores.

quod faciendum cognoverimus, etiam facere diligamus atque valeamus, anathema sit .... Utrumque donum Dei est, et scire quid facere debeamus, et diligere ut faciamus (1); pariter Arausicanum II anno 529, can. VII: *Si quis per naturae vigorem*, inquit, *bonum aliquid, quod ad salutem pertinet vitae aeternae, cogitare, ut expedit, aut eligere sive salutari, id est, evangelicae praedicationi consentire posse confirmat absque illuminatione et inspiratione Spiritus Sancti... haeretico fallitur spiritu* (2).

28. Hanc porro doctrinam sacras litteras tradere sic luculenter evincimus. Juxta Scripturam omnes ac singuli actus salutares gratiae adscribendi sunt, si ex eadem nos sine gratia nec cogitare, nec velle, nec operari quidpiam possumus, quo ad salutem perveniamus; jam vero id constanter de nobis praedicat Scriptura. Etenim ad cogitationem quod attinet, sic loquitur Apostolus: *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est* (II Cor. III, 5). Quoad voluntatem praeterea et actionem idem Apostolus scribit: *Deus est, qui operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate* (Philipp. II, 13). Atque universim pronunciat: *Ipsius* (Christi) *factura sumus, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quae praeparavit Deus, ut in illis ambulemus* (Ephes. II, 10). Ex quibus patet, nos in ordine ad aeternam salutem comparari rebus non existentibus, quae scilicet ex nihilo educuntur ut sint, subsistant et agant. Haec autem cohaerent Christi ipsius verbis, Joan. VI, 44: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum;* et ibid. XV, 4 et 5: *Sicut palmes non potest facere fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in*

(1) Ibid. col. 1218.

(2) Ibid. tom. II, col. 1099.

me manseritis. Ego sum vitis , vos palmites ; qui manet in me , et ego in eo , hic fert fructum multum; quia sine me nihil potestis facere. Quare nisi jugiter Christus gratia sua praesto sit homini , nihil omnino homo ex se potest aut cogitare , aut velle , aut operari , quod salutare sit. Optime propterea s. Augustinus , haec Christi verba commentans , ait : *Sive parum , sive multum , sine illo fieri non potest , sine quo nihil fieri potest* (1). Hinc s. Jacobus , I , 17 : *Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est , descendens a Patre luminum.*

29. Non alium porro fuisse ecclesiae sensum , multiplici ratione patet , quin singillatim patrum testimonia adducere debeamus. Ac primo ex ipsa agendi ratione Pelagii , qui cum primum innovare quidpiam circa hunc articulum nisus est , catholicis formulis haeresim suam tegere contendit , nec nisi ambiguis verbis vafritiem suam propinare ausus est (2). Argumentum igitur ineluctabile est , contrariam plane doctrinam in ecclesia viguisse. Ex eo praeterea constat , quod simul ac episcopi suspicati sunt , dogma catholicum de gratiae necessitate a Pelagio appeti , illico undique in concilia coeuntes in heresiarchae doctrinam inquisierint , eamque proscripserint ; nec aliter valuit Pelagius damnationis sententiam effugere , quam repudiando (quamvis subdole id fecerit) , articulos novae doctrinae , qui ipsi adscribebantur. Tertio tandem liquet ex eo , quod , detecta fraude

(1) *Tract.* LXXXI , *in Joan.* n.3.

(2) Hac ratione fefellit synodum Palaestinam , dum aliud teneret , aliud profiteretur ; quare absolutus dimissus est. Postea tamen , fraude detecta , et iterum et saepius damnatus est. Hic observare juverit , haereticos ipsis suis innovationibus testimonium reddere avitae fidei , quae ante ipsos in ecclesia obtinuit ; dum enim numero pauci sunt , nonnisi timide atque cunctanter novitates suas incautis propinant verbis ambiguis atque ad fallendum compositis , ita ut ipsam catholicam doctrinam profiteri videantur. Quum numero validiores fiunt , larvam deponunt , ac palam haeresim detegunt, quam jamdiu in animo condiderant ; ita se se gessit Arius , ita Nestorius, ceterique omnes , cum constans haec sit eorum ars.

et omni ambiguitate sublata, ab universa ecclesia proscripta fuerit nova doctrina tanquam haeretica (1). Sane tum s. Hieronymus, qui omnium primus in arenam descendit adversus pelagianos, ac deinceps s. Augustinus tanquam in novarum rerum auctores ac haeretica dogmata serentes insurrexerunt. Praescribebat igitur ecclesiae catholicae doctrina hisce innovationibus.

30. Demum systema pelagianum ratio theologica duplici ex capite evertit; ac primo ex falso principio unde profluit, hominem scilicet paradisiacum ad statum supernaturalem minime fuisse evectum, nec proinde per peccatum ab eo excidisse amittendo justitiam originalem, cui ejusmodi elevatio erat conjuncta. Porro nos contrarium suo loco ostendimus (2). Secundo ex proportione, quae intercedere debet inter finem ac media. Nam si finis, ad quem homo per Christum reparatus pervenire debet, est supernaturalis beatitudo, ut pariter alibi a nobis demonstratum est (3), media item ad eum obtinendum supernaturalia esse necesse est. Quod si ejusmodi media sive subsidia supernaturalia sunt, id est super naturae conditionem posita eamque excedentia, evidens est ea a solo Deo posse praeberi, et nihil prorsus in tali rerum ordine hominem per se praestare posse, ac proinde summam et absolutam esse gratiae necessitatem ad actus salutares tum internos tum externos eliciendos, prout demonstrandum assumpsimus.

DIFFICULTATES

31. I. Obj. Inter actus salutares principem locum obti-

(1) Id constat ex concilio Ephesino oecumenico, quod can. IV damnavit sentientes cum Nestorio et Caelestio, apud Hard. tom. I, col. 1623, et ex tot synodorum particularium, ac Romanorum Pontificum decretis, latis adversus eandem pelagianorum doctrinam, de quibus cfr, citati auctores qui scripserunt de pelagiana haeresi.

(2) Cfr. tom. IV, n. 377 et seqq.

(3) Ibid. n. 579 et seqq.

nent fides, spes, charitas, conversio; rursum bona voluntas, opera pia, eleemosynae, ex. gr. orationes, jejunia, actus misericordiae in pauperes aliaque ejusmodi. Quis porro sanus sibi persuadeat ad ejusmodi praestanda jugiter opus esse superaddito gratiae auxilio, cum homo per se ultro haec perficere possit? Etenim credere vel non credere in hominis potestate est; illi propterea, cui aliquid credendum proponitur, motiva adduntur, quibus credibile fiat, ex. gr. miracula, vaticinia, aliaque ejusmodi; ex conformitate insuper, quam ratio deprehendit in articulis fidei cum principiis sibi ab auctore naturae inditis, eos vel rejicit vel admittit, quin alio auxilio indigeat; idipsum dicatur de spe, quae concipitur ex Dei promissis et ex possibilitate assecutionis ejus, quod promittitur. Multo facilius poterit homo Deum diligere, quum ejus animadvertit amabilitatem, resipiscere poterit et converti, quum terrore percellitur judiciorum Dei, quae ipsi per revelationem proponuntur; cetera denique propriis viribus hominem praestare posse, exempla tot honestorum ethnicorum, qui gratia destituti virtutibus excelluerunt, manifeste ostendunt. Nec aliter docent sacrae Litterae: *Praedicate*, inquit Christus, *Evangelium omni creaturae; qui crediderit salvus erit*, nec aliam conditionem injicit. Sic sexcenties sperare in Domino jubemur, quin ulla necessitatis ad id gratiae mentio fiat; ad Deum amandum provocamur, ad nos convertendos et ad alia his similia praestanda, quae frustra a nobis exigerentur, nisi in nostra essent potestate posita. De voluntate demum aperte ac universim pronunciat Apostolus: *Velle adjacet mihi* (Rom. VII, 18). Ergo.

32. Resp. *D. min.* Prout hi actus in se spectantur, seu in sua, ut dicitur, *materialitate*, *Tr.* De his enim inferius agemus; prout actus salutares sunt ac supernaturales, seu ratione *modi N.* Duo haec inter se permi-

sceri nequeunt. Fieri enim quandoque potest, quod postea enucleatius expendemus, ut nonnulli actus in se spectati faciles sint, ac praestari proinde possint sine peculiari gratiae auxilio, infirmitatem per peccatum contractam sanante. At de his hic non agitur. Sed quaestio versatur circa actus salutares ac supernaturales, quibus homo aut disponitur aut perducitur ad supernaturalem beatitudinem assequendam. Porro hoc ipso, quod hic ordo supra naturam hominis est, patet hominem, nisi gratia praeveniatur, excitetur ac adjuvetur ad ejusmodi actus eliciendos, in absoluta impotentia versari relate ad eosdem. Hinc est quod in fidei decretis, seu in sanctione catholicae doctrinae semper addatur: *sicut oportet.*

33. Hisce positis, per se concidunt, quae objecta sunt sive ex ratione, sive ex sacris Litteris. Atque ad argumenta primum quod attinet ex ratione petita ex iis ad summum hoc unum colligitur, quod nunc in controversiam non venit, posse hominem propriis viribus fidem naturalem habere, spem, amorem, posse item varia opera naturalis ordinis exhibere; minime vero sequitur, sine gratia posse hominem haec ipsa prout supernaturalia sunt velle aut perficere. Implicant enim ac se collidunt duae ideae, nempe haec opera solis naturae viribus eliciuntur, et haec opera supernaturalia sunt; si enim sunt supernaturalia, ex naturae viribus non proficiscuntur, et e converso.

34. Ad ea vero, quae adjiciuntur ex sacris Litteris, juxta principia ibidem posita et ex toto sys emate patet eas semper ac necessario supponere gratiam. Etenim si homo in ordine ad statum supernaturalem *mortuus* in Scripturis perhibetur (1), *coecus* (2), ineptus sine gratia praeveniente et excitante ad quidpiam cogitandum,

(1) Ephes. II, 1: *Cum essetis mortui delictis et peccatis vestris.* Cfr. etiam 1 Cor. II, 14 et Joan. VIII, 34.

(2) Ibid. V, 8: *Eratis aliquando tenebrae.*

volendum et operandum (1); si praeterea, quoties agitur de fide supernaturali trahi a Deo dicuntur, qui ad Christum veniunt, a Deo edocti (2), ita ut Deus dicatur cor adaperire eorum, qui fidem excipiunt (3), eos praeordinare ad vitam aeternam (4), nulli dubium subesse potest quin in objectis locis, in quibus sermo occurrit de fide aliisque operibus salutaribus, subintelligatur gratia praeveniente ac opitulante ea esse praestanda, cohaerenter ad illa principia, etsi nulla expressa de ea mentio occurrat, ut passim in aliis fit.

35. Quod demum ex Apostolo objicitur: *Velle adjacet mihi*, ad praesens argumentum non refertur. Nos enim agimus de necessitate gratiae ad actus salutares; Apostolus autem ibi loquitur de insita infirmitate in lucta, quam homo experitur in superanda concupiscentia, de qua inferius pertractabimus.

36. Inst. Homo a Deo fuit libero arbitrio instructus, quorsum vero hac libera facultate pollet, si ea uti nequeat ad finem, ad quem fuit a Deo conditus, ita ut homo semper ope gratiae indigeat ad actus salutares eliciendos?

37. Resp. Ut libere gratiae praevenienti et excitanti assentiatur, ac libere, gratia cooperante adjutus, bonum operetur, atque hac ratione homo aut se disponat ad justificationem, aut hanc adeptus meritoria opera per gratiam efficiat, ut uberius suo loco ostendemus. Prout enim libertas naturalis facultas est, non ordinatur nisi ad opera naturalis ordinis, minime vero ad opera, quae hunc ordinem excedunt ac superant, cujusmodi sunt opera salutaria, uti exposuimus et ostendimus. Ad haec enim elicienda opus est, ut Deus gratia sua hominem interius praeveniat, excitet, illuminet atque adjuvet.

(1) II Cor. III, 5; Philipp. I, 6; Rom. IX, 16.
(2) Joan. VI, 44.
(3) Act. XVI, 14.
(4) Ibid. XIII, 48.

38. II. Obj. quae est rationalistarum : 1. Operationes gratiae *immediatas et supernaturales*, jam olim nonnulli recte monuerunt, nec diserte promissas esse in Libris Sacris nec necessarias, quum, quae ad animum emendandum valeant, omnia legibus naturae a Deo optime efficiantur, nec denique ita conspicuas, ut cognosci certa ratione et intelligi possint. 2. Accedit, quod libertatem et studium hominum impediunt, mysticorum somnia fovent, et Deum ipsum auctorem arguunt peccatorum ab hominibus non emendatis commissorum. 3. Verum ipsi scriptores Sacri multis in locis mediatos et naturales gratiae divinae effectus significant aut commemorant, sana tantummodo ratione et experientia confirmatos. 4. In ea igitur sententia quiescendum esse censemus, Deum non modo virium humanae mentis et legis moralis, animo quasi inscriptae (Rom. II, 15), in universum, et modi, quo quisque his facultatibus instructus est, auctorem esse atque conservatorem, sed etiam fontem illius efficaciae, qua christiana religio bene intellecta ad recti bonique studium animos excitat, eosque spe ac solatio implet; 5. denique ipsum Deum rerum physicarum aeque ac moralium summum auctorem ac moderatorem, ad quem homo vera pietate imbutus, supra causarum intermediarum nexum exsurgens evehitur, largissime praebere opportunitates et immittere incitamenta, quibus singuli homines, salvis quidem legibus et physicis et moralibus a Deo ipso institutis, ad doctrinam illam cognoscendam ejusque beneficiorum fructum percipiendum adducuntur. 6. Omnis igitur de gratia divina disputatio rectius ad doctrinam de providentia Dei singulari et concursu refertur . . . Quem quicumque pie veneratur, is, omissis quaestionibus quibusvis argutis atque inexplicabilibus, praesentissimam quidem Dei vim et operam salutiferam in morali sicut in physico rerum ordine expectabit. 7. Neque tamen ideo facultates

et incitamenta ad animum emendandum ipsi suppeditata temere negliget, vel de iis optime ad usum translatis tanquam de singulari suo merito gloriabitur (1). Ergo.

39. Resp. ad 1. *D.* Perperam tamen hoc illi monuerunt et contra apertam Scripturarum auctoritatem, *C.* recte *N.* Nam ipsis rationalistis fatentibus (2), scriptores saltem Novi Testamenti docent, homines christianos et Deo ipsi et Jesu Christo (3) ejusque Spiritui (4) et Spiritui Sancto (quem ipsi a Spiritu Christi distinguunt), varia in animos suos effecta salutaria immittentibus, tribuere debere: *primum* religionis christianae cognitionem eamque profitendi consilium (5), *deinde* animi immutationem Evangelii praeceptis convenientem (6), *tum* perseverantiam in fide Evangelio praestanda atque in virtute perficienda conspicuam (7), singulas *denique* virtutes et motus pios (8), dotes etiam singulares quasdam cum baptismo interdum conjunctas (9), vel eum praecedentes (10). Falsum igitur est et contra omnem veritatem, quod hi monitores adstruunt, operationes gratiae *immediatas* et *supernaturales* nec promissas in Libris Sacris esse nec necessarias. Quod si haec referant adversarii ad voces *immediatas* ac *supernaturales*, certe has non habent sacrae Litterae, prout non habent voces *mediatas* ac *naturales*, quas tamen ipsi usurpant. Quae-

(1) Ita Wegscheider, § 152.

(2) Disserens enim cit.auct. §.148, de doctrina biblica circa gratiam divinam: *Ut homines*, inquit, *salute per Christum oblata, Deus ipse eos adjuvare decrevit*; *id quod testantur Scriptores Sacri*, *ac singulari attribuunt favori et gratiae.*

(3) II Thess. II, 15 et 16; III, 3-5.

(4) Rom. VIII, 9; Gal. IV, 6; Phil. I, 19; II, 2 et 13; I Cor. III, 16; Coll. VI, 19; XII; 6; Rom. XII, 3 et seqq.

(5) Joan. VI, 44. Act. XVI, 14; I Cor. I, 4-6; XII, 3; II Cor. IV, 6; Ephes. I, 17 et seqq. Phil. I, 3-6.

(6) Joan. III, 5: I, Cor. VI; 11; Ephes. II, 5; Phil. II, 13; II Tim. II, 25; Tit. III, 4-6.

(7) I Cor. I, 8; III, 6; VI, 19; II Cor. I, 21; Ephes. III: 16 et seqq. Phil. I, 9; Col. I, 10; I Thess. V, 23; II Tim. I, 14; I Petr. V, 10.

(8) Gal. V, 22 et seqq. I Petr. I, 21; IV, 14; Rom. VIII, 26; Ephes. V, 18 et seqq.

(9) Joan. III, 5; Act. XIX, 5 et 6; Ephes. V, 26; Tit. III, 5.

(10) Act. X, 47.

stio porro est *de re*, non de *formulis* quibus res significatur. Turpe autem est et contra dialecticae leges a formulis ad rem transitum facere. Probationes, quas ex Scripturis adduximus ad dogma catholicum vindicandum, prorsus convellunt ea, quae rursum pravi ejusmodi monitores obtrudunt, *omnia per leges naturae a Deo optime effici, nec ita conspicuas gratiae operationes esse, ut cognosci certa ratione et intelligi possint.* Dogma enim luculentissime traditum est, quod in praesentia sufficit.

40. Ad 2. *N.* Libertatem enim et hominum studium gratiae operationes juxta doctrinam catholicam mirifice promovent, cum ea perficiant. Nam si gratiae operationes spectentur prout naturales hominis facultates elevant ad ordinem supernaturalem, ac idoneas reddunt ad actus supernaturales perficiendos, qui non humanis viribus, sed instinctu influxuque divino elici debent, ut per se patet, nihil eis detrahunt; sed ea tantum adjiciunt, quae libertas et hominum studium per se nec habebant nec habere poterant. Quod si gratiae operationes spectentur prout medicinales sunt, ac tollunt impedimenta, quae ad bonum operandum opponunt infirmitas ac imbecillitas humanae naturae, tentationes et cupiditates, nemo est qui non videat, per eas libertatem et hominum studium maxime perfici, prout data opera inferius ostendemus. Ea vero, quae adduutur de mysticorum somniis ac de Deo peccatorum auctore, relinquimus lutheranis et calvinistis, quibus talia accepta referenda sunt.

41. Ad 3. *N.* Ut liquet ex iis, quae nuper diximus, cum responderemus eidem difficultati a pelagianis objectae.

42. Ad 4. et seqq. *D.* Spiritui privato obsequendo adversus divinam revelationem, *C.* hanc adhuc retinendo *N.* Siquidem systema rationalisticum componi nequaquam potest cum divina revelatione, quae eidem omnino adversatur. Hoc enim perinde est ac si quis sibi ex ar-

bitrio velit religionem extruere. His vero principiis admissis, absonum est adhuc ingerere mentionem de *religione christiana, ubi recte consideretur ;* cum ex istorum mente, recta christianae religionis intelligentia nil aliud sit nisi ejusdem eversio. Hucusque nondum pertigerat Pelagius cum suis. Ridiculum porro est, quod quinto loco in specie subdunt hi retionalistae *de vera pietate.* Quaenam vera pietas fingi animo potest sine fide, sine gratia, sine revelatione? Quamnam pietatem praestolemur ab iis, qui *praesentissimam Dei vim et operationem salutiferam in morali ac physico ordine exspectant?* Ergone Christus ideo venit in mundum, ut in se typum moralem et physicum praeberet, ex quo rationalistae demum facultates et incitamenta ad animum emendandum suppeditata non negligerent? Huc usque deducta res est apud protestantes.

PROPOSITIO II.

Necessaria est Dei gratia homini lapso, tum ad omnes veritates ordinis naturalis cognoscendas, tum ad universam legem adimplendam, tum denique ad graves tentationes superandas

43. Ad fidem catholicam spectat quoad omnes suas partes haec propositio, quam s. Augustinus adversus pelagianos vindicavit. Pelagius enim, ut praemisimus, inficiatus est primum hominem integritate naturae auctum a Deo esse; cumque propterea nullam ipse admitteret ex peccato originali naturae corruptionem, intulit non minus valere ejus posteros tum ad verum cognoscendum, tum ad bonum perficiendum atque ad vincendas difficultates, quae iisdem opponuntur, quam Adam ipse immediate a Deo conditus haec praestare potuerit.

44. Porro ex doctrina catholica de peccato originali

ejusque effectibus discimus, protoparentem illam integritatem naturae a Deo accepisse cum justitia originali, eamque per peccatum amisisse, *totumque Adam*, ut loquitur concilium Trident., *per illam praevaricationis offensam secundum corpus et animam in deterius commutatum fuisse* (1). Haec autem totius Adam in deterius commutatio potissimum complectitur ignorantiam ex parte intellectus, in malum pronitatem ex parte voluntatis, et concupiscentiam ex animae et corporis conjunctione. Nisi igitur haec vulnera, homini inflicta per peccatum, medicinalis Christi gratia curet, ineptus homo est ad tria illa praestanda, quae enumeravimus.

45. Animadvertendum autem hic est majoris perspicuitatis causa, 1. agi in praesenti propositione de sola operis moralis *substantia*, ut in scholis loquendi mos obtinet, non autem de *modo* seu de *opere supernaturali* aut *salutari*, adeoque agi de necessitate gratiae, quae supernaturalis quidem sit *ratione sui*, non autem *ratione modi* seu *finis*. Utrumque enim concurrat necesse est ad gratiam absolute supernaturalem constituendam ac proprie talem. Haec autem omnium prima vocatio est ad fidem una cum interiori illustratione et inspiratione, ut postea dicemus. 2. Notandum est, cum asserimus gratiam necessariam esse tum ad *omnes* veritates ordinis naturalis cognoscendas, etc., hoc non solum spectare nexum harum veritatum aut divinorum praeceptorum, verum etiam et abstrusiores veritates ac difficiliora praecepta tum absolute tum relative, ac praecipue praeceptum diligendi Deum super omnia. 3. Notandum est impotentiam, in qua nunc homo lapsus versatur respectu horum omnium, quae recensuimus, *moralem* esse, non *physicam* (2); alioquin homo reus culpae non esset, aut cum gravi tentationi cederet, aut cum arduum

(1) Conc. Trid. sess. v, can. 1.

(2) *Physica* impotentia idem valet ac impotentia *absoluta*, quae superari nullatenus potest; cujusmo-

praeceptum transgrederetur; nec viribus a natura esset comparatus, quae proportionem servarent cum lege naturali seu moralis ordinis, ad quem suapte natura homo ordinatus est; nec vere libero arbitrio polleret. Moralis autem haec impotentia plures gradus admittit, tum in se, tum respectu particularis cujusquam individui, spectatis praesertim temporis, loci aliisque individui ipsius adjunctis

46. His ita positis, per partes assertam propositionem evincimus. Ac primo quidem non posse hominem absque gratiae subsidio omnes ordinis naturalis cognoscere veritates, illa omnia evincunt quibus ostendimus necessitatem supernaturalis revelationis adversus incredulos et rationalistas, argumento potissimum ducto ex omnium seculorum experientia. Inde enim comperimus, tot ac tantis ignorantiae tenebris homines revelatione destitutos laborasse, ut nec populi rudes neque populi philosophorum doctrina et scientia exculti ita potuerint se ab iis expedire, ut in plures eosque gravissimos errores adversus sanam ethicen non impegerint. Comperimus praeterea philosophos ipsos, etsi omne studium in veritatis inquisitionem contulerint, in perniciosissimos tamen errores delapsos esse, non secus ac recentiores incredulos,

di ex. gr. est in homine ad volandum, quia alis destitutus est. Impotentia *moralis* ea dicitur, quae aegre quidem ac difficulter, attamen absolute vinci potest; qualis in aegroto concipitur ad pondus quoddam attollendum, quod ipsi molestiam afferret. Moralis porro haec impotentia, seu verius difficultas, plures gradus admittit tum absolute tum relative; *absolute*, cum haec oritur ex ipsa rei arduitate; *relative*, cum non solum ex arduitate operis pendet, verum etiam ex ratione temporis, loci, individui, aliorumque adjunctorum seu, ut vocant, circumstantiarum, quae negotium illud jam per se arduum comitantur. Quandoque vero eo pervenit talis moralis impotentia aut difficultas, ut physicae seu absolutae aequivalcat; cujusmodi ex. gr. esset homini sanae mentis nudum per vias incedere, se ex alta turri in terram dejicere, etc. Haec autem sedulo animadvertenda erant, quia nonnulli inveniuntur scriptores praesertim ex factione janseniana, qui, ad invidiam declinandam, quandoque moralem impotentiam nominant, at sub hoc vocabulo moralem summam, quae physicae et absolutae aequipolleat, significant, et hac ratione fucum incautis faciunt.

qui seposita revelatione conati sunt novam sibi ethicen cudere; siquidem in desperationem acti propriam impotentiam demum ultro fassi sunt (1). Et haec satis sint; nec est cur plura congeramus ex vitae brevitate, mentis angustia, multitudine officiorum, ex difficultate applicationis eorundem officiorum ad praxin, ex collisione praeceptorum, aliisque prope innumeris, quae urgeri possent.

47. Quod vero secundo loco positum est, non posse scilicet hominem lapsum absque Salvatoris gratia universam legem implere, aperte evincit ex una parte summa difficultas, quae inest quibusdam praeceptis; ex altera autem insita homini imbecillitas. Injuriarum condonatio, inimici dilectio, continentia aliaque, quae a lege praescribuntur non pauca, tantam prae se ferunt difficultatem, ut homo per se eam aut aegre omnino aut nullatenus superare valeat. Atque ut in continentia sistamus, libri Sapientiae auctor de se profitetur cap. VIII, 21: *Ut scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, et hoc ipsum erat Sapientiae, scire cujus esset donum, adii Dominum et deprecatus sum illum.* Quo spectat et illud Apostoli dictum: *Velle adjacet mihi perficere autem bonum, non invenio* (Rom. VII, 18.); imo huc integrum refertur caput VII Epist. ad Rom.; ubi graphice Apostolus describit hominis impotentiam ad legem sine Christi gratia servandam. Ex hac porro difficultate, quam in se homo experitur ad continendum se in officio, origo potissima habetur idololatriae ac polytheismi, quibus ad turpissima quaeque cohonestanda gentes usae sunt, ut sic conscientiae stimulos et angores aliqua ratione suffocarent. Quibus si addantur nonnulli casus nec infrequentes, in quibus homo inter legis violationem ac vitae discrimen colluctа-

(1) Cfr. vol. 1, *De vera relig.* n. 54 et seqq.

tur, inter delictum quod sibi innoxium fore pollicetur et lucrum constitutus, ad longum tempus profecto non subsistit (1). Quod autem de lege in universum dictum est, peculiari ratione affirmari debet de praecepto diligendi Deum super omnia, amore nempe *appretiativo*, qui observantiam totius legis includit, ut per se patet; nec pluribus ad id demonstrandum opus est.

48. In immensum denique prope augetur haec difficultas ex eo, quod tertio loco constituimus, cum graves nempe tentationes animum pulsant, quas sine gratia sanante vincere homo non potest. Ejusmodi autem tentationes aliae inditae homini sunt, quas scilicet ingenerant cupiditates; aliae externae, quae vel ex daemonis aggressionibus, vel ex mundi blandimentis ac illecebris oriuntur. Vehementes quandoque et acres adeo stimulos cupiditates excitant, ut nonnisi aegrae ab iis homo non abripiatur: *Caro enim concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem* (Gal. V, 17), inquit Apostolus; qui praeterea de se ex persona hominis sub lege contituti scribit: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et captivantem me in lege peccati, quae est in membris meis* (Rom. VII, 23.) Quod et viderunt ethnici ipsi juxta tritum illud poetae dictum:

. . . . *Aliud cupiditas, mens aliud suadet;*
Video meliora proboque, deteriora sequor.

Quo quidem vocem naturae foedatae ac in malum pronae poeta expressit. His incitamentum addunt daemonis insectationes, ut passim Scripturae testantur, atque mundi blandimenta, ut infelix nimis experientia ostendit. Non aliter proinde poterit homo se his subducere eaque superare quam per Dei gratiam, qua opitulante excitatur ad officia excolenda, eaque omnia praestanda, quae

(1) Cfr. Roberti S. J. *Della probità naturale.*

muneris sui sunt, virtutemque sectandam. Quod declarat Apostolus loc. cit. ubi, postquam exclamasset: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* statim subdit: *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (ibid. 24 et 25).

49. Constat igitur, quod proposuimus, necessariam scilicet esse Dei gratiam homini lapso, tum ad omnes veritates naturalis ordinis cognoscendas, tum ad universam legem adimplendam, tum denique ad graves tentationes superandas (1).

DIFFICULTATES

50. I. Obj. 1. Humana ratio iis omnibus a Deo instructa est facultatibus, quibus satis exculta ad veritates sui ordinis, ethices praesertim ac religionis pervenire possit. 2. Sane id, quod sunt brutis animantibus sensus et instinctus, est homini ratio; ergo, quemadmodum illa finem suum assequi possunt absque exteriori subsidio, ita et homo sola ratione potest ad finem suum pervenire per cognitionem veritatis, primae praesertim quae Deus est; dein etiam officiorum, quibus adstringitur erga Deum, erga se ac societatem. 3. Porro ratio ad instar seminis in homine latet, quod successu temporis evolvi debet, ut crescat, et perfectionem sibi propriam attingat. Institutione propterea indiget ratio et cultu, experientia, communicatione ceterisque praesidiis, ut perveniat ad veritatem; quae si adsint, veritatem certe assequetur. Ergo.

51. Resp. ad 1. *D.* Physice et absolute, *C.* moraliter *N.* De hac vero morali potentia loquimur. Physica enim potestate ad veritates cognoscendas, ad quas ordinatus est, hominem lapsum adhuc pollere, non in-

(1) Cfr. Bellarm. *De grat. et lib. arbit.* lib. v, a cap. 4 ad 9.

ficiamur; verum haec non sufficit, cum expedita non sit, ac multis difficultatibus sit circumsepta, quibus omnibus superandis multo opus tempore, labore, vigiliis, ut experientia ostendit; ex qua praeterea discimus vel ipsos sapientes post plurium seculorum conatus nunquam eo pervenisse, ut veritatem erroribus iisque gravissimis immunem cognoverint. Deinde semper deest ejusdem ad officia practica applicatio; quae ut rite fiat, novis conatibus et eluctationibus opus est. Theoriae, ut ajunt, ac mentis humanae molitiones pulcherrimae non raro sunt; brevi tamen experimentum eas evertit.

52. Ad 2. *Neg. paritatem*; cum bruta sensibus et instinctu necessario agantur; at homo per ipsam rationem liber fit, quae, utpote certis finibus conclusa, non omnem veritatem agnoscit; unde et homo pravis cupiditatibus irretitus illa, heu! saepius, nimis prave utitur. Cupiditates enim, institutio, auctoritas ceterorum hominum, anticipata judicia eam saepe ita labefactant, ut verum dignoscere non valeat. Subsidio proinde indiget homo, ut recte incedat, et ad finem suum certo perveniat. Nec ei satis est ut Deum cognoscat et officia generalia, quibus adstringitur; sed necesse insuper est ut haec in particulari cognoscat ac rite applicet. Hoc porro opus, hic labor est.

53. Ad 3. *Conc. antec.* et *neg. cons.* Utique ratio ad instar seminis est, quod germinare debet, ut maturitatem attingat; sed ut germinet, requiritur gratiae subsidium, quod nisi praesto sit, tenuia illa ipsa principia facile corruunt ac prave inflectuntur; et nedum ad optatam perfectionem pertingant, extremam sibi perniciem consciscunt. Non aliter navis, etsi optimis instrumentis instructa sit ad mare trajiciendum, nisi ab experto nauta dirigatur, aut in syrtes incidet, aut ad scopulos se illidet (1).

(1) Nonnulli auctores, ut se ab hac difficultate expediant, recurre-

54. II. Obj. Scriptura passim ut certum assumit, posse hominem suis viribus totam legem implere. 1. Sic Deuter XXX, 11. Moyses ait: *Mandatum hoc; quod ego praecipio tibi hodie non supra te est, neque procul positum.* Eccl. pariter XV, 16 dicitur: *Si volueris mandata servare, conservabunt te.* 2. Quare Apostolus universim pronunciat: *Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt, faciunt* (Rom. II, 14.); possunt igitur *naturaliter* seu naturae viribus sine gratia legis naturalis praecepta servari. Prout 3. de semetipso testatur Apostolus, quod, cum nondum sub gratia esset, sed solum sub lege constitutus, *secundum justitiam, quae in lege est*, sit *conversatus sine querela* (Philip. III, 6). 4. Hinc s. Joan. Chrysost. scribit: *Admiratione dignos esse* (gentiles), *quod nec lege ipsis opus fuerit, et tamen omnia, quae legis erant, praestiterint* (1); 5. cui cohaerens s. Hilarius duplicem librum distinguit, ad illud Ps. LXVIII: *Deleantur de libro viventium*; alterum viventium, alterum justorum; affirmat autem: *Eos in viventium libro esse, qui antea sine ulla Christi cognitione pie in lege versati omnia praescripta legis impleverint, de quibus secundum legem Apostolus Paulus ita docuit:* (Rom. X.) *Quia qui fecerit ea, vivet in illis* (2). 6. Sane lex naturalis intra naturae limites continetur, neque proinde naturalem

re consueverunt ad humanae naturae infirmitatem, quae ex lapsu primorum parentum provenit. Ast hi ipsi non advertunt, eandem imbecillitatem locum habituram fuisse in hypothesi, quod Deus hominem noluerit dono indebito integritatis instruere, et tunc recurreret eadem difficultas solvenda. Si enim demas nonnulla accidentalia, eadem fuisset conditio hominis non elevati nec dono integritatis aucti, ac nunc est, postquam homo per peccatum dona illa amisit. Hoc solum intercedit discrimen, quod in tali hypothesi imbecillitas humanae naturae foret naturalis hominis conditio, nunc vero rationem habeat poenae ac infirmitatis. Cfr. quae diximus tom. IV, in Tract. *De Deo Creat.* num. 337 et seqq.

(1) *Hom.* V *in Epist. ad Rom.* n. 5. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, εἰσὶ θαυμαστοὶ, ὅτι νόμου οὐκ ἐδεήθησαν, καὶ τὰ τοῦ νόμου πάντα ἐπεδείξαντο.

(2) *Expos. in Ps.* LXVIII, n. 24, edit. Coust.

hominis facultatem excedit. 7. Cavendum propterea est, prout scite concludunt rationalistae, ne imbecillitatem istam naturae humanae nimium jactando, facilem peccantibus excusationem suppeditemus; in eo potius elaborare debent doctores publici, ut cujuslibet male facti pravitatem et turpitudinem vehementer praedicent, et facultatem homini, benigne a Deo concessam, vitiositatem quamvis superandi et, Deo ipso juvante (juxta naturalem providentiae ordinem), optima quaeque efficiendi magis magisque explanent, ut eam homines diligentius excolant (1). Ergo.

55. Resp. *Neg. antec.* Ad 1. prob. *D.* Per auxilium divinae gratiae, *C.* sine illo *N.* In his enim ac similibus testimoniis, in quibus sermo est de legis observantia, aut fit ad eam implendam exhortatio, semper subintelligitur gratiae opitulatio cohaerenter ad illa, quae aut ibi aut alibi dicuntur. Etenim ante adductum ex Deuter. v. 6, testimonium jam dixerat Moyses: *Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum et seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo et in tota anima tua.* Quo pariter spectant illae prophetarum preces, quibus a Deo petunt, ut aut sibi aut populo cor docile tribuat ad legis mandata custodienda; quae innumerae prope sunt (2).

56. Ad 2. *D. Naturaliter* gentes ea, quae legis sunt, faciunt, quatenus opponitur legi scriptae, *C.* quatenus opponitur gratiae *N.* Scopus enim Apostoli in adducto testimonio est, ostendere, gentes, etsi legem scriptam ut Judaei non habuerint, non fuisse tamen sine lege; cum eam in cordibus suis velut insculptam gesserint, ut ex ipsorum bene aut male factis ostendebant, testimonium ipsis perhibente conscientia. Quemadmodum vero Judaei non sine gratiae auxilio legem servabant, ita nec sine eo-

(1) Wegscheider, §. 118.

(2) III Reg. III, 9; toto Ps. CXVIII, etc.

dem gentes legem naturalem implebant. Non igitur gratiam excludit Apostolus; sed eam potius includit ac supponit (1).

57. Ad 3. *D.* Secundum justitiam legalem externam, seu coram hominibus, *C.* internam et proprie dictam coram Deo *N.* Alibi enim contrarium profitetur (2).

58. Ad 4. *D.* In sensu Apostoli nuper exposito, *C.* in sensu adversariorum *N.* Expresse enim s. Doctor. Hom. XIII in eamdem Epist. docet, legem sine gratia minime sufficere; nec salutis spem ac tentationum victoriam sine speciali Dei auxilio haberi posse (3).

59. Ad 5. In libro viventium in ordine ad vitam temporalem, *C.* in ordine ad vitàm aeternam *N.* Alioquin nimis probaret, posse nempe quempiam per opera moraliter honesta pervenire ad salutem aeternam (4).

60. Ad 6. *D.* Non excedit naturalem hominis facultatem physicam, *C.* moralem, de qua loquimur *N.*

61 Ad 7. *D.* Si physicam inesse homini impotentiam doceremus et omni gratia hominem destitutum urgente praecepto, *C.* si moralem tantum, nec sine gratia, urgente praecepto, hominem esse docemus *N.* Tunc enim solum peccanti facilis praeberetur excusatio, si eum absolute impotentem ad legem servandam adstrueremus, ac sine omni gratiae auxilio, cum grave aliquod praeceptum urget, eum esse diceremus. Ast ab his sensibus abhorret doctrina catholica. Nemo quippe nisi volens ac libens peccato inquinatur. Quare adhortationes rationalistarum optime quidem congruunt doctoribus protestantibus, qui do-

(1) Cfr. Bernard. a Piconio *Triplex expositio*, in hoc. loc.

(2) Cfr. Epist. ad Titum, III, 3 et seqq. 1 Tim. I, 13; etc.

(3) N. 3 et seq. Imo in hac ipsa Hom. V, quae objicitur ab adversariis, id aperte declarat s. Joan. Chrysost. n. 4 et 5.

(4) Id patet ex toto contextu, ubi duplicem distinguit librum, *viventium* nempe et *justorum*. Ad librum justorum asserit pertinuisse eos, quibus justitia Christus factus est; ad librum autem viventium eos pertinuisse affirmat, qui legem sine Christi cognitione observarunt: *A quo libro*, inquit, *cum omnem populum deleri Moyses metueret, se primum deleri deprecatus est.* Metuebat autem Moyses, ne morti daretur populus, prout Deus comminatus fuerat.

*

cent, hominem per Adae peccatum omnem amisisse libertatem, ac necessitate ineluctabili ad peccatum impelli, non autem catholicis, qui, etsi hominis lapsi imbecillitatem praedicent, nunquam tamen eum docent destitutum omni penitus gratiae subsidio, cum praeceptum instat, ad quod servandum impar ille sit, ut inferius adstruemus.

62. III. Obj. 1. Si qua tentatio difficilis censeri debet ejusmodi profecto est comminatio mortis imminentis; jam vero hanc solis arbitrii viribus hominem superare posse, innumera prope exempla ostendunt, primo quidem Romanorum, qui non dubitarunt se passim morti devovere ex patriae amore, secundo tot haereticorum et schismaticorum, qui ad tuendas pravas suas opiniones gravissima interdum supplicia pertulerunt, nec tamen ad haec sustinenda Christi gratia communiti erant. 2. Pariter gravis aestimari solet tentatio, quae ex concupiscentiae colluctatione oritur; de ea tamen Gen. IV, 7 dicitur: *Sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius.* Potest igitur homo viribus suis concupiscentiam rationis imperio subjicere eique dominari. 3. Hinc optime s. Hieronymus: *Liberi arbitrii*, inquit, *nos condidit Deus, nec ad virtutes nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas, nec corona est* (1). 4. Huic adstipulatur s. Thomas, qui aperte docet motum voluntatis non ex necessitate sequi passionem, imo posse voluntatem *non velle concupiscere*, *aut concupiscentiae non consentire;* et quidem viribus liberi arbitrii, quod ibi tuetur (2). Ergo.

63. Resp. ad 1. *Dist. min.* Per vehementiorem validioremque cupiditatem aliamve similem causam, *C.* per motivum moraliter honestum, *subdist.*, accedente gra-

(1) *Adv. Jovinian.*, lib. II, n. 3, edit. Vallarsi.

(2) 1, 2, q. 10, a. 3, ad

tiae auxilio, *C.* sine ipso *N.* Non inficiamur, interdum nonnullos homines vehementi aliquo aut gloriae stimulo, aut cupiditate qualicumque, aut ferocia animi ex pertinacia inflammata ita abripi, ut quaevis superent, mortemque contemnant. Quis tamen hanc veram fortitudinem aut virtutem appellet? Huc porro referuntur quamplurima facinora Romanorum, aut etiam haereticorum, schismaticorum aliorumque ejusmodi. Quod si ex motivo vere honesto compulsi nonnulli ex iis fuere ad talia perferenda, ex. gr. ex laudabili patriae amore, aut ad adstruendam aliquam veritatem, non sine gratiae auxilio tam arduum ac difficile opus aggressi sunt, ut docet s. Augustinus, qui lib. *De patientia*, cap. XVIII, hoc gratiae donum dicit esse, *non filiorum et haeredum, sed exhaeredatorum;* quod scilicet non ad hoc eis conceditur, ut per ipsum ad regnum coelorum promoveantur, sed ut mitius propter alia peccata puniantur. Comparans praeterea ibid. s. Doctor, cap. XVII, patientiam ex concupiscentia cum patientia ex gratia parta haec praeclare scribit: *Concupiscentia, quae non est ex Patre, sed ex mundo, quanto fuerit in homine vehementior et ardentior, tanto fit quisque, pro eo quod concupiscit, omnium molestiarum dolorumque patientior .... Non est ista patientia desursum descendens ... illi falsae patientiae potest sine adjutorio Dei humana voluntas sufficere, tanto durior, quanto cupidior, et eo tolerabilius mala sustinens, quo ipsa fit pejor; huic autem, quae vera patientia est, ideo voluntas humana, nisi desuper adjuta et inflammata, non sufficit, quia Spiritus Sanctus est ignis ejus.*

64. Ad 2. *D.* Potest homo rationis imperio subjicere concupiscentiam eique dominari physice sive absolute, *C.* moraliter, *subdist.;* Deo adjuvante, qui non permittit nos tentari supra id, quod possumus, *C.* non adju-

vante *N*. In exposito porro sensu objectum Geneseos testimonium intelligi debet (1).

65. Ad 3. Eadem esto distinctio. Tuetur enim s. Hieronymus liberum voluntatis arbitrium adversus Jovinianum; non posse autem hominem ex se omnem vincere tentationem, non semel ipse profitetur (2).

66. Ad 4. *D*. Docet s. Thomas, motum voluntatis non subjici necessitati physicae, *C*. morali *N*. Patet ejus mens ex comparatione brutorum, qua hic utitur Angelicus Doctor. Contendit enim motum voluntatis liberae activum ac sui juris esse, nec subjici physicae necessitati; at non negat eum subesse necessitati morali (3).

ARTICULUS II.

De erroribus semipelagianorum circa eandem gratiae necessitatem

67. Semipelagiani ita appellati sunt, quod errores cum pelagianis quodammodo dimidiarunt. Ipsi necessitatem gratiae admittebant, sive ad augmentum fidei, sive ad opera salutaria fidem subsequentia, atque in hoc differebant a pelagianis. Ipsis tamen consentiebant in repudianda necessitate gratiae ad initium fidei et ad perseverandum in eadem fide usque ad finem. Hac ratione initium salutis atque in ea perseverantiam *a se ipsis* repetebant, non autem *a gratia Dei eorum voluntates praeveniente* (4).

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 8.

(2) Cfr. Bellarm. ibid.

(3) En ejus verba: *Immutatio hominis per passionem duobus modis contingit. Uno modo sic, quod totaliter ratio ligatur .... et de talibus eadem est ratio sicut et de animalibus brutis, quae ex necessitate sequuntur impetum passionis.*

(4) Cfr. Carolus Joseph Tricassinus Ord. Capp. *De indifferenti lapsi hominis arbitrio*, Paris. 1673, part. 1, sect. 1, § 3 et seqq. praesertim §§ 16 et 17. Hic autem revocandum in mentem est, quod adnotavimus circa notionem *gratiae praevenientis* in sensu veterum, quae nempe complecteretur tum gratiam, quam

68. Origo istius erroris, ut supra innuimus, ex eo peti debet, quod semipelagiani elevationem primi hominis ad statum supernaturalem permiscuerint cum ejus integritate; hinc, ex eo, quod non adeo depravatam existimarent per peccatum humanam naturam, ut non posset homo lapsus et aegrotus ex se saltem optare, velle ac petere sanitatem, inferebant, posse hominem per se habere initium fidei, imo et fidem ipsam, seu credulitatis affectum (1), atque in eadem perseverantiam usque in finem. Fide autem per proprias vires obtenta, docebant, eadem instructos deinde petere ac obtinere a Deo tum fidei augmentum tum opera salutaria. Ex hoc fundamentali errore ceteri profluebant, in quos semipelagiani delabebantur; gratiam scilicet juxta merita dari; Deum velle omnes homines salvos fieri, ita tamen ut prius id ipsi velint solo voluntatis arbitrio; nullam dari praedestinationem ad gratiam. De quibus ex parte egimus, et ex parte postea agemus.

69. Ut interea consistamus in eo semipelagianorum errore, qui attingit necessitatem gratiae ad fidei initium et in ea perseverantiam, ad praecavendas jansenistarum fraudes animadvertendum est, semipelagianos non omnimode negasse necessitatem gratiae circa utrumque articulum recensitum, sed solum necessitatem gratiae, quae afficeret voluntatem; nam gratiam illustrationis sive intellectus necessariam esse ultro admittebant (2). Quare

nos dicimus *illustrationis*, tum eam, quam vocamus *inspirationis*. Haec enim animadversio hic nobis inservit.

(1) Hoc enim sensu semipelagiani contendebant fidem ex nobis esse; nam *fidem formalem*, ut mox dicemus, gratiae adscribebant.

(2) Nam pelagiani ipsi admittebant necessitatem gratiae, quae dicitur illustrationis seu intellectus; sed nullam agnoscebant gratiam in voluntate necessariam; ut pluribus ostendit cit. auctor in op. *De praedestinatione ad gloriam*, part. II, sect. 3, § 10, punct. II. Jam vero semipelagiani circa fidei initium et in ea perseverantiam, ac propterea circa *gratuitatem* gratiae plane consentiebant cum pelagianis, ut passim s. Augustinus testatur, ac facile adductis ex s. Augustino testimoniis ostendi posset, nisi ipsemet Jansenius id fateretur, *De haeresi pelag. et semipel.*, lib. VIII, cap. I,

s. Augustinus, qui adversus eos disputavit, perpetuo urgebat necessitatem gratiae, quae ipsam voluntatem immediate attingeret. Ex hoc vero intulit Jansenius, semipelagianos admisisse gratiam ad initium fidei, et in eo fuisse haereticos, quod contenderent gratiam istam talem esse, cui voluntas posset resistere vel obtemperare. Quare haec ejus propositio, quae est n. IV. *Semipelagiani admittebant praevenientis gratiae necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant haeretici, quod vellent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare*, proscripta fuit ab Innocentio X ut *falsa* et *haeretica*; *falsa* nimirum ex parte historica, *haeretica* ex parte theoretica (2).

§ qui incipit: *Non enim*, pag.162, ubi scribit: *Certissimis enim divi Augustini et Prosperi testimoniis constat, doctrinam eorum* (semipelagianorum), *qua ab ecclesia dissidebant, non alio nomine fuisse repudiatam, quam quod pelagianam haeresim restaurarent.*

(2) Post ejusmodi censuram mirum est, nonnullos theologos catholicos adhuc cum jansenistis ausos esse adstruere, semipelagianos agnovisse necessitatem gratiae ad fidei initium. Hoc enim perinde est ac velle contradictoriam propositionem illi, quae damnata est a Rom. Pontifice tamquam *falsa*, defendere ut *veram*. Hic admonendum est, Jansenium ideo statuisse pelagianos ac semipelagianos admisisse gratiae necessitatem ad fidei initium, ut deinde inferret, totam controversiam, quae inter Augustinum et illos viguit, agitatam tantum esse circa vim et efficaciam gratiae; ita ut pelagiani ac semipelagiani contenderent integram seu indifferentem permanere libertatem sub gratia, s. Augustinus autem adstrueret adversus eos juxta catholicam doctrinam gratiam inferre necessitatem ineluctabilem voluntati. Dolendum propterea est, eosdem catholicos theologos adstipulatos fuisse etiam ex hac parte Jansenio circa statum controversiae inter semipelagianos et s. Augustinum, saltem circa efficaciam gratiae; secus ac veritas historiae patiatur, et auctoritas Romanorum Pontificum declaraverit. Hoc enim est catholicam causam prodere, ad privata placita inconsulto statuenda. Cfr. inter ceteros Nat. Alex. loc.cit. art. 2, de *Pelagianorum erroribus*, § 3 et seqq. Interim si secernatur gratia *illustrationis* seu intellectus, quam tam pelagiani, ut diximus, quam semipelagiani admiserunt ad fidei initium, a gratia *inspirationis* seu *voluntatis*, cujus necessitatem utrique pertinaciter inficiati sunt; si praeterea secernatur fidei initium a fide formali, quam semipelagiani inter *opera* ipsa recensebant, et quibus eliciendis gratiae necessitatem agnoscebant, tollitur omnis amphibologia.

Adversus hunc semipelagianorum errorem sequentem statuimus propositionem

PROPOSITIO.

Sine Sancti Spiritus illuminatione, inspiratione et adjutorio non potest homo habere salutare initium fidei et in fide perseverantiam usque in finem

70. De fide est haec propositio, ut constat ex definitione concilii Trident. sess. VI, can. IV: *Si quis dixerit, sine Spiritus Sancti inspirationc atque ejus adjutorio hominem credere posse, sicut oportet . . ., ut ei justificationis gratia conferatur, anathema sit.* Tridentino praeiverat conc. Arausicanum II, can. V: *Si quis sicut augmentum ita etiam initium fidei ipsumque credulitatis affectum, quo in eum credimus, qui justificat impium, et ad generationem sacri baptismatis pervenimus, non per gratiae donum, id est, per inspirationem Spiritus Sancti . . . sed naturaliter nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus adversarius approbatur;* et can. VII: *Si quis per naturae vigorem. . . . Evangelicae praedicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione et inspiratione Spiritus Sancti. . . haeretico fallitur spiritu* (1).

71. Ita vero catholicae hujus fidei sanctiones ex sacris Litteris in primis vindicamus. Divina oracula non soli externae fidei praedicationi et illustrationi tribuunt fidem et fidei initium, sed interiori Spiritus S. operationi illuminanti atque inspiranti, si docent, neminem nisi trahente Patre ad Christum pervenire posse, fidem donum Dei esse, quod nonnisi ex misericordia et gratia conceditur, et ita concedi divinam hanc misericor-

(1) Cfr. *Acta Conc.* Harduini, tom. II, col. 1098.

diam, ut nemo gloriari possit in operibus suis, quasi illud non acceperit, si denique perhibeant eos, qui fidem susceperunt, id praestitisse Deo cor adaperiente ac praeordinante ad vitam aeternam. At haec omnia luculentissime Scripturae tradunt. Christus enim, Joan. VI, 14: *Nemo*, inquit, *potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Apostolus autem, I Cor. VII, 25: *Misericordiam*, inquit, *consecutus a Domino, ut sim fidelis;* item ad Philipp. I, 29, scribit: *Vobis donatum est, pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini;* subdit vero, Ephes. II, 8: *Gratia salvati estis per fidem, et hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis glorietur.* Hinc I Cor. IV, 7, fidenter interrogat: *Quis enim te discernit? Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Quo praecipue testimonio*, ait s. Augustinus, *etiam ipse convictus sum, cum similiter errarem, putans fidem, qua in Deum credimus, non esse donum Dei, sed a nobis esse in nobis* (1). Ac rursum, Rom. XI, 35, interrogat Apostolus: *Quis enim prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.* Quae omnia falsa essent in semipelagianorum systemate. Verum illud demum evertunt facta ipsa in Libris sacris relata. Etenim de Lydia purpuraria legitur, Act. XVI, 14: *Dominus aperuit cor* (ejus) *intendere his, quae dicebantur a Paulo;* et ibid. XIII, 48, generatim dicitur: *Crediderunt quotquot erant praeordinati ad vitam aeternam.*

72. Post haec supervacaneum videretur, patrum testimonia congerere; qui uno animo omnes in eundem sensum conveniunt. Vix propterea ex uno aut altero,

(1) Lib. *De praedest. Sact.* cap. 3, n. 7.

ne longiores simus, testimonia promemus, etsi vulgatissima sint. S. Cyprianus ex Latinis: *In nullo gloriandum*, ait, *quando nostrum nihil sit* (1); et s. Ambrosius: *Non in potestate nostra est cor nostrum et nostrae cogitationes* (2). Ex Graecis s. Greg. Nazianzenus: *Qui dedit*, inquit, *quod primum est, dabit et quod secundum est* (3), id est, plenam et integram fidem (4).

73. Ad haec accedit universalis ecclesiae sensus, quae semper orare consuevit pro infidelibus, ut ad fidem a Deo perducantur, atque in ea semel accepta jugiter perseverent. Pro certo igitur habuit, tam fidem quam ejus initium atque in eadem perseverantiam totidem Dei dona esse. Neque enim, ut optime arguit s. Augustinus, ab alio poscimus, quod in nostra est potestate: *Quando enim*, inquit, *non oratum est in ecclesia pro infidelibus atque inimicis ejus, ut crederent... Nam, si haec ab ipso* (Deo) *quidem poscit ecclesia, sed a se ipsa sibi dari putat, non veras, sed perfunctorias orationes habet; quod absit a nobis. Quis enim veraciter gemat, desiderans accipere, quod orat, a Domino, si hoc a seipso se sumere existimat, non ab illo* (5)? Etenim: *Oratio*, ut idem s. Doctor loquitur, *clarissima est gratiae testificatio* (6).

(1) *Testimon. ad Quirinum*, lib. III, cap. 4. Hoc porro testimonium s. Cypriani laudat s. Augustinus, loc. cit.

(2) Lib. *De fuga seculi*, cap. 1, num. 1.

(3) *Orat.* XLIV, *in Pentec.* n. 11: Δώσει, εὖ οἶδα, ὁ τὸ πρῶτον δοὺς καὶ τὸ δεύτερον. pag. 710, tom. 1, edit. Paris. 1630.

(4) Cum janseniani patres graecos semipelagianismi accusare non vereantur, ut pateat quam injuste haec calumnia tot sanctissimis et doctissimis viris struatur, satis erit consulere egregium opus Isaaci Habert, episcopi Vabrensis, quod inscribitur *Theologiae Graecorum Patrum vindicatae circa universam materiam gratiae*, vol. un. fol. Paris. 1646. Vide praesertim lib. 1, cap. 8; cui tit. *Gratiae ad actum credendi et initium fidei summa necessitas ex mente perpetua graecorum patrum;* ubi argumentum, de quo hic agimus, copiosissime evolvit, ac difficultates disjicit, quas ex istorum patrum scriptis tum jansenistae tum ipsorum antesignani calvinistae promovere solent.

(5) Lib. *De dono perseverant.* cap. 23, n. 63.

(6) *Epist.* CLXXVII, n. 4.

74. Denique per hoc semipelagianorum commentum tota labefactatur gratiae oeconomia. Nam 1. non amplius gratuita foret, secus ac exposcat ipsa gratiae notio, ut inferius ostendemus. 2. Primas in salutis negotio partes sibi homo vindicaret, non Deus 3. Homo per Adae peccatum non excidisset omnino a statu supernaturali, nec opus Redemptore haberet ad eundem statum recuperandum 4. Demum, ceteris omissis, in eo peccat adversariorum systema, quod assumat, posse hominem, utcumque viribus naturalibus instructum, vel etiam in integritate naturae, actum supernaturalem elicere ac salutarem, quod tamen falsum est (1). Hoc ipso enim, ut alias jam animadvertimus, quod *supernaturalis* est aliquis actus, excedit naturae vires; nec nisi ab eo, qui supra naturam creatam omnem sit, dari potest, scilicet a Deo. Si autem a Deo datur fides, ab eo pariter debet conservari. Ergo tum ad fidei initium tum ad fidem ipsam atque ad perseverandum in ea, necessaria est Spiritus S. gratia, quae et mentem interius illustret, et moveat voluntatem, prout ostendendum assumpsimus.

DIFFICULTATES

75. 1. Obj. Scriptura passim primas partes in salutis negotio, ac propterea circa fidem ejusque initium, homini tribuit. Sic, Prov. XVI, 1, dicitur: *Hominis est praeparare animam, et Domini gubernare linguam* et v. 9. *Cor hominis disponit viam suam, sed Do-*

(1) Quod animadvertendum est; siquidem fieri potuit, ut Deus primos parentes instrueret dono integritatis, nec eos elevaret ad ordinem supernaturalem, et e converso. Unum enim ab altero dono distingui ac dispesci potest. Deus tamen utrumque donum conjungere voluit in Adam, ut ostenderet divitias bonitatis suae. Hinc ad utrumque reparandum diversa gratia opus est; ad reparandam enim infirmitatem ex peccato contractam indiget homo gratia *medicinali*, ad recuperandum statum supernaturalem indiget gratia *elevationis*; quando vero agitur de opere difficili ac supernaturali, utriusque gratiae conjunctio et subventio necessaria est.

mini est dirigere gressus ejus; Zachar. I, 3: *Convertimini ad me, ait Dominus et convertar ad vos.* Sed clarius in N. T. id ipsum traditur; nam, Matth. XXV, 15, Christus perhibet, sub hominis parabola, Deum dedisse talenta *unicuique secundum propriam virtutem*; ac, Luc. XI, 9: *Petite*, ait Christus, *et dabitur vobis quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis.* Hinc apostolos suos instruens, Matth. VII, 6: *Nolite*, inquit, *dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos*; et ibid. X, 11: *In quamcumque civitatem intraveritis, interrogate quis in ea dignus sit, et ibi manete.* Ergo.

76. Resp. *Neg. ant.* Ad. prob. *Dist.* Divina gratia illustrati et adjuti homines animam praeparant, disponunt viam suam, convertuntur ad Dominum, etc., *C.* solis naturae viribus *N.* Haec enim aliaque ejusmodi sacrarum Scripturarum eloquia semper gratiam praevenientem supponunt, cohaerenter ad alia loca, in quibus hae ipsae praeparationes, dispositiones, conversiones ipsi Deo tribuuntur, et cohaerenter ad ea, in quibus, ut vidimus, Deus dicitur operari in nobis velle et perficere, nihil sine eo nos efficere posse, non posse nos a nobis quasi ex nobis quidpiam salutare cogitare. Hinc non aliud significant prolati textus, nisi nos libere cooperari divinae gratiae, prout eos exponit concilium Tridentinum illis verbis: *Cum dicitur: Convertimini ad me et ego convertar ad vos, libertatis nostrae admonemur. Cum respondemus: Converte nos, Domine, ad te, et convertemur; Dei nos gratia praeveniri confitemur* (1).

77. Posito generali hoc principio, responsio patet ad ea, quae semipelagiani subtexuerunt. Etenim *virtutem* illam, de qua Matth. XXV sermo fit, non ex natura, sed ex praevia gratia illi sibi compararunt. Nam *uni-*

(1) Sess. VI, cap. 5.

cuique nostrum data est gratia, ut loquitur Apostolus, *secundum mensuram donationis Christi* (1).

78. Sic etiam, ut recte petamus et oremus, a Spiritu Sancto est, teste eodem Apostolo, scribente: *Nam quid oremus, sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus* (Rom. VIII, 26).

79. Dum Christus Matth. VII, apostolos instruit, eos quidem monet, ne omnibus promiscue hominibus communicarent absque delectu doctrinam evangelicam, nec eam irrisioni ac profanationi exponerent; at non asserit eos, quibus debebant annunciare eandem doctrinam illius dignos fuisse factos virtute propria. Dei enim solius est ex indignis dignos facere. Ex quo pariter solvitur, quod postremo loco propositum est.

80. II. Obj. Plura snppetunt ex Scripturis exempla eorum, qui propriis viribus sese ad fidem disposuerunt atque eam promeruerunt. 1. Illustria sunt exempla Zacchaei, boni Latronis, Centurionis: qui aut desiderio Christum videndi, aut sua confessione, suisve orationibus et eleemosynis fidem et conversionem promeriti sunt. His addi potest alter Centurio, de quo, Matth. VIII, 10, ait Christus: *Non inveni tantam fidem in Israël.* Quod si hanc fidem ex Dei gratia consecutus esset Centurio, miratus eam non esset Christus, ac dicere potius debuisset: *Non dedi tantam fidem in Israël.* 2. Demum aliud hujus rei luculentissimum exemplum praebet David, qui, ut legitur III Reg. VIII, 17: *Voluit aedificare domum nomini Domini Dei Israël, et ait Dominus ad David. Quod cogitasti in corde tuo aedificare domum nomini*

(1) Ephes. IV, 7. Cfr. in hunc Matth. locum Corn. a Lapide, qui putat, illud *propriam virtutem* aut ad emblemata parabolae pertinere, ideoque nullam intentam peculiarem significationem prae se ferre, aut spectare ad gratias gratis datas et status, ut magistratum, episcopatum, apostolatum, sacerdotium, etc. quos status Deus naturae viribus attemperare solet.

meo, bene fecisti, hoc ipsum mente pertractans. Verumtamen tu non aedificabis mihi domum. Jam vero haec cogitatio profecto bona fuit, cum eam Deus commendaverit; nec tamen a Deo fuit, alioquin Deus non avertisset effectum (1). Ergo.

81. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *Neg.* haec aut similia quae afferri possent, exempla eorum qui ad fidem conversi sunt, absque praeveniente Dei gratia fuisse. Nam *manifestissime credendum est*, inquit concil. Araus. *quod et illius latronis, quem Dominus ad paradisi patriam revocavit, et Cornelii Centurionis, ad quem Angelus Domini missus est, et Zachaei, qui ipsum Dominum accipere meruit, illa tam admirabilis fides non fuit de natura, sed divinae gratiae largitate donata* (2). Idipsum dici debet de altero Centurione; cujus fidem si miratus est Christus eamque commendavit, non praecise ob fidem ut donum Dei, sed ob liberam ejus cooperationem id fecit; in qua utique Centurio prae tot aut incredulis aut oscitantibus Israëlitis commendabilem se exhibuit.

82. Ad 2. prob. *Neg. min.* quae dicit eam bonam Davidis voluntatem a Deo non fuisse. Non autem obest, quod Deus ejus effectum seu executionem noluerit; simili enim ratione se gessit cum Abraham, cui etsi aperte immolationem Isaac imperasset, noluit tamen, ut eam executioni mandaret, sola voluntate et obedientia contentus; ut cetera exempla silentio praeteream (3).

83. III. Patres graeci ac latini pene omnes ante s. Augustinum eandem doctrinam, quam postea semipelagiani amplexi sunt, omnino tenuerunt. Omnium ve-

(1) Haec aliaque ejusmodi non pauca urget Cassianus, *Collat.* XIII, cap. 12. Adversus quem scripsit s. Prosper, suppresso tamen ejus nomine. Cfr. edit. *Opp. Cassiani cum notis et commentariis D. Alardi Gazaei*, ord. s. Bened. Paris 1642.

(2) Can. XXV apud Harduinum, loc. cit. col. 1102.

(3) Cfr. s. Prosper pro Augustino contra Collatorem ad calcem opp. s. Augustini, tom. X, edit. Maur. cap. 12, n. 33 et seqq. Ubi hanc aliasque Cassiani objectiones disjicit.

tustissimus Hermas in *Pastore*: *Quorum*, ait, *viderat Dominus puras mentes futuras, et servituros ei ex totis praecordiis, illis tribuit poenitentiam* (1). S. Justinus M. inter cetera scribit: *Qui cum ratione vixere, christiani sunt, quamvis athei, et nullius numinis cultores habiti sunt; quales inter Graecos fuere Socrates, Heraclitus atque iis similes* (2). Censuit igitur, sine gratia potuisse homines recte honesteque vivere. Neque ab eo dissentit Clemens Alex. qui praeterea docet, veteres philosophos a philosophia justificatos fuisse (3), atque illud memorandum subdit: *Praeparat ergo Philosophia* (graeca) *ei viam muniens, qui a Christo perficitur* (4). Ex Latinis s. Ambrosius, ceteris omissis: *Ideo hanc gratiam*, inquit, *meruit* (ecclesia) *a Christo; quia Verbum Dei quaesivit, desideravit* (5). S. Optatus Milevit. scribit: *Est enim christiani hominis, quod bonum est, velle, et in eo, quod bene voluerit, currere; sed homini non est datum perficere, quia nostrum est currere, Dei autem perficere* (6). Demum s. Hieronymus apertissime docet: *Baptismum non servare justitiam, quae labore et industria ac diligentia, et semper super omnia Dei clementia custoditur, ut nostrum sit rogare, illius tribuere quod rogatur; nostrum incipere, illius perficere; nostrum offerre quod possumus, illius implere quod non possumus* (7). In quo porro differunt semipelagianorum placita ab his patrum dictis? Quid mirum proinde, si s. Prosper scri-

(1) Lib. III, Simil. VIII, num. 6, apud Coteler. *Scripta Patrum Apost.* tom. I.

(2) *Apolog.* I, n. 46, edit. Prud. Maran. Οἱ μετὰ λόγοι βιώσαντες, Χριστιανοί εἰσι, κἂν ἄθεοι ἐνομισθησαν· οἷον ἐν Ἕλλησι μὲν Σωκράτης καὶ Ηράκλειτος καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτᾶς.

(3) *Strom.* lib. I, n. 20, edit. Potteri, Venet. 1757, tom. I, pag. 377

(4) Ib. n. 5, pag. 331. Προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία, προοδοποιοῦσα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειούμενον. Quod et saepius ibidem repetit.

(5) *Apol.* II *David*, cap. 9, n. 47.

(6) *Hist. Donat.*, lib. II, edit. Albaspin. Paris 1631, pag. 56.

(7) *Dial. contra Pelag.*, lib. III, num. 1.

pserit ad s. Augustinum, quod semipelagiani *obstinationem suam vetustate defendunt, et ea, quae de Epistola Apostoli Pauli, Romanis scribentis, ad manifestationem divinae gratiae praevenientis electorum merita proferuntur, a nullo unquam Ecclesiasticorum ita esse intellecta, ut nunc sentiuntur, affirmant* (1)? Ergo.

84. Resp. *N. A.* Ac in primis eandem doctrinam non tenuit Hermas, qui cit. loc. tantum asserit, tribui a Deo poenitentiam, seu peccatorum veniam bene dispositis non autem negat, hanc dispositionem a Deo profluere (2).

85. S. Justinus contendit, novam non esse religionem christianam, prout ethnici, quibus respondet, opponebant; cum a Divino Verbo, cui participarunt quotquot recta ratione bene usi sunt, dimanarit omne verum. Vocem igitur *Christiani* improprie ac larga significatione usurpavit s. Martyr (3).

86. Clemens Alex. in adductis verbis nil aliud vult, nisi indicare veterem philosophiam exordium ac veluti praeambulum fuisse sanctioris religionis, nempe christianae; cui philosophia quodammodo viam stravit, duros

(1) *Epist. s. Prosp. ad August.* n. 3, quae praemissa est libro ejusdem s. Doctoris, *De Praedest. Sanctor.*

(2) Apposite Cotelerius, n. 79, ad hunc loc. adnotat: « Porro imprudenter existimatum fuit, in verbis Hermae caveri debere pelagianismum. Neque illa dubitationem habere mihi videntur. Deus illis dedit poenitentiam, a quibus vidit mentes puras gestum iri, nempe per gratiae auxilium, per Spiritum divinitus concessum, ut loquitur Pastor ». Quanquam et haec emollienda sunt; siquidem non ex praeviso hominum consensu Deus largitur gratiam. Videtur mens Hermae fuisse, Deum iis gratiam poenitentiae non concedere, quos praevidet ea abusuros, ac deteriores proinde evasuros. Quo spectant verba Augustini lib. *De dono perseverantiae*, cap. 10: « Quidam disputator catholicus non ignobilis hunc Evangelii locum (Matth. xi) sic exposuit, ut diceret, praescisse Dominum Tyrios et Sidonios a fide fuisse postea recessuros, cum factis apud se miraculis credidissent, et misericordia potius non eum illic ista fecisse; quoniam graviori poenae obnoxii fierent, si fidem, quam tenuerant, reliquissent, quam si eam nullo tempore tenuissent ». Verum et hoc pariter improbandum est, nisi eam adhibeas animadversionem, quam Petavius subjicit, *De Deo* lib. ix, cap. 4. n. 5 et 6.

(3) Cfr. Maran. *Praef. in opp. s. Just.* part. ii, cap. 7, n. 5, ubi s. Martyrem pluribus egregie defendit a quavis suspicione.

et agrestes animos expoliendo et hac ratione magis idoneos reddendo ad suscipiendam evangelicam praedicationem. Haec autem nihil habent cum fide aut merito aut justificatione commune; cum non sint nisi dispositiones, ut vocant, negativae (1). Hinc videmus, ut plurimum apostolicos homines prius in id incumbere debere, ut e sylvestribus efficiant homines, ut ita dicam, rationales, deinde vero efficiant christianos per evangelicam praedicationem.

87. S. Ambrosius loquitur de merito per gratiam comparato, et quidem improprie sumpto. Absurdum enim est existimare, ethnicos praesertim, ex quibus pro majori numero coaluit ecclesia, ex propria virtute sua quaesivisse ac desiderasse Verbum, quod ignorabant, ideoque meruisse Christum (2).

(1) Quo spectat sensus prioris loci, qui objectus est: *Quamquam per se quoque aliquando Graecos justificabat philosophia.* Ad plenius tamen assequendum germanum sensum tum Justini tum Clementis, animadvertendum est, eos existimasse philosophiam apud gentes idem praestitisse, quod praestitit lex apud Hebraeos; dum functae sunt veluti munere paedagogi ad Christum ducentis. Hinc adstruunt, utramque donum Dei fuisse, licet longe aliter Deus duxerit Hebraeos quam gentiles. Sic enim rursus Clemens, pag. 331, allatis verbis ex Prov. II, 3 et seqq. « Deus enim dat sapientiam ex ore suo et sensum simul et prudentiam, et justis instar thesauri recondit auxilium, *subdit*: Iis enim, qui a philosophia fuere justificati, auxilium reconditur ea quoque consensio, quae ducit ad pietatem in Deum. Atque erat quidem ante Domini adventum philosophia Graecis necessaria ad justitiam; nunc autem est utilis ad pietatem, cui necessario praemittenda est ab iis, qui fidem ex demonstratione percipiunt... Omnium enim bonorum Deus est causa; sed aliorum quidem principaliter, ut Testamenti Veteris et Novi, aliorum autem per consequentiam, sicut philosophiae... Nam ipsa quoque Graecos paedagogi more ducebat, sicut Lex Hebraeos ad Christum. » Vid. textus Clementis, ad calcem voluminis. Neque ab hoc sensu abludit ipse Gerard. Joan. Vossius, *Hist. de controversiis Pelag.* Lugd. Batav. 1618, lib. III, p. III. thes. XI. Ceterum idem Clemens, *Strom.* lib. II, vocat fidem πρώτην σωτηρίας νεῦσιν, *primam salutis inclinationem.*

(2) Ibi s. Doctor, seu quivis sit auctor hujus apologiae, exponit sensu mystico et allegorico lapsum Davidis, atque ecclesiae accommodat, quod de Bethsabee legitur in Scriptura. Agnovisse autem auctorem hunc, ecclesiam non sine gratiae praesidio Christum meruisse, latiori scilicet sensu, patet ex verbis n. 46, ubi scribit: *Obliviscitur enim per gratiam, quod hauserat per naturam.*

88. S. Optatus non disserit de perfectione, ideoque nec de voluntate in sensu semipelagianorum, sed de ea perfectione, quae nullum admittit peccatum, quam excepto Christo in terris nemo habuit, sed solum in coelis reservata beatis est. Cum ergo dixit, hominis christiani esse bonum velle et illud operari, non de nudo arbitrio, sed de christiano, qui jam instructus fide sit et Christi donis, intellexit (1).

89. Verba s. Hieronymi si attentius introspiciantur, nullam prae se ferunt difficultatem; cum ipse non excludat a labore, diligentia ac industria nostra gratiae subsidium, sed aperte includat, dicens: *Semper super omnia Dei clementia justitiam custodiri*; et clarius *Epist. CXXX*, ad Demetriadem: *Ipsumque quod nostrum est, sine Dei miseratione nostrum non est.* Commendat itaque liberum arbitrium adjutum ac praeventum a divina gratia in facilioribus, ut deinde per orationem uberiorem gratiam ad difficiliora persequenda impetremus (2).

90. Ex his patet, longe patres abfuisse a semipelagianorum pravitate. Dum vero ipsi vetustate seu antiquo-

(1) Id patet ex contextu; sic enim insurgit in donatistas: « Et jam vos ipsi, qui sancti et innocentes videri ab hominibus vultis, dicite, unde est ista sanctitas, quam vobis licentius usurpatis? quam Joannes Apostolus profiteri non audet, qui ait: Si dixerimus, etc. Hoc qui dixit, sapienter se ad Dei gratiam reservavit » . . . Deinde adjicit verba, quae objiciuntur; tandem concludit: *Quia ipse solus* (Deus) *est perfectio, et perfectus solus Dei Filius Christus. Ceteri omnes semiperfecti sumus.* Hinc admirationis causa est, quod Natalis Alex. scribere potuerit: *His verbis praeformatus videtur semipelagianorum error, vixque in bonum sensum flecti possunt* (Dissert. *De necess. grat.* art. 11, quaest. 22, in secul. v.). Idem fere judicium tulit Remig. Cellier, *Hist. des auteurs ecclèsiastiques*, tom. VI, pag. 671, dum scripsit: *Il pretend contre la doctrine de saint Paul, que l'homme tombé non-seulement peut vouloir le bien de lui-même, mais aussi s'avancer dans le bien.* Ast talis non fuit mens s. Optati.

(2) Cfr. Vallars. in not. (*b*) in hunc loc. ac rursum ibid. num. 10. not. (*a*). Adnotat porro editor, fuisse tunc temporis quoddam veluti proverbium: *Velle nostrum est.* Nempe eadem ferme ratione ac adagium illud apud nos obtinet: *Dio dice: ajutati, che io ti ajuto*; apud Gallos vero: *Aide-toi, le ciel t'aidera.* Quibus verbis non intendimus excludere divinum anxilium, dum partes nostras implemus.

*

rum patrum auctoritate se tuebantur, decepti sunt ex nonnullis liberioribus formulis, quibus illi interdum usi erant, prout usuvenit, nondum excitata quaestione, ac proinde nondum technologia constituta. Accedit, patres antiquiores dimicare debuisse adversus oppositum errorem pro libertate, quam impugnabant marcionitae, manichaei aliique ejus temporis haeretici; nil mirum propterea, si locutiones minus accuratas interdum usurparunt, quibus postea semipelagiani abusi sunt. Hinc recte s. Augustinus ad expostulationem sibi a s. Prospero propositam respondit: *Quid igitur opus est, ut eorum scrutemur, opuscula qui priusquam ista haeresis oriretur, non habuerunt necessitatem in hac difficili ad solvendum quaestione versari? Quod procul dubio facerent, si respondere talibus cogerentur* (1). Sane ipsi cum universa ecclesia orabant pro infidelium conversione, ac propterea hoc ipso fatebantur, fidem ac fidei initium dona Dei esse. Atque hac ratione exponi debent nonnulla s. Joan. Chrysostomi effata aliorumque, quae difficultatem facessere videntur (2).

91. Etenim s. Joan. Chrysostomus, de cujus mente ob viri auctoritatem praecipua quaestio agitur, et quem nonnulli non modo ex haereticis (3), verum etiam ex catholicis semipelagianismi labe adspersum autumant, ea scribit, quae omnem a se suspicionem repellunt. Sic enim loquitur: *Nihil ex te habes, sed a Deo accepisti . . Ergo cum acceperis, habes: non hoc vel illud, sed omnia quae habes; non enim haec tua recte facta sunt, sed ex Dei gratia proveniunt. Si fidem dixeris, ex*

(1) Lib. *De praedest. Sanctorum*, cap. 14, n. 27.

(2) Cfr. Isaacus Habert, op cit. lib. 1, cap. 2 et seqq. quoad patres Graecos; quoad s. Hilarium, cujus duriuscula dicta objici solent, cfr. D. Coustant in praefatione ad opera hujus s. Patris, § 9, n. 259 et seqq.

(3) Calvinus, *Instit.* lib. II, cap. 2. Eandem calumniam, ut supra adnotavimus, ingeminat etiam Jansenius.

vocatione illa venit (1). Ad haec igitur hisque similia non pauca (2) exigi debent ; quae duriuscula hic illic scripsit, ex. gr. cum de Abraham loquens: *Et vero*, ait, *istud ipsum, quod Patriarcha, qui ante gratiae tempus et ante legem fuit, a se ipso, et scientia, quae naturae insita est, in tantum pervenit virtutis fastigium, sufficit, ut omnes nostras excusationes refutet. At forte dicent aliqui: Vir ille multam a Deo gratiam consecutus est, et omnium Dominus ejus singularem habuit curam. Etiam id et ego fateor. Verum nisi primus et ipse, quod suum erat, fecisset, non tanta a Domino obtinuisset . . . Vidistis, quomodo ab initio, quae a se ipso erant, attulerit, et propterea divina quotidie ubertim susceperit? . . . Cum viderit* (Deus) *sanam mentem nostram, et nos conari et eniti ad virtutis certamina, statim nutu et subsidio suo nos adjuvat* (3). Sic illa,

(1) *Hom.* XII, *in* I *Epist. ad Cor.* II, 1 et 2: Οὐδὲν γὰρ οἴκοθεν ἔχεις, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβών ... οὐκοῦν λαβὼν ἔχεις, οὐχὶ τόδε, καὶ τόδε, ἀλλὰ πάντα ὅσα ἔχεις. Οὐ γὰρ σὰ κατορθώματα ταῦτα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· κἂν τὴν πίστιν εἴπῃς, ἀπὸ τῆς κλήσεως γέγονε κ. τ. λ.

(2) Plura affert cit. Habert. loc. cit.; inter cetera nobis videntur plane palmaria, quae scribit s. Pater, *Hom.* IV *in cap.* II. *Epist. ad Ephes.* in illud: *Gratia salvati estis per fidem*, ubi haec habet: Ἵνα γὰρ μὴ τὸ μέγεθος τῶν εὐεργεσιῶν ἐπάρῃ σε, ὅρα πῶς σε καταστέλλει· τῇ χαριτί ἐστε σεσωσμένοι, φησι, διὰ πίστεως. Εἶτα ἵνα μὴ πάλιν τὸ αὐτεξούσιον λυμήνηται, ἔθηκε καὶ τὰ ἡμῶν· καὶ πάλιν αὐτὸ ἀνεῖλε, καί φησι· Καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν. Οὐδὲ ἡ πίστις, φησὶν, ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ μὴ ἦλθεν, εἰ γὰρ μὴ ἐκάλεσε, πῶς ἠδυνάμεθα πιστεῦσαι; . . . Ὥστε οὐδὲ τὸ τῆς πίστεως ἡμέτερον. Θεοῦ, φησὶ, τὸ δῶρον· οὐκ ἐξ ἔργων ... Τοῦτο αὐτὸ Θεοῦ δῶρόν ἐστιν, Ἵνα μή τις καυχήσεται, ἵνα εὐγνώμονας περὶ τὴν χάριν ποιήσῃ: « Nam, ne beneficiorum magnitudo te extollat, vide, quomodo te coercet et comprimit. Gratia enim, inquit, estis salvati per fidem. Deinde rursus, ne liberum perimeretur arbitrium, posuit etiam, quae sunt nostra. Et rursus ipsum sustulit, et dicit: Et hoc non ex nobis. Ne fides quidem, inquit, est ex nobis. Nam si non venisset, si non vocasset, quomodo potuissemus credere? . . . Quare nec fidei donum est nostrum, sed Dei, non ex operibus; non enim suffecisset, inquit, fides ad salutem . . . . Hoc ipsum est Dei donum, ne quis glorietur, ut nos gratos efficiat circa gratiam ». Alia recole loc. cit.

(3) Καὶ αὐτὸ δε τοῦτο, τὸ τὸν πατριάρχην καὶ πρὸ τῆς χάριτος, καὶ πρὸ τοῦ νόμου γεγονότα, οἴκοθεν καὶ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ φύσει κειμένης γνώσεως εἰς τοσοῦτον μέτρον ἀρετῆς ἐλθεῖν, πάσης ἡμᾶς ἀπολογίας αποστερῆσαι δυνήσεται. Ἀλλ' ἴσως ἐροῦσί τινες, ὅτι πολλῆς ἀπέλαυσε τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ὁ ἀνὴρ, καὶ πολλὴν ἐπεδείξατο τὴν περὶ αὐτὸν

quae scribit in Epist. ad Hebr: *Nostrum quidem est, praeeligere et velle, Dei autem est perficere . . . quando nos elegerimus tum multum nobis affert auxilium* (1). Neque enim haec aliaque ejusmodi dicta sunt ad exclusionem gratiae praevenientis et excitantis, cujus necessitatem praedicavit, sed comparate ad uberiora auxilia, quae Deus nobis cooperantibus cum primis illis gratiis adjicit. Praeclare enim animadvertit Petavius, quod haec uberiora auxilia veteres illi gratiae nomine, nempe completae ac plenae, insignire consueverint: *Non raro*, inquit, *veteres, cum de gratia loquuntur*, *plenam et perfectam intelligunt, non inchoatam ac rudem*, *quae prima nominatur*, *cujus plerumque mentionem non habent... ut Theodoretus*, *Photius*, *Oecumenius*, *Theophylactus*, *atque ipse quoque Chrysostomus . . . Non enim primum voluntatis motum et rationis in gratia numerant*, *veluti pia desideria*, *quibus ad pleniorem quaerendam* (fidem), *ac Dei notitiam*, *et amorem excitamur; quae sunt excellentiora gratiae munera*, *proindeque gratiae nomen ac titulum praecipue merentur* (2).

92. IV. Obj 1. Deus hominem libero instruxit arbi-

πρόνοιαν ὁ τῶν ὅλων Θεός. Ναί, ὁμολογῶ· ἀλλ' εἰ μὴ πρότερος τὰ παρ' ἑαυτοῦ καὶ αὐτὸς ἐπεδείξατο, οὐκ ἂν τῶν παρὰ τοῦ Δεσπότου ἀπήλαυσε... Εἶδες πῶς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ προοιμίων τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσέφερε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ καθ' ἑκάστην ἐκαρποῦτο μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας;... Ὁ γὰρ τὰ ἀπόῤῥητα τῆς διανοίας ἡμῶν ἐπιστάμενος, ἐπειδὰν ἴδῃ ὑγιῆ γνώμην ἐπιδεικνυμένους, καὶ πρὸς τοὺς τῆς ἀρετῆς ἀγῶνας αποδύεσθαι εσπουδακότας, παραχρῆμα καὶ τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχει ῥοπήν. *Hom.* XLII *in Genes.* n. 1.

(1) Ἡμῶν γὰρ τὸ προελέσθαι καὶ βουληθῆναι, Θεοῦ δὲ τὸ ἀνύσαι καὶ εἰς τέλος ἀγαγεῖν ... et supra jam dixerat: Ὅταν δὲ ἡμεῖς ἑλώμεθα, τότε πολλὴν εἰσάγει τὴν βοήθειαν ἡμῖν. *Hom.* XII *in epist. ad Hebr.* num. 3.

(2) *De Deo*, lib. IX, cap. 4, n. 8. Operae pretium est perlegere tanti scriptoris capp. 4 et 5, in quibus praeclare ostendit, graecos patres, qui accusari solent pelagianismi aut semipelagianismi, immunes prorsus ab hac macula esse. Si ad ista principia attendisset Vasquez, non adeo facilem se praebuisset in reprobando, seu saltem deserendo s. Joan. Chrysostomo (Disp. XCI in 1 part. s. Thom. cap. VIII). Nec obest, quod Cassianus magistrum habuerit s. Joan. Chrysostomum; potuit enim a magistri instituto desciscere, aut prave ejus mentem assequi, quod non infrequenter fit.

trio, quod, etsi per peccatum inclinatum sit ac debilitatum, non est tamen extinctum; quorsum vero libertate Deus hominem ditasset, si ista ne valeret quidem ad sanitatem optandam, volendam, ac ad medicum et remedium efflagitandum? 2. Ergo medici quidem est infirmum sanare, sed aegri est velle sanari. 3. Hinc constanter hanc salutis oeconomiae ideam ingerunt Scripturae, quod nempe Deus aliquid exigat a nobis, ut sua dona conferat: *Si credideris salvus eris*; ex quo patet, alterum offerri a Deo, nempe aeternam salutem, alterum exigi, quod in nostra potestate sit, nempe fidem. 4. Profecto si ex eo, quod petimus, recte infertur, illud in nostra potestate non esse, pariter ex incitamentis, exhortationibus, quibus provocamur ad petendum, ad volendum, ad nos ipsos convertendum, colligitur in nostra potestate esse petere, velle et inchoare conversionem nostram; alioquin supervacaneae forent omnes exhortationes. 5. In semipelagianorum demum hypothesi omnia facile declinantur absurda, quae ex dogmate catholico dimanant; quare nempe fides ejusque initium donum Dei sit, et non omnibus concedatur, cum Deus tamen velit omnes homines salvos fieri; quare excusabiles non sint qui in infidelitate permanent; quare denique Deus censeri nequeat personarum acceptor, dum aliis tribuit, quod aliis denegat. Ergo.

93. Resp. ad 1. *D.* Deus hominem libero instruxit arbitrio ad ea, quae ordinis sunt naturalis, et quidem intra quosdam limites, *C.* ad ea quae sunt ordinis supernaturalis, *subd.* ut libere gratiae praevenienti consentiat, *C.* ut praeveniat gratiam *N.* Hoc enim absurdum est, cum natura terminos suos minime transgredi possit; transgrederetur autem, si homo per liberi arbitrii vires posset se elevare ad gratiam sibi comparandam, ad credendum, aliaque praestanda, quae ad ordinem supernaturalem spectant. Porro quaecumque demum liberi ar-

bitrii vires sint, ut jam animadvertimus, ad ejusmodi ordinem supra naturam constitutum assurgere non valent. Necesse proinde est, ut gratia hominis sive in statu naturae integrae sive in statu naturae lapsae, praeveniat quemcumque conatum, desiderium, petitionem, ut illuc per ingere possit.

94. Ad 2. *D.* In naturalibus, *Tr.* in supernaturalibus, *N.* Majus enim aut minus robur, quo pollet homo, respicit tantum *substantiam* operis, non autem *modum*, ideoque quaecumque proferantur, ejusmodi argumenta erunt semper extra rem. Addo, et gratiae munus esse, quod homo se aegrotum cognoscat et sentiat, ideoque et sanitatem optet ac velit, et medicum quaerat, a quo sanetur.

95. Ad 3. *D.* Exigit Deus consensum nostrum et cooperationem ad primum, ut ita dicam, gratiae aditum, per quem ad uberiora dona conferenda sibi viam parat, *C.* quin ipse nos prius excitet ac praeveniat *N.* Hinc illud: si credideris, perinde valet ac si diceretur: si obtemperaveris et obsecutus fueris iis quae tibi indidi, fidei primordiis ac deinceps si usque ad plenam et completam fidem perveneris, ac reliqua praestiteris, quae fides ipsa exigit a cultoribus suis, salvus eris (1).

96. Ad 4. *D.* Sensu modo exposito, *C.* ad gratiae praevenientis exclusionem *N.* Ingens porro interest discrimen in eo, quod nos petimus, et in exhortationibus, quibus provocamur ad petendum, ad nos convertendum, etc. Nam, cum ex Scriptura, ut vidimus, nos nec cogitare, nec optare, nec velle, nec petere quidpiam ad salutem conferens absque gratiae munere possimus, exhortationes, quibus ad ea praestanda provocamur, supponunt solum, has primas gratias gratis omnino nobis concedi, ut deinceps dependenter a cooperatione nostra reliquae conferantur

(1) Cfr. Petav. loc. cit. cap. 4, num. 9.

majori vel minori copia pro majori aut minori fidelitate nostra ac sedulitate. Sane ipsi semipelagiani has exhortationes supervacaneas minime esse putabant, quibus post acceptum fidei donum nos provocamur ad pia salutis opera perficienda, etsi tamen in ipsorum systemate ad haec pia opera inchoanda ac perficienda, quae fidem subsequuntur, necessariam gratiam esse ultro faterentur (1).

97. Ad 5. Negamus, ex doctrina catholica ea profluere absurda, quae adversarii sibi fingunt. Etenim non profluit *primum*; quia hoc ipso quod Deus velit omnes homines salvos fieri, omnibus prorsus hominibus, ut inferius ostendemus, subsidia necessaria largitur, quibus si bene homines utantur, poterunt ad fidem pervenire, si iisdem obluctentur ac obsistant, sibi tantum tribuere debent, non autem Deo, si ad eam non pertingant. Nempe eadem ratione ac sibi, non Deo, imputare fideles debent, si opera pia, quae fidem consequuntur, praestare negligunt, etsi ad haec, fatentibus semipelagianis, necessaria sit gratia, quae omnibus praesto est, urgente praesertim praecepto.

98. Non profluit *alterum* absurdum, quia, si, ut diximus, Deus omnibus gratiam confert, qua rite homines utentes ad fidem pervenire possunt, jam abunde liquet, inexcusabiles esse infedeles, ut vocant, positivos, hoc ipso quod fidei gratiam immediate sibi oblatam repulerint; inexcusabiles etiam esse infideles negativos, nón ob fidei defectum, sed quia primis gratiis sibi collatis obstiterunt, quibus si cooperati fuissent, et ipsi ad fidem pervenissent. Infideles propterea negativi damnantur ob peccata actualia, quibus se commacularunt, aut saltem ab aeterna salute excluduntur ob peccatum originale, quod contraxerunt.

99. Non profluit denique *tertium* absurdum de per-

(1) Cfr. Tricassinus, *De indifferenti lapsi hominis arbitrio*, part. 1, sect. 1, § 3 et seqq.

sonarum acceptione apud Deum; quia acceptio personarum aut supponit jus aliquod in eo, qui in collatione donorum negligitur, aut respectum personalem, qui datorem moveat ad illud conferendum; neutrum vero in Deum cadere potest. Praeterea, hoc ipso quod Deus omnibus gratiam conferat, sequitur non ex Deo esse, quominus homines ulteriora auxilia non accipiant, ac ideo fidem non consequantur (1).

ARTICULUS III.

De erroribus novatorum saeculi XVI et jansenistarum circa gratiae necessitatem

100. Novarum doctrinarum repertores saeculi XVI seu, uti eos jam vocant protestantes, *emendatores Sacrorum*, ex contraria, quam sibi straverunt, via circa statum hominis primordialis, in errores prolapsi sunt plane contrarios iis, quos pelagiani ac semipelagiani sunt professi circa gratiae necessitatem. Nam, cum novatores isti

(1) Praeclare s. Joan. Chrysostomus, *Hom.* 1 *in epist. ad Ephes.* explanans illa verba Apostoli: *Qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum*, etc. haec habet: Οὐ γὰρ ἀπὸ πόνων οὐδὲ κατορθωμάτων τοῦτο γίνεται, ἀλλ᾽ ἀπὸ ἀγάπης, οὔτε ἀπὸ ἀγάπης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς. Εἰ γὰρ δὴ ἀπὸ ἀγάπης μόνης, ἐχρῆν ἅπαντας σωθῆναι· εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς πάλιν μόνης, περιττὴ ἡ παρουσία αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ οἰκονομηθέντα. Ἀλλ᾽ οὔτε ἀπὸ ἀγάπης μόνης, οὔτε ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς, ἀλλ᾽ ἐξ ἀμφοτέρων. « Non enim nostris ex laboribus vel recte factis hoc suppetit, sed ex charitate, nec ex charitate solum, sed etiam ex virtute nostra. Nam, si id e sola charitate penderet, salvari omnes oporteret. Sin autem sola ex virtute nostra, supervacaneus fuisset adventus illius, et quaecumque sunt ab eo administrata. Verum neque sola ex charitate neque sola ex virtute nostra illud accidit, sed ex utroque ». Hanc autem virtutem ex Dei munere et gratia esse juxta s. Doctorem, patet ex iis, quae paulo post ibid. subdit: Τὸ γὰρ ἐναρέτους γενέσθαι καὶ πιστεῦσαι καὶ προσελθεῖν, καὶ τοῦτο μὲν αὐτοῦ ἦν τοῦ καλέσαντος, πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡμέτερον. « Etenim virtute esse praeditos et fide, atque ad Deum accedere, fuit id quidem vocantis ipsius beneficium; sed nihilominus et nostri aliquid fuit ». Ex quibus magis magisque apertum fit, Chrysostomum illam ipsam affectionem animi nostri, causamque praedestinationis ad gratiam, in nobis ipsis non oriri sine Dei auxilio putasse.

aufumaverint, jnstitiam originalem cum donis seu privilegiis adnexis partem essentialem constituisse humanae naturae, eidemque connaturalem esse, collegerunt, hominem lapsum per peccatum amisisse *imaginem Dei* (1), mortuum ad quodcumque bonum naturale seu morale esse, neque aliam retinuisse aptitudinem nisi ad peccandum (2). Hominem nondum *renatum* in omnibus operibus suis peccare, nihil ab eo prodire, quod damnabile non sit, ideoque omnia infidelium opera totidem peccata esse ac philosophorum virtutes totidem vitia (3).

101. Bajus et jansenistae, cum novatorum principium amplexi sint circa statum primi parentis, statuentes, debitam homini esse justitiam originalem, ac partem saltem integralem constituisse illius naturae, eo adducti sunt, ut eorundem novatorum errores debuerint profiteri circa statum hominis lapsi. Ac 1. pro certo habent, hominem lapsum sine gratiae subsidio nullum omnino morale bonum efficere posse, nullam vel levem tentationem superare. 2. Statuunt fidem formalem, ut vocant, primam gratiam esse, quam Deus homini conferat, nec ullam prorsus ante fidem a Deo homini tribui. 3. Inde inferunt, omnia infidelium opera, quae in hoc systemate sine gratia fiunt, totidem esse peccata ac vitia proprie dicta, quae

(1) Sic enim legitur in *Solid. declar.* 1, *De peccato origin.* §. 9, pag. 64: « Docetur, quod peccatum originis sit horribilis defectus concreatae in paradiso justitiae originalis et amissio seu privatio imaginis Dei.

(2) Ibid. § 31, pag. 616 et 617: *Repudiantur, qui docent, hominem ex prima sua origine adhuc aliquid boni,* QUANTULUMCUMQUE *etiam et quam exiguum atque tenue id sit, reliquum habere,* CAPACITATEM *videlicet et* APTITUDINEM *et vires aliquas in rebus spiritualibus.* Reliqua documenta cfr. apud Cl. Moehler, *La Symbolique*, trad. de l' allem. Besançon, 1836, p. 52 et seqq. et p. 80 edit. Bruxel. 1838.

(3) Sic Melanchton. *Loc. theol.* pag. 22: *Esto, fuerit quaedam in Socrate constantia, in Xenocrate castitas, in Zenone temperantia... non debent pro veris virtutibus, sed pro vitiis haberi ... Negant tamen* (pelagiani, id est, catholici) *eam esse vim peccati originalis, ut* OMNIA *hominum opera,* OMNES *hominum* CONATUS *sint peccata.* Calvinus, *Institut.* lib. II, ita inscribit caput 3: *Ex corrupta hominis natura nihil nisi damnabile prodire.* Cf. Moehler, ibid. pag. 73 seqq.

aeternam damnationem merentur. 4. Constituunt, fidem illam, quae in ipsorum hypothesi prima gratia est, inseparabilem esse a charitate seu justificatione, ac propterea homines non justificatos peccare in omnibus operibus suis; unde concludunt, desideria, conatus, orationes ipsas, quibus peccatores nituntur justificationem adipisci aut recuperare per sinceram conversionem, totidem lethalia peccata esse, et eo deteriores peccatores fieri, quo majores et frequentiores sunt ipsorum conatus ad Deum redeundi (1).

102. Doctrina catholica, quae inter duo haec, tum pelagianorum et semipelagianorum tum novatorum ac jansenistarum, extrema medium iter tenet, ex principio de elevatione gratuita ac superaddita humanae naturae ad statum originalis justitiae infert, post peccatum originale naturam humanam in suis essentialibus integram permansisse; detritam quidem fuisse imaginem Dei in homine per amissionem superadditi integritatis doni, non autem omnino deletam; sauciatam naturam, non autem extinctam in suis essentialibus facultatibus. Unde sequitur juxta doctrinam catholicam in ordine morali, 1. hominem lapsum posse sine gratia aliquas ordinis naturaralis veritates cognoscere, et opera saltem faciliora naturalis honestatis peragere, levesque superare tentationes ac propterea non omnia infidelium opera totidem esse peccata. 2. Ante collationem fidei concedi seu tribui a Deo gratias nacessarias, quibus instructus homo lapsus possit difficiliora opera moralis ordinis efficere, et graves vincere tentationes. 3. Fidem posse subsistere sine charitate ac propterea peccatorem fidelem per gratias, quae ipsi a Deo tribuuntur, posse se disponere ad justificationem recuperandam. 4. Quamvis autem opera, quae fidem seu fidei vocationem praecedunt, sint tantum ordinis natura-

(1) Haec constabunt ex iis, quae inferius proferemus.

lis (etsi non absque aliquo gratiae auxilio patrata), ideoque sterilia in ordine ad salutem , non tamen peccata esse 5. Multo minus peccatis esse accensenda opera supernaturalia, id est, quae fidem subsequuntur et gratiae ope sunt parta a peccatore , quamvis nondum sint meritoria in ordine ad vitam aeternam, utpote patrata ante justificationem.

103. Talia sunt catholicae doctrinae capita, quae adversus novatores et jansenistas vindicanda a nobis sunt circa gratiae necessitatem. Quod quidem praestare sequentibus propositionibus aggredimur.

PROPOSITIO.

Potest homo lapsus absque speciali gratiae auxilio nonnullas ordinis naturalis veritates cognoscere, tum faciliora ejusdem ordinis naturalis opera perficere, ac leves tentationes superare

104. Spectat haec propositio ad doctrinam catholicam ut patet ex thesi in Bajo damnata, n. XXVII: ***Liberum arbitrium sine adiutorio Dei nonnisi ad peccandum valet***; cujus contradictoria est: ***Liberum arbitrium sine adjutorio Dei ad aliquid praeter quam ad peccandum valet***, id est, valet ad aliquod efficiendum opus, quod peccatum non sit; jam vero non potest liberum arbitrium sine gratiae adjutorio, prout ostendimus, difficiliora opera moralis ordinis efficere, neque graves superare tentationes; ergo saltem ad faciliora molienda, leviores que repellendas tentationes homo lapsus libero voluntatis arbitrio absque speciali subsidio valeat necesse est. Huc pariter referuntur propositiones in Quesnello proscriptae (1).

(1) xxxviii : « Peccator non est liber nisi ad malum, sine gratia liberatoris; xxxix: Voluntas, quam gratia non praevenit, nihil habet luminis nisi ad aberrandum, ardoris nisi ad se praecipitandum, vi-

Opus autem bonum et honestum illud vocamus quod tale est ex *officio* et *fine* saltem *proximo*.

105. His porro facilioribus operibus, quae cum libero voluntatis arbitrio sine peculiari superveniente auxilio hominem lapsum patrare posse contendimus, accensemus etiam amorem Dei ut auctoris naturae, seu in ordine naturali, imperfectum et inchoatum, illum scilicet amorem, quo homo nondum diligit Deum super omnia non quasi ei aliquid positive praeferat, in quo vitium intercederet, sed *negative*, quatenus ab omni comparatione praescindit.

106. Jam vero sic per partes assertae propositionis veritatem ostendimus. I. Posse hominem lapsum veritates aliquas naturalis ordinis cognoscere, constat ex omnibus illis Scripturae locis, in quibus cognitio Dei ac legis naturalis, quoad generaliora principia, homini tribuitur, ac ita tribuitur ut eas cognitiones aut ex inspectione creaturarum hauriat, aut quodammodo in corde insculptas gerat. Ejusmodi porro sunt prope innumera; sic, Sap. XIII, 5, dicitur: *A magnitudine enim speciei et creaturae cognoscibiliter poterit Creator horum videri.* Rom. I. 18: *Revelatur enim ira Dei de coelo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in injustitia detinent; quia quod notum est Dei, manifestum est in illis; Deus enim illis manifestavit. Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quo-*

rium nisi ad se vulnerandum, est capax omnis mali, est incapax ad omne bonum; XL: Sine gratia nihil amare possumus nisi ad nostram condemnationem, etc. ». Quarum omnium propositionum unus est sensus, nempe sine gratia hominem nullum omnino bonum etiam ordinis naturalis efficere posse, ac propterea nihil sine gratia in homine esse, quod peccatum non sit. Hae autem propositiones proscriptae sunt a Clem. XI, anno 1713, in Constitutione dogmatica, *Unigenitus.* Cfr. easdem propp. cum animadversionibus et adnotationibus P. Faure in *Appendice monumentorum ecclesiasticorum* ad *Manuale controversiarum* Becani, Colon. 1750, pag. 69 et seqq.

que ejus virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles. De lege autem naturali loquens idem Apostolus, ait, ibid. II, 14: *Ejusmodi legem* (scriptam) *non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Nec patres ab his dissentiunt. Unus audiatur Augustinus, qui inter cetera haec habet: *Manu formatoris nostri in ipsis cordibus nostris veritas scripsit: Quod tibi non vis fieri, ne feceris alteri. Hoc et ante quam lex daretur, nemo ignorare permissus est, ut esset unde judicarentur, et quibus lex non esset data* (1).

107. 2. Posse item perficere hominem lapsum opera faciliora ex propriis viribus, pariter Scripturae testantur. Etenim Apostolus arguit philosophos, qui, cum cognovissent Deum, *non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt* (2). Ergo supponit, hos sapientes eadem ratione, qua naturali lumine Dei existentiam agnoverunt, potuisse illum naturalibus viribus ut auctorem naturae glorificare, tribuere nempe eidem gloriam tanquam rerum omnium principio, eum saltem imperfecte amare ut auctorem omnium bonorum, cum amor praecipua ratio sit Deum glorificandi (3). Rursum idem Apostolus disserens de lege naturali scripta in cordibus nostris, ait: *Gentes, quae legem* (mosaicam) *non habent . . . na-*

(1) *Enarrat. in Ps.* LVII, n. 1. Reliqua testimonia cfr. apud Bellarm. *De gratia, et lib. arbit.* lib. V, cap. 9.

(2) Rom. I, 21.

(3) Hinc s. Augustinus, *Epist.* CLXVII: *Quid est pietas, nisi Dei cultus? et unde ille colitur, nisi charitate?* Quare vel ipse Estius, in II *Sent.* dist. XXVI, § 28: « Apostolus, *inquit*, eo loco non negat, illos, qui sic Deum cognoverunt, dilexisse Deum; sed negat, sicut Deum glorificasse, et gratias egisse, sine quibus duobus stare potest aliqualis dilectio. Quod autem talis dilectio non sit ex gratia Dei per Christum, sic probatur; non enim habet ordinem ad beatitudinem supernaturalem, nec ad spem vitae aeternae. » Admitto quidem hujus theologi sententiam; ast mihi non probatur ratio, quam adducit, ut ostendat philosophos illos sine gratia Dei per Christum potuisse habere Dei dilectionem. Quasi nempe in censu gratiarum referri non debeant auxilia illa medicinalia, quae a Deo, et quidem per Christum, conferuntur ad sanandam infirmitatem naturae. Hoc enim falsum est. Cfr. tamen ejusdem *Comment. in epist. ad Rom.* in hunc loc.

turaliter ea quae legis sunt faciunt. Etsi vero fateamur, ut superius animadvertimus, ibi vocem *naturaliter* non per oppositionem ad gratiam usurpari ab Apostolo, sed ad legem scriptam; attamen, ubi non agitur de difficilioribus praeceptis, aut ubi gravi tentatione homo non urgetur, in quibus gratia necessaria est, patet, hominem naturae viribus eam servare posse, saltem ad breve tempus, et in peculiaribus nonnullis actionibus, ex ipso systemate adversariorum, qui negant Deum gratiam aliquam largiri homini lapso ante fidem supernaturalem et theologicam. Etenim ethnici illi, de quibus loquitur Apostolus, juxta adversarios nec fidem habuerunt nec gratiam; atqui tamen quae legis sunt *naturaliter faciunt*, teste eodem Apostolo; ergo ethnici naturae viribus legem servabant; non servabant autem quoad praecepta difficiliora absque gratia, ut ostendimus; ergo saltem faciliora legis praecepta absque gratia adimplebant. Placet id ipsum confirmare auctoritate s. Augustini, qui explanans haec Apostoli verba: *Habentes opus legis scriptum in cordibus*, ait: *Id est, non omnimodo deletum est, quod ibi per imaginem Dei, cum crearentur, impressum est... Nam et ipsi homines erant, et vis illa naturae inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis sentit et facit* (1).

108. 3. Demum, quod proposuimus de victoria levium tentationum in ordine ad bonum morale solis naturae viribus, sequitur ex dictis. Nam, si potest homo lapsus vi sua morales veritates aliquas cognoscere, si valet praeterea faciliora legis implere, quidni poterit leves etiam tentationes propulsare ac vincere, quae eidem bono honestoque adversantur? Huc spectat propositio XXIX Baji, quae a Summis Pontificibus notata est: *Non soli fures ii sunt et latrones, qui Christum, viam et ostium ve-*

(1) Lib. *De spiritu et litera*, cap. 28, n. 48.

ritatis et vitae negant, sed etiam quicumque aliunde quam per ipsum in viam justitiae (hoc est, aliquam justitiam) *conscendi posse docent*, AUT TENTATIONI ULLI *sine gratiae ipsius adjutorio resistere hominem posse, sic ut in eam non inducatur, aut ab ea non superetur* (1).

109. Ratio vero, qua triplex evertitur error, quem hic impugnavimus, petitur ex falsitate fundamenti, ex quo profluit adversariorum systema; ideo enim adversarii negant, quidpiam veri aut boni in ordine naturali ac moralis honestatis posse cognosci ab homine lapso, aut perfici solis naturae viribus, quia originalem justitiam cum privilegiis, quae ipsam comitabantur, debitam fuisse humanae naturae ac ejus partem constituisse autumant. Hac per peccatum amissa, consequens esse contendunt, amissam pariter esse ac prorsum deletam imaginem Dei, nec propterea quidpiam aut cognoscere aut velle aut moliri hominem posse, absque superve-

(1) Ex hujus propositionis censura colligitur, perperam Vasquezium docuisse, 1, 2. s. Thom., disp. CXC, hominem sine supernaturali gratiae auxilio nullum posse morale opus perficere, nullamque vel levem superare tentationem. Vellet quidem ipse se a censura liberare in Baji propositionem prolata, tum quia, inquit, tam haec quam multae aliae Baji propositiones ob acre judicium, quo Doctor ille aliorum propositiones criminabatur, damnatae sunt; tum quia se alio sensu sententiam profitetur adstruere ab eo, quem tenuit Bajus. Verum, ut animadvertit Suarez, *Proleg.* VI. *De scriptis probatam de gratia doctrinam continentibus*, cap. 2, n. 12: « Pontifices aperte et sine ulla distinctione declarant, illas sententias IN RIGORE ET PROPRIO VERBORUM SENSU AB ASSERTORIBUS INTENTO tali censura dignas esse. Quae verba, si attente spectentur, duo continent; unum est, assertiones illas in proprio verborum sensu esse tali censura dignas; aliud est, illum sensum fuisse ab assertoribus intentum.... Quoniam alias unicuique liberum erit, proprium sensum, tanquam ab auctore intentum, illis verbis affingere, et illi accommodare judicium Pontificis, ut propriam opinionem verbis magis consentaneam ab illa censura liberet; et declaratio illa Pontificis inutilis fiet, quia non ad certam doctrinam confirmandam, sed ad excitandas verborum contentiones deserviet. » Sed cfr. ipse Suarez, tum hic, tum *De gratia*, lib. 1, cap. 6, cap. 23, et cap. 29. In quo postremo capite etiam refellit Bellarmini sententiam, qui adstruit, hominem non posse sine peculiari auxilio Deum diligere, neque perfecte neque imperfecte, nec ut auctorem naturae nec ut auctorem gratiae.

niente gratiae subsidio, etiam in ordine morali. Hoc autem principium falsum est, ut suo loco ostendimus (1). Ergo falsae etiam sunt doctrinae, quae illinc deducuntur. Hinc praeclare s. Augustinus: *Quia*, inquit, *non usque adeo in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, ut nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint, unde merito dici possit, etiam in ipsa impietate vitae suae facere aliqua legis vel sapere* (2). S. Augustino consentiens s. Thomas, scribit: *Quia tamen natura humana per peccatum non est totaliter corrupta, ut scilicet toto bono naturae privetur, potest quidem etiam in statu naturae corruptae per virtutem suae naturae aliquod bonum particulare agere . . . non tamen totum bonum sibi connaturale, ita quod in nullo deficiat; sicut homo infirmus potest per seipsum aliquem motum habere, non tamen perfecte potest moveri motu hominis sani, nisi sanetur auxilio medicinae* (3).

DIFFICULTATES

110. I. Obj. 1. Scripturae, patres et concilia omnia adversus pelagianos ac semipelagianos celebrata, omnia bona opera nostra divinae gratiae referunt accepta. 2. Sane opus moraliter honestum vel per legem fit vel per gratiam; porro per legem fieri nequit, teste Apostolo, Rom. IV. 15: *Lex enim*, ait ipse enim, *iram operatur* et, cap. V. 20: *Lex subintravit, ut abundaret delictum.* 3. Hinc optime s. Augustinus: *Agnoscamus*, in-

(1) Cfr. Tract. *De Deo creat.* n. 550 et seqq.

(2) Lib. cit. *De spiritu et litt.* cap. 28, n. 48, ubi notandum est, adducere s. Doctorem in confirmationem hujus docrinae verba Apostoli: *Gentes, quae legem non habent, naturaliter quae legis sunt faciunt.* Unde patet, a s. Augustini doctrina recessisse Bajum, qui in prop. XXIII asserit: *Cum Pelagio sentiunt, qui textum Apostoli ad Rom.* 1: *Gentes, quae legem etc. intelligunt de gentibus fidei gratiam non habentibus.*

(3) 1, 2, q. 109, a. 2.

quit, *gratiam, quae facit prodesse doctrinam; quae gratia si desit, videmus etiam obesse doctrinam* (1); quod quidem iterum atque iterum inculcat adversus pelagianos. 4. Nisi propterea admittatur gratiae necessitas ad quodvis opus honestum perficiendum, frustra s. Doctor pugnasset adversus eos haereticos, frustra saepe adeo clamasset in istorum hypothesi evacuatam esse crucem Christi, frustra Christum nobis gratiam promeruisse. 5. Cohaerenter ad haec inconcussa s. Augustini principia concilium Araus. II: *Multa, ait, facit Deus in homine bona, quae non facit homo;* NULLA *vero facit homo bona, quae non Deus praestat, ut faciat homo* (2); et clarius etiam: *Nemo habet de suo, nisi mendacium et peccatum. Si quid autem habet homo veritatis atque justitiae, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac eremo, ut ex eo quasi guttis quibusdam irrorati non deficiamus in via* (3). Ergo.

111. Resp. ad 1. *D.* Bona supernaturalia, *C.* naturalia, *subd.* ardua ac difficilia, aut gravi urgente tentatione *C.* omnia prorsus *N.* Sic innumeris prope testimoniis, quae in medium ab adversariis adduci solent, occurrendum est, nec est cur singula inutili labore discutiamus.

112. Ad 2. *D.* Si sermo sit de difficiliori opere aut gravi pulsante tentatione, fit per gratiam, *C.* si de faciliori, ac ubi nulla obsistit gravis tentatio *N.* Ad probat. vero, sive ad objecta Apostoli testimonia, *D. Lex iram operatur*, aut *subintravit lex, ut abundaret delictum*, per accidens et ex causis extrinsecis, *C.* per se *N.* Lex enim data est ad coërcendum delictum; sed inde homo occasionem nactus est gravius delinquendi ex malitia aut infirmitate legem transgrediendo, sive cum gra-

(1) *Epist.* CCXVII, ad Vital. cap. 4, n. 12.

(2) Can. XX, loc. cit.

(3) Can. XXII.

*

tia in difficilioribus praeceptis, sive sine gratia in facilioribus, atque ita Dei in se iram provocavit. Si quid enim evincunt haec aliaque his similia loca, ostendunt legem per se gratiam minime conferre, hominemque se reum constituisse in transgressione legis tam cum gratia quam sine gratia (1).

113. Ad 3. *D.* Ita ut ex mente s. Doctoris disputantis adversus pelagianos, homo sine gratia medicinali non possit universam legem implere, *C.* ita ut faciliora saltem legis praecepta servare nequeat absque gratia Salvatoris *N.* Nec aliud demostrant citata verba aliaque his affinia, quae semper legem universam complectuntur, nec attingunt causam quam tuemur (2).

114. Ad 4, *N.* Siquidem duo profitebatur Pelagius, quae longe distant ab assertione nostra, tum scilicet hominem posse per solas naturae vires universam legem implere, omnes superare tentationes omniaque peccata vitare; tum haec opera moraliter honesta meritoria esse gratiae et vitae aeternae (3). In hac haeretica hypothesi utique Christi crux evacuaretur, ac frustra gratiam Christus nobis promeruisset.

115. Ad 5. *D.* In ordine supernaturali, *C.* in ordine moralis honestatis, et in iis quae faciliora sunt *N.* Non aliam mentem fuisse concilii Arausicani, constat ex ejus scopo, qui fuit damnare semipelagianorum doctrinam, qui a propriis viribus repetebant fidei initium, ac propterea sibi arrogabant initium salutis.

116. II. Obj. 1. Sine gratia homo lapsus adeo infirmus est, ut nequeat concupiscentiae aut tentationi resistere, nullumque valeat declinare peccatum nisi per aliud peccatum. 2. Quod ex ipsa rei natura patet; homo enim sine gratiae auxilio non agit nisi ex timore poenae et

(1) Cfr. Bellarm. *De grat. et lib. arb.* lib. v, cap. 9 et seqq. Suarez, *De grat.* lib. 1, cap. 19.

(2) Cfr. auctores citati.

(3) Cfr. Suarez, *Proleg.*, cap. vi, 7 et 8.

non ex amore justitiae, ex cupiditate et non ex charitate; jam vero, qui sic agit, peccat, ut passim docet s. Augustinus: *Sub lege est*, inquit, *qui timore supplicii, quod lex minatur, non amore justitiae, se sentit abstinere ab opere peccati, nondum liber, nec alienus a voluntate peccandi. In ipsa enim mala voluntate reus est, qua mallet, si fieri posset, non esse quod timeat, ut libere faciat, quod occulte desiderat* (1); et alibi: *Regnat enim*, ait, *carnalis cupiditas, ubi non est Dei charitas* (2). Qui praeterea 3. nullam aliam agnoscit in homine bonam voluntatem nisi charitatem: *Quasi vero*, dicens, *aliud sit bona voluntas quam charitas, quam Scriptura nobis esse clamat ex Deo et a Patre datam, ut filii ejus essemus* (3). Ergo.

117. Resp. ad 1. *D.* Si vehementior sit concupiscentia aut tentatio, *C.* si levior *N.* Sic etiam: peccatum declinare non valet homo infirmus nisi per aliud peccatum, *D.* ut plurimum, *Tr.* semper *N.* Hoc enim absonum est. Adde, non semper requiri, ut homo distinctum bonum opus agat ad declinandum peccatum, nec semper superandam ei esse concupiscentiam et tentationem ad quodvis opus bonum explendum, ut cum honorat parentes et similia efficit.

118. Ad 2. *N.* Ad probat. pariter *Neg.* hominem non agere nisi ex timore poenae aut ex cupiditate; cum enim ipse flectitur miseratione, et operit nudum, aut fovet aegrotum, aliaque ejusmodi peragit, quinam timor aut cupiditatis motus in his invenitur?

119. Ad primum autem Augustini textum, *D.* Et loquitur s. Doctor de timore, ut vocant, serviliter servili, *C.* loquitur de timore simpliciter servili *N.* ut patet ex ipsis ejus verbis. Sed de hoc timore alibi erit sermo.

(1) Lib. *De nat. et grat.* cap. 57, n. 67.

(2) *Enchir.* cap. 117.

(3) *De grat. Christi*, cap. 21, num. 22.

120. Ad alterum vero textum, *D.* Regnat carnalis cupiditas, ubi non est Dei charitas habitualis, quae tamen non semper vim suam exerat in actus singulos, *C.* quae jugiter in actus singulos influat *N.* Saepe enim, ut vidimus, homo non agit ex carnali cupiditate, etsi gratia non sit instructus. Quare opposita doctrina proscripta est in Bajo et Quesnello (1).

121. Ad 3. *D.* Cum agit de bona voluntate, quae requiritur ad opus supernaturale et meritorium adversus pelagianos, *C.* cum agit de bona voluntate, quae requiritur ad bonum naturaliter honestum, *subdist.* Non aliam agnoscit bonam voluntatem quam charitatem naturalem et improprie dictam, *C.* charitatem theologicam et proprie dictam *N.* Etenim s. Augustinus duplicem agnovit et admisit charitatem *divinam et humanam*, seu theologicam et naturalem, et hanc declarat quandoque licitam quandoque vero illicitam; illius autem textus inferius afferemus. Quo posito, cum in adducto testimonio bonam voluntatem vocat charitatem, loquitur, ut ex ejus verbis liquet, de charitate theologica adversus pelagianos, aliam non excludens (2).

(1) Propositiones Baji, quae huc referuntur, sunt: XXXVIII, « Omnis amor creaturae rationalis aut vitiosa est cupiditas, qua mundus diligitur, quae a Joanne prohibetur, aut laudabilis illa charitas, qua per Spiritum Sanctum in corde diffusa Deus amatur. XL, In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati ». Propositiones vero Quesnelli sunt: XLIV, « Non sunt nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostrae nascuntur: amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur, et amor, quo nos ipsos ac mundum diligimus, qui, quod ad Deum referendum est, non refert, et propter hoc ipsum fit malus. XLV, Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est ut in eo regnet cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat ».

(2) Huc pariter spectant propositiones Baji et Quesnelli a Rom. Pontificibus proscriptae, Baji quidem XXXIV: « Distinctio illa duplicis amoris, naturalis videlicet, quo Deus amatur ut auctor naturae, et gratuiti, quo Deus amatur ut Beatificator, vana est et commentitia, et ad illudendum sacris Litteris et plurimis veterum testimoniis excogitata ». Quesnelli XLI: « Omnis cognitio Dei etiam naturalis, etiam in philosophis ethnicis; non potest venire nisi a Deo, et sine gratia non producit nisi praesumptionem, vanitatem et oppositionem ad ipsum Deum, loco affectuum adorationis, gratitudinis et amoris ».

122. III. Obj. 1. Ex doctrina s. Augustini omnis amor rei creatae vitiosus est, nisi amori Dei subordinetur. 2. Hinc, cum omnes hominum actiones vel ex amore Dei prodeant vel ex amore mundi, cumque nulla ex amore Dei actio elici possit absque gratia, sequitur omnem actionem absque gratiae subsidio elicitam, malam ac vitiosam esse. 3. Quod quidem ex alio s. Augustini principio confirmatur, quo adstruit, absque gratia veram inesse in homine lapso necessitatem peccandi: *Multum erras*, ut loquitur contra Julianum, *qui vel necessitatem nullam putas esse peccandi, vel eam non intelligis illius peccati esse poenam, quod nulla necessitate commissum est* (1); quod et saepius repetit, sive cum 4. tradit, nullam sine gratia esse in homine lapso libertatem ad bonum (2), sive cum 5. docet adversus eundem Julianum, nullum opus bonum sterile esse, ut ille contendebat, sed quodlibet bonum opus promereri vitam aeternam; unde manifestum fit, nullum opus bonum sine gratia juxta s. Augustinum fieri posse; alioquin per opus moraliter honestum homines promererentur vitam aeternam, secus ac fides doceat. Ergo.

123. Resp. ad 1. *D*. Nisi amori Dei subordinetur vel naturali vel supernaturali, *C*. supernaturali tantum *N*. Si autem actio bona sit ex officio et fine proximo, ut jam diximus; hoc ipso subordinata est amori Dei naturali. Ad hoc autem, si sermo sit de opere facili, non requiritur speciale gratiae auxilium.

124. Ad 2. Responsio patet ex modo dictis; elici enim potest actio moralis ex amore Dei naturali. Sed falsum praeterea est, quod assumunt adversarii, omnem actionem, quae fiat ex amore mundi seu creaturae, esse vi-

(1) *Op. imperf.* lib. 1, cap. 105.
(2) Praesertim lib. 1, *Ad Bonif.* cap. 3, n. 3, ubi sic loquitur: « Nec potest homo boni aliquid velle, nisi adjuvetur ab eo, qui malum non potest velle, hoc est, gratia per J. C. D. N. ».

tiosam ; etenim tunc solum vitiosa esset, cum eliceretur ex amore creaturae inordinato; quo sensu affirmat s. Augustinus, vitiosam esse actionem ex amore mundi aut creaturae profectam, qua ex. gr. ita homo in ipsa creatura haereat atque consistat ut in fine ultimo, aut creaturam praeferat Creatori, etc., non autem si quis ex. gr. diligat parentes ex amore naturali ac ordinato.

125. Ad 3. *D.* Adstruit s. Augustinus esse in homine lapso absque gratia necessitatem peccandi vagam, generalem et respectu totius legis, et quidem moralem, C. necessitatem proprie dictam in singulis actionibus *N.* quod patet ex ejus scopo in controversia cum pelagianis, contendentibus, posse hominem in praesenti statu universam legem propriis viribus adimplere, ac omnia collective vitare peccata.

126. Ad 4. *D.* Nullam esse absque gratia libertatem ad bonum supernaturale, *C.* ad bonum naturale, ***subd.*** Ad arduum ac difficile expeditam libertatem non habet, *C.* ad facile *N.* Responsio patet ex dictis.

127. Ad 5. *D.* Contendit s. Doctor, nullum esse opus moralis honestatis sterile in hypothesi pelagiana, quae nullam agnoscebat distinctionem inter ordinem naturalem ac supernaturalem, *C.* in sententia catholica, *N.* Hic arguebat s. Augustinus ex adversariorum principiis, qui, cum nullam admitterent elevationem ad ordinem supernaturalem, contendebant tamen, opus bonum intra limites moralis honestatis sterile esse posse ad vitam aeternam (1) ; quod profecto absurdum erat et contradictorium.

(1) Tricassinus, qui alias strenue adversus Calvinum et Jansenium germanam tuetur s. Augustini docrinam, in op. *De necessaria ad salutem gratia omnibus et singulis data*, contendit, part. II, sect. א, §. 5 et seqq. s. Augustinum nullas unquam agnovisse actiones ex omni parte bonas in infidelibus, qui saltem veri Dei cognitionem non habuerunt, quae proinde actiones steriles essent in ordine ad vitam aeternam. Quid de hac sententia censendum sit, paulo infra significabimus.

128. IV. Obj. Saltem nequit haberi absque Dei gratia aliquis Dei amor. 1. Scripturae enim nullum alium amorem Dei agnoscunt praeter supernaturalem, nempe charitatis, quae, I. Joan. IV, 7, *ex Deo* esse dicitur, et per Spiritum Sanctum *diffusa in cordibus nostris*, Rom. V, 5, atque inter fructus Spiritus numeratur, Gal. V. 22. Quare 2. s. Augustinus a nobis amorem Dei naturalem excludit in celebri illa sententia: *Liberum arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus* (1); et concilium Arausicanum: *Prorsus donum Dei est*, inquit, *diligere Deum* (2). Ergo si *prorsus*, profecto nullus amor ejusmodi est, qui non sit Dei donum. 3. Quod vel ex ipsa rei natura patet; neque enim duplex fides datur, altera naturalis, supernaturalis altera; ergo nec duplex Dei amor. 4. Si enim daretur amor Dei naturalis, reperiri posset in homine infideli et peccatore; quod fieri nequit, alioquin Dei amici essent. 5. Hinc vel ipse Bellarminus nullum agnoscit Dei amorem, sive perfectum, sive imperfectum aut inchoatum, qui non sit ex gratia Dei. Ergo.

129. Resp. *Neg. antec.* Ad 1. prob. *N.* Ex Apostolo enim vidimus, supponi amorem Dei naturalem in illis, *qui, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt*; allati autem textus non loquuntur nisi de charitate supernaturali, quae utique ex gratia est.

130. Ad 2. *D.* Ad diligendum Deum amore supernaturali, *C.* naturali, *subd.* amore perfecto, seu super omnia, *C.* imperfecto, et inchoato *N.* Atque hac eadem ratione exponendus est sensus concilii Arausicani, quod loquitur de amore supernaturali et salutari adversus semipelagianos.

131: Ad 3, *D.* Fides theologica et salutaris, *C.* hu-

(1) *Epist.* CXVII, *ad Vital.* cap. 4, n. 12.

(2) Can. XXV; cfr. Suarez, lib. 1, *De necess. grat.* cap. 29, num. 13 et seqq.

mana ac sterilis ad salutem *N.* Idem dicatur de duplici Dei amore.

132. Ad 4. *Neg. sequelam*; cum ex imperfecto Dei amore ac naturali nemo possit constitui Dei amicus; vel *D.* Amici Dei essent respectu operis, quod Deo non displicet, *C.* ratione sui *N.*

133. Ad 5. *D.* Ita ut dissentiat potius verbis quam sententia a communi doctrina, *C.* secus *N.* Nam Bellarminus ipse fatetur, homini inesse quamdam naturalem in Deum propensionem; opera moraliter bona, quae faciliora sint, sine gratiae speciali subsidio fieri posse, quae tamen bona esse nequeunt sine virtuali saltem fine ad Deum. Ceterum argumenta, quae ipse profert ad sententiam suam tuendam, ut animadvertit Suarez, non efficiunt, nisi Dei amorem supernaturalem, in quovis gradu demum sit, ex gratiae munere provenire (1); praeterea scripsit ante exortam haeresim jansenianam.

134. V. Obj. 1. At omnis tentationum victoria a Scriptura, conciliis et patribus gratiae tribuitur. 2. Nos indiscriminatim Deum oramus, *ne nos inducat in tentationem*; ergo etiam ad leves superandas tentationes ope divinae gratiae indigemus; 3. alioquin gloriam victoriae nobis adscribere possemus, quod nequit admitti. Ergo.

135. Resp. ad 1. *D.* Victoria salutaris, *C.* naturalis, *subd.* si gravior sit tentatio, *C.* si levior sit, *N.* prout toties exposuimus.

136. Ad 2. *Dist. cons.* Ope gratiae, indigemus ad quaslibet tentationes superandas victoria salutari, *C.* victoria sterili quoad vitam aeternam in levioribus *N.*

137. Ad 3. *Neg.* Siquidem omne bonum, quod in homine est, sive illud naturale sit, sive supernaturale a Deo est, aut ut auctore naturae, aut ut auctore gratiae (2).

(1) Loc. cit. et cap. 33, num. 2 et seq.

(2) Cfr. Suarez, lib. cit. cap. 23, n. 14 et seqq.

PROPOSITIO II.

Potest homo lapsus, antequam fidei gratiam assequatur, aliqua opera moraliter bona efficere, nec omnia propterea infidelium opera vitia sunt aut peccata

138. Et haec propositio spectat ad catholicam doctrinam; contradictoria enim propositio proscripta est in Bajo, prop. XXV, quae his verbis exprimitur: *Omnia infidelium opera peccata sunt, et philosophorum virtutes sunt vitia* (1).

139. Notandum autem est, 1. haec infidelium opera moraliter honesta fieri posse aut sine gratia, si de facilioribus sermo sit, aut cum auxilii superadditi ope, si agatur de operibus difficilioribus, juxta ea quae hactenus adstruximus. Haec autem opera ante fidem peracta quacumque tandem ratione peracta sint, seu cum gratiae adjutorio seu sine illo, non praetergrediuntur limites operis naturaliter honesti, cum sine fide nullum detur opus supernaturale. Notandum praeterea est, 2. ejusmodi opera naturaliter honesta nihil conferre ad salutum. Notandum denique, 3. hic agi de peccato aut vitio proprie dicto ad mentem adversariorum, qui contendunt, nulla opera infidelium, utut bona ac honesta videantur, culpa vacare, ob quam infideles aeternum puniri debeant.

140. Hanc vero doctrinam Scripturae, patres, ratio denique ipsa plane evertunt. Sane Scripturae nonnulla ethnicorum opera commendant, praemio aliquo digna exhibent, imo et consulunt. Obstetrices enim aegyptia-

(1) Huc pariter spectat prop. XLVIII Quesnelli: *Quid aliud esse possunt nisi aberratio et nisi peccatum sine fidei lumine, sine Christo, sine charitate?* Hanc doctrinam Bajus, Jansenius et Quesnellus mutuati sunt a novatoribus, ut ex documentis superius allatis aperte constat.

cas, quae *timuerunt Deum*, atque Pharaonis jussis non sunt obsecutae servantes infantes masculos Hebraeorum, laudat Scriptura, ac praemio a Deo donatas exhibet, dicens: *Benefecit Deus obstetricibus, et quia timuerunt Deum, aedificavit eis domos* (1). Quamvis vero postea mentitae sint, hoc tamen subsequens ipsarum mendacium non coinquinavit opus bonum antea peractum: *Non est in eis*, apposite inquit s. Augustinus, *remunerata fallacia, sed benevolentia; benignitas mentis, non iniquitas mentientis* (2). Sic etiam apud Ezechielem Deus testatur, se dedisse regi Nabuchodonosor terram Aegypti, ad eum remunerandum ob bellum feliciter gestum adversus Tyrios, prout ei imperaverat: *Dedi ei terram Aegypti, pro eo quod laboraverit mihi, ait Dominus Deus* (3). In quae verba s. Hieronymus scribit: *Ex eo, quod Nabucodonosor mercedem accepit boni operis, intelligimus, etiam ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei judicio praeteriri. Unde et per Jeremiam Nabuchodonosor columba Dei appellatur, eo quod adversum populum peccatorem Dei servierit voluntati* (4). Denique eundem regem Daniel excitavit ad eleemosynas, dicens: *Peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum* (5). Atque, ut cetera omittam, lib. I. Machab. cap. VIII, celebrantur virtutes Romanorum. Jam vero, si ethnicorum seu infidelium opera totidem peccata essent, Deus remuneratus esset peccata, Scriptura eorum peccata celebrasset, peccata consuluisset; quae dictu impia sunt et blasphema. Fatendum igitur est, posse hominem lapsum

(1) Exod. I, 20, 21.

(2) Lib. *Contra mendac.* cap. 15, num. 32.

(3) Ezechiel. XXIX, 20. Quod luculentius etiam apparet ex verbis v. 18: *Fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis servire fecit exercitum suum adversus Tyrum . . .* ET MERCES NON EST *reddita ei neque exercitui ejus, de Tyro, pro servitute, qua servivit mihi adversus eam.*

(4) Lib. IX, *In Ezech.* loc. cit.

(5) Dan. IV, 24.

antequam assequatur fidei donum, opera naturaliter honesta perficere, nec omnia ipsius opera totidem esse peccata.

141. Doctrinam lutheranam et jansenianam patres pariter evertunt, dum pro certo sumunt ab infidelibus opera moraliter bona interdum fieri, dum eos ob haec ipsa opera laudant, dumque ob haec ipsa a Deo temporalibus praemiis eos affectos aperte docent. Haec porro omnia de infidelium operibus tradit s. Augustinus, qui, didisputans adversus Julianum, scribit: *Quanto ergo tolerabilius illas, quas dicis in impiis esse virtutes, divino muneri potius quam eorum tribueres tantummodo voluntati* (1)? Et postea: *Ex quo colligitur, etiam ipsa bona opera, quae faciunt infideles, non ipsorum esse, sed illius qui bene utitur malis* (2). Pro certo igitur habet s. Doctor, infideles aliqua bona opera peragere, quamvis Dei auxilio adjutos. Alibi vero duplicem distinguens charitatem divinam et humanam, et hanc rursum in licitam et illicitam, sic exhortatur plebem sibi commissam: *Liceat vobis humana charitate diligere conjuges, diligere filios, diligere amicos vestros, diligere cives vestros. Omnia enim ista nomina necessitudinis habent vinculum et gluten quoddam charitatis. Sed videtis, illam charitatem esse posse et impiorum, id est, paganorum, Judaeorum et haereticorum* (3). Ergo censuit s. Augustinus, infideles posse habere charitatem licitam. Sed certum praeterea est, ipsum docere, Deum Romanis terrenam excellentissimi imperii gloriam concessisse, *ut redderetur merces*, ut ipse loquitur, *bonis artibus eorum, id est, virtutibus, quibus ad tantam gloriam pervenire nitebantur* (4). Ac deinceps enumerat has ipsas virtutes, dicens: *Privatas*

(1) *Cont. Julian.* lib. IV, cap. 3, 16.

(2) Ibid. n. 32.

(3) *Serm.* CCCXLIX, *De temp.* capp. 1 et 2.

(4) *De civ. Dei*, lib. V, cap. 15.

res suas pro re communi, hoc est, republica, et pro ejus aerario contempserunt, avaritiae restiterunt, consuluerunt patriae consilio libero; neque delicto secundum suas leges, neque libidini obnoxii. His omnibus artibus tanquam vera via nisi sunt ad honores, imperium et gloriam (1). Neque aliter loquitur s. Hieronymus: *Ex quo perspicuum est*, inquit, *natura omnibus inesse Dei notitiam, nec quemquam sine Christo nasci, et non habere semina in se sapientiae et justitiae reliquarumque virtutum . . . Unde multi absque fide et Evangelio Christi vel sapienter faciunt aliqua vel sancte, ut parentibus obsequantur, ut inopi manum*

(1) Jansenius, lib. IV, *De Statu naturae lapsae*, cap. 6, totus in eo est, ut evincat, s. Augustinum non de veris virtutibus haec scripsisse, sed de virtutibus fucatis, quae speciem quidem prae se ferrent virtutum, sed reipsa non essent nisi vitia, saltem ex fine perverso, quo infideles illas actiones praestiterunt. Ex quo concludit, Deum quidem praemio donasse infideles ob actiones ex officio bonas, sed eos punivisse ob finem malum. Verum in eo hic auctor hallucinatur, quod existimet, s. Doctorem nomine *verae virtutis* significasse opus moraliter honestum atque steriliter bonum, cum tamen loquatur s. Augustinus de virtute illa, qua homines perducuntur ad aeternam vitam, qualis certe non erat virtus infidelium. Ceterum, s. Augustinum nonnullas saltem actiones agnovisse in infidelibus, quae non fuerint ex omni parte malae, constat etiam ex iis, quae scripsit, Lib. *De spir. et litt.* cap. 27: « Impiorum, nec Deum verum veraciter justeque colentium, quaedam facta vel legimus, vel novimus, vel audimus, quae secundum justitiae regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam merito recteque laudamus; quamquam, si discutiatur, QUO FINE fiant, vix inveniuntur, quae justitiae debitam laudem defensionemve mereantur »; et cap. 28: « Sicut enim non impediunt a vita aeterna justum quaedam peccata venialia, sine quibus haec vita non ducitur, sic ad salutem aeternam nihil prosunt impio aliqua BONA OPERA, sine quibus difficillime vita cujuslibet pessimi hominis invenitur ». Ergo ex s. Doctore, etsi *raro*, tamen *nonnulla* dantur in infidelibus opera ex omni parte bona, id est, tum ratione officii, tum ratione finis, saltem proximi et immediati. Perperam Jansenius declinare contendit vim hujus argumenti, asserendo, s. Augustinum non ex propria sententia, sed ex suppositione et in sensu pelagianorum esse locutum; nam contextus contrarium plane evincit, ubi duas subjicit interpretationes textus Apostoli: *Gentes, quae legem non habent*, etc., alteram scilicet de gentibus ad fidem conversis, alteram de gentibus infidelibus; utramque porro dat ex proprio sensu Addo agi hic *de facto*, nec potuisse s. Doctorem affirmare, *nulla prorsus* infideles opera efficere potuisse nisi ex perverso fine. Hoc enim constare non potest nisi uni humanorum cordium scrutatori, qui Deus est.

porrigant, non opprimant vicinos, non aliena diripiant (1). Hinc s. Thomas, ex eo quod in infidelibus non omnino corruptum sit bonum naturae, concludit: *Manifestum est, quod infideles ... opera bona, ad quae sufficit donum naturae, aliqualiter operari possunt. Unde non oportet, quod in omni suo opere peccent* (2).

142. Ratio ipsa abhorret ab hoc paradoxo, illudque penitus evertit. In hypothesi enim adversariorum infidelis, qui sibi vim inferret ad superandam vitiosae naturae inclinationem, qui commiseratione commotus stipem indigenti tribueret, qui proximum ab imminenti mortis periculo liberaret, qui obsequeretur parentibus, ipsorum necessitatibus subveniret, atque id genus alia perageret, deterior fieret coram Deo. Consulendum proinde ei esset, quum nullo praesertim impellitur praecepto, ut ab iis se retraheret, ne in peccatum incideret; ac poenam inde promeritam incurreret; quae quam absurda sint, societati perniciosa atque a communi hominum sensu et aestimatione aliena, nemo est qui non videat. Deinde quid vetat, quominus homo, recta ratione utens, actionem eliciat, quae ex se, seu quoad suam substantiam, bona sit ac honesta, et ex honesto fine ipsi quodammodo insito, cujusmodi esset stipem erogare ad alienam sublevandam inopiam? Nonne in hoc aut alio simili casu actio honesta tum ex officio tum ex fine proximo haberetur? Porro finis, qui proxime bonus est, pondere, ut ita dicam, suo fertur in finem bonum ultimum, eumque saltem virtualiter, ut aiunt, includit. Sic praeripitur adversariis praecipuum fundamentum, quo adducuntur ad asserendum, nulla ab infideli opera elici posse, quae non sint

(1) *Comm. in cap.* I *Epist. ad Galat.* pag. 391, edit. Vallarsi. Reliqua patrum testimonia, quae hanc veritatem adstruunt, vid apud Bellarm. *De grat. et lib. arb.* lib. V, cap. 9.

(2) 2, 2, q. 10, a. 4, qui totus est de hoc argumento; quaerit enim s. Doctor: *Utrum omnis actio infidelis sit peccatum;* respondet autem: *Negative.*

inquinata peccato. Constat igitur, sive Scripturarum, sive patrum auctoritatem consulamus, sive rationem ipsam, posse hominem lapsum, antequam fidei gratiam assequatur, opera naturaliter honesta patrare, seu non omnia infidelium opera totidem esse peccata, prout ostendere nobis propositum erat (1).

DIFFICULTATES

143 I. Obj. Neque sine gratia, neque cum gratia sine fide potest homo lapsus aliquod bonum moraliter honestum elicere. 1. Etenim Apostolus, Rom. XIV. 23. ait: *Quod non est ex fide, peccatum est*; 2. et Hebr. XI. 6: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Cui principio insistens idem Apostolus 3. de infideli, ad Tit. I, 15, ait: *Coinquinatis et infidelibus nihil est mundum; sed inquinatae sunt eorum mens et conscientia.* 4. Eidem consentit Joannes, dum I. Epist. II. 16. de mundo seu de infidelibus per oppositionem ad fideles pronunciat: *Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitae;* 5. imo et Christus ipse, docens, Matth. VI, 23: *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Quae quidem omnia aliaque his similia eo recidunt, ut affirment, nihil absque fide in Christum homini inesse, quod malum, pollutum, inquinatum non sit, aut ob principium, ex quo profluit, aut ob finem, in quem tendit. Ergo.

144. Resp. *Neg. antec.* Ad 1. probat. *D.* Quod non est ex fide, id est, juxta practicum conscientiae dicta-

(1) Cfr. s. Thom. in II *Sent.*, dist. XLI, q. 2, a. 2, ubi scribit: « Ratio naturalis vel prudentia potest dirigere in aliquem finem proximum; et, quia ille finis proximus est ordinabilis in finem ultimum, etiamsi actu non ordinetur, ideo in infidelibus, quorum actus per rationis vim diriguntur, possunt aliqui actus esse boni, sed deficientes a perfecta bonitate ».

men, *C.* id est, juxta fidem theologicam *N.* Jam nemo est, qui aliter exponat hoc Apostoli dictum; cum subjecta materia, quae est de delectu ciborum, eam expositionem necessario postulet. Patres omnes graeci ac latini ante s. Augustinum, et alii plures post ipsum hunc ei sensum tribuerunt; imo concilium ipsum oecumenicum Lateran. IV. cap. XLI. illud de conscientiae dictamine exposuit dicens: *Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est, synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide praescriptio, tam canonica, quam civilis* (1).

145. Ad 2. *D.* Sine fide impossibile est placere Deo in ordine ad salutem, *C.* in ordine ad moralem honestatem, *subd.* ratione operantis, *C.* ratione operis *N.*

146. Ad 3. *D.* Infideli, id est, judaizanti nullus cibus mundus est ob erroneam, qua laborat, conscientiam, *C.* infideli proprie dicto nulla actio munda est seu honesta *N.* (2).

147. Ad 4. *D.* Omne, quod est in mundo, id est, in mundi amatoribus, et operantibus juxta prava mundi di-

(1) *Act. Conc.* Hard. tom. VII, col. 50. Agitur vero in hac sanctione de praescriptione, quae sine bona fide nec incipere nec continuari potest. Quare concluditur; *Unde oportet, ut, qui praescribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienae.* Cfr. etiam Bernardinus a Piconio, in hunc Apostoli textum. Sed quod caput est, ipsemet s. Augustinus in hoc ipso lib. IV. *Contra Julian.* n. 24. non abnuit, Apostolum hic locutum esse de cibis.

(2) Refutat hic s. Paulus errorem judaizantium, qui certos cibos immundos reputabant, quasi lex mosaica adhuc vigeret; contra quos Apostolus docet, nullum cibum, aut natura sua, aut Dei praecepto, christianis immundum esse. Itaque *mundis*, id est, christianis in sanguine Christi mundatis, *omnia munda* sunt, seu nullus cibus ex se, vel ex lege, immundus est. *Coinquinatis autem et infidelibus*, id est, immundis et infidelibus, seu judaizantibus, nullus cibus est mundus, ob eorum scilicet infidelitatem et conscientiam erroneam. Putant, juxta legis mosaicae praescriptum, sibi a carne suilla ex. gr. abstinendum; vel ergo abstinent ab illa, et sic contra fidei veritatem peccant superstitione: vel non abstinent, et sic peccant contra conscientiam dictantem sibi abstinendum esse. Hoc significant verba Apostoli: *Inquinatae sunt eorum mens et conscientia: mens* per errorem suum; *conscientia*, per peccatum, quod erroris sui fructus et effectus est. Ita Bernard. a Piconio in hunc loc.

ctamina, *C.* non operantibus juxta illa, ut saepe contingit, *N.*

148. Ad 5, *D.* Si quis operetur juxta perversam intentionem, quae significatur per oculum nequam, *C.* si praeter hanc intentionem operetur *N.* (1).

149. Ex his patet nihil inveniri in sacris Litteris, quod faveat conclusioni adversariorum; neque unum ex objectis testimoniis esse, quod ad rem praesentem faciat.

150. II. Obj. Omnia infidelium opera totidem esse peccata doctrina germana est s. Augustini, qui ex professo hanc thesim tuetur adversus Julianum contendentem, veras inesse gentilibus virtutes seu opera moraliter bona, etsi fateretur, eas steriles esse ad salutem. Hinc docet s. Augustinus: 1. Nullum opus vere bonum esse, nisi tale sit tum ratione officii tum ratione finis; 2. Sine fide officia quidem posse interdum bona esse, nunquam vero finem, quia, *quod non est ex fide, peccatum est;* et *sine fide impossibile est placere Deo;* 3. Nullum opus ex omni parte bonum *sterile* censeri posse in ordine ad vitam aeternam; ac propterea rejicit distinctionem Juliani inter opus sterile et opus meritorium. 4. Urget s. Doctor Julianum ex eo capite, quod, si infideles possent vel unum actum ex omni parte bonum, ex objecto nempe et fine, elicere, gratis Christus mortuus esset. 5. Concludit, infideles ob ejusmodi opera, bona quidem ex objecto, sed vitiosa ex fine, fore puniendos in die judicii, licet *mitius*, qui opus bonum ex objecto patrarunt, at vitiatum ex fine; *gravius*, qui opus malum ex objecto et fine posuerunt, utpote pejores. NULLO MODO *igitur*, inquit, *homines sunt steriliter boni* (ut autumabat Julianus); *sed qui boni non sunt, possunt esse alii minus, alii magis mali* (2). Ex qua postrema

(1) Cfr. Maldon. in hunc loc.
(2) Ita lib. IV. *Cont. Julian.* toto cap. 3.

animadversione facile componuntur, quae in systemate s. Augustini sibi adversari videntur; cum ex. gr. laudat et extollit virtutes Romanorum ac nonullorum philosophorum, ac simul contendit, eas virtutes vitia fuisse; cum adstruit, bona illorum opera absque gratiae subsidio facta non esse ac praemio donata, et simul docet, ob haec ipsa opera infideles mitius puniri; nempe celebrat infidelium opera ratione objecti, carpit ratione finis seu intentionis operantis. Hoc ipsum systema s. Augustini refert s. Prosper, dum ex ejusdem s. Doctoris sententia scribit: OMNIS *infidelium vita peccatum est, et* NIHIL *est bonum sine summo bono; ubi enim deest agnitio aeternae et incommutabilis veritatis, falsa virtus est etiam in optimis moribus* (1); et alibi; *Manifestissime patet, in impiorum* (infidelium) *animis* NULLAM *habitare virtutem, sed* OMNIA *opera eorum immunda esse atque polluta* (2). Ergo vel deserenda doctrina s. Augustini, qui tamen eam adstruit tanquam fidei dogma (3), vel admittenda doctrina janseniana et quesnelliana.

151. Resp. *Neg. antec.* Id enim est pervertere sensum et doctrinam s. Augustini. Ut germanus ejus sensus habeatur, necesse est inquirere in doctrinam Juliani, quem s. Doctor impugnat. Julianus enim ex principio pelagiano fundamentali, quo asserebat, primum hominem minime fuisse evectum ad statum et ordinem supernaturalem, ac propterea per ejus peccatum posteros nullam contrahere labem, sed nasci in eo statu naturalis justitiae, in qua primus homo conditus est, haec

(1) In libro *Sententiarum s. Augustini*, quae est ordine CVI, et sic inscribitur: *Quod tota infidelium vita peccatum sit.*

(2) In lib. *Contra Collatorem*, cap. 13, n. 39.

(3) Ita Tricassinus exponit systema s. Augustini circa opera infidelium, in op. cit. *De necessaria ad salutem gratia*, part. II sect. 2, §. 5 et seqq.

*

inferebat: 1 Posse hominem suis viribus totam legem servare; 2. per actus seu virtutes moraliter honestas (nullas quippe supernaturales admittebat) posse hominem promereri sibi gratias ad facilius etiam legem adimplendam; 3. per has actiones vitam aeternam obtinere. Actiones porro naturaliter honestas vocabat eas, quae tales essent ex objecto, non autem ex fine, qui in ipsius hypothesi operi superveniebat, et juxta quem homo actus moraliter ac intrinsece bonos dirigit aut ad temporalia aut ad aeterna; si ad temporalia a voluntate dirigantur ejusmodi actus, docebat eos fieri steriles; si ad aeterna, eos meritorios evadere contendebat (1). Adversus hanc theoriam s. Augustinus excipit: 1. nonnisi per gratiam medicinalem Salvatoris universam legem servari posse; 2. per virtutes morales neminem posse gratiam promereri, multo minus eonsequi vitam aeternam; 3. demum, quod controversiae caput erat, contendit s. Doctor, actiones moraliter honestas atque ex omni parte bonas esse non posse ex solo objecto, sed praeterea bonas intrinsece eas constitui ex fine, qui influit ad intimam actionis bonitatem constituendam, et non extrinsece solum, ut autumabat Julianus, quod pluribus ostendit. Ex quo principio reijcit illam ejusdem Juliani distinctionem inter opera steriliter bona ac meritoria; quia si actus boni sunt ex solo objec'o, nec ulli dantur in hypothesi pelagiana actus nisi morales, concludit inanem esse distinctionem provenientem ex fine extrinseco superveniente, seu a voluntate dirigente peculiares actus ex se bonos ad aliquem finem extrinsecum actibus ipsis (2). Hinc, cum finis,

(1) Id patet ex verbis s. Augustini, *Contr. Julian.* lib. IV, cap.3, n. 21: Noveris, *inquit*, non officiis. sed finibus a vitiis discernendas esse virtutes. Officium est autem, quod faciendum est; finis vero, propter quod faciendum est. Cum itaque facit homo aliquid, ubi peccare non videtur, si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur. Quae tu non attendens, fines ab officiis separasti, et virtutes veras officia sine finibus appellandas esse dixisti ».

(2) S. Doctorem agnovisse in aliis locis ac admississe distinctionem in-

juxta s. Doctorem, influens in intimam actus naturam, eamque intrinsece bonam aut malam constituens, quo actus referatur ad aeterna, haberi nequeat absque fide, deducit, aut nullum in infidelibus esse posse actum moraliter honestum et ex omni parte bonum, ex defectu finis supernaturalis in *operante*, minime vero ex defectu finis operis; aut, si quis sit, eum esse meritorium, sed in hypothesi Juliani; quod si ejusmodi opus ex omni parte bonum in infideli daretur, non posset vocari sterile, sed in hypothesi Juliani; quod si daretur ejusmodi opus meritorium vitae aeternae, Christus gratis mortuus esset, sed rursus in eadem hypothesi.

152. Ut autem magis evertat Juliani theoriam, s. Augustinus ostendit sine fide vix aut ne vix quidem in opere praesertim arduo dari actum, qui inquinatus non sit ex aliquo fine perverso, prout late disserit; quia aut inani gloria, aut avaritia, aliove pravo affectu ut plurimum infidelis ad operandum movetur, quod verissimum est. Deinde ostendit, nullum dari posse actum moraliter honestum et meritorium vitae aeternae sine fide; quia deest semper in quacumque infidelium actione finis; quo absente, quaevis actio relate ad vitam aeternam vitiata est et inquinata; quod si praeterea ad haec accedat perversio intentionis seu finis moralis, prout in plerisque operibus infidelium contingit, tunc fiunt proprie dicta peccata, ob quae puniri merentur, qui sic operantur. Hac ratione intelligitur sensus verborum, quae profert s. Prosper.

ter opera moraliter honesta ac steriliter bona, et inter opera supernaturalia ac meritoria, evidenter patet ex iis, quae scribit lib. *De spir. et lit.* cap. 28, n. 48: « Nam et ipsi homines erant, et vis illa naturae inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis et sentit et facit; sed pietas, quae in aliam vitam transfert beatam et aeternam, legem habet immaculatam, convertentem animas, ut ex illo lumine renoventur ». Quo etiam referuntur, quae paulo post ibidem subdit, et alias retulimus: *Sicut non impediunt a vita aeterna*, etc. . . . *sic ad salutem nihil prosunt impio aliqua bona opera*, etc.

153. Ceterum, nisi haec esset mens s. Augustini, plura sequerentur ex eius doctrina absurda et contradictoria, ac 1. necessariam esse gratiam ad opus ponendum, quod semper ac natura sua esset vitiatum et peccato intrinsece infectum ex defectu finis, qui solum per fidem haberi posset (1); 2. Deum ratum habere ac praemio ornare opus intrinseca peccati labe pollutum (2); 3. excitari non posse homines ad opera moraliter honesta eliciendo, quae tamen ex mente ejusdem s. Doctoris, ut vidimus, ratione officii et finis saltem proximi bona sunt et ab ipso commendantur. Haec quidem aliaque ejusmodi evidenter ostendunt, alium prorsus sensum fuisse s. Augustino disputanti adversus Julianum, quum adhibuit voces *peccati* et *operis naturaliter honesti*, ab eo, quo easdem voces usurpat in aliis libris suis. Scilicet in his agnoscit actus bonos morales, at intra limites moralis honestatis, seu, ut nos dicimus, ordinis naturalis, qui nullam dicant relationem ad vitam aeternam, aut ad gratiam. In libris vero contra Julianum ob rationem adductam nullos admittit actus bonos morales in infidelibus; sed, cum eos vocat *actus morales*, loquitur in sensu Juliani, et designat reipsa actus supernaturales. Hac autem ambiguitate abutentes janseniani, contendunt, nul-

(1) Nam s. Augustinus passim docet, *voluntates bonas* infidelibus *a Deo esse inspiratas*, quas Deus in cordibus eorum *interna et occulta*, *mirabili ac ineffabili potestate operatur*, ut loquitur, lib. I. *De grat. Christi*, cap. 24, n. 25. Et lib. IV *Contra Julian*. cap. 3, n. 16. fatetur, in infidelibus esse virtutes, sed *divino muneri tribuendas*; *bona opera*, sed simul *dona Dei*.

(2) *Epist*. CXLIV, n. 2. agnoscit in infidelibus *justitiam* et *actus strenuos*, quibus ipsi *a Deo temporale promereantur praemium*, ut alia praeteream superius commemorata. Ex his sequitur, aut s. Augustinum reipsa admisisse in infidelibus aliquot opera bona seu moraliter honesta, aut sanctissimo Doctori tribuendam esse doctrinam adeo execrabilem, qua statuatur, *Deum interna et occulta*, *mirabili ac ineffabili potestate operari in cordibus hominum*, tanquam *sua dona* et *coelestia munera* approbare, ac remunerari praemio ea, quae juxta eundem Hipponensem antistitem *solus impius neget esse peccatum*. Quasi nempe Deus, qui inspiravit opus bonum, et vires ad illud efficiendum praestitit, non potuerit inspirare bonum finem, saltem naturaliter honestum. Haec absurda sunt.

lum unquam agnovisse s. Augustinum in infidelibus actum moraliter honestum, eumque contendisse, omnia opera infidelium totidem esse peccata proprie dicta et poena digna (1).

154. III. Obj. Omnes, ac propterea etiam infideles tenentur cunctas actiones suas referre in Deum ut bonae esse possint, juxta generale praeceptum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Hoc autem praeceptum exponens Apostolus scribit, I. Cor. X. 31: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite;* et Coloss. III, 17: *Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Iesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum*; et 1. Cor. XVI, 14: *Omnia vestra in charitate fiant.* 2. Porro infideles, praesertim qui verum Deum non noverunt, neque ex charitate neque propter Deum tanquam finem ultimum agunt, necesse propterea est, ut in omnibus operibus suis peccent. 3. Quare infidelibus recte Christi verba accomodari possunt: *Non potest arbor mala bonos fructus facere.* Ipsi enim haec arbor mala sunt, 4. quorum opera a Deo esse non possunt; alioquin inutilia non forent, cum quod bonum est inutile esse nequeat. Ergo,

155. Resp. ad 1. *D.* Tenentur etiam infideles omnes actiones suas referre in Deum tanquam in auctorem gratiae, *N.* tanquam in auctorem naturae, *subd.* sive explicite sive implicite, *C.* explicite ac semper *N.* Etenim absurdum in primis est contendere, omnes infideles teneri praecepto referendi omnes actiones suas in Deum tanquam in finem ultimum supernaturalem; cum hoc praeceptum ignorent. Si itaque praecepto aliquo tenen-

(1) Cfr. Scipionis Maffei *Historia Theologica*, lib. XV, cap. 1, n. 2 et seqq. Francofurti ad Maenum 1756; praesertim vero P. Fontaine S. J. *Constitutio* UNIGENITUS *theologice propugnata*, Romae 1719, tom. II, part. II, in Prop. XLIV et in Propos. XLVIII, cap. 4, ubi doctus et eruditus auctor doctrinam s. Augustini praeclarissime explanat.

tur dirigendi actus suos in Deum, satis est ut eos referant in Deum tanquam auctorem naturae, ut huic praecepto satisfaciant. Deinde, ut infideles hoc praeceptum adimpleant, necesse non est ut singulas actiones suas explicite, ut aiunt, in Deum referant; verum sufficit si implicite seu virtualiter id praestent per opus bonum, quod fiat propter bonum aliquem finem proximum; nam hoc ipso ejusmodi opus cedit in gloriam Dei tanquam auctoris omnis moralis honestatis (1). Et haec quidem in hypothesi, quod existat ejusmodi praeceptum positivum semper referendi omnes actiones in Deum; plures enim, nec immerito, contendunt hoc praceptum esse potius negativum, ita ut per ejus vim nulla eliciatur actio, quae in Deum referri non possit; quo sensu exponunt textus Apostoli, qui nobis opponuntur (2); imo nec desunt, qui in citatis verbis nonnisi consilium insinuari contendant (3).

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 11, n. 24. Jam supra retulimus verba s. Thomae, quae eumdem sensum referunt.

(2) Cfr. Bernard. a Pic. in hunc loc. Epist. ad Colos.

(3) Animadvertendum vero hic est, jansenistas cum novatoribus contendere, in citatis Apostoli verbis contineri praeceptum positivum referendi actualiter omnes actiones in Deum tanquam in finem ultimum, et quidem explicite, ita ut, si omittatur ejusmodi actualis intentio in Deum per se dilectum, actio evadat peccatum lethale, ac poenae proinde aeternae digna. Jam vero plures theologi catholici sentiunt, in Apostoli verbis non haberi nisi praeceptum *negativum*, ita ut nihil quispiam operari debeat, quod non sit honestum in se et ex fine proximo, ac proinde natura sua ferri non possit in Deum. Ita Bern. a Picon. loc. cit. nec non Gammachaeus, Duvallius, Ysambertus, doctores Sorbonici, in *Comment. in* 1 *part. s. Thom.* q. 109, a. 4: sic etiam Malderus doctor Lovaniensis, Sylvius Doctor Duacenus, Alfonsus Carellius et Montesinos Doctores Salmanticenses, Pesantius Doctor Romanus, Capreolus et Medina Ord. Praed., Puteanus Ord. s. Aug. Praeterea Domin. Soto Ord. Praed. ac Theologus in conc. Trid. asserit, omnes scholas impugnare contrariam sententiam Gregorii Ariminensis, qui id fatebatur. En verba Dom. Soto, ex lib. *De nat. et grat.* cap. 20: *At vero non immerito scholae omnes Theologorum sibi* (Gregorio Arim.) *reclamant, ut ipse fatetur.* Andreas Vega alter Theologus concilii Tridentini, *Opusc. de justificatione*, q. XII, contendit, doctrinam peculiarem Gregorii Arim. similiter adversari tum rationi tum Scripturarum auctoritati; et lib. VI, *De justif.* cap. 41, scribit: *Sed illius opinio summo quidem jure explosa est ab scholis.* Alii censent, non

156. Ad 2. *D.* Infideles non agunt ex charitate supernaturali, *C.* naturali, prout exposuimus *N.* Ita pariter non agunt infideles propter Deum ut auctorem or-

prae se ferre Pauli verba nisi piam admonitionem et consilium, ut Bellarminus, loc. cit. Estius, *Comment. in* 1 *ad Cor.* x, 31. in verbis Apostoli agnoscit quidem praeceptum positivum, sed ita tamen, ut 1. ad ipsum adimplendum satis sit, si *virtute*, ut ipse loquitur, aut *habitu* ad Deum actiones referantur; 2. non respiciat illud praeceptum *infideles*, sed solos fideles. S. Thomas 1. *Quaest. unic. de Char.* art. 11, ad 2, exponit istud praeceptum *negative*, et subdit: *Hoc pertinere ad perfectionem charitatis, ad quam omnes tenentur, quod omnia* VIRTUTE *referantur in Deum.* 2. *Lect.* VII. *in* 1 *ad Cor.* x, 31. exponit de relatione *implicita*: *Relatio haec*, inquit, *intelligitur vel in actu, vel* IN APTITUDINE *referendi, quae non est solum in bonis, sed etiam in indifferentibus.* 3. *Lect.* III. *in Epist. ad Coloss. cap.* III. explicat de relatione *habituali*, quae ex gratia sanctificante exurgit, quaeque nequidem excluditur per peccatum veniale: *Quidam dicunt*, scribit, *quod hoc est consilium; sed non est verum. Sed dicendum est, quod* NON EST NECESSARIUM, *quod omnia in Deum referantur actu*, SED HABITU . . . *Venialiter autem peccans non facit contra hoc praeceptum simpliciter, quia licet non actualiter, tamen habitualiter omnia refert in Deum.* Eadem repetit, *Quaest.* VII. *De malo*, a. 1. ad 9. 4. Statuit, hoc praeceptum utpote affirmativum non obligare *ad semper*, ita ut in concursu duorum praeceptorum fieri possit, ut quispiam unum sine altero adimplere possit sine transgressione alterius; sic enim scribit, 1. 2. q. 100. a. 10, ad 2: «Et cum ista (praecepta referendi omnia in Deum et honorandi parentes) sint duo praecepta affirmativa non obligantia ad semper, possunt pro diversis temporibus obligare. Et ita potest contingere, quod aliquis implens praeceptum de honoratione parentum, non tunc transgrediatur praeceptum de omissione modi charitatis». Doctus Card. de Aguirre Ord. Ben. in *Theologia s. Anselmi*, disp. CXXX, scet. IV, fusius ostendit, sententiam contrariam peculiari Gregorii Arim. doctrinae esse germanam sententiam ss. Thomae et Bonaventurae, quos omnes secuti sunt posteriores scholastici, ita ut vix quispiam reclamaverit adversus illam, si paucos haereticos excipias. En ejus verba ex sect. III, n. 20: «Hanc sententiam luculenter tradere videntur duo sancti Ecclesiae Doctores Thomas et Bonaventura . . . quos Scotus, Durandus ac ceteri posteriores scholastici tum veteres tum recentiores indubie sequuti sunt, nullo pene usque ad hanc diem contradicente, nisi paucis quibusdam haereticis seculi praecedentis». Demum concludit ibid. sect. XIV, num. 148: «Quis autem credat, Deum piissimum et amantissimum ecclesiae suae, singulis hisce seculis praeditae viris doctissimis ac sanctissimis, doctrinam adeo salutarem ipsi invidisse, aut noluisse manifestam facere nisi haeresiarchis praecedentis seculi, et postea Michaeli Bajo ac Jansenio, atque ex horum traditione paucis quibusdam?» Inter hos paucos recenset Contensonium, *quem plurimum deditum doctrinae recentiorum Lovaniensium* dicit. Attamen jansenistae perfricta fronte audent fidei dogmatibus accensere doctrinam de obligatione referendi singulas actiones explicite et in actu ad Deum propter se dilectum. *Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?* Cfr. citt. Estius, loc. cit. Aguirre, tota disp. CXXX, quae complectitur XV

dinis supernaturalis, *C.* non possunt saltem agere propter Deum ut auctorem naturae *N.*

157. Ad 3. *D.* Infideles arbor mala sunt, cum agunt ex principio infidelitatis aut ex aliquo perverso fine, *C.* cum agunt ut homines et ex recto fine proximo *N.*

158. Ad 4. *D.* A Deo esse non possunt ut auctore ordinis supernaturalis, *C.* ut auctore naturae *N.* Actus autem naturaliter honestus utilis est, tum ad satisfaciendum praecepto naturali, tum ad poenam vitandam, tum denique ad praemium temporale promerendum.

PROPOSITIO III.

Potest homo actuali gratia adjutus, ante obtentam justificationem, actus bonos ac supernaturales elicere, adeoque non omnia peccatorum opera totidem sunt peccata

159. Propositio haec est de fide adversus wicleffitas et hussitas, quorum articuli, qui huc referuntur, proscripti sunt in conc. Constantiensi.(1); tum adversus luthe-

prolixas sectiones; Fontaine, op. cit. in proposit. XLVI Quesnelli, cap. 2 et seqq. Ex his patet, futilem esse distinctionem, quam nonnulli introducunt inter opus et operantem, quasi opus infidelium bonum sit in se, sed malum semper ob finem operantis. Nam, praeterquam quod haec distinctio componi nequit cum censuris latis a Clemente XI in Const. *Unigenitus*, in prop. LXXXII: *Qui a malo non abstinet nisi timore poenae, illud committit in corde suo, et jam est reus coram Deo;* et ab Alex. VIII in prop. XXVII: « Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem et disconvenientiam cum natura rationali sine ullo ad Deum respectu »; repugnat tum theoriae s. Augustini, qui contendit, finem influere in intimam actionis naturam, tum doctrinae s. Thomae, quem cfr. 1, 2, q. 18, a. 4, et 2, 2, q. 10, a. 4. in quae loca vid. Cajetanus refellens Gregorium Ariminensem.

(1) Art. 16: « Si homo est vitiosus et agit quidquam, tunc agit vitiose; et, si est virtuosus et agit quidquam, tunc agit virtuose; quia sicut vitium, quod crimen dicitur, seu mortale peccatum, inficit universaliter actus hominis vitiosi, sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi ». Alter articulos proscriptus hic est: « Ex principiis fidei est per se notum, quod quidquid homo in mortali peccato fece-

ranos et calvinistas, quorum doctrina proscripta est in concilio Tridentino, quod sess. VI, hunc ipsis canonem opposuit, qui est n. VII: *Si quis dixerit, opera omnia quae ante justificationem fiunt, quacumque ratione facta sint, vera esse peccata, vel odium Dei mereri, aut, quanto vehementius quis nititur se disponere ad gratiam, tanto eo gravius peccare, anathema sit.* Cum vero horum novatorum errorem instauraverit Bajus prop. XXXV. his verbis concepta: *Omne quod agit peccator, vel servus peccati, peccatum est*, Summi Pontifices Pius V, Gregorius XIII et Urbanus VIII iterum eum confixerunt. Eandem doctrinam denuo damnavit Clemens XI in Constit. *Unigenitus*, proscribens prop. XLV Quesnelli: *Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est, ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat;* et prop. LIX: *Oratio impiorum est novum peccatum, et quod Deus illis concedit, est novum in eos judicium.* Denique a Pio VI in Const. *Auctorem fidei: Doctrina Synodi* (Pistoriensis) *de duplici amore dominantis cupiditatis et charitatis dominantis, enuncians, hominem sine gratia, esse sub servitute peccati, ipsumque in eo statu per generalem cupiditatis dominantis influxum omnes suas actiones inficere et corrumpere: quatenus insinuat in homine, dum est sub servitute, sive in statu peccati, destitutus gratia illa, qua liberatur a servitute peccati et constituitur filius Dei, sic dominari cupiditatem, ut per generalem hujus influxum omnes illius actiones in se inficiantur et corrumpantur, aut opera omnia, quae ante justificationem fiunt, quacumque ratione fiant, sint peccata; Quasi in omnibus suis actibus peccator serviat dominanti cupiditati*, declaratur *falsa, perniciosa, inducens in errorem*

rit, peccat mortaliter. Vid. *Acta Concil.* Hard. tom. VIII, col. 912, et ibid. col. 405.

a Tridentino damnatum ut haereticum, *iterum in Bajo damnatum art.* XL (prop. XXXIII) (1).

160. Licet vero hic error communis sit, ad rei substantiam quod attinet, tum lutheranis et calvinistis, tum jansenianis, non idem tamen est principium, ex quo profluxit. Novatores enim ideo docuerunt omnia peccatorum opera vera esse peccata, quia ex ipsorum systemate, de justitia *naturali* hominis primordialis seu paradisiaci amissa per peccatum originale, hoc peccatum juxta ipsos tanquam *positiva qualitas ipsius naturae humanae* semper influit in omnes hominis lapsi actiones tum bonas tum malas, ut enucleatius, ubi erit locus, exponemus; quae propterea totidem peccata sunt, et quamvis justis non imputentur, imputantur tamen peccatoribus, qui nondum justificati sunt per externam imputationem justitiae Christi. Quare ex istorum mente opera ac peccata hominis lapsi non sunt nisi *manifestationes* peccati originalis (2). Jansenistae contra ex principio affini, de justitia originali debita primo homini tanquam sequela creationis, docent, per peccatum hominem adeo debilitatum fuisse, ut nihil boni efficere per se valeat, et agi necessario debere a cupiditate dominante per peccatum, quamdiu non agatur a dominante charitate per gratiam sanctificantem, quam per justificationem adipiscitur. Haec porro cupiditas, quamdiu in homine dominatur, influit ex istorum systemate in omnes ejus actiones, easque maculat ac vitiosas efficit utpote a vitioso principio exortas. Hoc igitur intercedit discrimen inter utrumque systema, quod juxta

(1) Art. XL Baji hic citatus ita se habet: *In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati.*

(2) Sic porro exponit Cl. Moehler doctrinam reformatorum circa hunc articulum: « Selon les symboles réformés, les fautes actuelles ne sont plus que les fruits du mal héréditaire, que sa manifestation successive dans des cas particuliers. Pour eux aussi le péché d'Adam est le seul péché; c'est la source unique à laquelle puisent tous les mortels sans jamais l'épuiser; source infinie, toujours vivante, qui se nourrit de ses propres eaux; péché actif, sans cesse agissant, qui veut à jamais se reproduire à la lumière ». *Symbolique*, tom. 1, pag. 87, edit. cit.

theoriam novatorum, actiones peccatorum totidem peccata sint ex principio intrinseco naturae corruptae et infectae per concupiscentiam, in qua consistit qualitas positiva, et formalis ratio peccati originalis, quod se manifestat in singulis hominis lapsi actionibus; juxta theoriam vero jansenistarum, hoc provenit ex principio extrinseco et hominem excitante ad peccandum in singulis actionibus per cupiditatem dominantem. Hac de causa autumarunt janseniani, doctrinam suam minime fuisse per Tridentinum canonem in novatores latum proscriptam. Sed frustra; cum enim conclusio eadem sit, parum interest, an principia, ex quibus dimanat, diversa sint, ut patet ex nota, quae inusta fuit propositioni nuper relatae synodi Pistoriensis.

161. His praemissis, ad enunciatae propositionis veritatem vindicandam descendimus. 1. Ex demonstratis in superiori propositione, patet non omnia infidelium opera esse peccata; ergo multo minus peccata censenda sunt omnia opera peccatorum. Praeterea Scriptura tum dictis tum factis constanter supponit, opera bona et salutaria a peccatoribus ante conversionem elici; imo ad haec praestanda eos hortatur, et laudat, cum ea praestiterint. Sic Ezech. XVIII. 30. legitur: *Ait Dominus Deus: Convertimini, et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris;* Luc. XVIII. 13. exhibetur Publicanus a longe consistens, qui non audebat in coelum oculos suos attollere; *sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus, propitius esto mihi peccatori.* De Cornelio centurione legitur, Act. X. 1. et seq. *Vir erat . . . religiosus ac timens Deum cum omni domo sua faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper.* Porro in novatorum ac jansenistarum hypothesi Deus ipse adhortatus esset homines ad peccatum; Publicanus et Cornelius per illos humilitatis ac poenitentiae actus, per illas eleemosynas et orationes novis se peccatis commaculassent,

ac Deum propterea ad iracundiam provocassent. At Deus passim arguit Israëlitas, eo quod noluerint se convertere; Christus exhibet Publicanum justificatum a Deo; Deus misit Angelum ad Centurionem. Adeo nempe Scripturae divinae sensus et doctrina abhorrent a sensibus et doctrina novatorum et jansenistarum!

162. Concilium Arausicanum II declarat, can. XXV. manifestissime credendum esse, ut superius vidimus, nec pii latronis, nec Cornelii centurionis, nec Zachaei conversionem sine divinae largitatis dono accidisse; ergo censuit, illos actus, quibus isti ad conversionem accesserunt, bonos ac salutares fuisse, nec sine fide elicitos, nec propterea totidem peccata fuisse, ut adversarii autumant.

163. Post haec supervacaneum est, confirmare hanc fidei veritatem auctoritate s. Augustini, qui ubique et constanter praedicat, peccatores esse inexcusabiles, si non convertantur, eo quod neglexerint opera misericordiae praestare, noluerint poenitere et confiteri peccata sua, noluerint orare ceteraque efficere, quibus veniam a Deo ac justificationem impetrare potuissent. Ergo hoc ipso censuit s. Doctor, non omnes peccatorum actiones totidem esse peccata. Haec autem ejus testimonia inferius afferemus (1).

164. Demum id ipsum efficitur ex eo, quod si omnes actiones ante justificationem elicitae vitiatae et corruptae essent ac totidem peccata, praecluderetur omnis via peccatoribus sese convertendi, sese in Dei gratiam recipiendi ac sese disponendi ad justificationem; quae omnia absurda sunt ac universam justificationis oeconomiam labefactant. Accedit quod falsa sunt principia, ex quibus profluit doctrina novatorum et jansenistarum; nempe aut peccata actualia non esse nisi manifestationes pec-

(1) Cum scilicet agemus de gratiae distributione. Interea cfr. Tricassinus, *De gratia ad salutem necessaria*, part. I, sect. IV, §. 3 et seqq.

cati originalis, quod perpetuo homini lapso inhaereat ut positiva qualitas, quae inficiat omnes ejusdem hominis lapsi actiones, ut novatores autumant; aut hominem peccatorem semper operari ex cupiditate dominante, quae corrumpat omnes ejusdem actus, ut contendunt jansenistae; cum saepe saepius neque justi agant juxta sanctitatis normam, neque peccatores juxta cupiditatis influxum (1).

DIFFICULTATES

165. Obj. Opera peccatorum Deus in Scripturis indiscriminatim tanquam mala rejicit ac damnat. 1. Etenim, Prov. XV. 8. dicitur: *Victimae impiorum abominabiles Domino.* Isaïae I. 13: *Incensum abominatio est mihi Calendas vestras et solemnitates vestras odivit anima mea.* 2. Siquidem, ut dicitur Matth. VII. 18: *Non potest arbor mala bonos fructus facere;* 3. et *Deus peccatores non audit,* ut legitur, Joan. IX, 31. Nec mirum; 4. siquidem peccator semper agit ex cupiditate; ergo semper peccat juxta illud Apostoli, I. Timoth. VI, 10: *Radix enim omnium malorum est cupiditas.* Ille enim agit ex cupiditate, qui non agit ex charitate; nam nullum est medium; atqui peccator non agit ex charitate, alioquin esset justus; ergo agit ex cupiditate. 5. Hinc S. Augustinus: *Ubi non est dilectio*, inquit, *nullum opus imputatur, nec recte bonum opus vocatur* (2). Ergo.

166. Resp. *Neg. antec.* Ad 1. prob. *D.* Victimas impiorum ac incensum abominatur Dominus, si ex perverso fine ac perversa voluntate offerantur, *C.* si, ut decet, ad Deum honorandum ac placandum *N.* Putabant enim

(1) Cfr. P. Fontaine, op. cit. in prop. XLV.

(2) Lib. *De grat. Christi*, cap. 26.

illi, quos arguit Scriptura, satis sibi esse cautum, dummodo sacrificia offerrent, etsi gravissimis interim sceleribus se commacularent et affectum ad peccatum retinerent (1).

167. Ad 2. *D.* Quamdiu homo agit ut arbor mala, seu ex prava voluntate, *C.* Si non agat ut arbor mala, seu ex prava voluntate *N.* Arbor enim bona aut mala est bona aut mala voluntas; jam vero peccator non semper operatur ex perversa voluntate (2).

168. Ad 3. *D.* Ad alios seducendos per miracula, *C.* ut peccator est, qui resipiscere velit *N.* Talem esse sensum horum verborum coeci nati, patet ex contextu (3).

169. Ad 4. *Neg.* Ad argum. *Dist. maj.* Nullum datur medium inter cupiditatem et charitatem habitualem, seu inter statum justitiae et peccati, *C.* nullum datur medium inter cupiditatem et charitatem actualem theologicam et proprie dictam *N.* Datur enim charitas improprie dicta, seu voluntas recti et honesti, juxta quam homo, etsi peccator sit, saepe, adjutus praesertim divina gratia, bonum vult et operatur. Apostolus autem loquitur de amore pecuniae, seu de avaritia, quam vocat omnium malorum, temporalium scilicet et aeternorum, fontem (4).

(1) Cfr. Cornel. a Lap. in hunc loc. tum Bellarm. loc. cit. cap. 10, n. 1.

(2) Cfr. Maldon. qui existimat, hanc Salvatoris sententiam esse accipiendam sensu, ut aiunt, morali nempe ex communiter contingentibus, adeo ut fieri non possit, quin falsi prophetae, qui simulatione sanctitatis pravam doctrinam confirmare contendunt, diu se ita ovina pelle tegant, ut tandem aliquando, qui sub ea latet, lupus non appareat. Non enim potest diu simulatio veritatem imitari. Quod in omnibus haereticis fieri videmus. Recenset praeterea quinque vel sex sibi adversantes errores haereticorum, qui hoc Christi dicto abusi sunt, ut manichaei, donatistae, pelagiani, calviniani etc.

(3) *Adhuc inunctus* (id est, catechumenus) *loquitur*, inquit s. Augustinus. «Nam et peccatores exaudit Deus. Si enim peccatores Deus non audiret, frustra ille publicanus oculos in terram demittens, et pectus suum percutiens, diceret: Deus propitius esto mihi peccatori» (*Tract.* XLIV, *in Joan.* n. 13.). Cfr. Maldon. in hunc loc.

(4) Cfr. Bern. a Pic. et Corn. a Lap. in hunc loc.

170. Ad 5. *D.* Ubi non est dilectio, id est, bona voluntas aut pia affectio, *C.* id est, charitas theologica et proprie dicta *N.* Hoc porro sensu vocem dilectionis a s. Augustino passim usurpari, ad denotandam scilicet bonam voluntatem aut piam affectionem, constat inter cetera ex iis, quae scribit in lib. *De grat. et lib. arbitr.* ubi: *Quod quidem* (liberum arbitrium), inquit, *sine suo fructu admoneretur, nisi prius acciperet* ALIQUID DILECTIONIS, *ut addi sibi quaereret, unde quod jubebatur impleret* (1); tum etiam patet ex iis omnibus locis, in quibus s. Doctor affirmat, fidem, quae est in peccatoribus informis, non esse sine dilectione.

ARTICULUS IV.

De erroribus circa gratiae necessitatem post acceptam justificationem

171. Ad absolvendam gravissimam hanc, in qua versamur, quaestionem, superest ut, postquam expendimus, quae sit gratiae necessitas ad opera salutaria incipienda ac perficienda adversus pelagianos ac semipelagianos, tum quousque sese extendat ejusdem necessitas quoad opera moraliter honesta adversus novatores et jansenistas, tum denique quid homo lapsus cum ea aut sine ea possit ante fidem et justificationem; superest, inquam, ut inquiramus in ejusdem gratiae necessitatem post acceptam justificationem.

172. Pelagiani ex praejacto principio de actuali hominis integritate, eo progressi sunt, ut assererent, posse hominem suis viribus ad omnimodam pertingere perfectionem, imo, ut diximus, ad ipsam *apathiam* seu imperturbabilitatem; postea vero se ipsos emendare

(1) Cap. 18. n. 37.

volentes, fassi sunt ad hunc statum obtinendum ea gratia opus esse, quam ipsi admittebant (1). Rationalistae pariter, qui perfectibilitatem, ut vocant, attributum proprium humanitatis esse autumant, existimant hominem posse pervenire ex viribus sibi insitis usque ad aemulandum, non solum ideale prototypum hominis paradisiaci, sed ipsum reale, quod in se exhibuit Christus Jesus (2).

173. Semipelagiani, qui ut initium fidei ac salutis ex nobis esse voluerunt, sic et progressum ac perseverantiam in nostra potestate absque peculiari gratiae auxilio, indirecte saltem, pariter esse contenderunt; quatenus nempe, ut inferius dicemus, volebant haec opera bona ac supernaturalia et perseverantiam enasci a gratia parta viribus liberi arbitrii.

(1) Cfr. s. August. *De Gestis Pelagii*, cap. 6. n. 20. 22. Subdole Pelagius gratiae nomine vocabat *possibilitatem*, quam Dei dono homo accepit per liberum arbitrium, ideoque ipsam naturam significabat. Hic enim haeresiarcha tria distinguebat in homine, *possibilitatem*, *voluntatem* et *actionem*: « possibilitatem scilicet, qua potest homo esse justus, voluntatem, qua vult esse justus, actionem, qua justus est; horum trium primum, id est, possibilitatem, datam confitetur a Creatore naturae, nec esse in nostra potestate . . . duo vero reliqua, id est, voluntatem et actionem, nostra esse asserit, atque ita nobis tribuit, ut nonnisi a nobis esse contendat ». Ita exponit versutiam Pelagii s. Augustinus, lib. *De grat. Christ*. cap. 3. n. 4. Hinc refert, hac arte eum illusisse episcopis Palestinae, dum adstruebat posse hominem esse sine peccato cum Dei adjutorio.

(2) Hic notandum est etiam novatores admisisse impeccabilitatem in homine justificato, sed alio prorsus sensu, atque ex alio omnino principio. Nempe ipsi docent, eatenus hominem justum non amplius peccare posse, quatenus peccata ipsi non amplius a Deo imputantur ob Christi justitiam, quam homo per fidem apprehendit. Hinc in istorum sententia hanc rectius vocaveris *impunitatem* quam *impeccabilitatem*, quia quod attinet ad peccatum, ultro fatentur justos semper in quolibet opere peccare; sed haec peccata in illorum systemate justis ob Christi justitiam non imputantur ad poenam. Sic docent calvinistae, justum non amplius excidere posse ab accepta justitia; quia fides, qua apprehenditur justitia, propria tantum est electorum, nec amitti potest; lutherani vero censent, tamdiu amitti non posse justitiam, quamdiu justi fidem servant; nam juxta ipsos fidei amissio est solum peccatum, quo justus a justitia excidere possit, et in istorum doctrina fides non est inamissibilis. Verum haec satis hic sint ad dignoscendam diversam haereticorum doctrinam; de his enim suo loco.

174. Contra vero fides catholica docet adversus pelagianos ac rationalistas, nec justos ipsos posse citra speciale privilegium in praesenti hominis infirmi statu, toto vitae tempore, omnia vitare peccata venialia; adversus semipelagianos autem docet, sicut fidei ac salutis initium ita et perseverantiam usque in finem Dei munus esse. Hanc proinde doctrinam in sequentibus propositionibus vindicandam suscipimus.

PROPOSITIO I.

Non potest homo justificatus in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali privilegio

175. De fide est haec propositio; conceptis enim verbis hanc veritatem definivit Tridentina synodus, sess. VI. can. XXIII: *Si quis hominem semel justificatum dixerit. . . posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.*

176. Ad pleniorem propositionis explanationem praemittimus: 1. Eam comprehendere peccata venialia *omnia*, ideoque tam deliberata quam indeliberata, quae nempe nostram plenam advertentiam praeveniunt, ac oscitantibus nobis obrepunt. 2. Sese extendere *ad totam vitam*, ideoque non ad brevem tantum ejus periodum; hinc est quod theologi passim docent, non posse hominem etiam justum ad longum tempus se immunem ab his maculis servare. 3. Hanc omnimodam a quovis vel levi peccato puritatem hominem justificatum non obtinere ordinariis gratiae auxiliis, sed solum ex speciali privilegio. An vero praeter B. Virginem, ut ecclesia tenet, alii ejusmodi privilegium consecuti fuerint necne, no-

strum inquirere non est, nec talis inquisitio attingit limites propositionis nostrae. 4. Animadvertendum est non agi hic de potentia aut impotentia physica, sed solum de potentia aut impotentia morali; alioquin, si homo justus potentia physica ad vitanda levia haec peccata destitutus esset, nec peccata essent, ideoque nec culpae imputari possent. 5. Demum propositionem nostram spectare collectionem, ut loquuntur, horum peccatorum, minime vero peccata seorsum sumpta; sic enim, praesertim deliberata, singillatim justum ordinaria gratia adjutum praecavere posse, nemo est qui ambigat (1).

177. Sensu propositionis ita constituto, ejus veritatem ita ostendimus: Sacrae Litterae etiam, cum de justis loquuntur, eos peccatis obnoxios et irretitos pronunciant; nam, Prov. XXIV. 16. dicitur: *Septies enim*

(1) Quo melius intelligatur doctrina catholica circa peccata venialia, animadvertendum est, hominem per gratiam sanctificantem consequi *veram* quidem justificationem, sed *non perfectam*: *veram*, quatenus homo justificatus est reipsa Deo carus et acceptus, sed *non perfectam*, quatenus justus, quamdiu in hac vita est, non reparatur quoad integritatem naturae. Hinc et infirmus remanet, ignorantiae et concupiscentiae obnoxius. Et hac porro concupiscentia fit, ut ipse jugem debeat experiri luctam inter carnem et spiritum, ac perpetuo vigilare, ne ulli tentationi cedat, orare ut obtineat auxilia, quibus omni suggestioni resistat eamque superet; ex insita autem sibi infirmitate fit, ut homo justus nec semper ea, qua par est, diligentia vigilet, nec omnes quae subrepunt, sensus illecebras evitet, nec semper advertat omnia, quae interdum latent, pericula. Inde oriuntur illae quotidianae noxae, quas ipse lacrymis suis abluit, et ob quas Deum rogat: *Dimitte nobis debita nostra*, confirmatur in humilitate, et optat dissolvi ex corpore mortis hujus, ut adipiscatur plenam libertatem filiorum Dei. Quo major est in justo sanctitatis progressio, quo ferventius est in ipso mortificationis exercitium, eo minus se ejusmodi maculis inquinat, ut ex sanctorum exemplis compertum est. Non pauci inventi sunt, qui votum emiserunt nunquam deliberate peccandi venialiter, quotidieque in perfectione crescendi, seu faciendi, quod melius esse cognoverint. Cfr. s. Thom. 1. 2. q. 8. praesertim a. 3. ubi ostendit, hominem in statu innocentiae, ac proinde integritatis, non potuisse peccare venialiter. Ex his intelligitur, quo sensu speciale requiratur privilegium ad vitanda omnia peccata venialia praeter ordinaria auxilia; nempe requiritur privilegium, quo infirmitas sanetur humanae naturae, quam profecto non *tollunt* ordinaria auxilia, sed tantum ei *auxiliantur*, ut nomen ipsum *auxilii* et *adjutorii* indicat.

cadet justus. Eccles. VII. 21 : *Non est enim homo justus in terra, qui faciat bonum et non peccet.* Et apertius etiam in novo Foedere; Jacobi enim III. 2. legitur : *In multis offendimus omnes;* et I. Joan. I. 8 : *Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.* Non autem sunt mortalia peccata illa, in quae passim justi labuntur; ergo venialia. Hinc est quod Christus, Matth. VI. omnes indiscriminatim, ac propterea etiam justos jussit sic orare : *Dimitte nobis debita nostra; sicut et nos dimittimus debitoribus nostris;* ergo et justi, licet ordinariis gratiae auxiliis suffulti sint, non omnia valent peccata venialia vitare.

178. Nec aliter sane haec Scripturarum effata patres intellexerunt. Ex pluribus tum graecis tum latinis, qui adduci possent, unum aut alterum brevitatis gratia seligemus. S. Gregorius Nazian. : *Illud cognoscamus*, inquit, *quod omni quidem vitio carere ejusmodi procul dubio est, ut humanum modum excedat, solique Deo conveniat* (1); et alibi : *Quadoquidem eum vitae statum, qui omni prorsus peccato vacet, supra humanae naturae modum Deus constituit* (2). S. Hieronymus sic urgebat Pelagium : *Quamdiu ille finis adveniat, et corruptivum hoc atque mortale incorruptione ac immortalitate mutetur, necesse est, nos subjacere peccato, non naturae et conditionis, ut tu calumniaris, vitio, sed fragilitate et commotione voluntatis humanae, quae per momenta variatur; quia Deus solus est immutabilis* (3). De mente s. Augustini nihil attinet dicere, cum passim ac valide id inculcaverit adversus pelagianos.

(1) Orat. xv. *In plagam grandinis*, pag. 234. edit. Par. 1630. Γνώμεν ὅτι τὸ μὲν μηδὲν ἁμαρτεῖν, ὄντως ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ μόνου Θεοῦ.

(2) *Orat.* iv. *In Julian* pag. 128: Ἐπειδὴ τὸ παντελῶς ἀναμάρτητον, ὑπὲς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἔταξεν ὁ Θεός.

(3) *Dialogo* ii. *contra Pelag.* n. 30. edit. Vallarsi.

179. Vix autem e latebris prodiit perniciosus hic error, dum statim concilia, per ea tempora adversus pelagianos celebrata, eum proscripserunt. Concilium Carthag. anno 418 hos canones edidit; VI: « Item placuit, quod ait s. Joannes Apostolus: Si diximus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est, quisquis sic accipiendum putaverit, ut dicat, propter humilitatem oportere dici, nos habere peccatum, non quia vere ita est, anathema sit. Sequitur enim Apostolus, et adjungit: Si autem confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est et justus, qui remittat nobis peccata et mundet nos ab omni iniquitate. Ubi satis apparet, hoc non tantum humiliter, sed etiam veraciter dici. Poterat enim Apostolus dicere: Si diximus, quia non habemus peccatum, nos ipsos extollimus, et humilitas in nobis non est; sed, cum ait: Nos ipsos decipimus, et veritas in nobis non est, satis ostendit, eum, qui se dixerit non habere peccatum, non verum loqui, sed falsum ». Can. VII: « Item placuit, ut quicumque dixerit, in oratione Dominica ideo dicere sanctos: Dimitte nobis debita nostra, ut non pro se hoc dicant, quia non est eis jam necessaria ista petitio, sed pro aliis, qui sunt in suo populo peccatores, et ideo non dicere unumquemque sanctorum: Dimitte mihi debita mea, sed: Dimitte nobis debita nostra, ut hoc pro aliis potius quam pro se justus petere intelligatur, anathema sit ». Can. VIII: « Item placuit, ut quicumque verba ipsa Dominicae orationis, ubi dicimus: Dimitte nobis debita nostra, ita volunt a sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit, quae sibi dimittantur, se debita non habere » (1)?

(1) *Acta Concil.* Harduin. tom. I. 1218. et seq. sub titulo concilii Milevitani, col.

180. His congruit ratio, quam profert s. Thomas, dum ait: *Non potest homo abstinere ab omni peccato veniali propter corruptionem inferioris appetitus sensualitatis, cujus motus singulos quidem ratio reprimere potest* (et ex hoc habent rationem peccati et voluntarii), *non autem omnes; quia, dum uni resistere nititur, fortassis alius insurgit; et etiam quia ratio non potest esse semper pervigil ad hujusmodi motus vitandos* (1).

DIFFICULTATES

181. I. Obj. 1. Christus, Matth. V. 48. ad omnimodam nos perfectionem provocat, dicens: *Estote ergo perfecti, sicut et Pater vester coelestis perfectus est.* 2. Quam quidem perfectionem homini justo possibilem esse Scriptura ubique supponit; etenim, 1. Joan. V. 18. dicitur: *Omnis, qui natus est ex Deo, non peccat*; et Ps. CXVIII. 1: *Beati immaculati in via*; tales autem censeri nequeunt, qui peccatis venialibus se commaculant. 3. Hinc nobis exhibet Luc. I. 6. Zachariam et Elisabeth *incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querela.* 4. Ecclesia ipsa in festo s. Joan. Baptistae canit, ipsum sub teneris annis antra deserti petiisse, *ne levi posset maculare vitam crimine linguae*, seu, ut antea dicebatur, *ne levi saltem maculare vitam crimine posset.* 5. Quare s. Augustinus: *Si a me quaeratur*, inquit, *utrum homo sine peccato esse possit in hac vita, confitebor, posse per Dei gratiam et liberum ejus arbitrium* (2). Ergo.

182. Resp. Ad 1. *Neg.* Verumtamen citatis verbis Christus nos provocat ad illam perfectionem, cujus capaces sumus spectata infirmitate nostra, ac praesertim ad imi-

(1) 1. 2. q. 109. a. 8. Cfr. etiam art. 9.

(2) *De peccat. merit. et remiss.* lib. II. cap. 6.

tandum Patrem coelestem in condonandis injuriis nobis illatis, atque ad beneficentiae opera exercenda etiam erga inimicos nostros, ut patet ex contextu (1).

183. Ad 2. *Neg.* juxta adversariorum mentem. Neque id evincit primum testimonium, ex quo solum eruitur, non peccare eum, qui operatur ex principio nativitatis divinae, nempe ex charitate; non autem dum agit ex alio principio, scilicet ex cupiditate (2). Sic, Ps. CXVIII. beati praedicantur, qui vitam transigunt absque gravi saltem legis transgressione. Hic enim aliique ejusmodi textus pro subjecta materia semper intelligi debent, atque ex communi acceptione de illa sanctitate et justitia, quae passim in Sanctis obtinet, quaeque nunquam absoluta esse solet juxta receptum effatum: *Ille maximus, qui urgetur minimis.*

184. Ad 3. *D.* Id est, ad legis praescriptum, ita ut in nullius reprehensionem incurrerent, *C.* ita ut nullam vel levem maculam coram Deo contraherent *N.* Communi enim loquendi usu scribit Evangelista, qui non alium sensum admittit praeter expositum, prout etiam hunc locum interpretatur s. Augustinus (3).

185. Ad 4. *D.* Nec tamen affirmat ecclesia, s. Praecursorem hoc obtinuisse, *C.* secus, *Subd.* Ex privilegio speciali, *Tr.* hoc secluso *N.*

186. Ad 5. *D.* Confitetur s. Augustinus, id fieri posse physice et absolute, *C.* moraliter et in praxi *N.* Alioquin frustra inter praecipuos pelagianorum errores hunc recensuisset, dicens: *Tria sunt, ut scitis, quae ma-*

(1) Cfr. Maldon. in hunc loc.

(2) S. August. *De peccat. merit. et remiss.* lib. II. cap. 8. exponit hunc Joannis textum de perfecta renovatione, quam adipiscuntur justi in vita beata; sic etiam ibid. cap. 9.

(3) Lib. *De grat. Christi*, cap. 48: « Dictum enim est, inquit, quantum mihi videtur, secundum quamdam inter homines conversationem probabilem atque laudabilem, quam nullus hominum juste posset in accusationis et criminationis querelam vocare . . . Non autem dictum est hoc secundum illam perfectionem justitiae, in qua vere atque omni modo immaculati perfectique vivamus ».

xime adversus eos (pelagianos) *catholica defendit Ecclesia, quorum est unum, gratiam Dei non secundum merita nostra dari... alterum est, in quantacumque justitia sine quibuscumque peccatis in hoc corruptibili corpore neminem vivere; tertium est, obnoxium nasci hominem peccato primi hominis* (1). Perperam propterea ad hunc errorem convellendum tot libris desudasset.

187. II. Obj. 1. Justus potest per breve tempus omnia venialia vitare; ergo semper, 2. tum ob facilitatem habitus inde acquisiti, 3. tum ob majora gratiae subsidia, quae exinde promeretur. 4. Sane, si potest singula vitare, quare non omnia poterit divina gratia adjutus, quae semper praesto est? 5. Quod si reipsa omnia vitare non posset, jam necessario ea patraret, plecti propterea non posset. 6. Adde, in tali hipothesi non posse justum efficax concipere propositum omnia peccata vitandi, pro tali fuga Deum rogare; quae absurda sunt et contraria sanctorum praxi, qui interdum ad id voto se obstrinxerunt, imo et praxi ecclesiae, quae orare consuevit, *ut in nullum declinemus peccatum, et ab omni peccato Deus nos liberet.*

188. Resp. Ad 1. *Neg. cons.* Etenim optime ad hanc ipsam difficultatem respondit s. Hieronymus: *Nec, quia ad breve tempus possum, coges me, ut possim jugiter. Possum jejunare, vigilare, ambulare, legere, psallere, dormire. Numquid in perpetuum* (2)?

(1) Lib. *De dono persev.* cap. II. n. 4. Animadvertendum tamen est, s. Doctorem interdum docere, absolute hominem posse divinae gratiae ope quaevis vitare peccata; ast non determinat, cujusmodi haec gratia sit, ordinaria scilicet an extraordinaria. Porro ejus mens colligitur ex eo, quod saepius repetat, se arbitrari, praeter Christum ac B. Virginem neminem prorsus e.titisse, qui omni prorsus peccato immunis fuerit; ex quo manifeste constat, gratiam illam, qua fieri posse asserit, ut quispiam inveniri possit sine ullo peccato, esse omnino extraordinariam, specialem, quamque nos privilegium nuncupamus. Itaque discrimen est in ratione loquendi, minime vero in re ipsa.

(2) *Cont. Pelag.* lib. III. n. 12. qui praeterea, ibid. n. 4. jam dixe-

189. Ad 2. *D.* Si non ageretur nisi de una eademque peccatorum specie, *Tr.* si de diversis atque a se disjunctis *N.* Innumera propemodum sunt, quae justis obrepere possunt, a quibus moraliter impossibile est, ut aliquando saltem leviter non abripiantur. Sed nec verum semper est, frequentem victoriam facilitatem ac robur addere; quandoque enim fastidium et lassitudinem ingerit, praesertim infirmo homini.

190. Ad 3. *D.* Si praecedentibus gratiis semper obsecutus sit, si fidelem se exhibeat praesentibus, si nullum obstaculum torpore aut desidia opponat subsequentibus, *C.* secus *N.* Ast hoc opus, hic labor est.

191. Ad 4. Resp. quia in singulis non invenitur illa difficultas, quae exurgit ex omnium collectione, ut constat ex iis, quae hactenus disseruimus.

192. Ad 5. *D.* Si deberet evitare omnia simul, *Tr.* quia ad hoc praestandum non laboraret justus nisi impotentia morali, ut professi sumus. Si solum singillatim vitare debet *N.* Toties propterea reus efficitur ac poena tenetur, quoties in ea labitur.

193. Ad 6. *D.* Effective efficax ad longum tempus, *C.* affective saltem efficax *N.* Omnes enim, quoad fieri potest, tenentur omnia vitare, ac proinde bonum voluntatis propositum semper commendatione dignum est, quamvis interdum deficiat (1). Potest praeterea etiam effectu non solum propositum, sed scopum obtinere quoad venialia deliberata, et circa haec votum interdum emi-

rat: « Hoc et nos dicimus, posse hominem non peccare, si velit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo vitio laxatur in cithara; quod si paululum se remiserit, quomodo qui adverso flumine lembum trahit, si remiserit manus, statim retrolabitur, et fluentibus aquis, quo non vult, ducitur; sic humana conditio, si paululum se remiserit, discit fragilitatem suam, et multa se non posse cognoscit ».

(1) Hoc declarari solet exemplo eorum, qui saggittas ad scopum emittunt, qui solent eas altius dirigere, ut optatum punctum attingant. Alioquin, nisi sic eniteremur, longe plura venialia patraremus. Itaque majus proponimus, ut minus saltem efficiamus.

serunt Sancti, in quo nihil est quod obsistat. Ecclesia etiam cupit, ut omnia etiam levia peccata declinentur; ideo sic nos orare docet', maxime quod semper incerti simus utrum brevior an longior vita nostra futura sit.

PROPOSITIO II.

Non potest homo justificatus sine speciali Dei auxilio in accepta justitia perseverare

194. Propositio haec est de fide juxta id, quod Tridentina Synodus sess. VI. can. XXII. sancivit: *Si quis dixerit, justificatum vel sine speciali auxilio Dei in accetpa justitia perseverare posse, vel cum eo non posse, anathema sit.*.

195. Et hic juvat, nonnulla ad majorem propositionis declarationem praemittere. Ac 1. quidem perseverantiae nomen usurpari ad significandam tum majorem minoremve in bono jam abtento constantiam et continuationem, tum jugem in eodem consistentiam usque ad vitae exitum, in comperto apud omnes est. Si de priore sermo sit, dicitur imperfecta ac improprie talis; si de altera, ea vocatur perfecta et cui propriae perseverantiae denominatio competit; de hac autem potissimum quaestio hic agitatur.

196. 2. Haec perseverantia proprie dicta sub duplici iterum respectu spectari potest; quatenus scilicet fidelem denotat ad singulares gratias actuales cooperationem, et quatenus in hac ipsa actuali cooperatione homo ex hac vita decedit; prior dicitur perseverantia activa, posterior perseverantia passiva; utriusque conjunctio constituit speciale illud donum, quod ratione beneficii singularis nuncupatur perseverantia finalis.

197. 3. Prout perseverantia passiva est, eam speciale Dei munus esse non diffitebantur semipelagiani; id enim

in omnium oculos incurrit, sive spectetur in infantibus recens baptizatis, sive spectetur in adultis, qui moriuntur statim post acceptam justificationem. Quod enim antea non fuerint ex hac vita educti, et quod decesserint, postquam cum Deo amicitia juncti sunt, ex sola divina misericordia ac speciali providentia pendet, juxta illud quod legitur Sapientiae IV. 11: *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius . . . placita enim erat Deo anima illius.*

198. 4. Controversia igitur tota volvitur circa perseverantiam activam, quam, cohaerenter ad suum systema in ordine ad gratiam actualem, semipelagiani inficiabantur peculiare Dei munus esse. Siquidem, cum gratia actualis eadem quoad substantiam sit ac illa, qua tum opus salutare inchoatur et perficitur, tum in coepta semel justitia aliquis susceptum iter persequitur et finem attingit, applicabant semipelagiani perseverantiae activae theoriam, prius ab ipsis admissam in oeconomia gratiae actualis. Hinc, cum ex ipsorum principio homo possit propriis viribus obtinere initium fidei ac salutis, seu saltem primas partes habere in negotio salutis, inferebant, has etiam partes habere liberum arbitrium ad perseverandum in eadem fide ac salute; per illud enim quidlibet absolvitur, per quod coeptum est (1).

199. 5. Priusquam veritatem catholicam vindicemus, illud demum animadvertimus, *magnum* istud *perseverantiae donum*, ut synodus Tridentina ipsum appellat,

(1) Cfr. Tricassin. *De indifferenti lapsi hominis arbitrio*. part. 1. sect. v. §. xvi. ubi ostendit, semipelagianos ideo sibi, seu proprii arbitrii viribus, fidei initium, atque in ea perseverantiam vindicasse, quia putabant, se sufficienter per istam fidem, propriis meritis sibi comparatam, evitare absolutam a Dei gratia dependentiam in salutis negotio, promerendo scilicet et impetrando per eam omnia, quae ad salutem necessaria sunt, ipsamque in bonis operibus usque in finem perseverantiam. Atque hoc pacto sibi videbantur aliqua ratione a se ipsis pendere, et non a gratia, cum etiam eam ipsam gratiam, quam admittebant ut necessariam ad opera salutaria, sibi ac suis meritis vindicarent contra ecclesiae doctrinam, quam propugnabat s. Augustinus.

duo complecti, gratiam scilicet interiorem, de qua diximus, et exteriorem: interiorem quidem, per quam homo justus vel a peccatis retrahitur; vel ab iis, si rursum lapsus fuerit, certo resipiscit, ac tandem in accepta justitia perseverat; exteriorem vero, per quam ab homine justo (Deo protegente) occasiones peccandi, tentationes aliaque salutis obstacula removentur, ac denique innumeris prope hujus vitae periculis subductus justus ex hac vita rapitur eo tempore, quo diffusam habet charitatem in corde suo.

200. Jam vero perseverantiam activam ex speciali Dei auxilio, non autem ex propriis viribus, ut autumabant semipelagiani, repetendam esse, sic cum B. Augustino ex sacris Litteris evincimus. Philipp. I. 29. dicitur: *Vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed etiam ut pro illo patiamini.* Super quae verba animadvertit s. Augustinus: *Horum unum pertinet ad initium, alterum ad finem; utrumque tamen donum Dei est.* Allegat deinde s. Doctor verba Jeremiae, XXXII. 40: *Timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me. Quod quid est aliud*, pergit s. Augustinus, *quam talis ac tantus erit timor meus, quem dabo in cor eorum, ut mihi perseveranter adhaereant?* Addidit verba Ps. LXXIX. 18: *Fiat manus tua super virum dexterae tuae et super filium hominis, quem confirmasti tibi, et non discedimus a te. Manus igitur Dei est ista*, inquit Augustinus, *non nostra, ut non discedamus a Deo.* Huc et illa spectant, quae Philipp. I. 6. leguntur: *Qui coepit in vobis bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu;* ac I. Petri I. 5: *Qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem.*

201. Eandem veritatem ostendit s. Doctor ex universa oratione Dominica, praesertim ex illis postremis verbis: *Et ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo. Sancti quid aliud*, inquit, *quam ut in sanctitate perseverent, precantur?* Probat insuper ex pu-

blicis ecclesiae precibus, quae *orat,* ait ipse, *ut credentes perseverent. Deus ergo donat perseverantiam usque in finem* (1).

202. Quapropter Concilium Arausic. II. can. IX: *Divini*, inquit, *est muneris, cum et recte cogitamus, et pedes nostros a falsitate et injustitia continemus. Quoties enim bona agimus, Deus in nobis atque nobiscum, ut operemur, operatur;* et can. X: *Adjutorium Dei etiam renatis ac sanctis semper est implorandum, ut ad finem bonum pervenire, vel in bono possint opere perdurare* (2).

203. Demum s. Coelestinus Pontifex definit: *Neminem, etiam baptismatis gratia renovatum, idoneum esse ad superandas diaboli insidias et ad vincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adjutorium Dei perseverantiam bonae conversationis acceperit* (3).

(1) Cfr. lib. *De dono persev.* a cap. 2. ad 7.

(2) *Act. Conc.* apud Hard. loc. cit.

(3) *Epist. ad Galliar. episcopos,* cap. 6; extat vero haec epistola in *appendicis primae* parte II. ad calcem opp. s. Augustini contra pelagianos, tom. x. edit. Maurin. Ex citatis verbis s. Coelestini liquet gratiam, quae post acceptam justificationem requiritur ad perseverandum, esse gratiam actualem, illam nempe ipsam, quae necessaria est tum ad superandas tentationes, tum ad vincendas carnis concupiscentias, nihilque per se addere peculiare ad activam perseverantiam. Ex quibus intelligimus *primo*, non alio sensu tum ab antiquis patribus, qui pugnarunt adversus semipelagianos, tum a concilio Tridentino, quod receptum apud veteres loquendi usum usurpavit, gratiam ad perseverandum necessariam vocari *speciale Dei auxilium*, quam ut significaretur auxilium *distinctum* a gratia justificante, seu, ut dicunt, habituali. Gratia enim sanctificans constituit quidem hominem justificatum, Deo acceptum et carum, ac reparat statum supernaturalem amissum per peccatum Adae, sed non ordinatur ad reparandas vires amissas per idem peccatum; ad has enim reparandas requiritur auxilium actuale, et quidem juge; alioquin non potest homo consistere in accepta justificatione ob insitam sibi infirmitatem. Intelligimus *secundo*, supervacaneam prorsus esse quaestionem, quae passim a theologis instituitur, num praeter gratiam sanctificantem ad bene operandum necessaria praeterea sit gratia actualis; nam ut ex dictis patet, quaestio haec non ad scholasticas quaestiones pertinet, sed est fidei dogma ab ecclesia definitum. Et haec ratio est, quare nos quaestionem hanc praetermisimus. Ex eo quod haec de perseverantia controversia non satis fuit explanata, molestissima orta est in scientia theo-

DIFFICULTATES

204. Obj. 1. Nisi in homine justo constitutum esset perseverare, frustra ipse laboraret ad perseverandum. 2. Si enim perseverantia donum Dei est, supervacanea plane erit quaevis hominis sollicitudo; nam, si Deus illud largitur, justus profecto perseverat; quod si illud Deus non largiatur, quavis adhibita diligentia labitur ac ruinam sibi parat. 3. Hinc inutilis fit omnis adhortatio aut correptio ne homo vel in praesumptionem vel in desperationem incidat, 4. maxime quod ejusmodi donum justus mereri non possit. 5. Praeterea et illud intelligi nequit, quomodo justus, qui ad gloriam jus habet, non habeat pariter ad perseverantiam, eamque non teneat in sua potestate, 6. praesertim cum Apostolus, Rom. V. aperte doceat, multo magis Christum nobis profuisse, quam nocuerit Adam, qui tamen, Augustino ipso teste, habuit in sua potestate *posse perseverare* absque speciali aliquo subsidio. 7. Quaquaversum igitur spectetur doctrina ista de gratuita perseverantia, patet ipsam consistere non posse cum spe christiana; ex illa profluere omnia consectaria, quae urgentur adversus praedestinationem absolutam illamque fatalismum inducere; quibus permoti Adrumetini monachi eam merito respuerunt. Ergo.

205. Resp. ad 1. *D.* Si suis solum viribus niteretur, *C.* si cum Dei gratia, quae nemini denegatur, *N.* In hypothesi semipelagianorum, qui ab humana tantum industria repetebant perseverantiam in fide, procul dubio perperam laboraret homo justus ad eam sibi comparandam; ast in doctrina catholica nullam amplius vim habet proposita difficultas. Ex hac enim doctrina nonnisi gratia instructus potest eam perseverantiam obtinere per atten-

logica perturbatio. Cfr. Vasq. in 1. 2. s. Thom. tom. II. disp. 197. cap. 2. et disp. 217. cap. 5. num. 42.

tam ac fidelem cooperationem gratiae actuali, quae pro tempore ac loco, ut inferius ostendemus, nemini deest, praesertim justo.

206. Ad 2. *D.* Prout perseverantia passiva est, juxta dicta, C. prout est activa *N.* Nam perseverantia, quatenus est activa, non differt a quavis gratia actuali; cui si justus assentiatur, illam comitatur, ac subsequitur perseverantia passiva. Quod si huic gratiae justus resistat ac labatur, sibi soli imputare debebit ruinam, quae inde proveniet; nunquam enim nisi culpabiliter perseverantia amittitur.

207. Ad 3. *N.* ut ex modo dictis constat. Homo enim sub gratia, ut inferius ostendemus, semper liber est. Quapropter cum ejus sit gratiae resistere aut obtemperare, merito fiunt correptiones et adhortationes, *ne in vacuum gratiam Dei recipiat*, ut loquitur Apostolus, II. Cor. VI. 1; et ut semper vigilet, ne alius accipiat coronam suam. Ideoque nullum est periculum aut in praesumptionem aut in desperationem proruendi; sed cum timore ac tremore salutem suam quisque operari debet.

208. Ad 4. *D.* Merito proprie dicto seu, ut vocant, *de condigno*, *C.* merito improprie dicto, seu de *congruo* *N.* Eadem nempe ratione ac nemo potest mereri gratiam ulteriorem actualem efficacem *merito proprie dicto*, potest tamen per fidelitatem praestitam praecedentibus gratiis et per orationem eam impetrare; donum perseverantiae *suppliciter emereri potest*, ut loquitur s. Augustinus (1).

209. Ad 5. *D.* Si jus istud haberet etiam in futurum, *C.* si habeat tantum actu atque de praesenti *N.* Utique, quamdiu homo in statu gratiae perseverat, jus habet ad gloriam; ast jus non habet ad gratias ulteriores efficaces, ex quibus pendet perseverantia, et propterea

(1) Lib. *De don. persev.* cap. 6. num. 10.

gloria. Etenim *qui perseveraverit usque in finem*, ait Christus, *hic salvus erit* Matth. X. 22. Nemo insuper sibi polliceri potest fidelem cooperationem ad ejusmodi gratias.

210. Ad 6. *D.* Obtinendo scilicet nobis uberiores gratias iis, quibus instructus fuit Adam, *C.* aliter *N.* Non ex uno capite, sed ex pluribus Christus magis nobis profuit, quam Adam nocuerit; nempe 1. quia positive indignis gratias promeruit, quibus non ab uno tantum, sed ab innumeris prope peccatis liberaremur; 2. quia gratias longe uberiores nobis promeruit, quibus fit ut non solum possimus perseverare, quod Adae praestitum fuit, sed actu plures reipsa perseverent in accepta justitia; 3. quia praeter gratiam illustrationis, qua sola ex plurium sententia ob naturae integritatem indigebat Adam, obtinuit nobis gratiam inspirationis ac roboris, qua ea fulciretur infirmitas voluntatis humanae, quam incurrimus ob originariam culpam, prout late prosequitur s. Augustinus (1). Si una cum gratia sanctificante consequerentur homines ipsam actualem perseverantiam, jam nullus justus a semel accepta justitia excideret, cum tamen luctuosa experientia contrarium ostendat.

211. Ad 7. *Neg.* Omnes enumeratas sequelas, quae solum oriuntur ex praepostera doni perseverantiae notione, ut ex dictis facile colligi potest. Si enim perseverantia activa, de qua unice est controversia, non aliud denotat quam ulteriorem gratiae actualis collationem, jam intelligitur, eas solas urgeri posse sequelas adversus perseverantiae sic expositae doctrinam, quae adversus oeconomiam gratiae actualis ejusque necessitatem possent opponi. Haec certe nihil commune habent aut cum praedestinatione absoluta aut cum fatalismo, neque opponuntur spei christianae, maxime quod Deus neminem gra-

(1) Lib. *De corrept. et grat.* cap. 12.

tia sua deserit, si non deseratur, ut pie semper justeque vivatur, ut loquitur s. Augustinus (1), cujus verba usurpavit Tridentinum (2).

CAPUT III.

DE GRATUITATE GRATIAE

212. A catholicae veritatis via circa gratuitatem gratiae digressi sunt pelagiani ac semipelagiani, at diversa ratione pro diversis, quibus movebantur, causis. Quandoquidem vero ex accurata expositione utriusque illorum systematis pendet germana orthodoxae doctrinae notio, quae eorundem erroribus opponitur, juverit sedulo expendere, quid circa hunc articulum illi senserint, et quae vera ac genuina fuerit ipsorum mens.

213. Pelagiani ex potissimo suae doctrinae capite, quod, spectata hominis naturali conditione, ei non sit absolute necessarium gratiae auxilium ad bene ac salutariter operandum, sed solum ad operandum *facilius*, et quidem per solam gratiam illustrationis, intulerunt posse hominem suis viribus divinam opem promereri. Quo posito, docuerunt Deum pro meritis gratias suas homini elargiri. Dumque ita videbantur gratiam adstruere, eam funditus diruebant (3). Diversas tamen immu-

(1) Lib. *De natura et grat.* cap. 26, n. 29.

(2) Sess. VI, cap. 11.

(3) Cfr. Tricass. *De indifferenti lapsi hominis arbitrio*, part. 1. sect. V, § 1. ubi ostendit, pelagianos statuisse merita gratiam praecedentia, et gratiam Dei illis subsequentem fecisse, non vero praevenientem, opera seu merita nostra. Sic enim apud s. Augustinum, lib. *De gest. Pelag.* cap. 14. ait Coelestius pelagianus: *Dei gratia secundum merita nostra datur; quia, si peccatoribus Deus illam det, videtur esse iniquus.* Ex quibus verbis Coelestius sic infert, ut ait s. Augustinus: *Propterea et ipsa gratia in mea voluntate posita est, sive dignus fierem, sive indignus.* Quare Deus in istorum hypothesi voluntatem jam naturaliter bonam, et inchoantem negotium salutis, gratia sua superveniente tantum adjuvat, sive ad perficiendum illud initium salutis, sive ad perficienda opera

tationes haec ipsorum doctrina subiit; Julianus enim eo devenit, ut, compulsus s. Augustini argumentis, admitteret Deum expectare nostros tantum conatus, voluntatem nostram, desiderium salutis ac ceterorum operum, ut tribueret gratiam suam; prout postea semipelagiani, ut mox videbimus, professi sunt quoad initium salutis, quamvis cum aliquo temperamento (1). Ceterum hic pelagianorum error prodiit ex ipsorum systemate, juxta quod docebant primum hominem neque ornatum fuisse peculiari dono integritatis, nec elevatum ad statum supernaturalem, ac proinde viribus per se ac natura sua instructum esse ad sibi comparandam salutem idoneis.

214. Semipelagiani attenuatas quidem vires liberi arbitrii per peccatum admittebant; attamen nimium etiam huic tribuerunt circa fidei initium et perseverantiam, ut vidimus; atque in hoc eorum plerique fere conveniebant cum pelagianis, etsi in ceteris ab iis dissentirent, prae-

cetera salutaria singula, quae semper incipiunt ab homine, independenter a Dei gratia.

(1) In hoc enim differt error Juliani pelagiani a semipelagianorum errore, quod ille tribuerit constanter primas partes libero hominis arbitrio in operibus omnibus salutaribus, sive ante sive post acceptam fidem, ita ut Deus gratia sua succurreret homini jam volenti, incipienti, inchoanti; semipelagiani vero docuerint, hominem praevenire tantummodo Dei gratiam ad initium fidei ac salutis, minime autem quoad opera fidei initium subsequentia ac salutaria, circa quae conveniebant cum catholicis, docentes haec praeveniri a Dei gratia. Cfr. Tricass. op. cit. § 19. Ex permixtione errorum pelagianorum cum erroribus semipelagianorum factum est, ut jansenistae inferrent, semipelagianos etiam quoad opera, quae fidem subsequuntur, idem sensisse cum pelagianis (cum tamen constet, ipsos admisisse necessitatem gratiae praevenientis ad opera bona) ideoque concludunt, in hoc tantum fuisse haereticos, quod nollent admittere cum pelagianis gratiam, quae necessitatem voluntati inferat. In quo tamen decepti sunt, cum, teste s. Augustino, semipelagiani longe distarent ab erroribus pelagianorum quoad opera fidei initium subsequentia. En ejus verba ex lib. *De praedest. SS.* cap. 2: *Pervenerunt* (Massilienses) *etiam, ut* PRAEVENIRI *voluntates hominum Dei gratia fateantur, atque ad nullum opus bonum vel incipiendum vel perficiendum sibi quemque sufficere posse consentiant.* Ergo quoad ista opera non reprehenduntur semipelagiani a s. Augustino, imo catholice sentire declarantur.

sertim circa necessitatem gratiae ad augmentum fidei et ad opera fidem subsequentia.

215. Dixi *eorum plerique* fere conveniebant cum pelagianis, siquidem nec eosdem errores admiserunt, nec eadem ratione progressi sunt omnes semipelagiani. Quod ut planius fiat, notandum est: 1. Ex nonnullorum sententia fidei initium ita ex nobis procedere, ut tamen non putarent necessarium esse, ut istud *semper* praecederet divinam gratiam, sed quandoque etiam ipsam divinam gratiam tali initio priorem esse, ut patet ex Cassiano, qui docet quidem Zachaeum prius pulsasse et postulasse quam ei gratia daretur ut pulsaret, et ita per suam sedulitatem Christum praevenisse; at docet simul Matthaeum et Paulum aliosque Apostolos praeventos fuisse a gratia Dei; et praetera scribit: *Et ita semper gratia Dei nostro in bonam partem cooperatur arbitrio, atque illud in omnibus adjuvat, protegit ac defendit, ut* NONNUNQUAM ETIAM *ab eo quosdam conatus bonae voluntatis vel exigat vel expectet* (1). Ergo non *semper*, sed *nonnunquam* gratia ex istorum sententia exigit et expectat quosdam bonae voluntatis conatus (2).

216. 2. Alii fatebantur bona opera esse ex gratia; verum animadvertendum est ipsos inter bona opera neque fidei initium, neque orationem, neque voluntatem, qua quis sanari desiderat, adnumerasse. Hinc ejusmodi *initio ex nobis*, orationi, etc. adjiciebant gratiam, seu docebant tribui a Deo gratiam, quam etiam necessariam admittebant ad initia operum fidem subsequentium, et non solum ad ea perficienda, verum etiam ad ea inchoanda, dummodo tamen voluntas nostra aut oratio praecessiset. Hi comparabant gratiam publico fonti, ex quo, qui vellet, posset aquam haurire; vel soli, qui omnes

(1) *Collat.* XIII, cap. 13; tum ibid. cap. 15.

(2) Cfr. Vasquez in 1 part. s. Thom. disp. LXXXIX, cap. 5, n. 28.

illuminat, dummodo ipsi oculos aperiant; vel medico liberalissimo qui omnes prius volentes curare paratus est (1).

217. 3. Sedulo animadvertendum est hos semipelagianos nunquam dixisse istud initium, quod ex nobis est, et cui gratiam subnectebant, esse meritorium *de condigno*, ita ut illi merito proprie dicto gratia a Deo redderetur tanquam debita, quia sic destruxissent gratiae notionem. Sed neque in eo errabant, quod dicerent gratiam Dei certissime nobis incipientibus esse promissam. In hoc enim nullus est error, quod enim ex gratuita promissione datur, gratuitum semper censendum est, cum promittatur et detur ex mera liberalitate. Error igitur illorum in eo consistebat, quod dicerent, aliquid dari ratione meriti praecedentis, etsi exiguum illud sit, quia semper retribueretur (2).

218. 4. Cum semipelagiani nullum meritum proprie dictum agnoverint in illo initio bonae voluntatis, in illis conatibus, desideriis, etc. sed solum improprie dictum atque, ut nos vocamus, *de congruo*, censebant per istud non tolli notionem gratiae gratuitae. Hinc est quod

(1) Cfr. Vasq. ibid. n. 29. 30. Sane s. Hilarius scribens ad s. Augustinum speciatim de his semipelagianis, qui scilicet minus errabant, ita exponit istorum sententiam: « Ceterum ad nullum opus, vel incipiendum, nedum perficiendum, quemquam sibi sufficere posse consentiunt; neque enim alicui operi curationis eorum annumerandum putant, exterrita et supplici voluntate unumquemque aegrotum velle sanari. Quod enim dicitur: crede et salvus eris, unum horum exigi asserunt, aliud offerri; ut propter id quod exigitur, si redditum fuerit, id quod offertur deinceps tribuatur. Unde consequens putant, exhibendam ab eo fidem, cujus naturae id voluntate conditoris concessum est; et nullam ita depravatam vel extinctam putant, ut non debeat vel possit se velle sanari ». (Inter opp. s. Aug. ante lib. *De praedest. SS.*).

(2) Cfr. Vasq. ibid. n. 32. Hinc Cassianus, *De instit. coenobior.* lib. XII. cap. 14. scribit: « Dicimus enim, secundum Salvatoris sententiam dari quidem petentibus, et aperiri pulsantibus, et a quaerentibus inveniri; sed petitionem, et inquisitionem, et pulsationem nostram non esse condignam, nisi misericordia Dei id quod petimus dederit, vel aperuerit quod pulsamus, vel illud quod quaerimus fecerit inveniri. Praesto est namque, occasione sibi tantummodo a nobis bonae voluntatis oblata, ad haec omnia conferenda ». Cfr. in hunc loc. nota Alardi Gazaei, edit. cit.

non dubitaverint appellare *gratis vocatos*, quos Deus gratia sua vocat, etiamsi illi sua industria initium praebuerint. Sic enim loquitur Cassianus: *Eam* (gratiam) *sub colore cujusdam desiderii ac laboris impartit* (Deus) *et nihilominus gratia Dei semper gratuita perseverat, dum exiguis quibusdam parvisque conatibus tantam immortalitatis gloriam, tanta perennis beatitudinis dona inaestimabili tribuit largitate* (1). Ubi patet gratiam vocari ab ipsis *gratuitam*, etsi intuitu atque occasione nostri laboris concedatur, eo quod labor minimus sit et non condignus.

219. Ex his intelligitur, errorem fuisse communem pelagianis ac semipelagianis, gratiam juxta merita dari, quae ex libero hominis arbitrio oriantur. Magnum tamen in hujus erroris professione patet inter utrosque discrimen intercessisse: quod scilicet pelagiani contenderent, opera liberi arbitri meritum constituere proprie dictum, seu *de condigno;* semipelagiani autem tantum *de congruo* merita illa esse autumarent. Quod illi merita exigerent ad habendam gratiam qua *facilius* ac *melius* operarentur homines ea instructi; isti admitterent gratiam ex meritis de congruo profluentem tanquam *necessariam* ad bene operandum. Quod juxta illos semper gratia secundum merita retribueretur; juxta istos non semper, sed, in hypothesi quod adessent, Deus his moveretur ad gratiam conferendam. Quod demum illi in quibusvis operibus sive ante, sive post acceptam fidem censuerint praecedere bonam hominis voluntatem, cui subsequeretur gratia; isti bonam voluntatem existimaverint solum praecedere initium fidei ac salutis. Ex his autem meritis gratiam praecedentibus tam pelagiani quam semipelagiani eruebant, electionem et praedestinationem ad gratiam et ad gloriam non ex solo Dei beneplacito

(1) *Collat.* XIII, cap. 13.

pendere, sed ex his ipsis meritis naturalibus aut existentibus, aut saltem praevisis; ac hominem propria industria ac labore se discernere a *perditionis massa*, juxta pelagianos, aut saltem *posse* se discernere, juxta semipelagianos. Ad hos errores convellendos totus incubuit s. Augustinus, adstruendo adversus utrosque gratuitam praedestinationem ad gratiam, ac propterea ad gloriam; cum juxta catholicam doctrinam nulla opera naturalia possint habere rationem meriti, quo Deus quacumque ratione permoveatur ad gratiam suam conferendam (1).

220. Licet porro haec catholica doctrina affinis omnino sit ei, quam capite praecedenti declaravimus de necessitate gratiae ad quodvis opus supernaturale incipiendum ac perficiendum, cum eadem tamen permisceri non debet. Fieri enim absolute seu in alia providentia posset ut necessaria esset gratia ad opus salutare incipiendum ac perficiendum, nec tamen gratuita sit haec ipsa gratia, qua opus supernaturale incipitur ac perficitur.

PROPOSITIO.

Gratia est omnino gratuita, seu nulla opera ordinis naturalis possunt mereri gratiam sive de condigno sive de congruo

221. Haec propositio pertinet ad fidem, quae declarata est in synodo Diospolitana, in qua Pelagius compulsus est confiteri, *Gratiam Dei . . . non dari secun-*

(1) Ex his lux dimanat ad dignoscendam controversiam de praedestinatione, quae viguit inter pelagianos ac semipelagianos et s. Augustinum; nempe certum inde fit, actum esse de praedestinatione *adaequata*, ut vocant, ad gratiam scilicet et ad gloriam. Praedestinationem namque ad gratiam juxta doctrinam catholicam adstruxit s. Augustinus plane gratuitam, dum pelagiani et semipelagiani ex principio haeretico contendebant, homines posse propriis meritis naturalibus eam sibi comparare, ac se a non praedestinatis discernere.

dum merita nostra (1); et iterum in synodo Arausicana II. cap. VI. his verbis: *Si quis sine gratia Dei credentibus, volentibus, desiderantibus, conantibus, laborantibus, petentibus, quaerentibus, pulsantibus nobis misericordiam dicit conferri divinitus, non autem ut credamus, etc. et aut humilitati aut obedientiae humanae subjungit gratiae adjutorium . . . resistit Apostolo dicenti: Quid habes, quod non accepisti? et: Gratia Dei sum id quod sum* (2); et apertius etiam cap. XVIII: *Nullis meritis gratiam praevenientibus, debetur merces bonis operibus, si fiant; sed gratia, quae non debetur, praecedit, ut fiant* (3).

222. Diximus autem: 1. *opera ordinis naturalis*; hoc enim solum definitum est; opera siquidem ordinis supernaturalis, sive a justo sive a peccatore eliciantur, possunt de congruo gratiam actualem mereri, vel ad obtinendam conversionem, vel ad perseverandum in bono. 2. Diximus *opera ordinis naturalis*, seu moralis honestatis, *neque de condigno neque de congruo* posse gratiam mereri, ad excludendam quamlibet positivam dispositionem, quae se teneat ex parte nostra, et vim habeat movendi Deum ad primam gratiam nobis conferendam; et ut praecludatur omnis aditus ad quemvis conatum, desiderium, etc., ita ut praeveniatur Dei electio.

223. Porro sensu thesis constituto, ita ejusdem veritatem adstruimus. Si aliquod desiderium, aliquis conatus, aliqua actio naturalis ordinis vim meriti sive proprie sive improprie dicti apud Deum prae se ferret, ita ut eum determinaret, aut positive moveret ad gratiam suam illorum intuitu conferendam hominibus, jam homines hoc ipso sibi primas vindicarent in negotio salutis, Deus eis gratiam concedendo retribueret, homines propriis viribus se discernerent, atque ab ipsis penderet propria electio

(1) Cap. 7.
(2) Cap. 6.
(3) Apud Harduin. *Acta Concil.* loc. cit.

ad fidei vocationem et ad gloriam, ac destrueretur ipsa gratiae idea. Atqui haec hypothesis aperte adversatur Scripturis ac sensui traditionali, imo prorsus destruit gratiae ideam.

224. Sane Scripturae docent Deum priorem esse ad nos diligendum, ut I. Joan. IV. 19: *Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus* PRIOR *dilexit nos*; et, Rom. XI. 35. Paulus absolute interrogat: *Quis prior dedit illi, et retribuetur ei?* Quin potius. Is. LXV. 1. dicitur: *Inventus sum a non quaerentibus me; palam apparui iis qui me non interrogabant;* tum, I. Cor. IV. 7: *Quis te discernit?* scribit Apostolus, *quid autem habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* et Rom. IX. 16. concludit: *Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Dixi *concludit*, siquidem gratuita vocatio ad gratiam est argumentum totius partis dogmaticae epistolae ad Romanos.

225. Neque alius unquam fuit Ecclesiae sensus, ut patet ex ejus agendi ratione adversus novitates pelagianorum ac semipelagianorum; vix enim ecclesia eas persensit, dum statim exhorruit atque damnavit in tot conciliis, quae per id tempus celebrata fuerunt, et quorum canones paulo ante recensuimus. Quare s. Augustinus sic perstringebat gratiae adversarios: *Quare gratia? Quia gratis datur. Quare gratis datur? Quia merita tua non praecesserunt; sed beneficia Dei te praevenerunt. Illi ergo gloria, qui nos liberat* (1). Et alibi: *Si propterea gratia est, quia gratis est, nihil tuum praecessit, ut acciperes. Nam, si aliqua bona opera tua praecesserunt, pretium accepisti, non gratis; pretium autem, quod nobis debetur, supplicium est. Quod ergo liberamur, non nostris meritis, sed illius gratia est* (2). Et alibi passim, praesertim in lib. *De praedestinat. San-*

(1) *Enarr.* II. *in Ps.* XXX, n. 6. (2) *Enarr.* II. *in Ps.* LXX, n. 1.

ctorum et *De dono perseverantiae*, in quibus ex professo hanc doctrinam de gratuita electione ac praedestinatione ad gratiam tuetur (1).

226. Ex allatis autem s. Augustini verbis et illud constat, quod diximus, scilicet in adversariorum sententia destrui ipsam gratiae ideam, quae omnem respuit meriti cujuscumque praecedentis rationem, nec cum eo componi potest; si enim est gratia, non est ex merito; alioquin non gratia, sed merces esset, ut ipse Apostolus, Rom. IV. adstruit. Addi praeterea debet principium meriti non posse cadere sub meritum, sed necessario ad illud praerequiri. Principium enim meriti est ipsa gratia actualis ad opus salutare efficiendum; ergo notio meriti jam gratiam praerequirit, ut patet ex iis, quae de necessitate gratiae ad actus salutares ostendimus. Denique absurdum est asserere opere ordinis naturalis quempiam posse mereri id, quod est ordinis supernaturalis, cujusmodi est gratia (2).

227. Sive igitur Scripturas, sive sensum ecclesiae traditionalem, sive denique ipsum gratiae conceptum spectemus, patet sub nullo respectu opera naturalis ordinis posse mereri gratiam; sed eam esse omnino gratuitam, prout propositum nobis erat ostendere.

DIFFICULTATES

228. I. Obj. 1. Gratiae distributio non ex beneplacito, sed juxta sapientiae leges fieri debet, quae postulant, ut magis dispositis ea conferatur; alioquin arbitraria prorsus esset ac sine consilio, quod de Deo nemo suspicari potest. 2. Sane Angelis, docente s. Thoma (3), major minorve gratia collata est pro majori

(1) Cfr. Tricassinus, *De praedestinat. ad gloriam.* part. 1, sect. 1 et seqq.; et Vasquez loc. cit. disput. LXXXIX, cap. 6 et seqq.

(2) Cfr. s. Th. 1. 2. q. 109. a. 5.

(3) P. 1, q. 62, a. 6.

minorive praestantia uniuscujusque naturae. 3. Dato propterea quod electio a Deo pendeat, attamen inficiatur nemo, electionem supponere majorem dignitatem in eo, qui eligitur. 4. Nec tamen inde fit, ut gratiae idea destruatur; quamvis enim gratia ob merita solo arbitrio parta conferretur, cum haec merita homo sibi comparare nequeat nisi ex dono gratuito sibi in creatione concesso, patet gratiam semper gratuito dari; cum merita illa semper proveniant ex dono, quod ex mera liberalitate concessum est; prout non desinit gratia esse quae conceditur aut peccatori aut justo, etsi hi operibus suis seu cooperatione ad anteriores gratias saltem de congruo sibi eam meruerint, juxta illud Augustini dictum: *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat; neque enim nullum est fidei meritum* (1). 5. Nec praeterea obest, quod obtruditur de principio meriti, quod non cadit sub meritum; fieri enim potest, ut Deus ex praevisione boni usus ipsius gratiae eam dare decernat tanquam praemium ejusmodi meriti praevisi. Ergo.

229. Resp. ad 1. *D.* Si gratiae distributio ex debito aliquo fieret, *C.* si ex nullo debito *N.* Negamus praeterea, si ex divino beneplacito fiat gratiae largitio, illam propterea non juxta sapientiae leges fieri aut sine consilio; etsi enim nobis perspecta non sint inscrutabilia Dei judicia, quibus uni gratias suas prae altero concedat, et ita etiam concedat, ut in altero effectum sortiantur, in altero non item, prout inferius videbimus, non inde tamen concludi debet, improvide Deum ita se gerere aut sine consilio, etiam si illud nos lateat. Difficultas praeterea supponit id, quod in quaestione est positum, dum in ea *magis dispositis* gratia conferenda esse dicitur. Nam, si opera moralis honestatis nullum pror-

(1) *Ep.* CXCIV, n. 9.

sus meritum includunt nullamque positivam dispositionem, hoc ipso patet dari non posse ante omnem gratiam, comparativam dispositionem in sensu exposito.

230. Ad 2. *D.* Sed immediate a Deo ordinante ipsam Angelorum naturam ad gratiam, *C.* per naturae merita, quae nulla esse poterant *N.* Talis porro est mens angelici Doctoris.

231. Ad 3. *D.* Electio supponit majorem dignitatem in electo, quando illa est remuneratoria, seu ad mercedem, *C* si sit gratuita, ut in casu nostro, *N.*

232. Ad 4. *N.* Ad prob. vero, *D.* Si opera, quae ex vi naturae, quam quilibet in creatione sit sortitus, eliciuntur, rationem meriti habere possent, *C.* si habere nequeant *N.* Hic igitur rursum assumitur ab adversariis, quod falsum omnino est, opera scilicet naturalia posse meriti rationem prae se ferre; alioquin enim homo viribus naturae mereri posset gratiam, per gratiam justificationem, per justificationem demum vitam aeternam, ac proptera primus totius progressionis motus esset ab operibus naturalibus, quod admitti nequit, juxta dicta in probationibus. Hoc etiam vel ex eo capite pugnat, quod opera pure naturalia possent mereri id, quod spectat ad ordinem supernaturalem, cujusmodi gratia est. Atque hinc etiam patet disparitas in adducta comparatione justi, aut etiam peccatoris, qui ideo possunt de congruo mereri gratias ulteriores, quia primam gratiam, quae ejusdem ordinis est, gratuito consecuti sunt, ideoque progressio incipit ex gratia supernaturali omnino gratuita.

233. Ad 5. *N.* Ad prob. *D.* Si ageretur de possibilitate absoluta, seu in alia providentia, *Tr.* si agatur de praesenti rerum ordine, de quo nobis constat ex divina revelatione *N.* Scribit enim Apostolus, Deum nos elegisse, *ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus*, non autem quia praevidit, nos tales futuros.

234. II. Obj. Catholica doctrina de dispensatione gratiae ex solo divino beneplacito, nulla habita ratione praecedentium operum, nos deducit in absurda virtuti perniciosa. Etenim 1. homini idem esset sive in omni vitiorum coeno volutaretur, sive integrum se ab omni inquinamento servaret; cum tamen experimento compertum sit, homines corruptissimos longe remotiores esse a fide illis, qui honestam ac morigeratam vitam vivunt. 2. Nullum discrimen intercederet inter eos, qui ex destinata malitia delinquunt, et eos, qui ex ignorantia aut infirmitate peccant; cum tamen Apostolus de se profiteatur: *Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate*. 3. Atque hinc est quod s. Thomas passim doceat, eum, qui in sylvis sit enutritus et omnia legis naturalis praecepta servet, a Deo minime derelinquendum, sed aut per evangelicum operarium, aut per Angelum etiam, aut per internam revelationem edocendum esse necessaria ad credendum (1). 4. Demum receptum est celebre axioma in scholis catholicis per tercentum continenter annos: *Facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam*. Quod quidem effatum cum potissimum infideles negativos respiciat, de eo necessario exponi debet, qui facit quod in se est ex naturae viribus, seu etiam, si lubet, ex viribus naturae per gratiam medicinalem ad difficiliora et ardua praestanda adjutis; quae quidem gratia etsi per Christum detur, non elevat tamen actiones ad ordinem supernaturalem; nulla enim ante fidei vocationem datur gratia supernaturalis stricte sumpta; alioquin nullum unquam opus mere na-

(1) *Q.* xiv. *de Verit.* art. xi, ad 1. En ejus verba: « Hoc ad divinam providentiam pertinet, ut cuilibet provideat de necessariis ad salutem, dummodo ex parte ejus non impediatur. Si enim aliquis, taliter (in sylvis) nutritus, ductum naturalis rationis sequeretur in appetitu boni et fuga mali, certissime est tenendum, quod ei Deus vel per internam inspirationem revelaret ea, quae sunt ad credendum necessaria, vel aliquem fidei praedicatorem ad eum dirigeret, sicut misit Petrum ad Cornelium ». Opp. tom. viii, part. ii. edit. Rom. 1570.

turale saltem difficilius daretur atque actiones infidelium supernaturales essent, quod nemo dicet. 5. Hoc reipsa sensu veteres fere omnes intellexerunt istud axioma, imo et ex recentioribus ii pariter idem axioma accipiunt, qui divinam providentiam defendunt contra incredulorum criminationes, asserentium eandem providentiam erga infideles justitiae leges non servare. Aut igitur semipelagianismi incusandi sunt omnes antiqui illi scholastici ac recentiores theologi, aut fatendum est ab omni erroris suspicione immunem esse ejusmodi interpretationem; ideoque posse hominem actibus moralis honestatis sibi Deum conciliare, ut gratiam naturalia opera praestanti largiatur. Ergo.

235. Resp. *Neg. antec.* Ad 1. prob. *N.* Quia, etsi Deus gravi peccatorum sarcina onusto possit gratiam conferre, et quandoque etiam conferat ad divitias bonitatis suae patefaciendas, juxta consuetum tamen suae providentiae ordinem iis ut plurimum confert, qui minora obstacula eidem gratiae opponunt. Atque hinc ratio habetur, quare illi, qui ad honestatis normam mores suos componunt, minus alienos se exhibeant ab amplectenda evangelica doctrina. Qui vero cupiditatibus obsequuntur, maxime eandem doctrinam aversantur, cum eis annunciatur, aut eam amittunt, si jam receperunt, aut saltem ita languescit ejus vis in sceleratis quibusque hominibus, ut nulla pene in eis esse videatur; quod superiori seculo ac aetate nostra in non paucis factum esse lugemus.

236. Ad 2. *Neg.* pariter, ut ex modo dictis constat; qui enim ex infirmitate atque ex ignorantia delinquunt, minora impedimenta divinae gratiae opponunt, quam ii, qui ex malitia in peccata proruunt; quo sensu aiebat Apostolus se misericordiam a Deo consecutum esse, minime vero se ob ignorantiam dignum exhibuisse ea mi-

sericordia, quam ei Deus ex sola liberalitate sua tribuit quamque potuisset denegare.

237. Ad 3. *D.* Quatenus hic *positivam* prae se ferat dispositionem, qua Deus moveatur ad ei per fidem succurrendum, *N.* quatenus removet impedimentum per fidelitatem ad anteriores gratias, quas jam Deus ei contulerat *C.* Talem mentem esse s. Doctoris non dubito, quaeque ex universa ejus theoria aperta fit. Ipse enim pro certo habet, Deum omnibus semper praesto esse auxilio suo tum ordinis naturalis tum ordinis supernaturalis, utpote fontem totius bonitatis, qui copias suas in omnes effundit (1). Quare, si quis primis gratiis se fidelem exhibeat, *removens prohibens*, ut ipse loquitur, seu tollens impedimentum ulteriorum subsidiorum, sponte sua Deus haec ipsa concedit per media sive interna, sive externa, quandoque etiam extraordinaria, ut eum lucrifaciat. Deus enim homines condidit ad salutem, non ut eos perdat; cum non laetetur in perditione vivorum (2), ac vita sit in voluntate ejus (3).

238. Ad 4. *Conc.* axioma in sensu exponendo, et *neg. cons.* Aliud enim est dicere: Facienti quod in se est, Deus *non denegat* gratiam, aliud vero: Facienti quod in se est, Deus *dat* gratiam. Haec duo permisceri nequeunt, cum valde inter se distent. Si enim opera naturalia cujuscumque meriti vim in se includerent, Deus gratiam omnino concederet, ac propterea aliter effatum illud enunciaretur, ita ut talis foret ejus vis ac significatio: *Facienti quod in se est*, *Deus* dat *gratiam*; et sic sensum semipelagianum includere posset. Cum vero dicitur, Deus *non denegat* gratiam, hoc ipso innuitur non ex debito aliquo, aut merito, quod supponatur in eo, qui facit quod in se est, aut ex aliqua positiva dispositione, Deum moveri ad conferendam gratiam; sed

(1) Hoc ostendemus, cum sermo erit de distributione gratiae.

(2) Sap. I, 13.

(3) Ps. XXIX, 6.

ex solo suo motu, ut ita dicam, ac liberali sua largitate, prout mentem exposuimus Angelici praeceptoris. Neque id statim quidem, sed quandocumque ei visum fuerit, citius aut serius, aut etiam in extrema vitae periodo; indefinite proinde dicitur *non denegat* (1), quovis id demum tempore contingat.

239. Ex qua hujus axiomatis explanatione etiam illud consequitur, scilicet parum referre sive de viribus naturae sive de viribus gratiae intelligatur. Qui enim diversimode ipsum interpretantur, verbis potius quam re inter se dissidere videntur. Nam qui de viribus naturae illud sumunt, non excludunt, ut vidimus, gratiam medicinalem ad ardua ac difficiliora praecepta servanda, aut ad graves subinde incurrentes tentationes superandas necessariam, quae ex Christi meritis datur (2). Eo autem sensu vocant vires naturae, quatenus actiones ejusmodi gratiae adjumento factae non

(1) Cfr. Suarez, Tract. *De divina grat.* part. II, lib. IV, cap. 15. ubi cum fuse perpenderit germanum hujus axiomatis sensum, demum, n. 41. in compendium redigens ea, quae late in toto capite exposuerat, concludit: « Ostendimus, excitantem gratiam necessariam ad salutem generali lege omnibus esse per Christum oblatam et promissam, non absolute, sed sub aliqua conditione ab ipso homine pendente. Haec autem conditio non est meritum aliquod vel dispositio proportionata supernaturali gratiae; ergo tantum esse potest conditio non ponendi obicem. Patet consequenter, quia nulla alia potest cogitari, quia licet interdum bona aliqua actio sit necessaria, cum illa per se nihil ad gratiam conducat, solum potest esse necessaria, ut obicem peccati impediat, vel potest esse utilis, ut pravas dispositiones et vitia, quae hominem ad opera gratiae ineptiorem reddunt, impediat. Confirmatur, quia, si aliquis adultus omnino caret hac gratia excitante interna, id non est primario ex parte Dei, quia ipse maxime cupit illam omnibus conferre; ergo est ex parte hominis. Causa autem ex parte hominis esse non potest, quod illam non mereatur, vel ad illam se moraliter non praeparet, cum id facere non possit ante primum auxilium; ergo solum esse potest causa, quia ponit aliquod impedimentum gratiae Dei; ergo e contrario conditio in dicta lege inclusa solum est, ut homo non ponat obicem gratiae Dei. Denique haec conditio est justissima, et non repugnat dignitati vel liberalitati gratiae Dei; ergo ita est intelligenda ».

(2) Certum est in praesenti rerum ordine quamlibet gratiam dari a Deo per Christi merita, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Attamen accuratiores theologi distinguentes gratiam proprie dictam, quae incipit a vocatione ad fidem, ab illa quae tribuitur infidelibus negativis et est improprie dicta; solent cum ss. Augustino et Prospero priorem gratiam vocare

praetergrediuntur terminos moralis honestatis ; et sic effugiunt difficultates , quae in aliorum expositione urgentur. Qui vero de viribus gratiae istud effatum sumunt, gratiae nomine significant illas , ut Augustinus vocat , fidei conceptiones , quae in infidelibus ipsis quandoque reperiuntur, et largo quodam sensu ad actus supernaturales infidelem disponunt ob subsequentes gratias , quas accipit (1).

240. Ad 5. *D.* Sensu modo exposito , *C.* sensu semipelagiano *N.* Prolata enim hujus effati explanatio semipelagianum sensum excludit. Exinde etiam patet, nullam amplius adesse causam , cur inuratur haec nota tot tantisque viris , qui per tot secula illud axioma de naturae viribus exposuerunt (2). Hanc calumniam novatores seculi XVI primum intentarunt in scholasticos , utpote nimis aperte ipsorum erroribus adversantes (3) ; postea ingeminarunt jansenistae eadem de causa ; ac nimia forsan levitate nonnulli scriptores catholici adoptarunt , non advertentes se hac ratione ecclesiae obtrectatoribus causam praebere eam objurgandi , quod pas-

gratiam Christi , aut *gratiam per Christum* , aut etiam *gratiam Salvatoris* ; posteriorem autem , quae datur infidelibus negativis , et incipit ab imperfectissima Dei cognitione , vocare solent peculiari nomine *gratiam Dei*. Cfr. doctus P. Steph. De Champs S. J. *De haeresi janseniana* , lib. III , disp. 8 , cap. 12 , n. 3 et seqq. , vol un. fol. edit. Paris. 1728 , P. Souciet. Haec autem distinctio prae oculis habenda est, cum lucem afferat ad controversias sequentes dirimendas.

(1) Haec sunt s. Augustini verba ex lib. I. *Ad Simplic.* quaest. II , n. 2 : « Fiunt ergo inchoationes quaedam fidei , conceptionibus similes ; non tamen solum concipi , sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perveniatur aeternam ».

(2) Cf. Lessius . *De gratia efficaci* , cap. 10. atque *Append. ad cap.* 10. ubi ostendit scholasticos communiter , si unum aut alterum excipias , praefatum axioma per tercentum et amplius annos intellexisse de faciente quod in se est ex viribus naturae , nempe eo sensu , qui a nobis expositus est. Sed. vid. praesertim Carol. Du Plessis d' Argentré, op. cit. in opuscolo : « Observationes in testimonia doctorum scholasticorum , qui a duodecimo seculo ineunte ad hanc usque aetatem de gratia pro conditione corruptae naturae disputarunt » , art. I , § 15 et seqq., ubi accurate in mentem scholasticorum inquirit circa istud axioma , eosque vindicat a novatorum calumnia de pelagianismo aut semipelagianismo.

(3) Hos recensitos vide apud Vasquez , loc. cit. disp. XCI , cap. 10.

sa sit impune ac publice in scholis tradi per tantum temporis spatium doctrinam haereticam, neque pro sapientia et auctoritate, qua pollet, unquam in eam animadverterit, ut decuisset; *obscuratas* proinde nonnullas in Ecclesia veritates esse, donec ejus vigilantiam haeretici excitaverint. Quae omnia absurda sunt, atque a veritate et pio catholicorum sensu aliena. Quod si nonnulli scholastici ulterius, quam par erat, porgressi sunt, nec verba omnia ad amussim temperarunt, exigui numero hi sunt (1), nec confundendi cum multitudine eorum, qui praefatum axioma in sensu exposito acceperunt, ac proinde nunquam docuerunt homines per opera moralis honestatis Deum sibi conciliare ad gratiam tribuendam, intuitu alicujus meriti etiam de congruo, quod talibus operibus inesset, prout semipelagiani docebant.

CAPUT IV.

DE NATURA AC DIVISIONE GRATIAE ACTUALIS IN ORDINE AD COOPERATIONEM LIBERI ARBITRII

241. In salebrosam hic incidimus quaestionem, quae non solum catholicos a novatoribus ac jansenistis divídit, sed magnam praeterea et acerbam in scholis excitavit contentionem.

242. Duo sunt, quae difficultatem ingerunt, infallibilis nempe vis et efficacia gratiae ac libertas sub ejusdem efficacis gratiae motione. Ambo hi articuli, ut di-

(1) Calvinus, *Instit.* lib. II, cap. 3, § 10, scribit: « Qua gratia non quoslibet promiscue dignatur Dominus, quemadmodum vulgo jactatur illud, nisi fallor, Occamicum, eam nemini denegare facienti quod in se est ». Et ibid. § 13. indiscriminatim catholicos omnes, qui suo dogmati repugnant, pelagianos vocat Wegscheider, op. cit. § 149: « Placita semipelagianorum, *inquit*, quia initia emendationis e viribus animo humano insitis, progressum vero e gratiae divinae auxiliis repetere maluerunt, haud paucis per multa secula probata fuerunt ». Saepe praeterea meminit semipelagianismi scholasticorum.

cturi sumus, ad fidem spectant; conatus propterea theologorum eo tendunt, ut ambos adstruant ac simul amico foedere componant. Dum in id incumbunt, alii videntur nimis solliciti de gratiae virtute extollenda cum detrimento humanae libertatis; alii vero, dum volunt humanae libertati prospicere, videntur id praestare cum gratiae virtutis et efficaciae jactura. Hinc diuturnae querelae, quibus altera schola alteram exagitabat. Nos in pacis viam, quam nobis constituimus, insistentes, expositis ac profligatis novatorum ac jansenistarum erroribus, qui germanae catholicae doctrinae adversantur, diversa scholarum placita, prout ab ipsorum patrocinatoribus propugnantur aut impugnantur, afferemus, uniuscujusque judicio relinquentes, ut illud quisque systema eligat quod viderit melius scopum attingere, ac solvere difficultates, quae ab ejusdem gratiae adversariis proponi solent. Neque enim nunc tempus rixandi est, sed potius jungendi vires animosque ad teterrimos propulsandos impetus, quibus Dei et ecclesiae hostes religionem aggrediuntur, quo optimis quibuscumque nihil antiquius esse debet.

243. Ut igitur propositum assequamur, animadvertendum est, 1. praesentem controversiam de gratiae praeveniente agitari; 2. hanc gratiam spectari posse aut in genere aut in specie, seu, vel in se et natura sua, vel in suis effectibus. Gratia praeveniens in genere, prout modo in scholis accipitur, consistit, ut superius diximus, in illustratione mentis, in impulsu seu motu voluntatis, ac demum in auxilio ac robore addito hominis infirmitati; quae omnia sunt essentialiter supernaturalia. Omnis itaque gratia *illuminat*, *movet* et *auxiliatur*; itaque in his homo semper passive se habet.

244. In hoc propterea sensu omnis gratia est semper efficax *ab intrinseco*, ut dici solet; talis vero efficacia, quae praescindit a futuro hominis consensu, in scholis

efficacia virtutis nuncupatur. Hac porro homo instructus potest vel bonum agere, vel a malo declinare; contra vero hac destitutus nulla ratione valet ad bonum salutare assurgere, neque, si gravibus appetitur tentationibus, a malo abstinere aut bonum naturalis ordinis praestare, si arduum ac difficile sit, prout ostendimus.

245. Sed praeter hanc efficaciam virtutis alia efficacia admittitur, quae *connexionis* dicta est, ac respicit futurum hominis consensum. Hinc, si adsit haec efficacia connexionis, gratia dicitur *efficax*; sin vero haec efficacia connexionis desit, ita ut non habeatur consensus, gratia dicitur *sufficiens*. Atque exinde profluit celeberrima illa in scholis distinctio gratiae in *efficacem* et *sufficientem*.

246. Si excipias pelagianos, socinianos ac rationalilistas, quos superius refutavimus, nemo est qui non agnoscat hanc connexionis efficaciam, cujus indicia sunt bona hominum opera, nec ulla viget in hac parte controversia. Ast ejusmodi connexio inter gratiam et consensum in quo consistit?

247. Juxta lutheranos et calvinistas sita est in physica quadam vi necessitatem inferente, cui humana voluntas refragari non possit.

248. Juxta jansenianos in coelesti quadam consistit delectatione valuntatem physice praedeterminante ac necessario eam ad consensum trahente, utpote quae sit intensior opposita concupiscentiae delectatione et illius relative per gradus victrix.

249. Juxta thomistas repeti talis connexio debet ex physica praedeterminatione ad actum salutarem.

250. Juxta augustinianenses, saltem in praesenti hominis lapsi statu in delectatione coelesti, quae sit gradibus superior oppositae effraeni concupiscentiae, reponenda est.

251. Hi omnes proinde efficaciam gratiae repetunt ab

ipsa natura et essentia gratiae, quae secum includit actum, ad quem movet; vocantque propterea gratiam efficacem *a se* et *ab intriseco*, cum hoc tamen discrimine, quod novatores ac jansenistae doceant, gratiam actum includere, seu ad eum movere ac praedeterminare *necessario*, ceteri autem id *libere* gratiam efficere contendant.

252. Congruistae respuentes essentialem hanc gratiae connexionem cum actu seu effectu, confugiunt ad praescientiam divinam atque ad efficaciam gratiae, seu potius connexionem gratiae ipsius cum hominis consensu repetunt tum ex vi gratiae, tum ex praescientia Dei, qui cum certo cognoscat, quid futurum sit, si talis gratia daretur, et decreverit aliquem convertere, eam gratiam confert, cui praevidet certo hominem esse consensurum. Hanc idcirco gratiam vocant efficacem *ab extrinseco*, ex praeviso nempe libero hominis consensu.

253. Quod vero spectat ad gratiam *sufficientem*, ea est cui homo resistit, seu cui non consentit; nonnulli eam vocant *inefficacem*, non *inefficacia virtutis*, sed respectu consensus, quem reipsa ab homine non obtinet.

254. Calvinus post Lutherum nullam gratiam mere sufficientem admisit.

255. Jansenius fidissimus eorum discipulus pariter gratiam vere ac mere sufficientem nunquam agnovit, nec nisi verbo tenus ab iis differt.

256. Ex scholasticis thomistae et augustinianenses inefficaciam gratiae sufficientis repetunt ab ipsa natura seu essentia gratiae, quae dat quidem *posse*, sed non dat *agere*, seu *possibilitatem* tantum confert, non autem *actum*.

257. In sententia congruistarum ejusmodi inefficacia a solo pendet voluntatis arbitrio.

258.. Nostri muneris proinde est, primo hominis libertatem sub gratiae motione tueri adversus novatores

ac jansenistas; deinde tentamina exponere quibus theologi, juxta uniuscujusque scholae placita, gratiae efficaciam cum libertate conciliare adnisi sunt; tertio denique gratiae sufficientis existentiam vindicare. Haec autem tribus peculiaribus articulis praestabimus.

ARTICULUS I.

De gratia efficaci

259. Novatorum doctrina circa naturam gratiae, quae hominem necessario impellat et adigat ad operandum, connectitur cum ipsorum theoria de primi parentis statu ac sequenti lapsu, quam supra exposuimus. Cum enim homo per peccatum in ipsorum hypothesi omnem actionem seu, ut vocant, *activitatem* voluntatis amiserit ac ipsam *potentiam* ad volendum in ordine potissimum ad justificationem, plane consequitur hominem ad instar machinae aut lapidis permoveri a Deo debere. Hoc principium, quod sub alio verborum apparatu sibi jansenistae usarparunt, eos pariter adduxit in eandem consecutionem. Inde enim Jansenius theoriam suam de systemate delectationis relative per gradus victricis, quo homo lapsus necessario ab alterutra delectatione, coelesti aut terrena, ageretur, mutuatus est. Aut enim homo omni destitutus intrinseca ac propria voluntatis actione dominio subest victricis concupiscentiae, et necessario in malum ac peccatum fertur; aut subest dominio victricis delectationis coelestis, et necessario ad bonum adigitur ac physice praedeterminatur (1); nec tamen sub hoc imperio meriti aut demeriti incapax fit (2). Etsi vero, si rem spectemus, perniciosus hic error tum

(1) Ita Jansenius, lib. VIII. *De gratia Salvatoris*, cap. 3, cujus verba inferius dabimus, ubi etiam hoc systema fusius enucleare tentabimus.

(2) Cfr. Tract. *De Deo Creat.* n. 495 et seqq.

novatoribus tum jansenistis communis sit, atque ex eodem principio profluat, cum nihilominus diversa ratione novatores ac jansenistae eundem tueantur, hinc distinctis propositionibus eum oppugnare cogimur.

PROPOSITIO. I.

Gratiae efficacia nullam infert homini necessitatem, seu homo liber est in actibus salutaribus

260. Haec propositio est de fide; definita enim est a concilio Tridentino adversus novatores, sess. VI. can. IV: *Si quis dixerit, liberum hominis arbitrium a Deo motum et excitatum nihil cooperari assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam justificationis gratiam se disponat ac praeparet, neque posse dissentire, si velit, sed veluti inanime quoddam nihil omnino agere mereque passive se habere, anathema sit.*

261. Sic autem ex sacris Litteris ejus veritatem ostendimus: Ubi voluntas se ipsam movet, flectit atque ad agendum determinat, ubi agit et operatur, ubi demum sic agit et operatur, ut possit non agere et operari, ibi auxilium divinum seu gratia, sive accedendo sive movendo, nullam infert voluntati necessitatem; atqui ita se habere voluntatem in operibus piis ac salutaribus, ac propterea cum gratia efficaci peractis aut peragendis, sacrae Litterae luculentissime docent.

262. Ac primum quidem inter cetera testimonia, haec aperte ostendunt: Zach. I. 3: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos;* Ps. CXVIII. 112: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas;* et Apostolus, I. Timoth. IV. 7. sic Timotheum hortatur: Exerce *teipsum ad pietatem.*

263. Alterum vero constat ex eodem Apostolo, qui,

Philipp. II. 12: *Cum metu*, inquit, *et tremore salutem vestram* OPERAMINI; et I. Cor. III. 8. scribit: *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem; Dei enim sumus adjutores* (graecae συνεργοί, id est, *cooperatores*) (1); qui praeterea de se ipso testatur, ibid. XV. 10: *Gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi, non ego autem, sed gratia Dei mecum.*

264. Tertium denique evincunt, quae leguntur, Eccl. XXXI. 10: *Qui potuit transgredi et non est transgressus, facere mala et non fecit;* ac I. Cor. VII. 37: *Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suae voluntatis, et hoc quidem judicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit.*

265. Post adeo aperta Scripturarum oracula supervacaneum foret, patrum congerere sententias ad eandem adstruendam veritatem, cum Calvinus ipse unanimem ipsorum consensum contra se esse plane fateatur; sic enim scribit: *Voluntatem movet* (gratia), *non qualiter multis seculis traditum est et creditum, ut nostrae postea sit electionis, motioni aut obtemperare aut refragari, sed illam efficaciter afficiendo* (2). Quoniam vero in s. Augustino patrocinium se invenisse jactat, ideo illi unius s. Augustini auctoritatem opponimus, qui integrum librum *De gratia et libero arbitrio* ad refellendum exitiosum Calvini errorem scripsisse visus est. Sic porro scopum suum in hoc opere exarando ab ipso limine aperuit s. Doctor: *Quoniam sunt quidam, inquit, qui sic gratiam Dei defendunt, ut negent hominis liberum arbitrium, aut, quando gratia defenditur, negari exi-*

(1) Ἕκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον. Θεοῦ γάρ ἐσμεν συνεργοί. Hujus vocis occasione novatores vocant catholicos, docentes liberam ad gratiam cooperationem, *Synergistas*.

(2) *Instit.* lib. II, cap. 3, § 10. edit. Amstelodam. 1667.

stiment liberum arbitrium; hinc aliquid scribere . . . compellente mutua charitate, curavi (1).

266. Absurda demum, quae ex novatorum hypothesi sequuntur in omnium oculos veniunt. Illa siquidem semel constituta, impune homines in quaevis flagitia proruere possent sub praetextu, quod ea gratia destituti sint qua impellantur in bonum. Nulla jam aut virtuti laus aut meritum relinqueretur; nullum incitamentum homini superesset, quo ad bene ac pie agendum excitaretur aliaque his similia, quae longum esset enumerare. Verum his praetermissis sic pressius novatores perstringimus: Falsa est ea doctrina, quae ex falso profluit principio; tale porro est principium novatorum, amissum nempe et extinctum fuisse primi parentis peccato liberum voluntatis arbitrium, ut suo loco ostendimus (2). Ergo.

DIFFICULTATES

267. I. Obj. Efficacia, quam Scripturae tribuunt gratiae, talis est, ut omnem indifferentiae activam libertatem homini adimat. Etenim, Ezech. XXXVI. 26. ex Dei nomine legitur: *Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum . . . et faciam ut in praeceptis meis ambuletis;* et Joan. VI. 44: *Nemo potest*, inquit Christus, *venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum;* et v. 45: *Omnis, qui audivit a Patre et didicit, venit ad me.* Apostolus denique, Philipp. II. 13: *Deus est qui operatur in vobis et velle et perficere pro bona voluntate.* Gratia igitur Christi nullam in homine actionem relinquit, qui passive omnino se habet sub ipsius potentia et actione.

268. Resp. *Neg. antec.* Ad adductas vero probationes, resp. 1. generatim, *D.* Et adducta testimonia hisque si-

(1) Cap. 1. Cfr. etiam Bellarm. lib. VI. *De grat. et lib. arbitr.* cap. 10. et seqq.
(2) Tract. *De Deo Creat.* loc. cit.

milia infallibilem divinae gratiae efficaciam adstruunt, qua Deus ab humana voluntate obtinet quidquid vult, *C.* adstruunt gratiae efficaciam, quae necessitatem inferat *N.* Contrarium enim ubique Scripturae supponunt, ut probationes, quas protulimus, imo et totius salutis oeconomia juxta easdem sacras Litteras ostendunt. Quo autem pacto infallibilis gratiae efficacia et illaesa humana libertas simul amice consistant, gordius nodus est, quem jampridem s. Augustinus agnovit et praedicavit illis verbis: *Ista quaestio, ubi de arbitrio voluntatis et Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, ut, quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur, quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri* (1). Ad ipsum enodandum scholarum systemata invecta sunt, de quibus postea. Interim utrumque tenendum, tum nempe infallibilis gratiae effectus, tum libera hominis cooperatio, ut fides docet, etsi utriusque nexum intime pro imbecillitate rationis nostrae minime introspiciamus. Effata autem Scripturarum, quae objiciuntur, hanc veritatem minime evertere, vel ex eo constat, quod ipsa gratiae effectum tantummodo patefaciant, etsi non attingant modum quo hominis assensus obtineatur, quem plane liberum esse alibi aperte declarant. Hisce positis ad singula descendimus.

269. Ezechielis verba gratiae vim significant, qua peccatorum corda flectuntur ad conversionem, *C.* vim, quae necessitatem inferat *N.* Alioquin Deus ea locutione usus non esset: *Et faciam, ut in praeceptis meis ambuletis* id est, efficiam, *ut in praeceptis meis ambulent*, ut expresse dicitur in loco parallelo, XI. 19. per novum spiritum, quem eis promittit. Nec obest metaphora *cordis lapidei* ad significandum cor pertinax et indocile

(1) *De grat. Christ.* cap. 47.

quod opponit *cordi carneo*, apto scilicet recipiendae disciplinae (1); attendendum siquidem est in troporum usu ad indolem hebraicae linguae (2).

270. Trahit Pater ad Filium modo liberae humanae voluntati consentaneo, *C.* auferendo libertatem *N. Videte*, inquit s. Augustinus, *quomodo trahit Pater: docendo delectat, non necessitatem imponendo* (3). Sic etiam: omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad Christum per liberam cum gratia cooperationem, *C.* necessitate ductus *N.*

271. Deus denique operatur in nobis velle, nos excitando et adjuvando, ut libere velimus, *C.* ipsum velle in nobis ac sine nobis producendo *N. Non enim, quia dixit* (Apostolus): *Deus est enim qui operatur in nobis et velle et operari pro bona bona voluntate, ideo liberum arbitrium abstulisse putandus est. Quod si ita esset, superius non dixisset: Cum timore et tremore vestram ipsorum salutem operamini.* Ut iterum hunc locum exponit s. Augustinus (4).

272. Inst. Peccatores in Scripturis passim mortui ac sepulti dicuntur; nihil igitur operantur, cum per Christi gratiam in vitam revocantur.

273. Resp. *Neg. cons.* Licet enim peccatores reipsa mortui sint in ordine ad vitam spiritualem, fruuntur tamen vita naturali, dum propterea per gratiam praevenientem excitantur, capaces fiunt ad assensum praestandum si eidem gratiae velint obtemperare (5).

274. II. Obj. S. Augustinus totus est in ineluctabili gratiae vi commendanda adversus pelagianos ac semipelagianos. Etenim 1. in lib. *De grat. Christi: Deus*, inquit, (per gratiam) *ita docet, ut, quod quis-*

(1) Cfr. Rosenmüller, in haec loca.

(2) Cf. Bellarm. lib. VI. *De grat. et lib. arb.* cap. 15, n. 3, 4, 5.

(3) *Tract.* XXVI *in Joan.* n. 7, cfr. etiam ib. n. 4, 5, 6.

(4) Lib. *De grat. et lib. arbitr.* c. 9.

(5) Cfr. Bellarm. lib. VI. *De grat. et lib. arb.* cap. 15, n. 23, 24.

que didicerit, *non tantum cognoscendo videat*, *sed etiam volendo appetat*, *agendoque perficiat* (1). 2. Et in lib. *De correp. et grat.* scribit: *Subventum est infirmitati voluntatis humanae, ut divina gratia indeclinabiliter et* INSUPERABILITER *ageretur* (2); 3. et iterum ibid. *Non est dubitandum*, inquit, *voluntati Dei*... *humanas voluntates non posse resistere* (3). Et rationem reddit, 4. adjiciens: *Sine dubio habens humanorum cordium, quo placeret, inclinandorum omnipotentissimam potestatem* (4). Et haec speciminis gratia; 5. siquidem s. Doctor totus in eo est, ut hanc veritatem inculcet et adstruat. Ergo.

275. Resp. *Neg. antec.* Tantum enim abest, ut hanc ineluctabilem gratiae vim statuat s. Augustinus adversus pelagianos ac semipelagianos ut nulla usquam de hoc argumento inter sectarios illos et sanctum Doctorem intercesserit disceptatio. Quin potius cum ab ejus aemulis haec impacta fuerit s. Augustino calumnia, hanc ipse totis viribus a se repulit ac propulsavit, ut tum ex dictis tum ex dicendis planum fiet. Scopus igitur Augustini hic est, ut adstruat certitudinem infallibilem divinae praedestinationis. Porro, ut hoc sibi propositum obtineat, ad duplex confugit adjumentum, nempe ad omnipotentiam Dei et ad ejus scientiam. Ad omnipotentiam quidem, quatenus ipsa plures habet gratias in sua potestate, ita ut, si homo uni resistat, aliam ei tribuat; ad scientiam vero, quatenus eam tribuat, cui praevidet hominem libere consensurum. Quare duo haec semper s. Doctor conjungit, ex. gr. dum scribit ad Simplicianum: *Quoniam non potest effectus misericordiae Dei esse in hominis potestate, ut frustra ille misereatur, si homo nolit; quia si vellet etiam ipsorum misereri, posset ita vocare*,

(1) Cap. 14.
(2) Cap. 13, n. 38.
(3) Cap. 14, n. 45.
(4) Ibidem.

quomodo illis aptum esset, ut et moverentur, et intelligerent, et sequerentur (1). Et paulo infra: *Nullius Deus frustra miseretur; cujus autem miseretur, sic eum vocat, quomodo* SCIT *ei congruere, ut vocantem non respuat* (2). Nec unquam destitit s. Doctor ab horum attributorum conjunctione in gratiae virtute exponenda, ita ut in postremo suorum operum adversus Julianum scribat: *Absit ut impediatur ab homine omnipotentis et cuncta praescientis intentio* (3). Frustra autem confugisset ad Dei praescientiam, si Deus voluisset necessitatem inferre humanae voluntati; ad hoc enim satis erat, urgere solam omnipotentiam.

276. Deinde perperam permiscent adversarii *omnipotentiam* cum *gratia* Dei. Gratia enim utpote creata ac finita potest suo effectu frustrari, non autem Dei omnipotentia, cui nulla resistere profecto potest creata voluntas. Et hinc responsio patet ad singula objecta testimonia aliaque id genus, quae afferri possent. Verumtamen, ut illuc etiam admoveamus haec principia, sic pergimus.

277. Ad 1. *D.* Ita Deus docet, ut homo videat, appetat, ac perficiat *libere*. *C. necessario*, *N.*

278. Ad 2. *D. Ageretur*, id est, *corroboraretur* infirmitas humanae voluntatis adversus concupiscentiam et hujus vitae calamitates, *C.* ageretur ad indeclinabiliter et *insuperabiliter* (4) operandum *N.* Hunc

(1) Lib. 1, q. 11, n. 13.

(2) Ibid. n. 13.

(3) *Oper. imperf. contra Jul.* lib. 1, cap. 93.

(4) Non levis exorta est controversia circa germanam hujus loci lectionem. Alii enim contendunt, legendum esse *insuperabiliter*, alii vero *inseparabiliter*. Maurini editores legunt *insuperabiliter*, nec admonent, ut alias facere solent, non paucos codices huic lectioni refragari. Ante ipsos eandem lectionem usurparunt editores Lovanienses, in edit. Antwerpiana ex officina Plantiniana, 1576. Demum retinuit Joan. Clericus in nova editione recensionis Benedictinorum, quam dedit sub ementito nomine loci, anno 1700, siquidem typis prodiisse dicitur *Antwerpiae sumptibns societatis*, cum exploratum sit hanc editionem infidelem factam fuisse ab haereticis Amstelodami. Cfr. *Acta ss. Bolland.* ad diem 28. Augusti, pag. 214, ubi fraus detegitur. Haec editio ab

enim sensum postulat totus contextus. Hae enim voces non in humanam voluntatem cadunt, sed in concupiscentiam et adversitates hujus vitae, a quibus voluntas, divina gratia instructa ac roborata, superari non possit, si gratiae firmiter obtemperare statuerit. Subdit enim post citata verba: *Et ideo, quamvis infirma* (voluntas), *non tamen deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur* (1).

279. Ad 3. *D.* Voluntati Dei resisti non potest, *C.* Dei gratiae juxta dicta *N.*

280. Ad 4. *D.* Cum vocat, ut scit ei congruere, ut vocantem non respuat, *C.* necessitatem inferendo *N.*

281. Ad 5. Nego talem unquam fuisse mentem s. Augustini, qui ex professo hunc errorem respuit ac toties refellit; *Liberum ergo*, inquit, *arbitrium evacuamus per gratiam? Absit, sed magis liberum arbitrium statuimus* (2).

ipsis sectariis improbatur; nam et interdum verba in ea mutata sunt et integrae periodi sublatae. Quod quidem monui, ne minus cauti decipiantur. Ceterum plures MSS. codices utrique lectioni favent. Habent inter ceteros *insuperabiliter* cod. s. Marci, 662, I. XI; cod. 5 Medic. plut. 12, 5, 15; cod. 8 et 21. Med. Fesul. sec. XV. Habent *inseparabiliter* ms. s. Marci 642, 5, XIII; item 668, 5, 1. Optimae notae ms. Sancti Marci, 661, anni 1429, legit *inseparabiliter adjuvetur*. Sed quacumque lectio retineatur, perinde est; sensus enim catholicus, quem exposuimus, eodem recidit. Ex quo jam detegitur pessima agendi ratio Clerici in edit. citata, ubi ad haec s. Augustini verba in margine posuit: *Gratia, qua infirmae voluntati subvenitur, eam indeclinabiliter et insuperabiliter agit*. Cfr. tamen Marc. Scipion. Maffejus, *Hist. theologica gratiae*, lib. XII, cap. 7, § 2. edit. cit. pag. 200.

(1) Cfr. Tricassinus, *De indifferenti lapsi hominis arbitrio*, part. I, sect. II, et part. III, sect. III, § 1. ubi egregie hoc versat argumentum.

(2) Lib. *De spirit. et litt. cap.* 30. Cfr. Tricass. op. cit. tota parte II in qua octoginta argumentis ex s. Augustino depromptis luculenter ostendit, s. Doctorem constanter indifferentem voluntatis humanae libertatem sub gratia praedicasse; tum parte tertia, in qua plenissime solvit difficultates Calvini et Jansenii. Vid. praeterea Maffeji opus, lib. XIV.

PROPOSITIO II.

Gratia efficax non consistit in delectatione coelesti indeliberata, superiori, et relative ad minorem oppositam concupiscentiam victrici, voluntatem ad assensum necessario impellente

282. Propositio haec est de fide adversus Jansenium, cujus quinque propositiones, quas referemus tanquam *haereticae* damnatae sunt a Romanis Pontificibus, quorum judicium excepit et probavit universa ecclesia (1). Id ipsum patet ex canone superius relato concilii Tridentini, in quo anathema iis dicitur, qui asserunt per gratiam tolli liberum arbitrium (2).

(1) Cfr. Tournely, Tract. *De grat.* part. I, quaest. III. *De Jansenio*, ubi late totam historiam jansenismi ejusque damnationis persequitur. Cfr. etiam Dechamps, op. cit. *Praefat.*

(2) Frustra janseniani eo pretextu adnituntur se anathemati Tridentini concilii subducere, quod Jansenius profiteatur se liberum arbitrium tueri sub gratia, quia ipsi non opponitur nisi coactio, non autem necessitas. Frustra, inquam, quia Calvinus ipse ultro fassus est, et quidem saepissime, se non aliud admittere liberum arbitrium, quam quod immune est a coactione, quae sola verae libertati opponitur. Plura possem ad hoc ostendendum ex Calvino testimonia promere; sed istud, ne nimius sim, sufficiat, quod extat, *Instit.* lib. II, cap. 3, § 5: « Porro, *inquit*, quod libertate abdicatam voluntatem dico necessitate in malum vel trahi vel duci, mirum est si cui videatur aspera loquutio, quae nec absonum habet quidpiam, nec a sanctorum usu aliena est. Offendit autem eos, qui inter necessitatem et coactionem distinguere nesciunt. At si quis eos interroget: Annon Deus necessario bonus sit? Annon diabolus necessario malus? . . . Ergo, si liberam Dei voluntatem in bene agendo non impedit, quod necesse est illum bene agere; si diabolus, qui nonnisi male agere potest, voluntate tamen peccat, quis hominem ideo minus voluntarie peccare dicet, quod sit peccandi necessitati obnoxius? » Sed cohibere me nequeo ab alio ejusdem haeresiarchae textu afferendo ex lib. II. *De lib. arb. advers. Pighium*, edit. 3. Genev. pag. 153, ubi; « Si coactioni, *inquit*, opponitur libertas, liberum esse arbitrium et fateor et constanter assevero, ac pro haeretico habeo, quisquis secus sentiat. Si hoc, inquam, sensu liberum vocetur, quia non cogatur, aut violenter trahatur externo motu, sed sponte agatur sua, nihil moror ». Nec alia fuit sententia Lutheri, qui in libro *De servo arbitrio*, fol. 468, ita mentem suam aperit: « Sequitur nos necessario operari; necessario vero dico, non coacte; hoc est, homo, cum vacat Spiritu Dei, non quidem violentia, velut captus obtorto collo, nolens facit malum, sed sponte et libenti voluntate facit. Hoc

283. Jansenius suam theoriam tum alibi tum lib. VIII. *De gratia Salvatoris*, praesertim vero cap.III.aperuit quod sic inscripsit: ***Adiutorium Christi determinat ac praedeterminat etian physice voluntatem, ut velit, et ardentius velit, et ex quo capite istud accidat.*** Porro ibid. ostendere nititur, id accidere ex delectatione: *Quae facit*, inquit, *ut* NECESSE SIT *animum istud sequi, et secundum istud operari*, QUOD AMPLIUS DELECTAVERIT (1). Totum vero suum systema deducit ex principio antea a se constituto de amissa per peccatum libertate indifferentiae, ut constat ex iis', quae scripsit lib. III. et IV. *De statu naturae lapsae*; quo fit, ut voluntas moveri ac flecti non possit, sive ab bonum sive ad malum, nisi necessitate antecedenti ab alterutra delectatione terrena aut coelesti producta agatur.

284. Jam vero gratiae efficaciam ab hac physica praedeterminatione, necessario impellente humanam voluntatem per delectationem coelestem, gradibus superiorem opposita delectatione seu concupiscentia, ac ideo necessario relative victricem, minime esse repetendam, sic in primis ostendimus. Gratia efficax non perimit liberum

vocamus modo necessitatem immutabilitatis, quod voluntas se se mutare et vertere alio non possit. Rursus ex altera parte, si Deus in nobis operatur, mutata et blande assibilata per Spiritum Dei voluntas iterum mera lubentia et pronitate ac sponte sua vult et facit, non coacte, pro natura voluntatis, quae si cogeretur, voluntas non esset; nam coactio potius est, ut sic dicam, noluntas. » Alia plura cfr. apud Dechamps, lib. op. cit. I, disp. II, cap. 2; tum lib. II, disp. III, cap. I. seqq. Cum igitur hanc docrinam utpote haereticam anathemate percusserit synodus Tridentina, patet haereticam esse doctrinam Jansenii, ac merito proinde hanc notam ei inussisse Romanos Pontifices. Ceterum, quamvis per ambages nisus sit Jansenius se a Calvino secernere, parum tamen his fidens, non obscure innuit, Calvinum ab Augustini, quam ipse autumat, doctrina non recedere; sic enim scribit, lib. VIII. *De grat. Salvat.* cap. 21, pag. 570, col. 2: « Quod si qua in re Calvinus cum Augustino et antiquis patribus senserit, non propter Calvinum Augustino indignandum est, sed propter Augustinum Calvino potius gratulandum ». Et ibid. pag. 255: « Facessat, *inquit*, et ista hinc invidiosa querimonia, quod Augustini sententia Calvino aut Luthero favere videatur. Si enim Augustini est, illorum error esse non potest ».

(1) Ibid. pag. 346.

arbitrium, ut ex iis, quae disseruimus in praecedenti propositione, liquet; liberum autem arbitrium non consistit in sola immunitate a coactione, sed consistit praeterea in immunitate a necessitate, seu in libertate indifferentiae, ut constat tum ex iis, quae de hoc argumento alias egimus (1), tum ex prop. III. Jansenii quae uti *haeretica* proscripta est: *Ad merendum, vel demerendum*, etc. Ergo ab hac physica praedeterminatione, necessitatem inferente humanae voluntati per delectationem gradibus relative victricem, repetenda non est gratiae efficacia, quae indifferentiae libertatem destruit.

285. Insuper: In eo principio constitui nequit haec efficacia, quod est falsum, haereticum ac pugnans cum reliqua ejusdem auctoris doctrina. Tale porro est principium Jansenii de relative victrici delectatione.

286. I. Falsum est. Non enim delectatio est unicum medium, quo homo, saltem proxime, e vitiorum coeno educitur, atque ad conversionem ac salutem fertur, uti Jansenius constituit ac pro certo sumit; plura siquidem alia suppetunt media, quibus homo a vitiis retrahitur, atque ad bonum inflectitur, ut sacrae Litterae docent. Nam Eccl. I. 27. dicitur: *Timor Domini expellit peccatum;* et Jerem. XXXII. 40: *Timorem meum dabo in corde eorum, ut non recedant a me.* Demum Christus ipse, Matt. X. 28. ait: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.*

287. Praeclare diversas rationes, quibus per gratiam ad sanctitatem trahimur, post magistrum suum Augustinum s. Prosper recenset, dicens: *Trahit timor; principium enim sapientiae timor Domini. Trahit laetitia; quoniam laetatus sum in his, quae dicta sunt mihi.*

(1) Tract. *De Deo Creat.* loc. cit.

Trahit desiderium ; quoniam concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Trahunt delectationes ; quam dulcia enim faucibus meis eloquia tua, super mel et favum ori meo. Et quis perspicere aut enarrare possit, per quos affectus visitatio Dei animum ducat humanum, ut quae fugiebat, sequatur ; quae oderat, diligat ; quae fastidiebat, esuriat ; ac subito mutatione mirabili, quae clausa ei fuerant, fiant aperta ; quae onerosa, sint levia ; quae amara, sint dulcia ; quae obscura, sint lucida? Haec autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis, prout vult (1).

288. Quoniam vero Jansenius s. Augustini potissimum auctoritate nititur, ineluctabilia ejusdem s. Doctoris testimonia eidem opponimus. Etenim *De peccator. merit. et remiss.* lib. II : *Etiam illa peccata juste imputari*, inquit, *quae non delectationis illecebra committuntur sed causa devitandae molestiae alicujus aut doloris, aut mortis* (2). Sed praecipue illud urgemus, in quo ipse Sanctus de se ipso profitetur, non semper se operatum fuisse pro majori, quae eum praeveniebat, delectatione : *Non faciebam*, inquit, *quod et incomparabili affectu* AMPLIUS *mihi placebat* (3). Ex his itaque patet, 1. falsum esse delectationem tanquam unicam rationem haberi posse, qua Deus a peccato nos retrahit. 2. Falsum esse s. Augustinum per celebre illud effatum : *Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est*, intellexisse delectationem antecedentem ac indeliberatam. 3. Falsum propterea esse, prout ex sacris Litteris et ex B. Augustino constat, principium totius janseniani systematis.

(1) Lib. *Contra Collat.* cap. VII. inter opp. s. August. tom. X. Plura alia cfr. apud Fontaine, op cit. in prop. XLIX Quesnelli, ubi adductis Scripturarum ac patrum auctoritatibus ostendit, hominem moveri a pluribus aliis motivis ad bene agendum praeter charitatem et delectationem ; nec non in prop. XLIV.

(2) Cap. 10, n. 15.

(3) *Confess.* lib. VIII, cap. 8, n. 20.

289. II. Sed haereticum praeterea est. Haereticum enim illud principium censendum est, ex quo necessario ac evidenter profluunt haereticae consecutiones, quodque eas includit; tale autem est istud Jansenii principium. Posito siquidem Jansenii systemate de delectatione relative ac necessario victrice, jam sequitur

290. 1. *Aliqua praecepta hominibus justis volentibus et conantibus secundum praesentes, quas habent, vires sunt impossibilia, deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant.* Cum nempe in homine justo delectatio minor coelestis, seu gratia parva, confligit cum delectatione terrena majori opposita, ille necessario trahitur ad peccatum. Haec autem propositio damnata est ut *impia* et *haeretica.*

291. 2. *Interiori gratiae in statu naturae lapsae nunquam resistitur.* Coelestis enim delectatio juxta Jansenium semper producit effectum, ad quem datur, sive superior gradibus sit sive inferior opposita delectatione. Nam, si superior sit, necessario vincit terrenam delectationem; si sit inferior, producit necessario illos indeliberatos motus, ad quos confertur. At haec pariter secunda propositio declarata est *haeretica*, et ut talis damnata.

292. 3. Sequitur: *Ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione;* quandoquidem homo meretur etiam in his, quae necessario agit. Quare et haec propositio *haeretica* fuit declarata et damnata.

293. 4. Ob eandem rationem sequitur quarta propositio, quae ut *falsa* et *haeretica* dijudicata est, quae ita se habet: *Semipelagiani admittebant praevenientis gratiae interioris necessitatem ad singulos actus, etiam ad initium fidei; et in hoc erant haeretici, quod vel-*

lent eam gratiam talem esse, cui posset humana voluntas resistere vel obtemperare.

294. 5. Demum profluit, quod in quinta propositione, ut *haeretica* item proscripta, asserit Jansenius: *Semipelagianum est dicere, Christum pro omnibus omnino hominibus mortuum esse aut sanguinem fudisse.* Etenim pro iis tantum mortuus est Christus, pro quibus gratias vere sufficientes obtinuit; tales vero non sunt in Jansenii systemate nisi victrices, quas oppido plurimi non consequuntur (1).

295. III. Denique pugnat absurdum hoc principium cum doctrina, quam ipse Jansenius alibi profitetur. In eo enim gratiae relative victrices non essent efficaces ab intrinseco; non darentur nisi habito respectu ad gradus oppositae delectationis terrenae seu concupiscentiae cognitos per scientiam mediam, protoparentes peccare non potuissent in innocentia constituti; quae tamen omnia adversantur doctrinae, quam ipse alibi tenet, aberrant ab ejus scopo, quaeque propterea ipse vehementer insectatur in molinistis. Ergo (2).

DIFFICULTATES

296. I. Obj. 1. S. Augustinus in *Comment. in Epist. ad Galat.*. velut axioma statuit: *Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est* (3). 2. De indeliberata porro et antecedenti delectatione intelligendum esse celebre hoc effatum, constat ex iis, quae scribit idem s. Doctor. in lib. II. *De peccat. merit et remiss.*, ubi: *Nolunt*, inquit, *homines facere quod ju-*

(1) Cfr. Tournely, op. cit. part. I, quaest. III. *Systema doctrinae Jansenii.*

(2) Cfr. ibid. part. II, quaest. IV, art. II. unica concl. Cfr. etiam Dechamps, op. cit. lib. III, disp. III, cap. 6. nec non Car. Du Plessis d'Argentré, *Variae questiones theologicae*, Paris. 1712, opusc. I. *De voluntaria necessitate, et morali impotentia recte agendi*, etc. contra Nicolium accurata disputatio.

(3) Num. 49.

stum est*, *sive quia latet an justum sit*, *sive quia non delectat*. *Tanto enim quidque vehementius volumus*, *quanto certius quod bonum sit novimus*, *atque delectamur ardentius (1). 3. Quod vel ex ipsa gratiae actualis definitione colligitur, quam s. Pater toties praebet, dum eam vocat *inspirationem dilectionis*, *amoris*, *charitatis*, etc. aut *victricem dilectationem* (2). 4. Quae quidem omnia de sola delectatione antecedenti ac indeliberata intelligi possunt. Quid enim aliud ipsa delectationis vox denotat nisi amorem indeliberatum et antecedentem? 5. Amor siquidem deliberatus non est delectatio, sed fructus praeviae delectationis. Quoties propterea s. Augustinus majorem delectationem nominat, de praevia delectatione loquitur atque de amore indeliberato. 6. Quamvis nec ratiocinationibus opus sit, cum satis aperte ipsemet mentem suam declaret; scribens: *Per fidem confugiat ad misericordiam Dei*, *ut det quod jubet*, *atque inspirata gratiae suavitate per Spiritum Santum faciat plus delectare quod praecipit*, *quam delectat quod impedit* (3). 7. Vere igitur dixeris systema delectationis relative per gradus necessario victricis germanum s. Augustini systema esse; quod ipse perpetuo inculcat, quodque ab eo Jansenius mutuatus est ac luculentius explanavit.

297. Resp. ad 1. *D*. Quod amplius nos delectat delectatione deliberata et electiva, seu consequenti, *C*. delectatione indeliberata et voluntatis assensum praeveniente secundum id agamus necesse est *N*. Sensus itaque istius effati est: Secundum id operemur necesse est, quod magis diligimus, seu secundum id quod magis arridet; ita ut necessitas non sit nisi consequens. En quomodo mentem suam aperiat s. Doctor paulo post citata verba: *Ma-*

(1) Cap. 18.

(2) Ibid. lib. IV. ad Bonif. cap. 5. n. 11; *De peccat. merit.* lib. II, cap. 19, n. 32 et 33, etc.

(3) *Lib. de Spir. et Litt.* cap. 29, num. 51.

nifestum est, inquit, *certe secundum id nos vivere, quod sectati fuerimus; sectabimur autem quod dilexerimus itaque si ex adverso existant duo, praeceptum justitiae et consuetudo carnalis, et utrumque diligitur, id sectabimur, quod amplius dilexerimus . . . sed pax Christi vincat in cordibus nostris* (1).

298. Verum ut omnis vocis ambiguitas removeatur, qua passim adversarii abutuntur in exponenda mente s. Augustini, animadvertendum est, duplicem a s. Doctore distingui delectationem, alteram *objectivam* seu inhaerentem objecto ipsi, quod vel pulcritudine sua vel suavitate aliisve illecebris necessario et antecedenter mentem aut sensus allicit; et haec delectatio nec subest rationis imperio, nec ipsam invitam determinat ad agendum; alteram vero *subjectivam*, quae ex arbitrii seu voluntatis determinatione pendet, ac libera propterea omnino est, et electiva dicitur et consequens. Delectatio objectiva tam competit gratiae quam concupiscentiae, quibus anima antecedenter, indeliberate, imo necessario urgetur; nec enim anima potest non sentire quod sentit, neque potest non allici aut titillari ex inhaerente ipsis objectis dulcedine ac suavitate. Delectatio autem subjectiva cum subsit mentis imperio, ex ea pendet, ita ut ex duabus objectivis, quae sibi offeruntur, delectationibus, et a quibus ad opposita urgetur, perpensis motivis aliisque praestitis quibus opus est, ad unam potius quam ad alteram se flectat, unam prae altera amplectatur et eligat, in una potius quam in altera delectetur (2). Cum

(1) *Expos. epist. ad Gal.* n. 54.

(2) Placet haec omnia confirmare ex iis, quae habet s. Doctor, *Serm.* XVII *De verbis Apostoli*; ubi latissime et ex professo hanc versat materiam, de qua sic incipit loqui, cap. 2. dicens. *Inter omnia, quae delectant, plus te delectet ipsa justitia* (en duplicem delectationem, objectivam et subjectivam); *non ut alia non delectent* (objective), *sed plus illa* (justitia) *delectet* (delectatione subjectiva, quae ab electione pendet). *Delectant enim quaedam naturaliter* (id est, non libere, sed necessario) *infirmitatem nostram, ut cibus et potus delectant esurientes atque sitientes; ut nos de-*

vero de utraque passim delectatione loquatur s. Augustinus, qui ejus auctoritate abutuntur, utramque miscent atque perturbant, ut videantur absurdam doctrinam ex Augustino haurire; eidemque s. Doctori eam adscribere non verentur. Ceterum quoties s. Doctor loquitur de gratia aut concupiscentia, toties eis adscribit delectationem objectivam; quoties vero de mentis assensu ac de effectibus gratiae et concupiscentiae, toties pariter loquitur de delectatione deliberata, consequenti ac libera seu subjectiva. His declaratis ita singillatim ad propositas difficultates respondemus.

299. Ad 2. *N.* Ad prob. *D.* Loquitur s. Doctor cit. loc. de delectatione subjectiva et consequenti comparate ad delectationem objectivam et antecedentem, *C.* loquitur de delectatione antecedente ac trahente necessario assensum nostrum. Magis hoc patet ex pluribus exemplis, quae ipsemet subjicit, ibid. cap. 3. ad rem hanc declarandam, fidei nempe et carnis, servi deformis et fidelis ac servi speciosi et infidelis, auri et justitiae, etc. De hac porro delectatione subjectiva deliberata, consequenti, quaeque ab electione pendeat, disserere s. Augustinum in celebri effato, quo tantopere abutitur Jansenius: *Quod amplius nos delectat, secundum hoc operemur necesse est*, patet ex integro contextu, qui ita se habet: « Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est; ut, verbi gratia, occurrit forma speciosa foeminae, et movet ad delectationem fornicationis; sed si plus delectat pulchritudo illa intima et sincera species castitatis, per gratiam, quae est in fide Christi, secundum hanc vivimus, et secundum hanc operamur ». Agit igitur de actione externa, docetque nos operari exterius secundum id, quod per electionem et deliberatum voluntatis actum magis amamus.

lectat haec lux, quae de coelo funditur ... delectat canora vox et suavissima cantilena, delectat odor bonus, delectant etiam tactum nostrum quaecumque pertinent ad carnis aliquam voluptatem. Et haec omnia, quae nos delectant in sensibus corporis, aliqua licita sunt. Delectant enim, ut dixi, oculos spectacula ista magna naturae: sed delectant oculos etiam spectacula theatrorum. Haec licita, illa illicita. Psalmus sacer suaviter cantatus delectat auditum; sed delectant auditum etiam cantica histrionum. Hoc licite, illud illicite. Delectant olfactum flores et aromata, et haec Dei creatura; delectant olfactum etiam thura in aris daemoniorum. Hoc licite, illud illicite... Videtis ergo, carissimi, esse in istis corporis sensibus licitas et illicitas delectationes. Justitia sic delectet, ut vincat etiam licitas delectationes; et ei delectationi, qua licite delectaris praepone justitiam. Ergo ex mente s. Doctoris ab electione nostra ac optione pendet in uno potius objecto quam in altero delectari, quod falsum esset, si ipse loqueretur de delectatione antecedente ac trahente necessario assensum nostrum.

tur de sola delectatione antecedenti *N*. Responsio patet ex dictis et ex verbis ipsis.

300. Ab 3, 4, 5, et 6. *D*. Agens de delectatione objectiva in ordine ad subjectivam, *C*. secus *N*. Eadem enim est responsio. Nam, detecta aequivocatione seu potius adversariorum fraude, difficultates omnes ex se concidunt.

301. Ad 7. *N*. Tantum enim distat mens s. Augustini a mente et sensu Jansenii, quantum lux a tenebris ac coelum a terra; ut ex superius facta animadversione constat, et qua sola cetera omnia, quae huc referuntur, quaeque sive ex s. Augustino sive ex ratione petita objici possent, facile disjiciuntur, nec tempus in iis enucleatius exponendis terendum est (1).

ARTICULUS II.

Theologorum systemata circa gratiae efficaciam

302. In eo omnes catholici theologi conveniunt adversus novatores et jansenistas, hominem liberum esse sub gratiae praevenientis motione ac libere eidem cooperari, prout definitum est in concilio Tridentino.

303. Dissidium tantummodo inter ipsos exoritur, quum conciliare volunt infallibilem gratiae efficaciam cum libera hac humanae voluntatis cooperatione, ita ut homo quem gratia praevenit, semper possit, si velit, ei resistere aut obtemperare. Varia porro ad hoc excogitata sunt ac circumferuntur in scholis catholicis systemata seu

(1) Cfr. Tricassin. *De indifferenti lapsi hominis arbit*. part. II, sect. LI; tum Dechamps, *De haeresi Janseniana*, lib. III, disp. III, cap. 6 et seq. Dionys. Petavii, *De Tridentini concilii interpretatione, et s. Augustini doctrina*, lib. un. item *De delectationibus coelesti ac terrena ad graduum superioritatem trahentibus secum infallibiliter id, quod magis delectat*, duplex disputatio, altera polemica, altera scholastica, auctore, Jos. Carpani S. J. in *Thesauro Theolog. Zachariae*, tom. V.

opiniones. Ad tria praecipua omnia commode revocari possunt: ad systema scilicet thomistarum; augustinianensium et congruistàrum. Maxima, qua per nos licebit, perspicuitate eorum quodque cum suis fundamentis et exceptionibus, quibus urgetur, exponemus, ut inde, quemadmodum praefati sumus, liceat cuique, quod sibi magis arriserit meliusque propositum finem obtinere videbitur, adoptare; cùm nullum ecclesia judicium de iis tulerit.

§ I.

Systema Thomistarum

304. Gratia efficax in sensu thomistarum ea est, quae adnexam habet praedeterminationem physicam, qua Deus antecedenter ad voluntatis electionem sic eam determinat ad actum eliciendum, ut repugnet eam illud non velle ad quod movetur, cum haec praedeterminatio includat actum ipsum volitionis, eumque efficiat seu producat. Hac autem praedeterminatione instructus homo non modo semper ac infallibiliter agit, verum etiam repugnat eum non agere; prout repugnat ipsum agere et operari cum sola gratia sufficienti, quae destituta est hac praedeterminatione tanquam conditione essentiali ac necessaria ad agendum et operandum.

305. Ideo vero hic gratiae motus *praedeterminatio* nuncupatur, quia antecedit consensum, *non prioritate durationis sive temporis*, inquit Gonetus, *sed duntaxat naturae seu causalitatis et dependentiae* (1). *Physica* autem dicitur, *non quod forma naturalis sit*, prosequitur idem Auctor, *seu per modum naturae ad unum determinans*

(1) In *Clypeo Theologiae Thomisticae*. edit. sexta Lugd. 1681, tom. I, disp. IX. quae est *De concordia libertatis cum decreto praedeterminante*, art. V, §. I, n. 66.

(absit), *sed quia ex propria essentia et ab intrinseco est efficax, independenter a quocumque creato consensu, quod est esse physicam theologice, non philosophice* (1).

306. Quare juxta hoc systema in omni opere salutari hic ordo seu processus concipitur: datur 1. gratia sufficiens, quae confert *posse* velle et agere; 2. gratia efficax, quae voluntatem physice praedeterminat, praebetque *velle et agere*, cum sit motus applicans ad actum potentiam illam, quam contulerat gratia sufficiens; 3. consensus et gratia concomitans.

307. Sed illico adversae partis theologi insurgunt: Nonne per physicam hanc praedeterminationem funditus libertas evertitur? Nequaquam, reponunt thomistae, dummodo confugiatur ad sensum, ut aiunt, *compositum* et *divisum*. In sensu composito, id est, praesente gratia, seu supposita collatione hujus gratiae, impossibile utique est hominem non agere, cum gratia efficax per physicam praedeterminationem includat ipsum actum; implicat autem idem simul esse et non esse. In sensu tamen diviso et absolute homo potest non agere, ut qui actu sedet, repugnat eum non sedere, potuit tamen non sedere (2).

308. In sui systematis subsidium proferunt thomistae illa omnia Scripturarum oracula, in quibus gratiae effi-

(1) Ibid. n. 67.

(2) Cfr. Gonet, l. c. art. IV, § II. et seqq. Quidam recens auctor scribit: « Haec distinctio (de sensu diviso et sensu composito) aliquanto subtilior est; sed perspicua, ni fallor, reddetur, ubi fiat comparatio voluntatis determinatae a Deo cum voluntate se ipsam determinante ad mentem adversariorum. Jam vero fingamus, voluntatem se ipsam propriis viribus efficaciter determinare ad amorem; certe in sensu composito fieri non potest, quin amet; alias esset efficaciter determinata ad amorem, ut supponitur, et non esset; quia illa determinatio, quae non habet effectum, efficax dici non potest; libera nihilominus dicetur voluntas sic determinata, quia potest non amare in sensu diviso et absolute. Eodem plane modo cum efficaci gratia in sensu composito non potest esse actus contrarius; alias sequeretur, eandem gratiam non esse efficacem; potest tamen esse in sensu diviso et absolute, quod ad libertatem sufficit.

cacia commendatur; Ex. gr. Ezech. XXXVI: *Dabo vobis cor carneum*, etc. Philipp. II: *Deus est, qui operatur in nobis et velle*, etc. aliaque ejusmodi superius commemorata.

309. Ex patribus adducunt omnia illa testimonia, in quibus illi omne bonum nostrum Deo referunt acceptum. Communiunt praesertim suum systema auctoritate s. Augustini et s. Thomae. Ex s. Augustino quidem ea loca proferunt, in quibus s. Doctor gratiae efficaciam extollit, quaeque nos retulimus in objectione secunda superioris prop. Ex s. Thoma illud inter cetera adducunt, quod scripsit s. Doctor, p. 1. q. 111. a. 2: *Solus Deus efficaciter potest movere voluntatem; Angelus autem et homo per modum suadentis*. Haec porro doctrina, inquiunt, falsa esset in hypothesi de motione tantum morali, et non physica et propria; cum et Angelus et homo possint nos non solum exterius, sed etiam interius hortando, rogando, terrendo et persuadendo moraliter movere (1). Quod demum omne dubium removet circa hujus systematis veritatem, ajunt, sunt ipsae orationes, quibus Ecclesia Deum rogat, ut *nostras ad se rebelles compellat voluntates* (2).

310. His positis concludunt in hoc systemate primae causae, nempe Dei, influxum apprime patefieri ac supremum Creatoris dominium in suas creaturas; statui praeterea et commendari humilitatem, quandoquidem homini nihil supersit, in quo glorietur juxta Apostoli sententiam: *Quid habes, quod non accepisti?* In hoc enim systemate et bona voluntas, et potentia, et actus, et consensus, et operatio a sola gratia repeti debent (3).

(1) Alia cfr. apud Did. Alvarez, *De auxiliis divinae gratiae*, disp. xci. edit. Rom. pag. 608 et seq.

(2) In orat. secr. Dom. iv post Pentecost.

(3) Cfr. inter ceteros pro hac sententia pugnantes praeter Gonetum loc. cit. Did. Alvarez, op. cit. disp. lxxxiii et seqq. praesertim xci; Th. de Lemos, *Panoplia gratiae*, tom. i, tract. iv. *De sensu composito et diviso;* tom. iii pag. 1, tract. iv.

311. Adversae tamen partis theologi reponunt : 1. Nihil adjumenti ex ejusmodi systemate haberi ad optatam gratiae et libertatis conciliationem ; imo simplicem catholicae fidei doctrinam, qualis in synodo Tridentina declarata est (1), longe majori claritate fulgere, dum ea in hoc systemate caligine potius involvitur. 2. Videri sibi hoc ipsum systema nimis accedere ad novatorum placita (2) ac jansenistarum ; quo factum est, ut novatores et jansenistae saepe sub hac veluti veste, licet per injuriam, se contexerint (3). 3. Sane, subdunt, si subtilior hujus praedeterminationis physicae disquisitio instituatur, planum fiet reipsa hominem sub tali praedeterminatione absolute non posse non velle, aut aliter agere ac operari quam id, ad quod determinatur, cum ipsa includat actum ipsumque efficiat, imo producat ac faciat voluntatis *flexum* ; quemadmodum e contra ea destitutus impossibile intrinsece et essentialiter est, ut homo velit, agat et operetur, ea ratione qua sine alis fieri nequit, ut quispiam in altum se attollat ac volet. Hinc actum prorsus esse inferunt de gratia, quae *vere* sit sufficiens; si enim nomen permutes, in quonam, essentia rei ac natura spectata, differt gratia sufficiens thomistarum praedeterminatione physica destituta, ut postulat ejus con-

De concursu Dei praevie influente, prout nomine physicae praedeterminationis exprimitur ; tom. VI, tract. IV. *De auxilio divinae gratiae efficaci.* Hi enim uberrime de hoc argumento scripserunt. Cfr. etiam *Historia de auxiliis* P. Serry, vol. I fol.

(1) Sess. VI, cap. 6.

(2) Ita Bellarminus, *De grat. et lib. arbit.* lib. I, cap. 12, n. 8 et 9. At immerito, ut inferius dicemus.

(3) Ita Jansenius, *De grat. Salvat.* lib. VIII, cap. I et II. aliique passim post ipsum. Cfr. de hoc argumento P. Livinus Meyer, praefatio in vol. I. *Hist. controv. de auxiliis*, art. IV. *De mutua jansenistarum in praedictos Thomistas benevolentia ;* et art. V. *Jansenistarum erga Thomistas amicitia simulata. Quos palam laudant, clam inter se rident atque contemnunt.* Ubi adductis documentis luculenter quod sibi proposuit ostendit. Qui praeterea, ibidem art. II et VII. productis pariter documentis ostendit, Paschasium Quesnellum manum admovisse ad *Historiam de auxiliis* P. Serry emendandam et corrigendam, eodemque Serry probante, non pauca eaque falsa ex suo adjecisse.

ceptus, a gratia parva jansenistarum? 4. Hinc patefaciunt ea omnia incommoda, quae ex eo profluunt: neminem scilicet operari posse aliter, quam quomodo operatur; impossibilia esse Dei praecepta iis omnibus, qui ea non servant, quandoquidem ideo non servent, quod physica praedeterminatione destituti sint; sicut enim impossibile est, imo implicat homines hac instructos praecepta non servare, ita implicat eadem servari ab eis, qui illa destituti sunt; quam insuper nec optare, nec velle, nec impetrare possunt, cum hi omnes actus conferantur ab ipsa praedeterminatione physica. Haec aliaque ejusmodi non pauca incommoda enumerant, quae quisque per se mente revolvere potest (1).

312. Pergunt deinde ad eliminanda, quae ad hoc systema sive cohonestandum sive adstruendum afferuntur. Etenim, ajunt, nihil prorsus confert ad illius defensionem subtilis distinctio inter sensum compositum et sensum divisum. Quid enim sibi vult illud *in sensu composito*, nisi praesente gratia non posse hominem agere nisi id ad quod praedeterminatur? Verum cum adstruitur libertas, adstruitur praecise sub gratiae motione; quid refert si in *sensu diviso*, nempe absente gratia possit quis aliter agere (2)? Cum tamen conc. Tridentinum, cap. V. doceat, hominem posse gratiam respuere: *Quippe qui*, inquit, *illam et abjicere potest.*

313. Perperam porro Scripturarum aut patrum auctoritates adducuntur ad idem adstruendum systema, quod ab utrisque plane nimium differt. Scripturae enim et patres infallibilem quidem gratiae efficaciam adstruunt,

(1) Cfr. Lessius, *De gratia effic.* cap. 2. et seqq. praesertim cap. 9; Suarez, *De divina grat.* part. II, lib. V, a cap. 9 ad cap. 24; Tricass. op. cit. p. III, sect. I et II, § I et seqq. Bastida apud Meyer, *Hist. controvers. de auxiliis*, lib. VI, cap. 15.

(2) Cfr. Liv. Meyer, diss. cit. *De mente conc. Trid.* cap. 8. *De sensu composito et diviso Calvini et aliorum;* quae extat vol. II *Hist. contr. de auxiliis vindicata*. Cfr. etiam Car. du Plessis d'Argentré, op. mox citando, cap. 4. *De sensu composito et diviso*, tum cap. 5.

ast nusquam hanc efficaciae infallibilitatem a physica praedeterminatione repetunt; imo eam prorsus eliminant in iis omnibus locis, in quibus peccatores arguunt, quod gratiae Dei eos convertere adnitenti restiterint, ut omnia evincunt, quae ad libertatem hominis sub gratia ac liberam voluntatis cooperationem adstruendam adversus haereticos adduci solent.

314. S. Augustinus nominatim semper confugit ad Dei praescientiam, ut gratiae efficaciam cum ejus infallibilitate componat. Perperam igitur a nonnullis apologia doctrinae s. Augustini prius intexitur, prout praestiterat Jansenius, pro certo sumentibus totum pro se Augustinum esse (1).

315. S. Thomas tantum abest ut huic systemati faveat, ut potius rejiciat veluti humanae libertati adversans. Sic enim loquitur. s. Doctor in p. 2. dist. 28. q. 1. a 1: *Non esset homo liberi arbitrii, nisi ad eum determinatio sui operis pertineret;* et ibid. dist. 25. q. 1. a. 1. ad 3, modum declarans, quo Deus cum causis liberis concurrit, scribit: *In libero autem arbitrio hoc modo agit, ut virtutem agendi sibi ministret, et ipso operante liberum arbitrium agat; sed tamen determinatio actionis et finis in potestate liberi arbitrii constituitur;* et alibi passim (2). Ad adductum vero textum aliosque ejusmodi reponunt, s. Thomam tantummodo loqui de virtute, quam Deus intellectuali naturae tribuit se inclinandi, quam utique Angeli conferre non possunt; vel loqui de cooperatione divina, seu concursu simul-

(1) Cfr. ejusdem Liv. Meyer dissert. *De mente s. Augustini circa gratiam physice praedeterminantem*, quae est n. III, ibid. Cfr. item Tricassin. op. cit. *De indifferenti*, etc. tota p. II et p. III; Dechamps, *De sancti Augustini auctoritate*, cap. 1 et seqq.

(2) Cfr. Suarez loc. cit. nec non *Commentarius historicus de praedestinat. ad gloriam* Caroli du Plessis d'Argentré, socii sorbonici et doctoris; *De praedeterminat. physica* cap. 2; *Vera sententia s. Thomae de motione Dei ad operationem naturae creatae requisita;* et cap. 3. *Animadversiones in librum Antonini Massoulié de divina motione et libertate creata.*

taneo juxta veteris philosophiae placita (1), ut constat tum ex omnibus principiis simul collatis, tum ex omnium ferme antiquorum scholasticorum, praesertim vero thomistarum interpretatione, usque ad Bannezium praedeterminationum physicarum, ut vocatur, auctorem (2). Sic enim intellexerunt s. Thomam Cajetanus, Conradus, Capreolus, Soncinas, aliique passim (3). Sane, ceteris omissis, Cajetanus in p. 1. q. 19. a. 8. solvens primum argumentum Scoti, scribit, hanc propositionem: *Causa secunda movet seu agit in quantum mota a prima*, non posse intelligi de motione praevia propriae actioni causae secundae; *Non enim*, inquit, *causa secunda movet ob hoc praecise, quia movetur, sed etiam ex virtute propria*. Hinc est, quod nusquam s. Thomas nominet praedeterminationem, nec ullum de gratia peculiare systema confecerit (4).

316. Dum vero ecclesia a Deo postulat, ut ipse rebelles ad se *compellat* voluntates, poscit ut id efficiat per gratias, quas ipse noverit liberum assensum a nobis obtenturas, cohaerenter ad fidem, quam ipsa profitetur de libera nostrae voluntatis cooperatione cum gratia sua quacumque demum ratione propositum sibi effectum obtineat (5).

(1) Cfr. Fortunat. a Brixia, *Philosophia mentis*, tom. II. *Metaphys.* p. III, sect. III, n. 60 et seqq. Hinc etiam Gonetus loc. cit. progreditur ex principiis philosophicis de natura libertatis humanae, ut evincat libertatem bene consistere cum decreto determinante. Sic etiam Thomas de Lemos, aliique passim. Ex philosophia applicatum fuit hoc principium etiam efficaciae gratiae in theologia. Ex his liquet totam quaestionem hanc philosophicam potius quam theologicam esse, seu potius fuisse. Haec enim vix a recentiori philosophia eliminata non sunt.

(2) Cfr. *Hist. congr. de auxiliis*, Liv. Meyer, tom. I, lib. II. cap. I.

(3) Cfr. Lessius op. cit. cap. 5, n. 7, seqq. et cap. 8. n. 16, seqq.

(4) Cfr. Meyer, op. cit. lib. VI, cap. 17.

(5) Cfr. Dechamps, *De haeresi Jansen.* lib. III, cap. 7 et seq. ubi hoc idem argumentum ab orationibus petitum et objectum a Calvino et Jansenio dissolvit. Cfr. etiam Daniel, *Recueil de divers ouvrages philosophiques et théologiques*, Paris 1724, tom. II. *Traité théologique touchant l'efficacité de la Grâce*, praesertim vero *seconde partie, où l'on répond au livre du P. Serry, intitulé: Schola Thomistica*

317. Facillime denique sibi videntur expedire se posse ab argumentis prolatis, petitis nempe a dominio Dei super creaturas. Quia si haec ratio valeret, multo magis admittenda essent placita calvinianorum et jansenistarum cum in istorum hypothesi magis eluceat ejusmodi dominium, et vel ipsa liberi arbitrii ac indifferentiae nomina eliminentur, quod nemo tamen prudens admittet. Ceterum non minus solliciti esse debemus de extollendo Dei dominio, quam de sarta tectaque sub ipso tuenda hominis libertate; quam de fide est integram in homine sub gratia perseverare. Falsam praeterea asserunt esse humilitatem, quae non consistat in veritate; eo magis quod et novatores hanc humilitatem praetexuerint ad suos errores circa gratiam propinandos. Verba demum s. Pauli: *Quid habes*, etc. in quocumque systemate catholico verissima sunt, cum omnes profiteantur cum ecclesiae doctrina, nullum opus salutare neque operis salutaris initium haberi aut concipi posse absque subsidio gratiae praevenientis et excitantis.

§ II.

Systema Augustinianensium

318. Augustinianenses gratiae efficaciam explicant per delectationem coelestem; quae si fulgens et ardens fuerit, *victrix* seu *efficax* censetur, sin remissa, *sufficiens*, tantum haberi debet. Sedulo autem adnotant, se in eo differre a jansenianis, quod isti velint victricem gratiam

vindicata. Vid. etiam ibid. *Lettre du P. Daniel au R. P. Antonin Cloche*, et *Réponse au R. P. Serry*, una cum tribus aliis epistolis ad eundem datis. Cfr. etiam *Instruction pastorale de Monseigneur l'archevêque de Cambrai* (Fénélon), Cambrai, 1714. seconde partie, *Qui explique les principaux ouvrages de s. Augustin sur la grâce, l'abus que les jansenistes en font, et l'opposition de leur doctrine à celle des Thomistes*. Lettre XII. *Sur la prémotion des Thomistes*.

inducere *necessitatem*, contra vero ipsi illam *infallibilem* quidem, at *non necessarium* effectum gignere affirment.

319. Ast moraliterne an physice delectatio hujusmodi agit in hominem, ejusque obtinet consensum? Physice reponunt, saltem recentiores, si sermo sit de statu naturae lapsae; moraliter autem, si de statu naturae integrae; adeo ut in praesenti naturae statu una cum thomistis admittant necessitatem physicae praedeterminationis, in statu autem naturae integrae cum congruistis illius necessitatem rejiciant.

320. Iisdem propterea argumentis pugnant, quibus pugnant thomistae ad physicam hanc praedeterminationem adstruendam in praesenti hominis conditione, et iisdem quibus congruistae ad eandem rejiciendam, cum quaestionem instituunt de statu naturae innocentis. His adjiciunt illa omnia testimonia, quae in causae suae subsidium adducit Jansenius, ut constituant relative victricem delectationem, qua gratia obtinet consensum; cum eo tamen temperamento, quod modo indicavimus. Quocirca iisdem rationum momentis impugnatur systema istud, quibus thomistae et congruistae se se mutuo aggrediuntur, et quibus theologi omnes nituntur evertere fundamentum janseniani systematis. Supervacaneum proinde est in medium singillatim adducere argumenta adversae partis theologorum (1).

§ 3.

Systema Congruistarum

321. Congruistae, rejecta quavis physica praedetermi-

(1) Cfr. card. Noris opp. edit. Veron. tom. I, *continens sacra*, et tom. II, dissert. V, *Janseniani erroris calumnia sublata*, etc. Belelli, *Mens Augustini de modo reparationis humanae naturae post lapsum*, vol. II in 4, Romae 1737; Berti, *De theologicis disciplinis*, tom. III, *De gratia*, cap. 20 et seqq.

natione, nullam admittunt gratiam *a se efficacem*, quae nempe natura sua includat actum, ad quem datur, ac efficiat ipsum voluntatis flexum; nullum idcirco agnoscunt discrimen essentiale seu, ut vocant, *entitatis* inter gratiam efficacem et sufficientem. Quare in horum systemate omnis gratia, quantum ex se est, et intrinseca ac propria virtute praebet in *actu primo*, ut aiunt, seu in potentia veram, proximam et expeditam, relate ad circumstantias in quibus homo versatur, agendi facultatem. Hac propterea homo gratia instructus, si per liberum arbitrium se determinet ad bonum volendum et amplectendum, haec ipsa gratia fit efficax, cum per ipsum una cum auxilio cooperante reducatur ad *actum secundum*, ut vocant, seu ad effectum; si vero eidem resistat ac reluctetur, ita ut culpa sua eam inefficacem reddat, sufficiens manet et absque effectu.

322. Licet porro in horum systemate actus essentialiter non includatur in gratia ipsa, sed eidem extrinsecus sit, utpote proprius voluntatis a gratia praeventae et adjutae, non omnis tamen gratia aequalis est; sed alia est alia fortior, alia alia in se vividior. Quoties proinde Deus constituit quempiam absolute convertere, illam gratiam eidem impertitur, cui per praescientiam suam novit eum infallibiliter et libere consensurum. *Infallibiliter* quidem, alioquin Deus in scientia sua falleretur; *libere*, quia cum haec infallibilis cognitio actus futuri, consequens logice seu ordine sit ad liberam praevisam hominis electionem sub tali gratia, nulla exurgit ejusmodi assensus necessitas nisi hypothetica. Ex his constat, juxta hoc systema gratiae efficaciam infallibilem a duobus exurgere, et a virtute nimirum *intrinseca* ipsius gratiae tanquam a principio activo, et a scientia Dei tanquam a principio directivo.

323. Hac ratione, concludunt qui huic sententiae adstipulantur, sarta tecta dogmata fidei catholicae haben-

tur de gratuitate et necessitate gratiae adversus pelagianos ac semipelagianos, ac de libertate hominis sub gratiae motione adversus novatores et jansenistas; mira denique elucet gratiae efficacis et liberi hominis consensus concordia (1).

324. Consonam vero esse hanc doctrinam sacris Litteris illa omnia testimonia evincunt, quae liberam hominis cooperationem supponunt ac praedicant ex. gr. *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes santificationem in timore Dei* (II. Cor. VII. 1.); *Convertimini ad me* (Is. XLV. 22; Jerem. XXXV. 15; Zachar. I. 3.); *Sic currite ut comprehendatis* (I. Cor. IX, 24); *Dei adjutores sumus* (ib. III. 9.); *Cum timore et tremore salutem vestram operamini* (Philipp. II. 12), aliaque ejusmodi prope innumera. Item testimonia illa, in quibus aperte dicitur, non ex defectu gratiae, sed ex sola hominum malitia inefficacia Dei auxilia extitisse, ex. gr. Is. V. 4: *Quid est quod debui ultra facere vineae meae, et non feci ei? An quod expectavi, ut faceret uvas, et fecit labruscas?* Matth. XXII. 37: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti?* et similia. Jam vero quorsum haec omnia, si ad agendum aliquid praeterea requireretur, quod non esset in hominis potestate, cujusmodi est auxilium praedeterminans? Quid si Deus decrevisset, illud non praebere, prout illis omnibus non praebuit? Sed potissimum urgent, quod legitur, Matth. XI. 21: *Vae tibi, Corozaïn, vae tibi, Bethsaïda; quia, si in Tyro et Sidone factae essent virtutes, quae facta sunt in vobis, olim in cilicio et cinere poenitentiam egissent.* Ex quibus verbis liquet, eandem gratiam futuram fuisse efficacem apud Tyrios Sidoniosque, quae inefficax fuit apud

(1) Cfr. Bellarm. *De grat. et lib. arb.* lib. 1, cap. 12.

*

cives Corozaïn et Bethsaïdae, alioquin Christus frustra, imo injuste prorsus eos objurgasset, quia id non praestiterunt, quod in eorum potestate non erat ut facerent.

325. Nec aliud, pergunt, docuit s. Augustinus, qui physicam praedeterminantem motionem repellit, ut vidimus, ac omnipotentiam et scientiam Dei semper conjungit, ut gratiae efficaciam seu infallibilem ejus effectum amice cum libertate consociet in eo, quem decrevit Deus absolute convertere. Hinc usitata ejus loquendi ratio de *vocatione congrua*, dum de ejusmodi gratia disserit (1). Ac demum luculenter affirmat, cum eadem gratia alium converti, alium vero non item ex voluntatis defectu: *Noluit Esau*, inquit, *et non cucurrit; sed et si voluisset, cucurrisset, Dei adjutorio pervenisset, qui ei etiam currere et velle vocando praestaret, nisi vocatione contempta reprobus fieret* (2). Id ipsum scribit de Tyriis et Sidoniis, qui *etiam credere potuerunt, si mira illa Christi signa vidissent* (3).

326. Angelicus Doctor et ipse pro certo ac explorato assumit, ex hominum cooperatione fieri, ut eadem gratia praeventi et adjuti alii aliis magis proficiant. Decretoria plane sunt ejus verba, p. 3. q. 69. a. 8. ad 2: *Quia*, inquit, *etiamsi aequalem gratiam* (duo) *percipiant, non aequaliter ea utuntur; sed unus studiosius in ea proficit, alius per negligentiam gratiae Dei deest.* Eadem alibi passim inculcat (4).

327. Tandem ut hi theologi calumnias depellant, quibus potissimum jansenistae contendunt hanc doctrinam obscurare, animadvertunt, licet quandoque natura sua seu

(1) Cfr. Tricass. *De indifferenti*, etc. part. II, sect. LIV.

(2) *Ad Simplic.* lib. I, quaest. II, num. 10.

(3) Lib. *De dono persev.* c. 14, num. 34.

(4) Vid. Daniel, *Lettres au R. Père Alexandre*, in op. cit. praesertim lettre X. Vid. pariter Franc. Xaver. Maunhart S. J. *De ingenua indole gratiae efficacis* dissertatio, quae extat in *Thesauro* Zachariae, tom. V.

ratione *doni* una eademque sit gratia, qua alius convertitur, alius vero non convertitur, non unam tamen eandemque esse ratione *beneficii*; sive quia datur ut praevisa efficax uni potius quam alteri: sive quia una est intensior ac vividior altera; sive quia confertur in iis circumstantiis, in quibus praevidetur certus et infallibilis futurus assensus. Hac ratione, inquiunt, in tuto est supremum Dei Dominium in creaturas et gratuita ejus vocatio, dum ex beneneplacito suo fortiter simul ac suaviter obtinet effectum, quem intendit et in quo intendit, dumque integris libertatis juribus humanam voluntatem omnipotentissima virtute sua inflectit. Qui autem convertitur tali gratia adjutus, quae saltem ratione beneficii altera gratia potior est, nihil habet in quo gloriari possit; numquam siquidem conversus fuisset, nisi gratia, et tali gratia esset a Deo praeventus; nec propterea seipsum ab alio discernit virtute sua, quem idcirco jure compellare Apostolus potest: *Quid habes, quod non accepisti?* etc. Qui vero non convertitur, sed vocationi divinae resistit, cum omnia per ejusmodi gratiam consecutus fuerit, quibus expedite ac proxime obsequi potuisset, sibi soli imputare debet, si eidem non obtemperavit. Ex quo et illud profluit, nonnisi summa injuria *versatilem* ejusmodi gratiam posse vocari; versatile enim illud censeri debet, quod in utramque partem flectitur; hoc autem in gratia contingere nequit; si enim homo eidem pareat, illa obtinet suum effectum; quod si ei resistat eamque respuat, caret effectu suo; neque enim ad peccandum gratia opus est. Alioquin, si versatilis nuncupanda esset gratia, cui homo reluctari potest et obsistere malitia sua, versatilis esset dicenda gratia, qualis a Tridentina synodo asserta ac definita est adversus novatores, cui scilicet homo semper resistere potest, quod tamen nemo catholicus dicet; versatilem gratiam consecuti essent Judaei illi, quos s. Stephanus

arguit, quod semper Spiritui Sancto restiterint. Adeo verum est, ajunt, in disputationis aestu minus considerate verba proferri! Quod demum ab ipsis jansenistis adducitur ex actis congregationis *De auxiliis* de Constitutione jamjam imminenti, qua systema istud foret damnationi subjiciendum, ab ejusdem patrocinatoribus tanquam fabula respuitur, utpote erutum ex actis a Pegna, Coronello et Lemosio conscriptis, quibus nullam habendam fidem esse solemni Decreto Innocentius X. die 23 aprilis 1654. edixit (1).

(1) En verba Decreti: « Ceterum, cum tam Romae quam alibi circumferantur quaedam acta manuscripta, et forsitan typis excusa, congregationum habitarum coram fel. rec. Clemente VIII et Paulo V super quaestione de auxiliis divinae gratiae, tam sub nomine Francisci Pegnae, olim Rotae Romanae decani, quam F. Thomae de Lemos, ord. praed. aliorumque praelatorum et theologorum, qui, ut asseritur, praedictis interfuerunt congregationibus, nec non quoddam autographum seu exemplar assertae constitutionis ejusdem Pauli V super definitione praedictae quaestionis de auxiliis ac damnationis sententiae seu sententiarum Ludovici Molinae Soc. Jesu, eadem Sanctitas sua praesenti hoc suo decreto declarat ac decernit, praedictis assertis actis, tam pro sententia FF. ordinis s. Dominici quam Ludovici Molinae aliorumque Soc. Jesu religiosorum et autographo sive exemplari praedictae assertae constitutionis Pauli V nullam omnino esse fidem adhibendam, neque ab alterutra parte seu a quocumque alio allegari posse vel debere; sed super quaestione praedicta observanda esse decreta Pauli V et Urbani VIII suorum praedecessorum. » His non deterritus jansenista Grégoire in *Histoire des sectes religieuses*, Paris 1828, tom. II, chap. XXI, pag. 304, scribere non erubuit: « Sa condamnation (doctrinae Molinae) était sur le point d'être prononcée par Clément VIII, quand ce pape mourut subitement. Sous Paul V, son successeur, la bulle de condamnation était rédigée; mais les jésuites lui avaient rendu un service important dans des circonstances épineuses, leur crédit en empêcha la publication ». Bene tamen comes De Maistre, *De l'église Gallicane*, édit. de Lyon, tom. I, liv. I, chap. IX, De Molina ejusque systemate haec habet: « Un homme de génie, auteur d'un système, à la fois philosophique et consolant sur le dogme redoutable qui a tant fatigué l'esprit humain, système qui n'a jamais été condamné et qui ne le sera jamais; car tout système publiquement enseigné dans l'église catholique pendant trois siècles, sans avoir été condamné, ne peut être supposé condamnable; système qui présente après tout le plus heureux effort qui ait été fait par la philosophie chrétienne pour accorder ensemble, suivant les forces de notre faible intelligence res olim dissociabiles, libertatem et principatum ». Atque in nota (3) subdit: « On sait que l'esprit de parti, qui ne rougit de rien, est allé jusqu'à fabriquer une bulle qui anathématise ce système. Observons que ces rebelles, qui bravent les décrets du Saint-Siége, les croient cependant d'un tel poids dans leurs

328. Et haec quidem in suae causae patrocinium congruistae. Ceterum adversae partis theologi non pauca excipiunt; ac potissimum, quod gratia versatilis foret in ejusmodi systemate; quod adversentur eidem quae Scripturae et patres de gratiae virtute ac efficacia praedicant; quod eadem oriantur ex eo incommoda quibus isti contrariam sententiam impetunt; quia, si gratia, quae confertur illi qui convertitur, saltem ratione beneficii major aut uberior sit ea, quae tribuitur illi qui non convertitur, nulla est causa, quare iste objurgari possit, quod se non converterit; aliaque ejusmodi opponunt, quae longum esset recensere (1).

329. Interim ex his nos concludimus, longe praestare quaestionem hanc satis obscuram, quaeque suis difficultatibus in quovis systemate non caret, omnino deserere, cum impossibile videatur posse eidem quaestioni affundi uberiorem lucem post tot disceptationes, quae tanta animorum contentione hinc inde agitatae sunt. Juverit propterea, his dimissis, profiteri cum ecclesia catholica, gratiam efficacem libertati humanae haudquaquam adversari, cum ei semper possit homo resistere, secus ac doceant novatores et jansenistae ab ecclesia idcirco proscripti. Circa rationem autem qua gratiae efficacia et hominis libertas simul amice consistant, nostrum non est curiosius investigare, quae investigatio forte non fieret absque gratiae illius amittendae periculo, pro qua contenditur. Cum vero haec ipsa ecclesia nihil circa hanc rationem definierit, poterit quisque ei sententiae tuto adhaerere, quam viderit melius prodesse ad novatorum et jansenistarum difficultates repellendas (2). Ita fiet ut Catholici omnes ar-

consciences, qu'on les verra descendre jusqu'au rôle de faussaire pour se procurer cet avantage contre leurs adversaires. Ainsi bravant l'autorité, ils la confessent ».

(1) Videri possunt apud auctores citatos pro utraque sententia.

(2) Hinc Albertini ord. praed.

etiori inter sese foedere conjuncti, unius labii ac cordis effecti, consociatis quodammodo viribus et animis felicius praeliari possint praelia Domini adversus tot fidei infensissimos hostes, qui in dies insurgunt ad evertendam, si fieri posset, ecclesiam, quam *Deus acquisivit sanguine suo.*

330. Sane tum thomistae longe absunt ab omni calvinianismi suspicione, tum augustinianenses a jansenianismo, tum denique congruistae a semipelagianismo; alioquin, si ejusmodi labe ipsorum systemata infecta essent, ecclesia profecto non solum eos non commendaret, sed procul a se abjiceret. Porro Romani Pontifices non semel eos, eorumque doctrinam ac labores laudibus extulerunt. Satis sit inter cetera documenta, quae in hujus rei confirmationem adduci possent, afferre verba Constitutionis, quam edidit Clemens XII. die 2. oct. 1733. quibus hactenus dicta mirifice comprobantur. In ea igitur Constitutione, quae incipit: *Apostolicae providentiae*, premissa mentione Constitutionis *Unigenitus*, ita pergit R. Pontifex: *Nos paterna quoque sollicitudine inhaerentes magnopere dolemus, tenebras a dissensionis filiis effusas nondum ex quorumdam mentibus satis esse discussas, sed plerosque etiam intolerabili pertinacia contendere, censura laudatae Constitutionis doctrinam s. Augustini et Thomae de divinae gratiae efficacia esse perstrictam. Ut igitur nullas*

De grat, Acroasi XIV, n. 15 et 16: « Quamquam, *inquit*, infortunatus (fatendum tandem candide) congregationum de auxiliis exitus satis rem conficit, nihil scilicet in acerrimis illis disputationibus de fide, totum de adiaphoris ... Ita me sentire volunt et reverentia erga indemnatos theologos, et pietas adversus ecclesiam, quae singulos dicta sua propugnare libere sinit, et perspicuae veritatis amor, qui theologo maxime cordi esse debet, et jansenistarum potissimum mala mens, ut videant, nihil de veteri ecclesiae fide apud nos immutatum, nec apostolicam Sedem semipelagianam haeresim fovere, sed scholasticas opiniones pati, quae, si rite expendantur, omnes ex aequo et gratiae necessitatem ac vim, et arbitrii nostri jura (hoc jansenianis maxime displicet) rite custodiunt et feliciter explicant ».

charitatis partes ad revocandos errantes nobis reliquas faciamus, universis et singulis Christi fidelibus . . . in virtute sanctae obedientiae districte praecipimus et sub canonicis poenis mandamus, ne disputantes aut docentes, sive in scholis, sive in concionibus, sive scriptis editis, sive aliter, propositiones defendant aut enuncient, quae antedictas novatorum calumnias firmare, aut promovere possint. Mentem tamen eorumdem praedecessorum perspectam habentes, nolumus aut per nostras aut per ipsorum laudes Thomisticae scholae delatas, quas iterato nostro judicio comprobamus et confirmamus, quidpiam detractum ceteris catholicis scholis, diversa ab eadem in explicanda divinae gratiae efficacia sentientibus, quorum etiam erga hanc Sanctam Sedem praeclara sunt merita, quominus sententias ea de re tueri pergant, quas hactenus palam et libere ubique etiam in hujus almae Urbis luce docuerunt et propugnarunt . . . Pacem siquidem, quam cum veritate diligendam Dominus praecipit, inter Catholicae Ecclesiae filios fovere et communire debemus, et curamus, ut, conjunctis diversarum licet scholarum studiis, firmius sit adversus erroris insidias praesidium.

ARTICULUS III.

De gratia sufficienti

331. Gratia sufficiens ex omnium catholicorum sensu ea est, quae homini vires praebet veras ac perfecte completas, et quidem relate ad praesentes ejus circumstantias, ad opus bonum eliciendum. Dispesci solet in proxime ac remote sufficientem. Prior est ea, quae potentiam seu facultatem ad agendum immediate confert; posterior vero, quae nonnisi mediante oratione, eleemo-

syna, etc. ejusmodi facultatem suppeditat. Juxta notissima s. Augustini verba, a Tridentino concilio usurpata, *Deus impossibilia non jubet: sed jubendo monet, et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis* (1). Ideo autem sufficiens dicitur, quia ad discrimen efficacis effectum non sortitur, ad quem datur, ex humanae voluntatis resistentia, seu ex hominis culpa. Praeter novatores nullam admittendam esse gratiam sufficientem jansenistae docent, ut superius diximus, etsi verbis ad fallendum compositis utantur. Dum enim gratiam *parvam* commendant, quam sufficientem etiam interdum vocant, non significant nisi gratiam sufficientem, quae talis sit, ut loquuntur, *absolute*, non autem *relative* ad subjecti circumstantias; ac propterea sufficientem nomine admittunt, reipsa tollunt (2). Ad hunc propterea eliminandum errorem, sit:

(1) Sess. VI, cap. II.

(2) Cfr. Dechamps, qui *Haeres. Jans.* lib. I, disp. VIII, *De gratia sufficienti*, cap. I, ostendit, Jansenium omnem gratiam sufficientem rejecisse. Sane Jansenius inscribit cap.3 libri 3. *De grat. Salvat. Quam monstrosa sit gratia sufficiens.* Cap. 2 ostendit ibid. Decamps hanc doctrinam Jansenium deprompsisse a recentioribus haereticis. Cap. 3 evincit, argumenta, quibus Jansenius probare nititur, nullam hoc in statu gratiam effectu suo carere, ex haereticis descripta esse. Interdum tamen tam Jansenius quam ejus asseclae gratiam *parvam* ab ipsis admissam non dedignantur vocare *sufficientem*, non quatenus reipsa sufficiat *ad agendum*, sed tantum ad jansenianos tuendos ab armis adversariorum; atque, ut nonnulli inter ipsos loquuntur, quamvis per summam injuriam, vocant gratiam *sufficientem in sensu thomistico*. Quapropter quidam professores Duacenses scribebant ad Arnaldum: « Gratia sufficiens thomistarum est veluti nebula, in cujus sinu mysteria gratiae obvolvuntur. Si illa non sufficit ad agendum, sufficit ad nos tuendos ab armis adversariorum ». Et D. de Lygny, *epist.* V Augusti scripta anno 1690: « Necesse est, *inquit*, uti voce gratiae sufficientis in sensu thomistico, ad illius societatis effugiendum impetum, quae nescit parcere ». En ipsius verba: « Je suis persuadé que la grâce suffisante des Thomistes est une sottise; cependant il me semble, comme vous l'enseignez vous même (scilicet Arnaldus ad quem scribit), qu'il est nécessaire de se servir de ce mot de grâce suffisante au sens des Thomistes, pour éviter la persécution de la societé vindicative ». Cfr. *Le véritable esprit des nouveaux disciples de s. Augustin*, Bruxelles 1706, tom. I, IX lettre, pag. 228 et seqq. ubi plura alia documenta ejusmodi inveniuntur. Cfr. etiam *Lettre* VIII *du R. P. Daniël au R. P. Alexandre*.

PROPOSITIO

Datur in praesenti statu gratia mere et vere sufficiens quae homini completam et relative ad praesentes ejus circumstantias expeditam ad actus bonos eliciendos facultatem tribuit, quae inutilis redditur ex humanae voluntatis resistentia

332. Diximus in *praesenti statu*, nempe naturae corruptae, dari gratiam mere ac vere sufficientem; siquidem fatentur jansenistae, tum Angelis tum homini innocenti ejusmodi gratiam collatam fuisse (1). Dum vero de hac gratia loquimur, sub ejus nomine vel proxime vel remote sufficientem significamus. Quod etiam intelligi volumus de iis, de quibus postea disseremus.

333. Haec autem propositio de fide est, prout constat ex contradictoriis propositionibus tanquam haereticis in sensu Jansenii damnatis, quarum prior est: *Aliqua Dei praecepta hominibus justis volentibus et conantibus, secundum praesentes quas habent vires, sunt impossibilia; deest quoque illis gratia, qua possibilia fiant.* Sed gratia, qua possibilia fiunt divina mandata, nec tamen observantur a justis, est gratia mere et vere sufficiens; ergo de fide est dari in praesenti statu talem gratiam. Altera Jansenii propositio est: *Interiori gratiae in statu naturae lapsae nunquam resistitur.* De fide proinde est in praesenti statu dari gratiam cui resistitur; talis est autem gratia mere ac vere sufficiens; ergo.

334. Jure porro meritoque ut haereticas damnatas fuisse duas has Jansenii propositiones, darique propterea in praesenti statu gratias mere ac vere sufficientes, sic in

(1) Cfr. Tricassin. *De indifferenti*, etc. part. II, sect. LIII.

caretur, sic inchoat meritum supplicii, cum vocatus venire neglexerit (1). *Lib. de Spir. et litt.* loquens de infidelibus evangelio non credentibus, ait: *Experturi* (sunt) *in suppliciis potestatem ejus, cujus in donis misericordiam contempserunt* (2). Praeterea s. Doctor aperte negat omnem gratiam efficacem esse dicens: *Sed, si vocatio ista ita est effectrix bonae voluntatis ut omnis eam vocatus sequatur, quomodo verum erit: multi vocati, pauci electi* (3)? Et alibi passim constanter id ipsum docet (4).

336. Hanc doctrinam non minus aperte tradit Tridentina synodus, dicens: *Nemo temeraria illa et a Patribus sub anathemate prohibita voce uti* (debet): *Dei praecepta homini justificato ad observandum esse impossibilia. Nam Deus impossibilia non jubet*, etc. (5). Ergo ex concilio omnes justi habent gratias relative necessarias ad divina mandata servanda Sed plures justi ea non servant et a justitia excidunt. Ergo non efficaces, sed vere solum et mere sufficientes gratias ad ea servanda, qui delinquunt, consequuntur. Id ipsum jam declaraverat concilium Arausicanum II. can. XXI; cui consonat synodus Tridentina. Demum huc spectant. propositiones in Quesnello damnatae; scilicet IX: *Gratia Christi est gratia suprema, sine qua Christum confiteri nunquam possumus, et cum qua nunquam illum abnegamus;* et X: *Gratia est operatio manus Omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest, aut retardare;* aliaeque ejusmodi, quae eundem sensum prae se ferunt, etsi diversis verbis expressae (6).

(1) Quaest. LXVIII, n. 5.

(2) Cap. 33. n. 58.

(3) *Ad Simplic.* lib. I, quaest. II, n. 13.

(4) Cfr. Tricass. *De indifferenti*, etc. part. 2, sect. LIII, ubi innumeris prope adductis ex s. Doctore testimoniis evidenter ostendit, ipsum locutum esse de gratia interiori ac medicinali, cui saepe resistitur. Id ipsum praestitit P. Dechamps, op. cit. lib. III. disp. VIII, cap. I et seqq. ac omnia Jansenii diverticula luculenter non minus quam solide evertit.

(5) Sess. VI, cap. II.

(6) Cfr. in has propositiones P.

337. Ratio vero theologica ineluctabilis est. Etenim Deus, ut suo loco ostendimus (1), etiam in praesenti statu vere ac sincere vult omnium hominum salutem ac praeceptorum suorum observationem; ergo omnibus suppeditat media ad utrumque finem assequendum necessaria. Sed iis non obstantibus multi quotidie peccant ac pereunt; ergo non efficacia, sed solum sufficientia ejusmodi subsidia seu gratiae saepe sunt (2); seu, quod eodem recidit, datur in praesenti statu gratia mere et vere sufficiens, etc. prout probandum assumpsimus.

DIFFICULTATES

338. I. Obj. 1. Praeterquamquod nuspiam in Scripturis gratia ista sufficiens commemoratur, 2. aperte ab iis excluditur in omnibns illis locis, quae divinae voluntatis ac omnipotentiae Dei vim extollunt: *Verbum, quod egredietur de ore meo*, ait Dominus apud Isaïam, LV. 11. *non revertetur ad me vacuum; sed faciet, quaecumque volui.* Et Ps. CXIII. 3: *Deus noster in coelo omnia, quaecumque voluit, fecit.* Rom. IX. 19: *Voluntati ejus quis resistit?* inquit Apostolus, qui paulo ante (15 et 16) jam dixerat ex Dei nomine: *Miserebor, cujus misereor; et misericordiam praestabo, cujus miserebor. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* 3. Sane, inquit Christus, Joan. VI. 45: *Omnis, qui audivit a Patre meo et didicit,*

Fontaine in cit. opp. *SS. D. N. Clementis Papae* XI *Constitutio Unigenitus theologice propugnata*, tom. 1, pag. 154 et seqq. ubi copiose eas refellit, ostendendo eas haereticas esse, ac non minus Scripturis, quam patrum, praesertim s. Augustini auctoritati ac conciliorum definitionibus adversari.

(1) Tract. *De Deo*, num. 460 et seqq.

(2) Cfr. auctores citati nec non P. Daniel, *Traité théologique touchant l'efficacité de la grâce*, qui invenitur in op. *Recueil de divers ouvrages philosophiques, théologiques*, etc., par le R. P. Daniël de la comp. de Jésus. Paris 1724, tome second.

venit ad me. Quae verba expendens s. Augustinus: *Quid est*, interrogat, *omnis qui audivit a Patre et didicit, venit ad me, nisi, nullus est qui audiat a Patre et discat, et non veniat ad me? Si enim omnis, qui audivit a Patre et didicit, venit; profecto omnis, qui non venit, non audivit a Patre, nec didicit; nam, si audivisset, et didicisset, veniret* (1). Ergo nulla datur gratia mere sufficiens, cum nemo sit, qui verae ac internae vocationi resistat.

339. Resp. ad 1. *D.* Nomen seu vox *gratiae sufficientis* nuspiam in Scripturis commemoratur, prout pariter non occurrit nomen *gratiae efficacis*, *C.* non commemoratur res per nomen significata *N.* Quae attulimus ex Scripturis testimonia id abunde docent.

340. Ad 2. *N.* Etenim superius jam animadvertimus, duo ab adversariis permisceri, quae sunt inter se distinguenda, *omnipotentiae* scilicet ac *voluntatis* divinae vim et efficaciam ac vim et efficaciam gratiae. Divinae omnipotentiae ac voluntati, quidpiam absolute decernenti, nemo profecto est qui resistat aut resistere possit. Tot enim ac tanta eidem suppetunt adjumenta ad finem obtinendum, quem absolute intendit, ut impossibile sit talem finem Deum non assequi. Ast non idem dici potest de gratia, quam homo semper respuere potest, seu cui potest assensum denegare. Ideo Deus, juxta s. Augustinum, cum quempiam vult absolute convertere, eam gratiam seligit ac confert, cui per scientiam suam praevidet libere quidem, verumtamen certe eum assensurum. Nempe illum vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat. Nec aliud evincunt objecta testimonia Scripturarum, quae semper loquuntur de omnipotentia ac voluntate Dei, non autem de adjumentis seu de gratiis, quibus utitur divina omnipotentia

(1) Lib. *De praedest. sanct.* cap. VIII, n. 13.

aut quod idem est, divina voluntas ad conversionem, quam efficaciter vult, obtinendam. Ut igitur aliquid proficerent adversarii, deberent ostendere Deum semper absolute velle aut conversionem aut mandatorum observantiam. Ast quomodo id poterunt efficere, si in singulis fere sacrarum Scripturarum paginis Deus conqueritur de hominum malitia, resistentia, duritie, ob quas ejus voluntati obsistunt, ita ut flagella ac punitionem aeternam eis minitetur? Quae quidem sunt totidem argumenta ineluctabilia ad evincendum, non semper Deum absolute quidpiam velle, ac propterea gratias hominibus conferre, quibus isti, si velint, obluctentur; alioquin aut Deus fingeret, nec serio haec diceret, aut poenas aeternas intentaret hominibus, qui absque sua culpa deliquissent, quae sunt absurda. Et hinc responsio patet ad singula adducta loca, quibus responderi debet, *D.* Verbum Dei faciet quaecumque Deus vult, aut Dei voluntati nemo resistit, etc. cum Deus quidpiam absolute intendit aut decernit, et quidem per media idonea, *C.* si ea ratione nec intendat nec velit *N.*

341. Ad 3. *D.* Omnis venit, qui audivit *et didicit*, id est, assensum praebuit, *C.* qui solum audivit, at non didicit seu assensum recusavit *N.* Plures enim sunt, qui audiunt, at non discunt, non ex defectu loquentis, sed audientium, qui *nolunt intelligere ut bene agant* (1). Quare Theophylactus illud *didicit* exponit, *credidit.* Eodem sensu loquitur s. Augustinus, nempe de gratia efficaci seu reduplicative sumpta, qui scholarum est sermo. Hinc *negamus conseq.* Si enim verae ac internae vocationi nemo resisteret, non dixisset Deus, Prov. I. 24. *Vocavi, et renuistis*; aut Is. LXV. 12: *Pro eo quod vocavi, et non respondistis; locutus sum, et non audistis . . . et quae nolui elegistis.*

(1) Ps. xxxv, 4.

342. Inst. 1. S. Augustinus de gratia efficaci exponit verba Christi, Joan. VI: *Nemo potest venire ad me, nisi Pater . . . traxerit eum* (1). Ergo cum sine gratia efficaci nemo possit venire, patet gratiam sufficientem nullam existere, quae completam conferat agendi potentiam. 2. Etenim, *si Deus miseretur, etiam volumus*, ut idem Sanctus testatur (2). 3. Ideo autem Deus alicujus miseretur impertiendo ei gratiam, quia vult eum salvare; divinae autem voluntati salvandi hominem, juxta eundem nunquam resistitur; sic enim loquitur: *Volenti salvum facere nullum hominum resistit arbitrium* (3). Ergo.

343. Resp. ad 1. *Dist. cons.* Nemo potest efficaciter venire, nisi efficaciter trahatur seu ex praeviso hominis consensu, *C.* nemo potest absolute seu simpliciter venire, nisi ita trahatur, *N.* Ac propterea *nego sequelam.* Responsio patet ex superius dictis (4).

344. Ad 2. *D.* Si Deus ita misereatur, quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respuat, *C.* secus *N.*

345. Ad 3. *D.* Divinae voluntati salvandi hominem *absolutae* juxta dicta, *C.* conditionatae *N.* De hac enim conditionata voluntate sic loquitur idem Sanctus: *A quo interitu, hoc est, a poenis sempiternis, Deus misericors volens homines liberare, si sibi ipsi non sint inimici, et non obsistant misericordiae Creatoris sui* (5).

(1) *Tract.* XXVI *in Joan.* num. 2 et seqq.

(2) *Ad Simp.* Lib. 1, q, II, n. 12.

(3) *Lib. de corrept, et grat.* cap. 14, n. 43.

(4) Ut luculentius pateat mens s. Doctoris, satis est afferre ejus verba ex loco nobis objecto. Sic porro loquitur, n. 4: « Noli te cogitare invitum trahi; trahitur animus et amore . . . . Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico: parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui » Et paulo infra; « Da amantem, et sentit quod dico. Da desiderantem, da esurientem, da in ista solitudine peregrinantem atque sitientem, et fontem aeternae patriae suspirantem, da talem, et scit quid dicam. Si autem frigido loquor, nescit quod loquor. ». Demum n. 7. concludit: « Videte, quomodo trahit Pater: docendo delectat, non necessitatem imponendo ».

(5) Lib. *De catechiz. rudib.* cap. 25, n. 56.

346. II. Obj. Haec doctrina de gratia sufficienti pro praesenti hominis statu adversatur universae theoriae s. Augustini, quam ipse tradidit praesertim in *Libro de Corrept. et grat.* Etenim s. Doctor. in hoc libro 1. pro certo sumit, dari disparitatem inter gratiam status naturae innocentis et status naturae lapsae; ita ut in statu naturae innocentis Deus contulerit gratiam sufficientem, quam homo respuere posset, prout reipsa eam respuit; in statu autem naturae lapsae conferat gratiam efficacem seu longe validiorem, quam homo respuere nulla ratione valeat. 2. Hinc propterea duplex illud celebre adjutorium distinguit, quod recte vocaveris clavem ad intelligentiam doctrinae s. Augustini aptissimam, imo unicam: « Ipsa adjutoria, *inquit*, distinguenda sunt. Aliud est adjutorium, SINE QUO aliquid non fit, et aliud est adjutorium, QUO aliquid fit. Nam sine alimentis non possumus vivere; nec tamen, cum adfuerint alimenta, fit ut vivat, qui mori voluerit. Ergo adjutorium alimentorum est sine quo non fit, non quo fit ut vivamus. At vera beatitudo, quam non habet homo, cum data fuerit, continuo fit beatus. Adjutorium est enim non solum, sine quo non fit, verum etiam quo fit, propter quod datur. Quapropter hoc adjutorium et quo fit est, et sine quo non fit... Primo itaque homini... datum est adjutorium perseverantiae, non quo fieret ut perseveraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset. Nunc vero sanctis in regnum Dei per gratiam Dei praedestinatis non tale adjutorium perseverantiae datur, sed tale ut eis perseverantia ipsa donetur... Ut ergo non acciperet hoc donum Dei, id est, in bono perseverantiam primus homo, sed perseverare vel non perseverare in ejus relinqueretur arbitrio, tales vires habebat ejus voluntas, quae sine ullo fuerat constituta peccato, et nihil ex se ipso ab concupiscentiae impetu resistebat... Nunc vero, postea quam est illa magna peccati merito

amissa libertas, etiam majoribus donis adjuvanda remansit infirmitas . . . Subventum est igitur infirmitati voluntatis humanae, ut cum divina gratia indeclinabiliter et insuperabiliter ageretur » (1). Ergo.

347. Resp. *Neg. antec.* Theoria enim s. Augustini est, gratia medicinali Salvatoris hominem lapsum et infirmum fuisse *sanatum* (2), *restitutum ad pristinum statum*, ex quo ceciderat (3), *instauratam imaginem Dei*, in qua conditi eramus (4), ut toties inculcat. Jam vero, adversariis fatentibus, primus homo seu homo innocens praeditus erat libertate indifferentiae gratiis pollebat indifferentibus; ergo ex s. Augustini doctrina homo lapsus eadem libertate indifferentiae iisdemque gratiis instructus sit necesse est.

348. Cum tamen homo innocens in absoluta naturae integritate existeret, ac plena propterea libertate frueretur ad bonum agendum, ac perseverandum in eo statu, in quo constitutus a Deo fuerat; ideo ipsi opus non erat ad actus salutares eliciendos nisi gratia illustrationis, qua ad hos actus excitaretur. Contra vero homo lapsus, ob amissam per peccatum illam integritatem ac naturae vigorem infirmus effectus est, et gravibus urgetur interioribus ac exterioribus tentationibus, quae maxime sibi sunt impedimento ad bonum cognitum volendum et amplectendum; sola proinde gratia illustrationis non recuperaret amissam illam libertatis plenitudinem, quam habuit homo integer. Ad hanc igitur integritatem recuperandam, restituendam ac restaurandam, seu ad adipiscendam illam plenitudinem libertatis necessaria praeterea eidem est gratia inspirationis seu fortitudinis, vi-

(1) Cap. 12, n. 34, 37 et 38. Hic mire exultant Calvinus, Jansenius eorumque asseclae.

(2) *De civ. Dei*, lib. XIV, cap. 11, n. 2: *Ea*, inquit, *quae vitiata ac depravata fuerat* (natura) *sanata atque correcta.*

(3) *Retract.* lib. I, cap. 9, n. 2.

(4) Lib. *De spir. et litt.* cap. 27, n. 47. Alia vide apud Tricass. op. cit. part. II, sect. XXI.

*

goris ac roboris, qua possit omnia interna ac externa impedimenta vincere ac superare. Hanc porro homini lapso promeritus est Christus, et hanc gratiam sanitatis seu voluntatis, ut vocant, quae gratia illustrationis longe firmior ac fortior est, vindicat et adstruit s. Augustinus adversus pelagianos in lib. cit. Imo ulterius progreditur; disputans enim adversus monachos Adrumetinos totus in eo est, ut gratiam hanc sanitatis, qua instruitur homo lapsus per Christi merita, efferat et commendet prae illustrationis gratia, qua praeditus erat homo innocens. Inter cetera porro discrimina et hoc recenset, quod gratia illa dederit primo homini solam perseverantiae possibilitatem seu potentiam; cum haec conferat et ipsam perseverantiam, ut patet in praedestinatis, qui eam actu habuerunt; etsi magna intercedat disparitas inter conditionem hominis innocentis et hominis lapsi relate ad facilitatem vel difficultatem perseverandi, ut ipse s. Doctor late prosequitur (1). Perperam tamen quispiam inferret, non dari hominibus lapsis aliam gratiam praeter efficacem, aut perseverantiam ipsam finalem, prout activa et passiva est. Nunquam talis mens fuit s. Augustini; ut constat ex omnibus locis, quae ex ipso adduximus, et longe pluribus, quae afferri possent. Si his addatur, quod alias non semel animadvertimus, hanc gratiae efficaciam ex praescientia Dei, quae ipsius omnipotentiam comitetur, repeti a s. Doctore, patet totam male constructam corruere adversariorum machinam (2),

(1) Num. 38.

(2) Cfr. Tricassin. op. cit. part. II, sect. XXIII; tum in op. cui titulus: *De praedestinatione ad gloriam*, part. I, sect. IV, punto I, ubi plura profert s. Augustini testimonia ad hoc evincendum. Cfr. etiam idem auctor, *De indifferenti*, etc. part. II, sect. LV. Satis hic sit, luculentissimum testimonium adducere ex s. Doctore, inter innumera quae afferri possent, ut pateat, ipsum plenam ac perfectam agnovisse hominis lapsi electionem sub gratia. Sic enim loquitur, *Enarr. in Ps.* LI, exponens verba illa « Dilexisti malitiam: Benignitas ante te; iniquitas ante te; compara et elige ». Et infra ibid. loquens de lingua: « Ante te, *inquit*, est aequitas, ante te est iniquitas, unam linguam habes, quo vis eam vertis: quare ergo potius

His praemissis ad intelligentiam s. Augustini, respondemus ad singula.

349. Ad 1. prob. *D.* Pro certo sumit s. Augustinus, dari disparitatem inter gratiam hominis innocentis ac lapsi, quod nempe illa fuerit illustrationis et haec praeterea inspirationis, *C.* quod illi resisti potuisset, isti vero non possit *N.*

350. Ad 2. *D.* Ita ut per *adjutorium sine quo* significet s. Doctor gratiam illustrationis et per *adjutorium quo* gratiam inspirationis, quae praedestinatis tribuat ipsam actualem perseverantiam, *C.* gratiam indifferentem et gratiam solum efficacem pro status diversitate *N.* Responsio patet ex dictis (1).

ad iniquitatem, et non ad aequitatem? . . . Sicut eligis quo vescaris, sic elige, quid loquaris; praeponis iniquitatem aequitati, et praeponis malitiam benignitati, tu quidem praeponis ». Et inferius: « Ecce, quo te teneas, ad id quod manet in aeternum. Nam ad foenum et ad florem foeni si te tenueris, quoniam foenum arescet, et flos decidet, destruet te Deus in finem » (n. 10 et 12.) Ubi evidenter omnimodam liberam electionem boni aut mali s. Doctor commendat, et propriam hominis determinationem ad unum eorum per haec verba: *tu praeponis* et *quo te teneas*. Et rursum in Ps. XCI, n. 3.: « Satanas, *inquit*, astutiam suadendi habet. Sed si Satanas loqueretur, et taceret Deus (scilicet non suadens contrarium per gratiam suam), haberes unde te excusares; modo aures tuae positae sunt inter monentem Deum et suggerentem serpentem. Quare huc flectuntur, et hinc avertuntur? Non cessat Satanas suadere malum; sed nec Deus cessat admonere bonum. Satanas autem non cogit invitum; in tua potestate est consentire aut non consentire », etc. Quid clarius pro libera electione sub gratia, quae respui possit?

(1) De hoc celebri Augustini effato; quo tantopere gloriatur Jansenius, quasi primus illud vidisset, ac propterea illud passim appellat clavem, quae aperit intelligentiam controversiae inter pelagianos et s. Augustinum, quaeque patefacit discrimen inter gratiam sanitatis et medicinalem, etc. de celebri, inquam, hoc effato et Jansenii invento cfr. p. Dechamps, op. cit. *De haeresi janseniana*, lib. 1, qui est de *Jansenio haereticorum plagiario*, diss. III, cap. 3; ubi ostendit, totum hoc inventum surripuisse Jansenium a Calvino, qui plus quam vicies repetit hoc s. Augustini testimonium desumptum ex lib. *de Corrept. et grat.* et inculcat plusquam tricies hoc discrimen inter gratiam naturae innocentis et lapsae. Nobis satis sit adducere, quod hic haeresiarcha scribit in *Antidoto Conc. Trid.* ad sess. VI, cap. 4, edit. tert. pag. 278: « In eo, *inquit*, hallucinantur (Tridentini Patres), quod motum nobis offerri somniantur, qui mediam electionem nobis relinquat. Denique in eo falluntur, quod nullum observant inter regenerationis gratiam, quae nunc miseriae nostrae subvenit, et primam, quae Adae data fuerat, discrimen. Quod diligenter Augusti-

351. III. Obj. Pro quanam gratia pugnaverit s. Augustinus melius cognosci nequit quam ex doctrina pelagianorum ac semipelagianorum, adversus quos agebat. Atqui certum est, totam controversiam, quae inter hos et s. Augustinum agitata est, versatam fuisse in eo, quod isti sectarii contenderent talem esse gratiam, quae hominibus in praesenti conditione conceditur, cui humana voluntas resistere posset aut obtemperare; et quod e contra s. Augustinus hanc sententiam velut haereticam insectaretur. 1. Etenim Pelagius admiserat gratiam *possibilitatis*, cum qua scilicet homo possit bene agere; 2. hanc *possibilitatem* vocabat gratiam; ac 3. profitebatur eam a Deo gratuito tribui; 4. adjiciebat praeterea per gratiam a Deo concessam hominem salutariter agere posse, dummodo velit eidem gratiae assentiri. 5. Attamen s. Augustinus ejusmodi gratiam constanter rejecit, eo quod non fateretur Pelagius talem gratiam semper esse cum effectu conjunctam. Verum id luculentius patet ex systemate semipelagianorum. 6. Isti enim agnoscebant necessitatem gratiae interioris ad initium fidei et bonorum operum, cum tamen contenderent, huic gratiae posse hominem libero voluntatis arbitrio resistere aut obtemperare, in

nus exponit. Istam, inquit, gratiam non habuit primus homo, qua nunquam vellet esse malus. Tale quippe erat adjutorium, quod desereret cum vellet, et in quo permaneret si vellet, non quo fieret ut vellet, sed potentior est gratia in secundo Adam, qua fit etiam, ut velimus ». Deinde profert Calvinus ibid. aliud argumentum Jansenio familiarissimum: « Dico, *inquit*, aperte pugnare, quod hic pronunciant Tridentini Patres, cum illa Christi sententia: Quisquis audivit a Patre meo, venit ad me Nam, ut prudenter animadvertit Augustinus, inde sequitur, nullum a Deo audire et discere, quin simul in Christum credat; motumque Spiritus Sancti sic esse efficacem, ut fidem semper gignat. Constituunt autem hoc in hominis optione, ut Dei inspirationi, si velit, auscultet ». Attamen haec duo sunt praecipua Jansenii argumenta! Sed Calvinus nec ipse inventor est; fatetur enim ingenue se haec hausisse a Luthero. De sensu autem hujus duplicis adjutorii cfr. idem doctissimus auctor, lib. III, disp. III, cap. 13 et seqq. Cfr. praeterea p. Franc. Ant. Zachariae S. J. *De adjutorii* SINE QUO NON *et adjutorii* QUO *vera germanaque notione diatriba*, in ejusdem *Thesauro theol.* tom. V.

eo fuerunt haeretici, eosque s. Augustinus ut tales insectatus est. 7. Nam ex eodem Sancto patet eos fassos fuisse, *ad nullum opus bonum vel incipiendum vel perficiendum sibi quemque sufficere posse* (1). 8. Cum vero fides sit opus bonum, hoc ipso patet semipelagianos ad ejus pariter initium gratiae necessitatem admisisse. 9. Sane Faustus et Vitalis, qui semipelagiani erant, primas partes tribuebant gratiae in negotio salutis (2). 10. Gennadius et ipse semipelagianus in *Libro de ecclesiasticis dogmatibus* aperte docet: *Initium salutis nostrae Deo miserante nos habere.* In quo igitur erravit? In eo quod subdit: *Ut vero acquiescamus salutiferae inspirationi, nostrae est potestatis.* Cum vero s. Augustinus hanc doctrinam ut haereticam repudiaverit, patet quod propositum est, totam scilicet controversiam in eo stetisse, quod s. Augustinus nullam agnoverit gratiam in praesenti statu quae non sit efficax, secus ac illi contenderent. Ergo.

352. Resp. *Neg. min.* Sed tota controversia in eo fuit, quod, cum pelagiani inficiarentur peccati originalis propagationem, nullam admitterent gratiae medicinalis necessitatem, qua voluntas infirma sanaretur ad bonum agendum et ad superanda salutis impedimenta sive interna sive externa. Hinc prius solam admiserunt gratiam creationis, quam et *possibilitatis* vocarunt, deinde gratiam legis ac doctrinae, tandem, ut nonnullis placet, etiam gratiam interioris illustrationis ad facilius operandum; at gratiam inspirationis seu medicinalem, quae sanaret voluntatem eamque roboraret, nunquam admiserunt; et pro hujus necessitate pugnavit s. Augustinus. Semipelagiani hujus quidem necessitatem admiserunt ad opera bona, non tamen ad initium fidei ac perseverantiam, ut suo

(1) Lib. *De praedest. SS.* cap. 1, num. 2.

(2) Apud Jans. *De haeresi pelag.* lib. VII, cap. 3, 4 et 7.

loco docuimus; quare primas partes in negotio salutis sibi tribuebant; et hunc errorem insectatus est s. Augustinus. De gratiae autem efficacia nullam unquam cum illis controversiam habuit. Itaque

353. Ad 1. prob. *D.* Pelagius admiserat gratiam *possibilitatis*, quae nempe in solo consisteret libero arbitrio, *C.* in gratia proprie dicta *N.* Ut superius vidimus.

354 Ad 2. *D.* Vocabat gratiam ad illudendum catholicis atque ad damnationem declinandam, *C.* vere ac proprie *N.*

355. Ad 3. *D.* Profitebatur gratiam gratis concedi a Deo ut auctore naturae, *C.* ut auctore gratiae *N.*

356. Ad 4. *D.* Adjecit gratiam *illustrationis*, *Tr.* *inspirationis* sanantis voluntatem *N.*

357. Ad 5. *N.* Hoc enim aperte falsum est, et a solis calvinistis et jansenianis excogitatum ad calumniam struendam adversus doctrinam catholicam (1).

358. Ad 6. *N.* Haec siquidem est ipsa propositio Jansenii ut *falsa* et *haeretica* proscripta, prout paulo ante ostendimus.

359. Ad 7. *D.* Dempta fide, quam meritis suis semipelagiani abscribebant; aut saltem desideriis aut naturae conatibus, *C.* etiam ad initium fidei *N.*

360. Ad 8. *D.* Ita tamen ut ejus initium semipelagiani sibi tribuerent, *C.* secus *N.* Aliud enim est loqui de fide formali, aliud vero de vocatione ad hanc fidem, circa quam errabant semipelagiani, ut pariter suo loco ostendimus.

361. Ad 9. *D.* Id est Faustus, *Tr.* Vitalis, *subdist.* primas partes in negotio salutis tribuebat gratiae illustrationis, ut pelagiani, *C.* inspirationis sanantis infirmitatem per peccatum in voluntate contractam *N.* Sic enim semipelagianorum errorem refert s. Prosper, scribens ad

(1) Cfr. Tricassin. *De indifferenti*, etc. part. 1, sect. v, §. 1.

s. Augustinum (1). Imo et Augustinus ipse eos impugnans ait: *Haec est illa pelagianorum mala meritoque reprobata . . . sententia, qua dicunt gratiam Dei non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse vel in lege atque doctrina* (2).

362. Ad 10. *Neg.* Gennadium inter semipelagianos recensendum esse; quod si interdum ipsis plus quam par esset Gennadius indulsit, ab eorum sententia recessit; nihilque in opere citato occurrit, quod semipelagianismum sapiat. Quare loco cit. catholicam doctrinam expressit (3).

(1) En ejus verba, quibus de semipelagianorum errore edocet s. Augustinum: *Propositum autem vocantis gratiae* (quae est ad primam fidem) *in hoc omnino definiunt, quod Deus constituerit nullum in regnum suum nisi per Sacramentum regenerationis assumere, et ad hoc salutis donum* (nempe initium) *omnes homines universaliter sive per naturalem, sive per scriptam legem, sive per Evangelicam praedicationem vocari* (scilicet per solam gratiam illustrationis et quidem extrinsecam seu objectivam), *ut et qui voluerint* (nempe per liberum arbitrium cum sola praedicta gratia illustrationis seu intellectus) *fiant filii Dei, et inexcusabiles sint qui fideles esse noluerint*, etc. Epist. praemissa lib. s. Aug. *De praedest. SS.* n. 4.

(2) Cfr. plura testimonia apud Tricass. op. cit. part. I, sect. III et seqq.

(3) Cfr. Maffei, *Hist. Theol.* lib. XVI, cap. 10, ubi Gennadium ostendit virum fuisse catholicum. Sane Gennadius scribit: « Manet itaque ad quaerendam salutem arbitrii libertas, sed admonente prius Deo et invitante ad salutem. Nullum credimus ad salutem, nisi Deo invitante, venire ». Inter op. August. tom. VIII, pag. 78, apud eundem Maff. loc. cit. Ipse Nat. Alex. *Diss.* IV, *in hist. eccl.* saec. V, agens de libro Gennadii, ex quo objectum est testimonium, nempe *De dogmat. ecclesiast.* dicit eum catholicum esse et dogma ab Arausicana Synodo traditum in eo contineri, et a Gennadio jam resipiscente fuisse editum et missum ad pontificem Gelasium. Cfr. Meyer, *Hist. de Aux.* vol. II, pag. 331. Circa Faustum Regiensem, de cujus orthodoxia a Norisio, Tillemontio aliisque dubitatum est, cfr. Stiltingus, tom. VII, mensis Septembris, ad diem XXVIII, ubi § VIII et seqq. pag. 670 et seqq. prolixa dissertatione ipsum defendit ab omni erroris suspicione. Quoniam vero de Gennadio et Fausto agitur, placet afferre judicium, quod Gennadius tulit de libris Fausti ut appareat utriusque orthodoxia: « Edidit quoque (Faustus), *inquit*, opus egregium De gratia Dei, qua salvamur, et libero humano mentis arbitrio, in quo salvamur. In quo opere docet, gratiam Dei semper et invitare et praecedere et juvare voluntatem nostram; et quidquid ipsa libertas arbitrii pro labore piae mercedis acquisierit, non esse proprium meritum, sed gratiae donum ». Ita in *Catalogo illustrium viror.* inter opp. s. Hieronymi, edit. Rom. 1572, tom. IX, pag. 316. Haec erunt animadvertenda ad fraudem praecavendam Jansenii, qui ut facilius, hac-

363. IV. Obj. Gratia sufficiens est inutilis, perniciosa, ideoque Deo indigna. Ac 1. quidem inutilis est, cum ad operandum nihil inserviat; caret enim effectu. 2. Sed praeterea est perniciosa, *qua nemo unquam, fatentibus etiam scholasticis, nisi majorem damnationem assecutus est* (1). 3. Sane nisi talis esset, posset peti a Deo; quod tamen nemo dicet. 4. Hinc ecclesia semper petit gratiam efficacem. 5. Quorsum enim Deus eam daret, cum jam praeviderit eam nonnisi in perniciem esse cessuram? Indigna proinde Deo est. Ergo.

364. Resp. *D. Antec.* In sensu janseniano, *C.* in sensu catholico *N.*

365. Ad 1. prob. *D.* Ad operandum nihil inservit, et caret effectu ex culpa hominis, qui eam respuit, *C.* ex defectu sui *N.* Omnes enim ejusmodi difficultates, et si quae sunt aliae, laborant, ut Logici loquuntur, falso supposito; ex eo enim oriuntur, quod ponatur intrinsecum discrimen inter gratiam efficacem et gratiam sufficientem, quod tamen ecclesia non docet. Si igitur gratia sufficiens nil aliud est nisi gratia rejecta,

reticam doctrinam suam tanquam catholicam obtrudat, solet erroris postulare plures antiquos Scriptores catholicos ut evincat errorem semipelagianorum in eo stetisse, quod vellent immunitatem a *necessitate consistere sub gratia*. Quidam minus cauti decepti sunt. Si jansenistas audias, quotquot non admittunt sua paradoxa, totidem pelagiani aut semipelagiani sunt; hinc illae querelae, quod nulla haeresis adeo diffusa sit, nec tamdiu perseveraverit. Ita Grégoire, *Hist. des Sectes*, tom. II, *Nouveaux Pelagiens*, pag. 295: « Le Pélagianisme est l'erreur la plus répandue ..... l'erreur d' une foule de prétendus chrétiens qui, sans le professer extérieurement, comptent sur leurs forces naturelles pour opérer le bien. A cette erreur se rattachent toutes les défections qui, dans le cours des siécles, ont affligé l'Eglise » (exceptis lutheranismo, calvinismo et jansenismo). Illum tamen recreat et consolatur, quod : « L'italie eut toujours d' habiles défenseurs de la doctrine de saint Augustin sur les vérités de la grâce. Parmi les écrivains italiens qui, dans ces derniers temps, les ont soutenues se distinguent Tamburini, Natali, Palmieri, ... l'archiprêtre Guadagnini ».

(1) Ita Jans. *De grat. Salvatoris*, lib. III, cap. 3, ubi scribit : « Jam vero quid monstrosius proferri potest quam quoddam distinctum a ceteris adjutorii genus, quod nunquam ab initio lapsus humani generis usque ad judicii diem, ullum in humana voluntate effectum habuit aut habiturum est » ?

seu gratia quae ex sola hominis malitia effectu suo caret, patet, nullam inde peti amplius posse difficultatem. Nihil enim ejusmodi gratiae deest, quod requiratur ad effectum obtinendum; sola siquidem perversa hominis voluntas efficit, ut ea non producat effectum, ad quem expeditam ac plenam tribuit facultatem.

366. Ad 2. *N.* Nemo enim catholicorum docet, quod ipsis affingit Jansenius. Hinc jure Alexander VIII. hanc Synnichii propositionem confixit: ***Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis quam perniciosa est, sic ut proinde merito possimus petere: a gratia sufficienti libera nos, Domine*** (1).

367. Ad 3. *D.* Posset peti a Deo prout simpliciter gratia est, *C.* prout sufficiens est, seu reduplicative sumpta *N.* Esset enim, juxta dicta, petere a Deo resistentiam gratiae, quam ipse confert.

368. Ad 4. *N.* Sed ecclesia petit ac efflagitat in genere Dei gratiam ad bene agendum.

369. Ad 5. Resp. eadem ratione Deum largiri gratiam, quam praevidet in perniciem cessuram esse ei, qui pervicaciter ipsi resistit, qua tot bona etiam in ordine naturali misericorditer tot hominibus tribuit, etsi praevideat ea in muscipulam fore pedibus insipientium. Cum enim ipse ingenium, opes, valetudinem aliaque ejusmodi hominibus tribuit, profecto patefacit bonitatem suam, etsi praevideat ex recipientium malitia vertenda ea esse in injuriam munifici largitoris et in ruinam atque

(1) Cfr. Viva, *Damnatar. Thesium theologica Trutina*, ad prop. VI. inter damnatas ab Alex. VIII. Paria huic damnatae propositioni protulit Gerberonius, qui scribere ausus est: « Si diabolus posset gratiam dare, non aliam daret quam sufficientem, quia favet ipsius intentioni homines damnandi. Unde potest appellari gratia damnationis ». De Gerberonio ejusque libris cfr. « Le véritable esprit des nouveaux disciples de s. Augustin, tom. III, Lettre d' un docteur de Sorbonne à un homme de qualité sur le procès fait par Mr. l'archevêque de Malines à Dom Gabriël Gerberon, moine bénédictin de la Congrég. de s. Maur, pag. 1214 et seqq.

extremam eorum perniciem, qui illis abusuri sunt. Resolvitur propterea haec quaestio in alteram generalem de permissione mali moralis; de qua recolantur, quae suo loco disputavimus (1).

CAPUT V.

DE GRATIAE DISTRIBUTIONE

370. Eodem spectant ea, quae suo loco scripsimus de vera ac sincera voluntate Dei salvandi omnes et singulos homines, ac de morte Christi ex eodem affectu pro omnibus et singulis hominibus, et ea quae nunc in quaestionem veniunt circa gratiae divinae distributionem; imo posterius hoc argumentum ab illo priori pendet. Nec enim Dei voluntas sterilis est; et, si ipse ad hominum salutem ipsam decrevit Christi mortem, dubium ne superesse potest, quin ob Christi merita velit omnibus ac singulis hominibus subsidia necessaria conferre, quibus isti salutem sibi comparare valeant? Hinc jansenistae qui cum novatoribus contendunt, non omnibus gratiam a Deo conferri necessariam ad salutem, hoc ipso negarunt Deum sincere velle omnes omnino homines salvos fieri, et Christum pro omnibus prorsus hominibus mortem obiisse aut sanguinem suum fudisse; adeo arctus est nexus ac dependentia alterius articuli ab altero. Quare, post ea quae fusius in Tractatu de Deo disputavimus (2), supervacaneum videretur, hanc adnectere peculiarem disceptationem; cum tamen suis argumentis et adstruatur ac impugnetur quod de gratiae distributione traditur, cogimur proinde de ea, data opera disserere.

371. Ne autem ab ordine ac perspicuitate digrediamur, dispescere debemus ea, quae de fide sunt, ab

(1) De Deo, n. 138 et seqq. tom. II, pag. 67.

(2) Cfr. n. 460 et seqq.

iis quae eundem certitudinis gradum minime obtinent. Ex his porro quae dogma non attingunt, alia sunt quae communi fere suffragio catholicis theologis probantur, alia autem quae privati doctores aut inficiantur aut saltem in dubium revocant; secus ac ferat catholicae doctrinae pia sententia, quae non patitur Deum exhiberi gratiarum suarum avarum, qui reipsa avarus non est nisi animarum nostrarum (1). Itaque jansenistae contendunt, vel ipsis justis volentibus ac conantibus interdum deesse Dei gratiam, qua valeant Dei praecepta adimplere; multo magis id affirmant de peccatoribus fidelibus, praesertim vero de impiis illis, qui vulgo *obcoecati* et *indurati* audiunt, ac de infidelibus. Nonnulli theologi cum iis consentiunt circa peccatores obduratos et obcoecatos, maxime vero quoad infideles; etsi cum ceteris teneant, non negari a Deo gratias peccatoribus communibus. Nos igitur totidem propositionibus primo de justis, deinde de peccatoribus, postea de obcoecatis et obduratis, denique de infidelibus disceptabimus.

372. Praemittimus vero, 1. hic non agi de distributione gratiae efficacis, cum nemo sit, qui contendat hanc omnibus dari; sed solum de distributione gratiae proxime aut remote sufficientis, juxta notionem quam de

(1) Ita passim s. Augustinus, qui Deum vocat *avarum salutis nostrae et animarum nostrarum*. Jam vero Deus profecto non esset avarus animarum, si earum aliquas relinqueret sine gratia sufficienti ad opera bona facienda, ad mala vitanda et ad consequendam vitam aeternam, ut per se patet; siquidem proprium avarorum est, nihil praetermittere eorum, quae necessaria sunt ad acquirendam pecuniam. Porro s. Augustinum ita Deum avarum exhibere, constat ex *Serm.* XV apud Sirmundum, apud Maurinos vero *Serm.* CXXV, n 8: *Parum est*, inquit, *Domino meo, avarus est, sed avaritia Dei salus nostra est. Avarus est, nummos suos quaerit* (bona opera nostra), *imaginem suam colligit* (scilicet animas nostras, quae ad ejus imaginem factae sunt). *Dares inquit, pecuniam nummulariis, et ego veniens cum usuris exigerem.* Et *Serm.* XXXVII. inter Sirmondianos, apud Maur. CCCLIX, n. 2: *Consolatur te non avarus Frater tuus* (Christus) . . . *Dixi eum non avarum, et forte invenio avarum. Avarus est; sed nos vult habere, nos vult acquirere. Pro nobis tantum pretium dedit seipsum; nihil ad hoc pretium addi potest.* *Enarr. in Ps.* XCIX, n. 10, scribit; *Avarus est Deus salutis nostrae.*

ea praebuimus, quae nempe veram, completam ac relate ad praesentes subjecti circumstantias bene operandi facultatem tribuat; 2. non agi de sola gratiae *oblatione*, ut nonnulli minus accurate loquuntur aut etiam subdole, ut fucum faciant imperitis, sed de reali gratiae *collatione*. Ille enim qui esurienti panem offerret, quem tamen ipse attingere nequiret, ei illuderet; ita enim esuriens fame interiret. Sic etiam Deus, si solum *offerret* gratiam, quam tamen reipsa non *conferret*, homini illuderet, non autem ipsum adjuvaret quod vel etiam cogitare absurdum est. His positis, sit:

PROPOSITIO I.

Justis omnibus, praesertim vero volentibus et conantibus, urgente praecepto, datur a Deo gratia vere ac relative sufficiens ad servanda omnia praecepta

373. De fide est haec propositio adversus Jansenium, cujus propsitio 1.: *Aliqua praecepta*, etc, damnata est ut *haeretica*.

374. Ita porro ex Scripturis catholicam veritatem evincimus: Apostolus. I. Cor. X. 13. de justis scribit: *Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum, ut possitis sustinere.* Atqui vera haec minime essent, nisi Deus justis praesto esset gratia sua urgente praecepto. Huc pariter referuntur verba Eccli. XV. 16. *Si volueris mandata servare, conservabunt te.* Imo et Christi ipsius, Matth. XI. 30. dum dixit: *Jugum meum suave est, et onus meum leve;* I. Joan. V. 3: *Mandata ejus gravia non sunt.* Haec autem, quibus suavitas ac facilitas mandatorum divinorum commendatur, nisi saltem in justis vera essent, in nullo alio locum haberent. Jam vero juxta ipsos adversarios, gratia non opitulante, praecepta

Dei non modo levia non essent, sed prorsus impossibilia evaderent; cum tamen contrarium de Dei praeceptis in Scripturis prorsus praedicetur, argumento est ineluctabili, saltem justis non deesse gratiam, qua possibilia fiant ac levia.

375. Non minus facile haec eadem veritas ex s. Augustino adstruitur, cujus verba haec sunt: *Deus, cum per mediatorem Dei et hominum hominem Jesum Christum spiritualiter sanat aegrum, vel vivificat mortuum, id est, justificat impium, et cum ad perfectam sanitatem, hoc est, ad perfectam vitam justitiamque perduxerit, non deserit, si non deseratur, ut pie semper justeque vivatur* (1). Et alibi fidenter interrogat: *Te jam justum ex fide viventem negliget, deseret, dimittet? Imo vero et hic fovet, et hic adjuvat, et hic necessaria subministrat, et noxia resecat... Dominus curam habet tui, securus esto... Nusquam tibi deest; tu illi noli deesse, tu tibi noli deesse* (2).

376. Quare concilium Arausic. II. can. XXV. sic loquitur: *Hoc secundum fidem catholicam credimus, quod accepta per baptismum gratia omnes baptizati, Christo auxiliante et cooperante, quae ad salutem animae pertinent, possint et debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere* (3). Ergo fides catholica docet, omnes baptizatos, ac propterea multo magis justos, divina praecepta adimplere posse; quomodo vero nisi per gratiam? Clarius adhuc Tridentina synodus catholicam hanc fidem adstruit, sess. VI, can. XVIII.: *Si quis dixerit, Dei praecepta homini etiam justificato et sub gratia constituto esse ad observandum impossibilia, anathema sit.* Jure proinde Innocentius X

(1) Lib. I. *De nat. et grat.* cap. 2.
(2) *Enarr. in Ps.* XXXIX, n. 27. Plura alia testimonia ejusdem s. Doctoris cfr. apud. Dechamps, op. cit. lib. III, disp. VIII, capp. 3, 4 et 5.
(3) Apud Hard. *Act. Conc.* tom. II, col. 1101.

allatam superius Jansenii propositionem jam *anathemate damnatam* declaravit ; quamvis janseniani clament, nihil commune esse inter errorem a Tridentino canone in novatoribus proscriptum et Jansenii propositionem (1).

DIFFICULTATES

377. I. Obj. S. Petrus, quamvis justus, caruit gratia, urgente praecepto; sancti enim patres aperte id docent, ut Hilarius qui affirmat, ipsum *non potuisse vitare culpam* (2) ; ut s. Joan. Chrysost. qui scribit : *Negatio Petri non tam erat socordiae et negligentiae, quam ex eo quod Deus eum deseruerat* (3). Sed prae ceteris s. Augustinus, cujus verba decretoria sunt : *Quid est homo*, inquit, *sine gratia Dei, nisi quod fuit Petrus, cum negaret Christum* (4)? Quod saepe alias repetit. Ergo.

378. Resp. *D. A.* Et Petrus erat ex justis humilibus volentibus et conantibus, ut supponitur in propositione Jansenii, *N.* erat ex iis qui nimium propriis viribus, constantiae ac firmitati suae confidunt *C.* Ta-

(1) Nempe Jansenius cum suis contendit, *De grat. Christi*, lib. III, cap. 19, concilium Tridentinum in adductis locis non loqui de gratia actuali, sed de habituali tantum, idque unum sacram synodum decernere : Deum nempe non ante a justis recedere per sanctificantis gratiae subtractionem, quam ipsi per lethale peccatum (ad quod vitandum gratia necessaria actuali destituti sunt, ac propterea vitare non potuerunt) a Deo recesserint. Ideo vero juxta Jansenium usurpat concilium Tridentinum illa verba: *Deus justificatos non deserit*, ut probet adversus novatores, justos non desinere tales esse, quod persaepe in venialia peccata incurrant. Ast miserum hoc effugium evertunt verba ejusdem concilii, sess. XIII, cap. 13, ubi manifestum est concilium locutum fuisse de auxilio actuali, quod nunquam justis deest; ait enim de justis : « Tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent. Deus enim, nisi ipsi illius gratiae defuerint, sicut coepit opus bonum, ita perficiet, operans velle et perficere ». Quis haec verba ad gratiam habitualem detorqueat ? Gratia illa, qua Deus, nisi illam abjiciamus, operatur velle et perficere, est gratia operans et cooperans, ideoque actualis, et non habitualis. Cf. Dechamps, op. cit. lib. II, disp. VIII, cap. 3.

(2) Cap. 32 in Matth. n. 4.

(3) *Hom.* XXXI *in Epist. ad Hebr.* num. 3.

(4) *Serm.* CXXIV *de Temp.* n. 1.

lem autem Petrum fuisse, tum ex Scriptura tum ex adductis patrum testimoniis abunde constat. Extra causam igitur s. Petri exemplum affertur. Apposite propterea ajebat de Petro s. Augustinus, cujus auctoritate adeo abutuntur janseniani: *Quis enim dubitaverit, quod ... Petrus, si voluisset, ter Dominum non negasset* (1)? Nam, dum se perculsum sensit, deponere potuit mentis tumorem, et Deo cum propheta dicere: *Adiutor meus esto ne derelinquas me* (2). Ergo juxta S. Augustinum derelictus fuit Petrus ob mentis suae tumorem: nec ita derelictus est, ut gratia orationis fuerit destitutus. Addo, ex s. Augustino ab adversariis adductum testimonium apocryphum esse (3). s. Hilarius loquitur de potentia consequenti, ut ajunt, non autem de antecedenti et absoluta; ut patet ex contextu (4). S. Joan. Chrysostomus ideo dicit Deum deseruisse s. Petrum, *quia elato erat animo* et de se praesumpserat (5).

(1) Lib. *De unit. Eccles.* cap. 9.

(2) Passim s. Augustinus docet, Petrum de se praesumpsisse, cum profiteretur se paratum ad mortem pro Christo subeundam. Quoniam jansenistae toties obtrudunt exemplum Petri, ut evincant justo volenti et conanti gratiam interdum deesse, juverit nonnulla s. Augustini testimonia hic subjicere, ut pateat eos longe discedere ab Augustini mente, dum talia effutiunt. *Tract.* XXVI *in Joan.* n. 1, sic Christum ad Petrum loquentem inducit: « Quid tantum praesumis? Quid de te sentis? Quid esse te credis? Audi quid sis: Amen, amen dico tibi », etc.; ibi, n. 2: « Non tamen pro Domino, ut temere praecessit ». *Tract.* CXIII, n. 6: « Ecce, *inquit*, medici completa est praedictio, aegroti convicta praesumptio ». *Serm.* CCXCVII, n. 1: « Praesumptionem ferebat, tumorem suum nesciebat », *Serm.* CCXCVI, n. 3: « Inventum est quomodo praedixerat medicus, non quomodo praesumpserat aegrotus »; et alibi passim.

(3) Cf. in Append. tom. IV, *Serm.* LXXIX, n. 1.

(4) Totus hic est, ut excuset s. Petrum, quoad potest; hinc ait: « Et vere prope jam sine piaculo hominem negabat, quem Dei Filium prius agnoverat; tamen quia ex infirmitate carnis vel ambiguus extitisset, amarissime flevit, recolens trepidationis istius culpam, se nec admonitum potuisse vitare ». Hanc eandem interpretationem dederat s. Ambrosius, lib. X in Luc. n. 82. Sed exploditur a s. Hieronymo et Augustino. Cfr. hic nota edit. Maur.

(5) Subdit enim immediate post cit. verba: Erudiens, ut humanam sciret mensuram, et non repugnaret iis, quae dicebantur a magistro, neque magis quam alii altum saperet. . . . Nam quoniam erat verisimile eum sibi placere, et elato esse animo », etc. Παιδεύοντος αὐτὸν εἰδέναι τὰ ανθρώπινα μέτρα, καὶ μὴ

379. II. Obj. 1. S. Augustinus, lib. *De nat. et grat.* ait: *Fideles orantes dicunt: et ne nos inferas in tentationem; sed libera nos a malo. Si adest possibilitas, ad quid orant* (1)? Nec reponere juvat, justis a Deo conferri saltem gratiam orationis, qua bene utentes possint mandata servare; hoc siquidem alienum est a s. Doctoris mente. In hac enim hypothesi ratio pateret quare ex justis alii perseverent, alii tentationi cedant, quod alii nempe oraverint, alii vero orare neglexerint. 2. At s. Pater fatetur, causam hujus discriminis se plane ignorare: *Si* inquit, *ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ita suadeatur, ut persuadeatur, illi autem non ita; duo sola occurrunt interim, quae respondere mihi placeat: O altitudo .... et: Numquid iniquitas apud Deum* (2)? 3. Adde: juxta s. Doctorem justos interdum ipsa orationis gratia destitui: *Nonne,* ait ipse, *aliquando ipsa oratio nostra sic tepida est, vel potius frigida et pene nulla, imo omnino interdum ita nulla, ut neque hoc in nobis cum dolore advertamus ... Quid ergo aliud ostenditur nobis, nisi quia et petere et quaerere et pulsare ille concedit, qui ut haec faciamus jubet* (3)? Ergo.

380. Resp. ad 1. *D.* Si adest possibilitas per naturam in sensu pelagiano, *C.* per gratiam *N.* Ad sensum itaque Pelagii ibi loquitur s. Augustinus: hinc ipsi objicienti: *Non juberet Deus, quod sciret non posse ab homine fieri*, respondet: *Ideo jubet* (Deus) *aliqua, quae non possumus, ut noverimus, quid ab illo petere debeamus.* Supponit igitur, omnes justos habere semper saltem gratiam orationis.

ἀντιλέγειν τοῖς παρὰ τοῦ διδασκάλου λεγομένοις, μηδὲ μείζονα τῶν ἄλλων φρονεῖν... ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτὸν μέγα φρονεῖν, κ. τ. λ.

(1) Cap. LIII, n. 62.

(2) Lib. *De spir. et litt.* cap. 34.

(3) *Ad Simplic.* lib. 1, quaest. II, num. 2.

381. Ad 2. *D.* Id est, fatetur s. Augustinus se ignorare, cur alteri detur gratia praevisa efficax tum orationis tum alterius cujusque operis salutaris, *C.* cur detur gratia sufficiens ad haec praestanda vel non detur *N.* Nunquam enim de hoc dubitavit aut haesit s. Doctor cum pro certo habuerit, omnibus hanc gratiam praesto esse; quare semper in hominum culpam (non quidem orginalem aut actuales praeteritas, ut autumant jansenistae) refundit, quod non perseveraverint ob suam negligentiam, socordiam, superbiam; qua fit, ut cum *deserunt*, *deserantur* (1).

382. Ad 3. *D.* Et hic loquitur s. Doctor de effectu ipsius gratiae, *C.* de ipsa gratia seu potentia orandi *N.* Loquitur scilicet de ipsa actuali oratione, *quam*, ut ait, *aliquando ita negligimus, ut vel tepide, vel frigide, vel nullatenus oremus, et de eo non doleamus.* Hi siquidem sunt omnes *effectus* potentiae orandi et non orandi, de quibus solum disserit, non autem de potentia orandi, de qua sola hic agimus. Adde, hic s. Augustinum minime loqui de eo casu, in quo insistet praeceptum aliquod adimplendum, quod ut possibile fiat, necessaria gratia est (2).

383. III. Obj. 1. Si omnibus justis, saltem urgente praecepto, daretur gratia sufficiens, justi omnes etiam non praedestinati perseverare possent. 2. Hoc porro adversatur doctrinae s. Augustini, qui in lib. *De dono perseverantiae*, cap. XXII. docet, a justo non praedestinato Deum subtrahere obediendi vires, ideoque et gratiam relative sufficientem. Etenim prolatam sententiam monachorum Adrumetinorum: *Si qui obeditis, si prae-*

(1) Cfr. Tricassin. *De necessaria ad salutem gratia omnibus et singulis data*, sect. IV, § IV.

(2) Cfr. Tricass. ibid. et § V. Certe s. Augustinum supponere, omnibus gratiam praesto esse ad mandata servanda, patet ex ejus effato, lib. *De perf. justit.* cap. 10, ubi animae, quae gravia seu difficilia ea sentiat, dicit: *Oret gemitu voluntatis, ut impetret donum facultatis.*

*

destinati estis rejiciendi , subtrahentur obediendi vires ; et obedire cessetis, ut veram agnoscit, ac solum quoad asperiorem loquendi modum temperat, commutando secundam verbi personam in tertiam scribens : *Non dicatur : Si qui obeditis , si praedestinati estis rejiciendi ; sed si qui obediunt, et caetera per verbi personam tertiam dicantur , non per secundam.* Ergo.

384. Resp. ad 1. *Conc.* juxta doctrinam concilii Tridentini , dum ait : *Deus semel sua gratia justificatos non deserit, nisi ab iis prius deseratur* (1) ; et juxta doctrinam s. Augustini dicentis : *Homo, in eo, quod audieras et tenueras , perseverares , si velles* (2).

385. Ad 2. *N.* Etenim s. Augustinus praedictam sententiam prout a monachis afferebatur , rejecit ut *abominabilem*, non solum quoad modum , verum etiam quoad rem ipsam. Quod enim *abominabile* est, semper tale est, sive in secunda , sive in tertia persona proferatur. Dum vero eam emendavit, sustulit penitus illam *subtractionem virium*, in qua sita est vis difficultatis, sic enim eandem propositionem emendatam proponit : *Quid sententiae deperit*, inquit, *si dicatur : si qui autem obediunt, sed in regnum ejus et gloriam praedestinati non sunt, temporales sunt, nec usque in finem in eadem obedientia permanebunt.* Tunc enim sensus hic redditur : Si qui obediunt , et non sunt praedestinati , culpa sua a perseverantia excident, atque ex praevisa hac culpa damnabuntur. Ita mentem s. Augustini exponit s. Prosper in *Responsione ad XII objectionem Gallorum*, dicens: *Vires itaque obedientiae non ideo cuique subtraxit* (Deus), *quia eum non praedestinavit, sed ideo eum non praedestinavit, quia recessurum ab ipsa obedientia esse praevidit* (3). Quo sensu propositio vera est , neque aliquid ei *deperit* circa doctrinam de perseverantia in fi-

(1) Sess. VI , cap. 11.
(2) *De corrept. et grat.* c. 17, n. 11.
(3) In Append. ad tom. X , opp. s. August.

de, quam s. Doctor propugnabat adversus semipelagianos.

386. IV. Obj. 1. S. Augustinus passim docet, justos interdum volentes et conantes servare praecepta non posse juxta praesentes, quas habent, vires, ut lib. *De grat. et lib. arb.* cap. XVII: *Qui ergo vult facere Dei mandatum et non potest, jam quidem habet voluntatem bonam, sed adhuc parvam et invalidam; poterit autem, cum magnam habuerit et robustam.* Quod et saepe repetit. 2. Adde, Deum gratiam nulli debere; justis propterea denegare posse. Ergo.

387. Resp. ad 1. *D.* Per gratiam proxime sufficientem, *Tr.* vel *C.* per gratiam remote sufficientem *N.* Et hac ratione tum allatum testimonium tum reliqua his similia exponi debent.

388. Ad 2. *D.* Seclusa gratuita Dei promissione, C. hac supposita *N.* et hinc *neg. cons.* quia, etsi ex justitia Deus nemini teneatur gratiam conferre saltem efficacem, tenetur tamen ex fidelitate, quam sibi debet, et ex quadam convenientia sapientiae suae ac bonitatis justis vires ad servanda praecepta concedere.

PROPOSITIO II.

Deus omnibus fidelibus peccatoribus non obduratis gratias sufficientes tribuit, quibus possint tum peccata praecavere tum a peccatis resipiscere

389. Spectat haec propositio ad doctrinam catholicam, assertam in concilio Araus. II. can. XXV. superius laudato. Diximus porro in propositionis enunciatione, gratias a Deo tribui *ad praecavenda peccata*, ideoque sub hoc respectu toties dari, quoties praeceptum urget implendum; dum vero diximus, *tum ad resipiscendum a peccatis*, non ita accipienda propositio est, quasi Deus

singulis quibusvis momentis gratias conferat; sed pro loco, tempore ceterisve adjunctis, in quibus Deo placuerit illas concedere.

390. Prior autem propositionis pars iisdem adstruitur Scripturarum testimoniis, quibus ostendimus, prop. praecedente, conferri a Deo justis gratias ad divina mandata servanda. Nam et quoad peccatores vera esse debent verba Christi, quibus affirmat: *Jugum meum suave est et onus meum leve;* tum Joannis effatum: *Mandata ejus gravia non sunt.* Jam vero nec suave reddi potest peccatoribus Christi jugum, nec onus mandatorum ejus leve, nisi per gratiam. Ergo.... Quod vero attinet ad alteram propositionis partem, evincitur ejus veritas ex illis Dei verbis apud Ezech. XXXIII, 11: *Vivo ego, dicit Dominus Deus: nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua et vivat. Convertimini convertimini a viis vestris pessimis; et quare moriemini domus Israel?* Evincitur etiam ex illa generali Christi invitatione, Matth. XI. 28: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.* Unde sic argumentamur: Non potest peccator converti, neque ad Christi sinum iterum se recipere, nisi per gratiam; Deus tamen peccatores omnes, praesertim fideles, ad conversionem invitat; et Christus peccatores omnes ad se vocat; ergo peccatoribus omnibus, saltem fidelibus et non obduratis, Deus adest per gratiam suam.

391 Longum esset velle patrum testimonia recensere, quibus eadem veritas quoad utramque partem ostenditur; unum vel alterum proinde solum laudabimus. Nota sunt verba s. Leonis M. *Juste enim nobis instat praecepto, qui praecurrit auxilio* (1). S. Augustinus vero haec praeclare scribit: *Cum ubique sit praesens, qui multis modis per creaturam sibi Domino servientem*

(1) *Serm.* XVI, *De Pass. Domini*, cap. VI, edit Baller.

aversum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligentes adhortetur, conantem adjuvet, exaudiat deprecantem; non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras; neque illud, quod vulnerata membra non colligis; sed quod volentem sanare contemnis (1). Hinc accedit ejus discipulus s. Prosper, scribens: *Nemini Deus correctionis adimit viam, nec quemquam boni possibilitate dispoliat* (2).

392. Demum, ceteris omissis, concilium Tridentinum adversus Lutherum et Calvinum negantes, posse quemlibet poenitentiam agere, haec habet: *Qui accepta justificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus justificari poterunt, cum, excitante Deo, per poenitentiae sacramentum merito Christi amissam gratiam recuperare procuraverint* (3). Pro certo igitur habet concilium, peccatoribus omnibus praesto esse divinae gratiae subsidium quo ipsi possint a peccato resipiscere.

DIFFICULTATES

393. I. Obj. S. Augustinus ut exploratum assumit, gratiam non omnibus a Deo conferri. 1 Ait enim, *Scimus, gratiam non omnibus hominibus dari. Scimus, eis, quibus datur, misericordia gratuita dari. Scimus, eis, quibus non datur, justo judicio Dei non dari* (4). 2. Loqui autem s. Doctorem de gratia sufficienti, patet ex iis, quae scribit in lib. *De corrept et grat.* ubi agens de gratia Adamo collata, ideoque de gratia sufficienti ait: *Nunc quibus deest tale adjutorium, jam poena peccàti est* (5). 3. Ergo juxta ipsum culpa originalis et

(1) Lib. *De nat. et grat.* cap. 67, n. 80. Quae refert ac repetit ex iis, quae scripserat s. Doctor, *De lib. arbit.* lib. III, cap. 19.

(2) *Resp. ad* XV *Object. Vincent.* In App. ad tom. X opp s. Aug.

(3) Sess. VI, cap. 14. Qui plura cupit, adeat Tricassin. op. cit. *De necessaria*, etc. sect. V, § 1 et seqq.; nec non Dechamps, op. cit. lib. III, disp. VIII, cap. VI.

(4) *Epist.* CCXVII, *ad Vitalem*, cap. V, n. 4, 5 et 6.

(5) Cap. II, n. 32.

a fortiori culpa personalis ratio est, quare Deus interdum peccatori gratias sufficientes non tribuat. 4. Sane peccatores indigni sunt quavis gratia. Ergo.

394. Resp. *Neg. Ant.* Ad 1. autem probat. *D.* Adstruit s. Augustinus, non omnibus dari gratias in sensu semipelagianorum, quos illic impugnat, *C.* in sensu catholico, *subdist.* non omnibus semper dari gratias efficaces aut etiam gratias proxime sufficientes, *C.* gratias remote sufficientes *N.* Semipelagiani enim contendebant, Deum gratia sua semper omnibus praesto esse, neque expectare nisi naturales conatus nostrae voluntatis ad eam conferendam.

395. Ad 2. *D.* Quibus deest tale auxilium, nempe proxime sufficiens, jam poena peccati est, *C.* remote sufficiens *N.*

396. Ad 3. *Dist. sequel.* In infidelibus ratio hujus subtractionis est utraque culpa, originalis videlicet et actualis, *C.* in fidelibus culpa originalis *N.* Hoc enim est principium jansenistarum, qui, etsi concilium Tridentinum declaraverit, in renatis nihil esse quod Deus odio habeat, ac nihil damnationis esse in iis, qui sunt in Christo Jesu, tamen autumant peccatum originale semper influere in ipsos baptizatos; quod aliud non est nisi doctrinam novatorum profiteri, de qua postea agemus. Itaque in fidelibus sola culpa personalis efficere potest, ut Deus aut gratias efficaces, aut saltem proxime sufficientes interdum subtrahat, non autem gratiam remote sufficientem, quam nemini unquam denegat juxta illa quae diximus.

397. Ad 4. *D.* Si Deus gratias tribueret juxta dignitatem nostram, *C.* si juxta benignitatem ac misericordiam suam *N.* Nonne Deus *est praestabilis super malitia?* ut loquitur Joel. II. 13. Quid fieret de iis, qui talia obtrudunt, si Deus pro dignitate nostra gratias suas largiretur?

398 II. Obj. Ideo statuitur Deum peccatoribus gratia sufficienti adesse, quoties urget praeceptum, praesertim supernaturale, quia alioquin praecepta forent impossibilia, nec ad culpam imputari posset illorum transgressio; atqui contrarium plane docet s. Augustinus; 1. siquidem in lib. *De perfect. justitiae: Cum videmus*, inquit, *claudum, qui sanari potest, recte utique dicimus, debet homo iste esse sine claudicatione, et si debet, potest. Nec tamen cum vult, continuo potest; sed cum fuerit adhibita curatione sanatus, et medicina adjuverit voluntatem* (1); 2. et paulo post: *Peccatum est*, subdit, *cum vel non est charitas, quae esse debet vel minor est, quam debet; sive hoc voluntate vitari possit, sive non possit: quia, si potest, praesens voluntas hoc facit; si autem non potest, praeterita voluntas hoc fecit* (2); ac demum generatim 3. pronunciat, lib. III. *De lib. arb.: Sunt etiam necessitate facta improbanda, ubi vult homo recte facere, et non potest* (3). 4. Cum vero ab hac doctrina recesserit Pelagius, ejus articulus damnatus est in concilio Diospolitano: *Oblivionem et ignnrantiam non subjacere peccato, quoniam non secundum voluntatem eveniunt, sed secundum necessitatem* (4). Ergo.

399. Resp. *Neg. min.* Ad 1. prob. *D.* Docet s. Augustinus in adductis verbis, non semper habere peccatores vires ad surgendum a peccatis aut ab iis se abstinendum per gratias immediate et proxime sufficientes, *C.* mediate per orationem *N.*

400. Ad 2. *D.* Peccatum est, cum non est charitas, aut minor est, etc. hypothetice seu dominante cupiditate actuali consequente seu voluntaria, *C.* dominante cu-

(1) Cap. 3, n. 5.
(2) Cap 6, n. 15.
(3) Cap. 18, n. 51.
(4) Apud s. August. lib. *De gestis Pelag.* cap. 18, n. 42.

piditate, quae mediante saltem oratione vinci nequeat, aut haberi major charitas non possit *N.*

401. Ad 3. *D.* Ut tamen non imputentur ad culpam, *C.* ut ad culpam imputentur *N.* Loquitur enim s. Pater in adducto textu de motibus inordinatis et involuntariis concupiscentiae, qui eatenus improbantur in se, quatenus et ex peccato sunt et ad peccatum inclinant (1).

402. Ad 4. *D.* Quatenus Pelagius affirmabat secundum necessitatem evenire, quae ex oblivione et ignorantia per gratiam vincibili patrantur, *C.* secundum necessitatem absolutam ex oblivione et ignorantia invincibili provenientem *N.* Cum enim ille heresiarcha gratiam proprie dictam ejusque necessitatem inficiaretur, inferebat hominem absque gratiae subsidio totam legem servare posse; quod si in nonnullis casibus id reipsa praestare non posset, potius quam admitteret gratiae necessitatem, sive ad ignorantiae tenebras dispellendas, sive ad robur addendum, negabat hominem in illis peccare. Quid porro hoc commune habeat cum doctrina quam tuemur, non video (1).

(1) Id patet ex scopo s. Doctoris atque ex contextu. Scopus enim ejus est, ut ostendat, concupiscentiae rebellionem poenam esse peccati originalis, quod omnes contraximus. Contextus porro hic est: in hoc ipso cap. 18, n. 50, jam dixerat: « Quaecumque ista causa est voluntatis, si non potest ei resisti, sine peccato ei ceditur. Si autem potest, non ei cedatur, et non peccabitur ». Deinde, n. 51, ponit verba nobis objecta, atque immediate prosequitur: « Nam unde sunt illae voces: Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago. Et illud: Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Et illud: Caro concupiscit, etc. Sed haec omnia hominum sunt, ex illa mortis damnatione venientium; nam, si non est ista poena hominis, sed natura, nulla ista peccata sunt... Nunc autem quia ita est, non est bonus (homo) nec habet in potestate ut bonus sit... poenam istam esse quis dubitet »? Exinde patet mala adversariorum fides, dum talia obtrudunt.

(2) Cfr. Auctores citt. locis citt.

PROPOSITIO III.

Deus peccatoribus etiam obduratis et obcoecatis gratias vere sufficientes confert pro loco et tempore, quibus possint et peccata cavere et a peccatis resipiscere

403. Priusquam propositionem vindicemus, juverit exponere, quinam in numero istorum peccatorum sint ponendi; id vero praestabimus verbis ipsis s. Bernardi, qui sic cor durum describit: *Ipsum est*, inquit, *quod nec compunctione scinditur, nec pietate mollitur, nec movetur precibus; minis non cedit, flagellis duratur. Ingratum ad beneficia est, ad consilia infidum, ad judicia saevum, inverecundum ad turpia, impavidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium in divina, praeteritorum obliviscens, praesentia negligens, futura non providens* (1).

404. Sic porro expositam propositionem ut *certam* propugnamus sacrarum Scripturarum, patrum ac conciliorum auctoritati innixi, et gravissimis rationum momentis ex ratione theologica depromptis.

405. Scriptura in primis obduratos ejusmodi peccatores et obcoecatos arguit ob resistentiam, quam ex propria sua malitia divinae gratiae opponunt; minatur ipsis irae thesauros propter suam impoenitentiam atque duritiem; testatur ita Deum temperare punitionem aut patienter cum ipsis agere, ut possint mutari a propria malitia, et omnes sine exceptione ulla ad poenitentiam reverti. Supponit igitur, non omni eos prorsus gratia destitui.

406. Etenim s. Stephanus, Act. VII. 51. sic obdu-

(1) *De consid.* lib. 1, cap. 2, n. 3, edit. Maur.

ratos Judaeos alloquitur: *Dura cervice et incircumcisis cordibus et auribus, vos semper Spiritui Sancto resistitis.* Et Apostolus ejusmodi pariter peccatores arguens, Rom. II. 4. scribit: *An divitias bonitatis ejus et patientiae, et longanimitatis contemnis? Ignoras, quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum autem* DURITIEM TUAM *et impoenitens cor thesaurizas tibi iram in die irae et revelationis justi judicii Dei.* Auctor libri Sapientiae praeterquam quod cap. XI. generatim dicit, Deum alloquens: *Misereris omnium quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter poenitentiam. Diligis omnia quae sunt, et nihil odisti eorum quae fecisti*: cap. XII. 20. de Chananaeis scelestissimis et obduratis hominibus subdit: *Si inimicos servorum tuorum et debitos morti cum tanta cruciasti attentione, dans tempus et locum, per quae possent mutari a malitia, cum quanta diligentia judicasti filios tuos?* Demum II. Pet. III. 9. scribit apostolorum princeps: *Patienter agit* (Deus) *propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti.* Ergo.

407. Eadem ratione loquuntur patres. Nam s. Augustinus, *Enarr. in Ps. VI.* n. 8. explanans verba Apostoli: *Tradidit illos Deus in reprobum sensum* haec habet: *Ea est coecitas mentis. In eam quisquis datus fuerit, ab interiori Dei luce secluditur, sed nondum penitus, cum in hac vita est.... Penitus enim esse extra Deum quid est, nisi esse in summa coecitate?* Ergo nemini omnis prorsus gratia subducitur in hac vita degenti, nec quispiam perfecta et absoluta obduratione ac coecitate punitur. Quod quidem saepius repetit, ut *Tract. XII in Joan.* n. 12. ad illa Christi verba: *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. Ergo,* inquit, *quantum in medico est, sanare venit aegrotum. Ipse se interimit, qui praecepta medici*

observare non vult. Venit Salvator ad mundum ; quare Salvator dictus est mundi, nisi ut salvet mundum, non ut judicet mundum ? Salvari non vis ab ipso, ex te judicaberis. Et alibi passim (1).

408. Nec aliud docent concilia. Etenim praeter Arausicanum II. cujus can. XXII. superius retulimus, quique huc etiam refertur, cum ejus verba generalia sint, concil. Valentin. III. declarat, can. II. *Malos non ideo perire, quia boni esse non potuerunt, sed quia boni esse noluerunt* (2). Et concilium Lateran. IV. cap. *Firmiter*, nullam exceptionem apponens, definit : *Si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram poenitentiam semper potest reparari* (3). Ast in adversariorum sententia hoc falsum esset ; deficiente enim omni gratia, impossibile est quempiam reparari posse per veram poenitentiam ; supponit igitur concilium hanc nunquam homini, quamdiu vivit, penitus deesse.

409. Ratio denique theologica eaque multiplex et gravissima huic doctrinae adstipulatur, imo aperte eam demonstrat. Ex iis enim, quae suo loco ostendimus, Deus sincere vult istorum etiam salutem, et Christus pro istorum salute mortuus est ; Deus jubet ipsos sperare, ac ita jubet, ut rei gravissimi delicti efficiantur salutem desperando, urgente praesertim praecepto conversionis in articulo mortis, ut omnes docent. Jam vero quomodo veram poterunt habere spem tanquam *anchoram firmam*, quorum semel imbuerit animum sententia adversariorum, quod nempe ipsi destituti sint omni gratia ? Quomodo poterunt sine gratia actum supernaturalem spei theologicae elicere ? Hoc adeo receptum est in ecclesia ut quo-

(1) Cfr. apud Tricassin. *De necessaria gratia*, etc. sect. IV ; et apud Dechamps op. cit. lib. III, disp. VIII, cap. 15 et seqq.

(2) Apud Arduin. *Acta concil.* tom. V, col. 89.

(3) Ibid. tom. VII, col. 17 et 18.

ties casus contingat, ut aliquis ex ejusmodi perditis hominibus et effusis in omne vitium, imo et in incredulitatem graviter decumbat, toties accurrant ejus ministri, ut eum hortentur ad resipiscentiam salutarem, ac fideles pro eo preces ad Deum fundant. Ergo pro certo habet ecclesia, neminem, quamdiu in vivis est, omni prorsus gratia destitui; alioquin ridicula et absurda esset ejusmodi sollicitudo. Quod si quovis tempore abjicienda procul fuit dura ejusmodi sentiendi ratio, luctuosa hac nostra aetate cavendum maxime ab ea est, qua tot cernimus in omne malum et incredulitatem prolapsos; siquidem de his omnibus actum esset, omnesque ut reprobi, pro quibus nulla spes superest, relinquendi essent. Quis catholicorum hoc ferat? Talia sensa concipere potuisse jansenistas, qui ut alias animadvertimus, non sunt nisi deistae larvati, mirum non est; verum quod ita sentiant catholici theologi, indignationem et impetum movet, ac incredulis religionem christianam invisam reddit (1).

(1) Apposite Cl. Manzoni, *Sulla morale cattolica*, Roma 1826, cap. 9. *Sul ritardo della conversione*: « Ci s'insegni, *inquit*, questa dottrina (*de impotentia conversionis*) e si dica quali ne saranno le conseguenze applicabili alla condotta morale. L' uomo non può convertirsi a Dio, dunque al peccatore non rimane che la disperazione: stato incompatibile con ogni sentimento pio, umano, dignitoso; stato orribile, in cui l' uomo, se potesse durarvi ed esser tranquillo, non potrebbe farsi altra legge che procurarsi il più di piaceri, fin che può a qualunque costo. L' uomo non può convertirsi a Dio: dunque non più pentimento, non più mutazione di vita, non più preghiera, nè speranza, nè redenzione, nè vangelo, dunque il dire ad un peccatore di diventar buono per motivi soprannaturali, sarebbe fargli una proposizione assurda. L' uomo non è giudicato nello stato in cui si trova all' uscir da questa vita: dunque non v' è stato di giustizia e d' ingiustizia: poichè che sarebbe una giustizia che non rimettesse l' uomo nell' amicizia di Dio? e che sarebbe una amicizia di Dio che lasciasse l' uomo nella pena eterna? Dunque non sarà vero che vi sieno premii e pene per le azioni di questa vita, perchè non si suppone in questa vita uno stato in cui l' uomo possa esser degno degli uni e delle altre: dunque non vi sarà una ragione certa e preponderante di operar bene in tutti i momenti della vita. Queste ed altre simili sarebbero le conseguenze di una tale dottrina . . . Sotto il regime della dottrina cattolica è la passione che conduce l' uomo al traviamento; in questa supposta

410. Rursum, quoties homines peccant, libere peccant; ergo nunquam omni gratia destituuntur. *Quis enim* interrogat s. Augustinus, *peccat in eo, quod nullo modò caveri potest? Peccatur autem; caveri igitur potest* (1). Atqui juxta adversarios ipsos caveri non potest peccatum absque gratia. Merito igitur concludit Doctor Angelicus: *Dicere, quod aliquod peccatum est in hac vita, de quo quis poenitere non possit, erroneum est; primo quidem, quia per hoc tolleretur libertas arbitrii. Secundo, quia per hoc derogaretur virtuti gratiae, per quam moveri potest cor cujuscumque peccatoris ad poenitendum* (2).

DIFFICULTATES

411. I. Obj. 1. Deus peccatores excaecat et indurat, ut dicitur Exod. IX. Is. VI. Joan. XII. et alibi passim. Atqui Deus non indurat et excaecat impertiendo malitiam, juxta notum Augustini effatum (3); ergo saltem subtrahendo gratiam. 2. Totalem porro esse ejusmodi subtractionem ex citatis locis facile evincitur; nam Joan. XII. 39. legitur: *Propterea non poterant credere, quia Isaïas dixit: excaecavit oculos eorum, et induravit cor eorum.* His cohaerent, quae leguntur Ecclesiast. VII. 14: *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere, quem illa despexerit.* Hinc, Isaiae V. Deus patefacto Judaeorum ad collata ipsis beneficia ingrato animo,

dottrina più l'uomo sarebbe ragionatore più dovrebbe pervertirsi. Nella dottrina cattolica il mezzo di prevenire le conseguenze immorali è di richiamare gli uomini alla dottrina: qui è nella dottrina cha starebbe l'immoralità. Ma una tal dottrina è così contraria alle nozioni della ragione e ad ogni sentimento religioso, che non è stata proposta, nè potrebbe mai essere ricevuta ».

(1) *De lib. arbit.* lib. III, cap. 18.

(2) Part. III, q. 86, a. 1; cfr. s. Joan. Damasc. *De fide*, lib. II, cap. 29; vid. etiam *Commentarius historicus* cit. Caroli du Plessis d'Argentré, cap. 3, assert. XII.

(3) Ita passim s. August. lib. II. *Quaest. in Exodum*, praesertim quaest. XXIII et seqq. Expresse vero cap. 194, n. 14, ubi scribit: *Nec obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam.*

sub vineae figura sic vv. 5. et 6. concludit: *Et nunc ostendam vobis, quid ego faciam vineae meae: auferam sepem ejus, et erit in direptionem; diruam maceriem ejus, et erit in conculcationem, et ponam eam desertam; non putabitur, et non fodietur, et ascendent vepres et spinae; et nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem.* Quae quidem verba de spirituali derelictione patres intellexerunt. Etenim s. Hieronymus: *Tollitur*, inquit, *Dei auxilium ab his, qui indigni sunt ut, quia non senserant Deum per beneficia, sentiant per supplicia* (1). S. Cyrillus Alex. scribit: *Dimittam vineam meam, non putabitur, non fodietur* (2). Id est, nulla ei cura impendetur, quae eam possit corrigere et in melius reducere. Demum s. Thomas: *Auferam sepem ejus, id est, auxilia Angelorum, quibus contra hostes protegebatur . . . Non putabitur admonitionis aut correptionis vomere, quando peccat*, etc. (8). Ergo.

412. Resp. ad 1. *Dist. maj.* Deus negative peccatores excaecat et indurat, caecitate ac induratione omnimoda ac perfecta, seu omnem eis penitus denegando gratiam, *N.* imperfecta, uberiora subtrahendo auxilia *C.* Responsio patet ex s. Augustini textu superius citato; alioquin, si penitus essent extra Deum, invenirentur in caecitate summa, quae propria tantum est damnatorum, eorum scilicet qui *viatores* esse desierunt. Quamdiu autem homines viatores sunt, possunt finem seu metam attingere; non possent autem sine omni prorsus gratia; ergo aliquam semper habeant necesse est, per quam possint converti.

413. Ad 2. *Neg.* Ad primam autem prob. seu ad textum Joan. XII. *D.* Non poterant credere impossibilitate consequenti ac voluntaria, *C.* antecedenti ac necessaria *N.*

(1) *In Isaï.* lib. II, in v. 5 et 6 capitis v, edit. Vall.

(2) Ὅτι ἀνήσω τὸν ἀμπελῶνά μου, καὶ οὐ μὴ τμηθῇ, οὐδ' οὐ μὴ σκαφῇ. *Comm. in Is.* lib. I, Orat. III, pag. 84 ed. cit.

(3) *Expos. in Isaiam*, cap. v, opp. edit. cit. Rom. 1570, t. XIII, fol. 8 a tergo.

osite idem s. Augustinus in haec verba: *Non po-nt*, inquit, *credere, quia hoc Isaïas propheta dixit; hoc autem Propheta praedixit, quia Deus futurum esse praescivit; quare autem non pote-t, si a me quaeratur, cito respondeo, quia no-nt; malam quippe eorum voluntatem praevidit s, et per prophetam praenunciavit* (1).

14. Ad alteram autem probat. deductam ex Eccle-s *D.* Quem Deus despexerit despectione perfecta et luta, eademque despectione manente, *C.* imperfecta *list.* difficilius prae ceteris corrigi potest, *C.* nullo o *N.* Eodem enim sensu id affirmavit Ecclesiastes, ixerat superius, cap. I. 15: *Perversi difficile cor-ntur.*

15. Isaïas vero de punitione temporali judaicae rei-icae loquitur, *C.* de spirituali derelictione *N.* prout extus ostendit, in quo praedicitur Judaeae vastatio itura captivitas. Quod si patres etiam sensu spirituali ystico citata verba intellexerunt, exponi debent de lictione imperfecta; loquuntur enim de gratia con-onis, nempe efficaci, aut de gratia proxime suffi-i, qua interdum peccatores destitui possunt, quod s fatemur; non autem de privatione orationis, qua as gratias obtinere valeant (2).

Tract. LIII *in Joan. n*: 6. s. Doctoris melius cognoscitur o contextu; numero siquidem a dixerat: *Fecerunt ergo pec-s Judaei, quod eos non com-facere, cui peccatum non pla-sed facturos esse praedixit, nihil latet. Et ideo, si non s, sed bonum facere voluis-non prohiberentur*: Deinde n. 5. : *Si non potuerunt credere, peccatum est hominis non fa-s, quod non potest facere? em non credendo peccaverunt unt ergo credere, et non fe-cerunt.* Demum solvit quaestionem, n. 6, verbis a nobis relatis.

(2) Cfr. Sanctius in h. l. n. 23 et 24. Quod suadet integrum istius capitis argumentum et nexus. Primum enim Israëliticus populus sistitur sub imagine vineae a vinitore in fertili solo plantatae et cultae, providaque et liberali cura educatae, sed in edendis fructibus Domini sui expectationem deludentis, eamque ob causam omni influxu coelesti et cura atque custodia vinitoris privandae ac penitus diruendae (a v. 1 ad 6.) Deinde Propheta, v. 7. hu-

416. Inst. Frustra saltem obdurati ad Deum oratione confugiunt, a quo exaudiendi non sunt, ut videre est in Antiocho, de quo II. Machab. IX. 13. dicitur: *Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus*. Ergo.

417. Resp. *D. A.* Si, non ut par est, confugiant, *C.* si debita ratione *N.* Ad exemplum porro Antiochi reponimus, ipsum oravisse quidem ad impetrandam salutem corporis, non autem animae. Extra rem propterea tum istud tum similia ejusmodi exempla proferuntur.

418. II. Obj. 1. S. Augustinus, *Lib. V. cont. Julianum: Caecitas cordis*, inquit, *quam solum removet illuminator Deus, et peccatum est, quo in Deum non creditur, et poena peccati, qua cor superbum digna animadversione punitur, et causa peccati, cum mali aliquid caeci cordis errore committitur* (1). 2. Et, *Exposit. in Ps. CLXVII: Ecce* (Deus) *deserit peccatorem, ecce non vocat, ecce non aperit sensum, ecce non infundit gratiam* (2). 3. Denique lib. *De nat. et grat.* ait: *Nec cogitat praevaricatorem legis, quam digne lux deserat veritatis, qua desertus utique fit caecus, et plus necesse est ut offendat, et cadendo vexetur, vexatusque non surgat* (3). 4. Et alibi passim inculcat: *Desertum omni lumine veritatis velle non posse* (4); 5. tum: *Cogimur fateri, aliis quibusdam peccatis ita eos excaecari meruisse, qua tamen excaecatione non potuerunt credere* (5). Exploratum est igitur ex toto Augu-

jus parabolae significationem exponit. Tum singula populi scelera perstringit, nempe avaritiam et rapacitatem (a v. 8 ad 10), intemperantiam, luxuriam, temeritatem et inconsiderationem (a v. 11 ad 14), ratiocinia improba, quae suadent peccandi licentiam (v. 18 et 19), eversionem omnium veri et justi legum, etc. Denique horum scelerum et criminum poenas denunciat (a v. 24 ad finem), nempe direptionem Judaeae a longinquis populis. Cfr. etiam Rosenmüller in hoc caput.

(1) Cap. 3, n. 8.

(2) N. 26.

(3) Cap. 22.

(4) Lib. *De perfect. just.* c. 19, num. 41.

(5) Lib. *Septemdecim Quaest. in Matth.* quaest. XIV, n. 3.

stini systemate, omni prorsus gratia induratos peccatores destitui et omni lumine, in eoque statu constitutos surgere non posse, sed necessario in graviora impingere.

419. Resp. *Neg. cons.* Sed potius nihil magis inde exploratum esse colligitur; quam abusum perpetuum doctrinae s. Augustini ex parte adversariorum, quos impugnamus, quique non verentur contra apertam ejus mentem ejusmodi urgere testimonia.

420. Quandoquidem in istis textibus s. Augustinus vel loquitur hypothetice, ostendendo quid foret de homine omni prorsus gratia destituto, caeco et obdurato, ut evincat ejusdem gratiae necessitatem adversus pelagianos; vel agit de eo, quod contingit illi, qui destitutus est gratia efficaci aut proxime sufficienti in poenam superbiae ac jactantiae. Ast nunquam asserit, dari hominem omni prorsus gratia a Deo privatum, imo contrarium semper docuit.

421. Igitur ad 1. *D.* Si daretur ejusmodi caecitas, illa sequerentur quae enumerat s. Doctor, *C.* reipsa datur ex mente s. Augustini *N.* Disputans enim adversus Julianum pelagianum, qui gratiae necessitatem negabat, s. Augustinus patefacit, quid esset homo sine gratia, aut illam respuens, ut patet ex verbis illis: *Caecitas cordis, quam solum removet illuminator Deus.* Nusquam vero asserit, Deum illam caecitatem non removere; quod tamen deberent ostendere adversarii, ut aliquid proficerent.

422. Ad 2. *D.* Explicans effectus desertionis, si daretur, *C.* quae tamen revera detur *N.* Imo prosequitur s. Augustinus, ibid: *Quis seipsum liberabit, si ille deseruerit? et quis liberat? Gratia Dei per Jesum Christum Dominum Nostrum.* Deinde hujus gratiae effectus commendans erga vel durissimos peccatores, subdit, quod, etsi *congelaverint et crystallum facti fuerint, non erunt duri misericordiae Dei, emittet verbum suum*

et tabefaciet ea, etc. (1); et addit: *Duri sunt enim per superbiam*, quae scilicet contemnit omnem gratiam.

423. Ad 3. *D.* Qui superbia intumescens gratiam respuit aut ei resistit, *C.* qui gratiae, quam ei Deus largitur, obsequitur *N.* Responsio patet ex dictis et ex contextu. Subdit enim s. Doctor. cap. seq.: *Deserti luce justitiae et per hoc contenebrati, quid pariant aliud quam haec omnia, quae commemoravi opera tenebrarum, donec dicatur eis, si dicto obaudiant: Surge, qui dormis*, etc. (2).

424. Ad 4. *N.* Sed solum dicit, eum, qui desertus esset omni lumine veritatis, praecepta servare non posse; quod quidem verissimum est, ast longe alienum ab adversariorum assertione, qui ea objiciunt tanquam absolute dicta ab Augustino.

425. Ad 5. *D.* Non potuerunt impotentia culpabili et voluntaria, *C.* absoluta *N.* Adjicit enim s. Pater post adducta verba, istos sic fuisse excaecatos, ut tamen illa excaecatio eis *ad humilem confessionem, et sollicitam inquisitionem, et obedientem conversionem, et ferventem dilectionem valeret* (3).

426. III. Obj. 1. Si obdurati acciperent gratias sufficientes ad salutem, nullum jam intercederet discrimen inter ipsos et peccatores reliquos, quod tamen admitti nequit. 2. Deinde quis nesciat determinatum esse peccatorum numerum, ultra quem Deus nullum aliud dimittere decrevit, juxta illud Amos, I, 3 et seqq.: *Super tribus sceleribus Damasci, et super quatuor non convertam eum?* 3. Hinc fit, ut obdurati et obcaecati

(1) Loc. cit.

(2) Cap. 23, n. 25.

(3) Cfr. ibid s. Doctor. Vid. Tricassin. op. cit. *De necessaria ad salutem gratia*, sect. IV, § 1 et seqq. ubi perquam luculenter patefacit malam adversariorum fidem in his testimoniis aliisque similibus afferendis. Cfr. etiam Dechamps, *Haeres. Jansen.* lib. III, disp. XV et seq. Mirum propterea est, nonnullos theologos ausos esse haec ipsa s. Augustini testimonia proferre, quae Calvinus et Jansenius urgent, ut evincant Deum excaecatis et obduratis nullam gratiam tribuere.

interdum repentina morte abripiantur, aut in subitam incidant amentiam post peccatum admissum. His profecto nulla suppetit gratia ad salutem. 4. Accedit doctrinam ejusmodi theologorum, qui liberaliter ac indiscriminatim omnibus gratias diffundunt, perniciosam in praxi esse etenim hac doctrina semel constituta, virtus non amplius esset regula constans ac norma totius vitae, sed potius ei substitueretur ratio componendi pessimam vitam cum optima morte (1). Ergo.

427. Resp. ad 1. *N*. Nam peccatores reliqui uberiores et frequentiores gratias consequuntur prae obduratis et obcaecatis.

428. Ad 2. *D*. Determinatus est peccatorum numerus quoad eos, qui post patratum aliquod peccatum aut moriuntur aut in amentiam perpetuam incidunt, *C*. quoad eos, qui in vivis supersunt et mentis compotes in ordine ad gratias efficaces, *Tr*. in ordine ad gratias proxime aut remote sufficientes, quibus semper resipiscere valeant *N*. Eo ipso enim quod peccatores semper teneantur praecepto conversionis et spei, nunquam omni gratia, quamdiu vivunt, privantur juxta illa quae dicta sunt. Testimonium vero Amos est tantum de poena temporali nec proinde ad rem praesentem facit (2).

(1) Ita Sismondi, *Hist. des Repub. Ital.* tom. XVI, pag. 415 et 416; ubi scribit: « La vertu, au lieu d'être la tâche constante de toute la vie, ne fut plus qu'un compte à régler à l'article de la mort. Il n'y eut plus aucun pécheur si aveuglé par ses passions qu'il ne projetât de donner, avant de mourir, quelques jours au soin de son salut; et dans cette confiance il abandonnait la bride à ses penchants déréglés. Les casuistes avaient dépassé leur but en nourrissant une telle confiance; ce fut en vain qu'ils prêchèrent alors contre le retard de la conversion; ils étaient eux-mêmes les créateurs de ce déréglement d'esprit, inconnu aux anciens moralistes; l'habitude était prise de ne considérer que la mort du pécheur, et non sa vie, et elle devint universelle ». Magis mirari subest, hunc auctorem potuisse exprobrare catholicis morum corruptionem provenientem ex principio de possibilitate conversionis, qui sectam profitetur, in qua praedicatur inutilitas bonorum operum ad salutem, quique praeterea idololatriae apologiam texuit.

(2) Cfr. Sanctius in hunc loc. qui in primis adnotat, ibi ternarium numerum pro indefinita multitudine scelerum a Propheta usurpari; deinde

429. Ad 3. *D.* Qui tamen usque ad id temporis gratias necessarias ad salutem obtinuerint, *C.* secus *N.* Justo proinde Dei judicio plectuntur post tot gratiarum abusum. Addo ejusmodi difficultatem perinde ac praececedentem aeque premere eos, qui saltem peccatoribus communibus gratias dari contendunt.

430. Ad 4. *N.* Imo opposita doctrina, quae omnem spem adimit conversionis in extrema vitae periodo constitutis, viam facilem aperit ad quaevis scelera; cum nullo froeno coerceantur illi, quorum animos haec sententia imbuerit. Quo enim se vertent, quorum desperata salus declaratur? Qui autem abutuntur catholica doctrina, quae docet spem semper superesse salutis, sibi ipsis perniciem consciscunt. Spes enim eo difficilior evadit, quo major praecessit gratiarum abusus. Committunt ipsi negotium omnium maximum incerto eventui, cujus omnia adjuncta prorsus ignorant. Itaque deterrendi sunt peccatores, quamdiu vivunt; sed non deneganda ipsis consolationis ac spei jucunditas est, dum in extremis versantur, cum scilicet nullum aliud remedium praeteritis malis amplius suppetit, nullusque illinc datur regressus (1).

illam conversionem longe verisimilius vim habere sensus negativi, ita ut haec sententia ex Dei nomine exurgat: Si populus illam solum communem peccatorum multitudinem admisisset, non converterem illum, seu ei non parcerem ac punirem, nunc multo minus parcam, postquam quarto peccato seu novo scelerum genere cumulum ceteris peccatis addidit? Demum ostendit agi de supplicio temporali, quod vv. seqq. Propheta designat; siquidem nihil aliud praeter bellum, fugam et incendium comminatur, quae omnia longe absunt a spirituali supplicio.

(1) Praestat huc quoque afferre, quae in hanc rem scribit cit. Manzoni: « Ma se la chiesa, *ait ipse*, ha tanto poca fiducia nelle conversioni della morte, perchè si mostra così sollecita nell' assistere il peccatore moribondo? Appunto perchè la sua fiducia è poca, ella riunisce tutti i suoi sforzi; appunto perchè l'impresa è difficile, ella impiega tutta la carità del suo cuore e delle sue parole. Un filo di speranza di salvare un suo figlio basta alla Chiesa per non abbandonarlo: ma con questo insegna ella forse agli uomini a ridursi ad un filo di speranza? Quegli uomini benemeriti che amministrano i soccorsi a colui che è tratto da un fiume con poca o

PROPOSITIO IV.

Infidelibus omnibus, etiam negativis, datur pro loco ac tempore gratia sufficiens ad salutem

431. Infideles *negativi* illi nuncupantur, qui nihil unquam de fide audierunt. *Positivi*, qui cum fidei notitiam habuerint eam amplecti noluerunt, aut eam respuerunt. De istis nulla quaestio esse potest. De primis proinde fere totalis est. Omni penitus gratia sive proxime sive re-

nessuna apparenza di vita, ponno forse essere tacciati di incoraggiar gli uomini ad affogarsi?

Si osservi a questo proposito che la Chiesa sembra avere due linguaggi su questa materia; essa cerca d'ispirare terrore ai peccatori che nel vigore della salute veggono e si promettono confusamente nell'avvenire il tempo di peccare e di convertirsi; e cerca d'ispirare fiducia ai moribondi. Nel che non v'è contradizione ma prudenza e verità. I peccatori nell'uno e nell'altro stato non sono disposti che a guardare fissamente una parte della questione; la Chiesa fa loro presente la parte che essi dimenticano.

I primi sono pieni dell'idea della possibilità, ed è utile rappresentar loro la difficoltà; gli altri sono portati a veder questa sola così vivamente, che per essi uno dei più grandi ostacoli al convertirsi è appunto il diffidare della misericordia di Dio».

Respondens demum expostulationi, quam Sismondi proponit his verbis: « Aucun incendiaire (en Italie), aucun brigand, aucun empoisonneur ne monte sur l'échafaud sans avoir fait, avec une componction profonde, une bonne confession, une bonne communion, sans faire ensuite une bonne mort; son confesseur déclare sa ferme confiance que l'âme du pénitent a déjà pris son chemin vers le ciel», etc... haec subdit: « Essa (la Chiesa) accoglie, è vero, il reo cacciato dalla società e dalla vita, il suo ministro si pone fra il giudice ed il carnefice, sì, fra il giudice ed il carnefice perchè ogni posto dove si possa santificare un'anima e consolarla, dove vi sia una ripugnanza da sormontare, una serie di sentimenti penosi che non termini ad una ricompensa temporale, ivi è per un ministro della Chiesa il posto d'onore;... Chi può dire quale sia l'angoscia d'un uomo che ha il patibolo dinanzi agli occhi, e rifuggendosi alla sua coscienza vi trova la memoria del delitto? Di colui che aspetta la morte non per una causa santa, ma per le sue passioni? E la Chiesa trascurerebbe di render utile un tanto dolore all'infelice, che è costretto a gustarlo! E vi sarebbe un caso in cui essa non avesse misericordia da promettere! In cui essa pure abbandonasse un uomo! Essa gli apre le braccia, non dimentica che il Sangue di Gesù Cristo è stato versato anche per lui, e si adopera perchè non sia stato per lui versato invano. Ma la certezza non la dà, nè a lui nè agli altri, e chi la piglia, va direttamente contro il suo insegnamento».

mote sufficienti ad salutem eos destitutos esse, contendunt non solum jansenistae omnes, sed nonnulli etiam theologi catholici, adversus quos enunciatam propositionem tanquam *certam* pariter propugnamus.

432. Sane ab Alexandro VIII proscripta est haec propositio, quae est num. IV: *Pagani, Iudaei, haeretici aliique hujus generis nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum, adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem, sine omni gratia sufficienti* (1). Proscriptae pariter sunt a Clemente XI sequentes Quesnelli propositiones, nempe XXVI: *Nullae dantur gratiae nisi per fidem*; XXVII: *Fides est prima gratia et fons omnium aliarum;* XIX: *Extra Ecclesiam nulla conceditur gratia.* Doctrina igitur catholica docet, paganis, judaeis, etc. dari gratiam sufficientem, dari gratias ante fidem, ideoque et iis, qui sive ejus notitiam habuerint sive non. Quod argumentum eo magis urget, quod damnatae fuerint hae propositiones Quesnelli in sensu auctoris (2).

433. Inniti autem hanc doctrinam Scripturarum auctoritati, patet ex testimonio Apostoli, I. Timoth. II. 1 et seqq. qui vult a fidelibus orationes fieri *pro omnibus hominibus . . . Hoc enim bonum est*, ait, *et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri*, ET AD AGNITIONEM VERITATIS VENIRE. *Unus enim Deus, et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus.* Jam vero, nisi Deus gratias saltem sufficientes ad salutem tribueret infidelibus, dici non posset eum habere sinceram voluntatem ipsos salvandi, aut Christum pro iis mortuum esse; nam ut, optime loquens de hac

(1) Cfr. Viva, op. cit. in Prop. IV et V damnatas ab Alex. VIII, n. 5.

(2) Cfr. Fontaine in *Constitut.* UNIGENITUS *theologice propugnata* ad has propositiones, quarum verum sensum prius aperit, quod nempe actus fidei theologicae sit prima gratia; deinde late tum ex Scriptura, tum ex patribus, conciliis ac theologis confutat.

Dei voluntate, Angelicus Doctor ait: *Hujus voluntatis effectus est ipse ordo naturae in finem salutis, et praemoventia in finem, omnibus communiter proposita tam naturalia quam gratuita* (1).

434. Rursum Joan. I. de Verbo divino dicitur: *Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quae quidem verba expendens s. Joan. Chrysostomus, quaerit: *Si illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, quonam pacto homines sine lumine permanent?* Respondet autem: *Quantum in ipso est. Si qui autem sponte sua mentis oculos claudentes, hujus lucis radios percipere nolint, non ex natura lucis evenit, quod in tenebris maneant, sed ex nequitia eorum, qui sponte se hoc privant munere. Gratia quippe in omnes effusa est... Qui vero nolunt hoc frui dono, hanc sibi ipsis caecitatem imputent oportet* (2). Eidem reliqui patres Graeci omnino consentiunt.

435. Graecis patribus Latini item consonant. S. Ambrosius, *In Psalm. CXVIII: Mysticus sol ille justitiae*, inquit, *omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est et omnibus resurrexit... Si quis autem non credit in Christum generali beneficio ipse se fraudat* (3). S. Augustinus, *In Ps. XVIII: Et non est, qui se abscondat a calore ejus. Cum autem Verbum*, inquit, *etiam caro factum est et habitavit in nobis... non permisit* ULLUM MORTALIUM *excusare se de umbra mortis; et ipsam enim penetravit Verbi calor* (4). Antiquus Auctor librorum *De vocatione gen-*

(1) *In I Sent.* dist. XLVI, quaest. I, art. I.

(2) Τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον. Εἰ δέ τινες ἑκόντες τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς μύσαντες, μὴ βούλοιντο παραδέξασθαι τοῦ φωτὸς τούτου τὰς ἀκτῖνας, οὐ παρὰ τὴν τοῦ φωτὸς φύσιν ἡ σκότωσις ἐκείνοις, ἀλλὰ παρὰ τὴν κακουργίαν τῶν ἑκοντὶ ἀποστερούντων ἑαυτοὺς τῆς δωρεᾶς· Ἡ μὲν γὰρ χάρις εἰς πάντας ἐκκέχυται... Οἱ δὲ οὐκ ἐθέλοντες ἀπολαῦσαι τῆς δωρεᾶς ταύτης, ἑαυτοῖς δίκαιοι ταύτην ἂν εἶεν λογίσασθαι τὴν πήρωσιν. *Hom.* VIII, al. VII, *In Joan.* tom. VIII. op. p. 48.

(3) *Serm.* VIII, n. 57, edit. Maur.

(4) *Enarr. I*, n. 7.

tium, lib. II. cap. XXVI, inter cetera scribit: *Opitulatio* (divina) *per innumeros modos, sive occultos, sive manifestos, omnibus adhibetur; et quod a multis refutatur, ipsorum est nequitiae; quod autem a multis suscipitur, et gratiae est divinae et voluntatis humanae.* Et cap. XXXI. concludit: *Elaboratum est, quantum Dominus adjuvit, ut non solum in novissimis diebus, sed etiam in cunctis retro seculis probaretur, gratiam Dei omnibus hominibus adfuisse, providentia quidem pari et bonitate generali, sed multimodo opere diversaque mensura, quoniam sive occulte, sive manifeste, ipse est (ut Apostolus ait) Salvator omnium hominum; maxime fidelium* (1).

436. Constat igitur tum ex Scriptura tum ex patrum Graecorum et Latinorum unanimi consensu, qui innititur et voluntati Dei sincerae salvandi omnes homines et Christi morti pro omnibus, nemini prorsus a Deo negari auxilia necessaria, quibus ad salutem pervenire quilibet possit; ideoque et infidelibus tum positivis tum negativis gratias sufficientes a Deo concedi.

437. Ne tamen videamur ludere in ambiguo, ad praecavendas difficultates animadvertendum est, si proprie sit sermo de infidelibus negativis, non eo sensu a nobis affirmari ipsis gratias sufficientes praesto esse, quasi illae supernaturales sint tum ratione substantiae tum ratione finis. Exploratum enim est, ut superius adnotavimus, nullas dari gratias supernaturales proprie dictas, seu etiam *ratione finis* ante vocationem ad fidem, undecumque haec ad fidem vocatio proveniat, sive ex medio externo praedicationis, sive ex medio interno illustrationis supernaturalis. Quare gratiae de quibus agimus, et quas ostendimus dari infidelibus, sunt gratiae medicinales, quibus adjuti infideles possunt adimplere legem

(1) Inter opp. s. Leonis, edit. Baller. tom. II.

ıralem ac vincere difficultates, quae ejusdem observan-adversantur; opera autem horum adjumentorum ope a intra ordinem moralis honestatis continentur. His m gratiis si infideles obsequantur, majora eis sub-ı adjiciuntur, donec Deus ex gratuita sua misericor-vocet eos ad finem supernaturalem per initium fidei per homines ad hoc missos, sive per Angelum, interius per se, sive quavis alia ratione, prout ei ım visum fuerit. Quo spectant verba, quae superius limus ex s. Thoma, *Quaest. XIV. De verit.* art. ad 1: *Si aliquis taliter nutritus*, etc. (1). Atque rectius intelligitur verus sensus effati theologici, de superius egimus: *Facienti, quod in se est, Deus denegat gratiam.*

Eadem habet, *Contra Gent.* 1, cap. 159, ubi scribit: « Li-iiquis per motum liberi arbitrii ım gratiam nec promereri nec rere possit, potest tamen se impedire ne eam recipiat... hoc sit in potestate liberi ar-, impedire divinae gratiae re-nem, vel non impedire, non ·ito in culpam imputatur ei, apedimentum praestat gratiae ioni ». Jam vero qua ratione homo nisi gratia medicinali ıs haec impedimenta tollere? a habet, *In* II *Sent.*, dist. , art. 4; neque unquam con-m docuit, ut nonnulli autu-, eo quod 1, 2, q. 109, a 6, ejusmodi effatum theologicum at, de faciente quod in se est ribus gratiae: « Et ideo cum r, *inquit*, homo facere quod est, dicitur, hoc est in po-hominis secundum quod est a Deo »; ibi enim loquitur ıtor de praeparatione ad gra-sanctificantem seu ad justifica-ı. En statum quaestionis, quem eclarat in corpore articuli: lex est, *inquit*, praeparatio atis humanae ab bonum. Una quidem ad bene operandum et ad Deo fruendum; et tamen praeparatio voluntatis non potest fieri sine habituali gratiae dono, quod sit principium operis meritorii; alio modo potest intelligi praeparatio voluntatis humanae ad consequendum ipsum gratiae habitualis donum; ad hoc autem, quod praeparet se homo ad susceptionem hujus doni, non oportet praesupponere aliquid aliud donum habituale in anima, quia sic procederetur in infinitum; sed oportet praesupponi aliquod auxilium gratuitum Dei interius animam moventis, sive inspirantis bonum propositum. His enim duobus modis indigemus auxilio Dei ». Haec interpretatio communis fere est pluribus antiquis scholasticis illius aetatis. Cfr. apud Du Plessis d'Argentré, op. cit. *De multiplici genere divinae gratiae*, etc. Imo addo hoc effatum, quod vix in terminis non habetur apud Isidorum Pelus. lib. v, ep., 459, scholasticos juxta sensum a nobis expositum hausisse ex antiquis patribus, ut ostendit Cl. Isaacus Habert, op. cit. *Theol. Graec. Patrum*, lib. 1, cap. xxiv, §§. praesertim 3 et 4.

DIFFICULTATES

438. I. Obj. 1. Apostolus, Act. XIV. 15: *Deus*, inquit, *in praeteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas;* et XVII. 30: *Tempora hujus ignorantiae despiciens Deus.* Gentes igitur omni penitus gratia caruerunt. 2. Quaenam enim fuerit istarum gentium conditio, declarat idem Apostolus, ad Ephesios (II, 12) scribens: *Eratis illo in tempore sine Christo... promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo.* 3. Tantum vero abest ut Deus velit omnes gentes ad fidem vocare, ut Paulus et Barnabas, prout legitur Act. XVI. 6. vetiti fuerint *a Spiritu Sancto loqui verbum Dei in Asia.* Ergo.

439. Resp. ad 1. *D.* Dimisit Deus gentes ingredi vias suas, ac illa ignorantiae tempora despexit, non eis tribuendo immediate gratiam fidei, prout tribuerat Judaeis, *C.* omnem absolute gratiam denegando, qua potuissent ad fidem ac salutem pervenire *N.* In utroque enim loco testatur Apostolus, non sine testimonio Deum se reliquisse, quo gentes potuissent ipsum quaerere et invenire; quod sine gratia saltem sufficienti fieri nequit.

440. Ad 2. *D.* Respectu Judaeorum, in quorum comparatione Apostolus Ephesios olim gentiles alloquitur, *C.* in se et absolute *N.* ut patet ex contextu; dicit enim eos alienatos fuisse a conversatione Israël et hospites testamentorum.

441. Ad 3. *D.* Id est dilata est in aliud tempus praedicatio Evangelii in Asia, *C.* negata est in perpetuum *N.* Non multo enim post iidem apostoli Evangelium ibidem annunciarunt, ut referunt ipsa Acta Apostolica. Interim non omni gratia destituti Asiatici fuerunt, ut ex dictis colligitur.

442. II. Obj. Fides ex concilio Trid. sess. VI. cap.

VIII. *est initium et radix omnis justificationis.* Fides igitur in Christum est prima gratia ; quod plane cohaeret cum doctrina s. Augustini, qui lib. *De praedest. SS.* cap. VII. loquens de fide, 2. ait : *Ipsa prima datur, ex qua impetrentur cetera, quae proprie opera nuncupantur, in quibus juste vivitur ;* et lib. *De grat. et lib. arb.* cap. XIII : *Gratia*, inquit, *per fidem Jesu Christi eorum tandummodo est, quorum est ipsa fides ;* et *Tract. III. in Ioan.* n. 8. sciscitatur : *Quam gratiam primo accepimus ? Fidem,* respondet, *quia,* ut ibidem subdit num. 9. *ipsa fides gratia est ;* quam doctrinam iterum inculcans s. Doctor in lib. *De gestis Pelagii*, cap. XIV. n. 34 : *ipsa* (fides), scribit, *initium est unde bona opera incipiunt.* Constat proinde fidem omnium gratiarum primam omnino esse ; cum vero eadem fide careant infideles negativi, plane consequitur nullam ipsis gratiam tribui.

443. Resp. ad 1. *D.* Fides est prima gratia proxime influens in dispositiones ad justificationem, *C.* est prima gratia, quae infidelibus conferatur *N.* Multi enim vocantur ad fidem per gratias remote sufficientes quibus si bene utantur, Deus gratuito et ex sua liberalitate, ut diximus, eis tribuit fidei donum, ut ex facto Cornelii patet, aliisque passim.

444. Ad 2. *D.* Est prima gratia Salvatoris, proxime disponens ad justificationem, *C.* simpliciter et absolute, *N.* ut contextus ipse ostendit, disserit enim s. Doctor de operibus salutaribus, ad quae requiritur gratia supernaturalis ac proprie dicta. Atque ita responsio extenditur ad reliquos textus, qui eundem sensum prae se ferunt ; nec aliud evincunt, nisi vocationem ad fidem esse primam gratiam supernaturalem proprie dictam, quae proxime disponit ad justificationem per opera salutaria.

445. III. Obj. Si gratiae saltem remote sufficientes ad

salutem darentur infidelibus omnibus etiam negativis, quibus ipsi instructi per mandatorum observantiam possent pervenire ad fidem, plura consequerentur absurda non minus a s. Augustini quam a totius ecclesiae doctrina prorsus aliena. Ac 1. sequeretur opera naturaliter honesta homines disponere ad fidem; 2. vocationem ad fidem non amplius esse gratuitam, sed dari juxta merita naturalia; 3. gratiam esse omnibus communem; 4. qui sunt totidem errores pelagianorum et semipelagianorum; atque ut postremo huic errori insistamus, 5. praeterquam quod gratia communis omnibus non esset amplius gratia, et 6. quemadmodum loquitur s. Thomas: *Si* (gratia) *omnibus datur, non videtur aliud esse quam aliquod naturale donum; nam in nullo inveniuntur omnes homines convenire nisi in aliquo naturali* (1), 7. s. Augustinus expresse pronunciat de gratia: *Scimus non omnibus hominibus dari* (2); et s. Prosper fidenter lacessit semipelagianos in *Carmine de ingratis*, cap. XI. v. 273. et seqq.

. . . . *Dic, unde probes, quod gratia Christi*
Nullum omnino hominem de cunctis, qui generantur,
Praetereat, cui non regnum vitamque beatam
Impertire velit (3)?

Ergo.

446. Resp. *Neg. ant.* Ad primam prob. *D.* Sequeretur ejusmodi opera disponere homines ad fidem negative, *C.* positive *N.* ut patet ex iis, quae disseruimus agentes de gratiae necessitate et gratuitate; fidelis enim mandatorum observantia, quae per auxilium divinae gratiae obtinetur, removet tantum obstacula ad ulteriora et uberiora auxilia excipienda (4), ac minus indignos homines efficit divina et gratuita vocatione. Si sermo vero sit de iis,

(1) *Quaest.* XXIV *de verit.* a 15.
(2) *Epist.* CCXVII *ad Vital.* n. 16.
(3) Opp s. Prosperi, edit. D. Joan. Salinas, Romae 1732.
(4) S. Thom. vocat *Removens prohibens*.

qui in Deum creatorem et remuneratorem credunt, dici possent hi non omni penitus fide destitui supernaturali, quamvis ea sit adhuc imperfecta, et quodammodo inchoata per supernaturale aliquod lumen ipsis a Deo inditum, cujusmodi fuit in Cornelio, de quo scribit s. Augustinus: *Non sine aliqua fide donabat et orabat* (1); et qua per gradus usque ad perfectam perveniri potest mediante cooperatione ad ulteriores gratias. *Fiunt ergo*, inquit idem s. Doctor, *inchoationes quaedam conceptionibus similes; non tamen solum concipi, sed etiam nasci opus est, ut ad vitam perveniatur aeternam* (2).

447. Ad 2. *N.* juxta modo dicta; his enim dispositionibus non obstantibus, posset Deus vocationis gratiam non concedere.

448. Ad 3. *D.* Qualem adstruimus, *C.* gratiam supernaturalem proprie dictam tum ratione sui, tum ratione finis, nempe fidei, *N.* *Non enim omnium est fides*, inquit Apostolus, II. Thess. III. 2.

449. Ad 4. *N.* Siquidem error pelagianroum in eo erat, quod inficiarentur gratiae necessitatem, cum sine illa, ex istorum systemate, homines propriis viribus possint totam legem servare, tum gratiam promereri. Error vero semipelagianorum versabatur pariter circa gratuitatem gratiae; cui aliud adnectebant veluti corollarium, gratiam nempe aequali ratione omnibus propositam esse, neque expectare ad sese communicandam nisi praevium liberae voluntatis motum, ut suo loco exposuimus. Nihil porro commune habet cum his erroribus doctrina catholica, quae tradit ex sola Dei liberalitate dari hominibus infidelibus gratias sufficientes, quibus sanetur infirmitas per peccatum originale contracta ad legem servandam.

450. Ad 5. *N.* Ut enim aliquid gratia dicatur et sit,

(1) *De praedest. Sanct.* cap. 7.

(2) Lib. 1 *Ad Simplic.* quaest. II, num. 2. In hoc ipso numero scribit: «Incipit homo percipere gratiam, ex quo incipit Deo credere, vel interna, vel externa admonitione motus ad fidem».

satis est ut non sit debitum; jam vero Deus ex sola misericordia sua ac intuitu meritorum Christi gratiam confert. Sane creatio omnibus rebus existentibus communis est, num propterea non erit amplius gratuita? Nonne gratia omnibus Angelis communis fuit, fatentibus jansenianis, et communis fuisset omnibus hominibus, si Adam non peccasset?

451. Ad 6. *D.* Et loquitur s. Thomas de gratia sanctificante in praesenti statu, *C.* loquitur de gratia actuali *N.* Quid enim senserit de istius distributione, patet tum ex iis, quae paulo ante ex ipso retulimus, tum ex iis, quae lib. III. *Contra gentes*, cap. CLIX. scribit: *Deus quantum in se est, paratus est omnibus gratiam dare; vult enim omnes homines salvos fieri et ad cognitionem veritatis venire . . . sed illi soli gratia privantur, qui in se ipsis gratiae impedimentum praestant; sicut, sole mundum illuminante, in culpam imputatur ei, qui oculos claudit, si ex hoc aliquod malum sequatur, licet videre non possit, nisi lumine solis praeveniente.*

452. Ad 7. *D.* Et s. Augustinus, s. Prosper aliique, quorum similia testimonia adduci possent, negant gratiam fidei omnibus dari, praesertim in sensu semipelagianorum, adversus quos agebant, *C.* sensu catholico a nobis exposito, *N.* gratia actualis fidei perfectae et justificationis profecto non omnibus datur, et hoc sensu recte illi patres id inficiati sunt adversus semipelagianos, contendentes hanc pariter omnibus dari, praesertim si per conatus, per desiderium, per naturalem humanam voluntatem, aut merita naturalia sibi comparata propria virtute eam promeruerint. Mentem semipelagianorum exponit idem s. Prosper, *Carm.* cit. cap. I. v. 29. et seqq.

NULLUM *autem* EX CUNCTIS *exortem muneris hujus*
Judicio genitum esse Dei; sed QUEMQUE MERERI

LIBERTATE SUA, *ut capiat promissa vocantis,*
Quae sint aversis indebita, DEBITA RECTIS.

Nos vero adstruimus, nemini deesse gratiam sufficientem ad servanda divina mandata.

453. IV. Obj. 1. Si infidelibus tribuerentur gratiae sufficientes ad servandam legem naturalem, possent in illo statu diligere Deum super omnia; quod tamen dici nequit, alioquin possent justificari et salvari sine fide in Christum. 2. Praeterea, si infideles iisdem gratiis bene utentes possent ad fidem pervenire, nulla amplius in ipsis daretur ignorantia invincibilis et inculpabilis mysteriorum fidei; atqui haec propositio in Bajo damnata est. Veram porro fore hanc Baji propositionem in hypothesi quod omnibus darentur gratiae sufficientes, ita conficitur: Illud saltem indirecte vincibile et culpabile censendum est, quod est voluntarium in causa; atqui illa mysteriorum fidei ignorantia esset voluntaria in causa, ob voluntariam nempe legis naturalis transgressionem. 3. Quanquam ex facto ipso ejusmodi hypothesis destruitur; si enim gratia fidei iis concederetur, qui gratiis saltem remote sufficientibus bene obsequerentur, debuisset profecto dari Tyriis et Sidoniis, qui credituri fuissent in Christum, visis ejus miraculis, quae patravit apud Corozaitas et Bethzaiditas, quae tamen iis data non fuit. Patet proinde, nullam infidelibus gratiam conferri, quae non nisi noxia ipsis foret; imputarentur enim ad culpam propter hanc gratiam eorum transgressiones legis naturalis, quae sine illa, utpote involuntarie seu necessario factae, non imputarentur, saltem in doctrina catholicorum Ergo.

454. Resp. ad 1. *Neg. min.* nempe dici non posse cum hujusmodi gratiis infideles Deum diligere super omnia cum nihil obstet. Nec tamen inde inferri potest eos justificari; cum ejusmodi amor non esset nisi naturalis ordinis, sine fide autem, ac propterea sine actu superna-

turali nemo potest justificationem adipisci, cujus illa radix, initium et fundamentum est (1).

455. Ad 2. *Neg.* Ad prob. *Neg.* iterum. Ad hoc enim ut aliquid voluntarium in causa censeri debeat, duo requiruntur, tum nempe ut effectus ex ea necessario profluat, tum ut, saltem in confuso, ut ajunt, idem effectus secuturus praevideatur. Cum autem infideles nullam, ne levem quidem notitiam aut suspicionem habeant mysteriorum fidei, nulla ratione, dum naturalem legem transgrediuntur, illorum ignorantiam aut volunt aut intendunt. Falso praeterea, qui haec opponunt, pro certo sumunt, his operibus deberi gratiam fidei. Hoc porro sublato fundamento, corruit difficultas.

456. Ad 3. *N.* Ad prob. *D.* Tyriis et Sidoniis collata gratia fidei fuisset, si haec pro meritis vel ex praeviso bono ipsius usu conferretur, *C.* si gratuito ac independenter ab ejusmodi praevisione *N.* Deus enim dominus est donorum suorum, nec quidpiam alicui debet.

457. Ad 4. *N.* Ut ex dictis constat. Negamus praeterea, ejusmodi gratias, quae conferuntur infidelibus negativis ad mandatorum observantiam, ipsis noxias fore. Cum enim facultatem expeditam tribuant ad praecepta implenda, si infideles iis resistant vel non obsequantur, sibi debent imputare, si ea non impleant, maxime quod,

(1) Nonnulli theologi contendunt in infidelibus negativis ad hoc, ut actum supernaturalem cum gratia eliciant, sufficere fidem implicitam in Christum. Quo referunt verba Apostoli, Hebr. XI, 6: « Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit ». Hanc sententiam tenuerunt Scotus, Soto, Suarez aliique non pauci. Card. Gotti, *Theol. Scholastico-Dogmatica*, tom. X, seu I, in 2, 2. s. Thomae, *Tract. de fide*, quaest. II, dub. IV, § I, de hac sententia scribit: « Sententia negans, fidem explicitam Christi et Trinitatis esse ita necessariam, ut sine ea nemo justificari aut salvari queat, valde probabilis est. Eam enim videtur docere s. Thomas tum hac 2, 2, q. 10, a. 4, ad 3, tum p. 3, q. 69, a. 4, ad 2, ubi de Cornelio Centurione ait: Ante baptismum Cornelius et alii similes consequuntur gratiam et virtutes per Fidem Christi et desiderium baptismi implicite vel explicite ». Cardinalis tamen adhaeret sententiae affirmanti tanquam *probabiliori* et *tutiori*.

iis etiam gratiis absentibus, legis naturalis transgressiones ipsis imputari deberent ad culpam, cum physica saltem potentia polleant ad eam servandam; necessitas proinde, in qua versarentur sine gratia, non esset nisi moralis, minime vero absoluta.

PROPOSITIO V.

Deus, quantum ex se est, media sufficentia etiam infantibus decedentibus absque baptismo praeparavit, quibus ad salutem pervenire possent

458. Tota quaestio in eo versatur, utrum Deus, quantum ex se est, sufficienter providerit media salutis obtinendae infantibus, qui ex solo naturali rerum seu naturae cursu ex vita excidunt, quin ulla ratione potuerit ipsis baptismi remedium applicari. Alii negant, alii affirmant. Nos his subscribimus sequentibus rationum momentis ducti.

459. *Primo*, Deus sincere vult etiam istorum parvulorum salutem; ergo, quantum ex se est, debuit ipsis salutis media sufficienter providere, quibus ad eam pervenire possint.

460. *Secundo* Christus pro his quoque infantibus mortuus est, et sanguinem suum fudit ex vero ac sincero desiderio eos salvandi; ergo iis etiam media vere sufficientia, quibus aeternam vitam consequi possint, meritus est ac praeparavit.

461. Haec autem nonnullis exemplis confirmari ac declarari possunt. Eadem ratione ac censerentur vere ac sufficienter medicus vel dominus providisse saluti infirmi aut libertati captivi, qui remedium vel summam pecuniariam ad eos per famulum miserint, etsi hic famulus vel subita morte correptus vel alio modo detentus fuerit, vel ex propria oscitantia alio divertens pharmacum

aut pecuniam non attulerit ; sic Deus censendus est, quantum est ex se, sufficienter istorum infantium saluti prospexisse per baptismi sacramentum, licet administrari illud ipsis minime potuerit ex aliquo impedimento, vel a naturali naturae cursu exorto, vel ex negligentia aut culpa hominum.

DIFFICULTATES

462. Obj. 1. Deus sufficienter iis remedium salutare non providit, si *ipso nolente* nullo pacto remedium istud applicari potest; id porro saepe testatur s. Augustinus, qui praesertim in lib. *De dono persev.* cap. XII. et *Epist. CXCIV.* aperte docet, plerumque parvulo non conferri baptisma *Deo nolente*. 2. Loquens praeterea loc. cit. *De dono persev.* de infantibus, quorum aliqui baptizantur, alii vero baptizari non possunt: *Quare*, interrogat, *illos potius quam illos liberat?* Respondet autem: *O homo, quis es qui respondeas Deo? Inscrutabilia sunt judicia Dei.* Pro certo igitur sumit ex sola Dei voluntate fieri, ut alius baptizetur, alius vero baptizari nequiverit; non igitur ex naturae cursu aut alia causa id repeti debet. 3. Sane qui eum naturae ordinem instituit, in quo praevidit futurum, ut infans prius moriatur, quam ei baptisma administrari possit, non censetur istius saluti sufficienter prospexisse: *Insanum omnino et contra rationem est, dicere, voluntatem Dei ex Dei voluntate non fieri*, ut recte arguebat adversus semipelagianos s. Prosper (1). Ex Dei autem voluntate hic naturae ordo constitutus est, et cum tali praevisione 4. Accedit, quod omnis provisor teneatur malum avertere ab eo, cui providet, ut vere dici possit sufficienter ejus bono prospicere. Cum igitur Deus ab

(1) In *Resp. ad* VI *Object. Vincentian.* In App. ad tom. X. opp. s. Aug.

infantibus ejusmodi impedimentum non averterit, evidens est remedium salutare iis minime providisse. Ergo.

463. Resp. ad 1. *D.* Si administrari non possit baptisma Deo nolente *positive*, *C.* Deo nolente *negative* seu permissive, ut aiunt, *Subd.* Antecedenter ad praevisionem causarum impedientium, *C.* consequenter tantum *N.* Voluntas enim Dei antecedens salvandi homines semper conditionata est, dummodo nempe nihil obstet vel ex mala hominis voluntate, si sermo sit de adultis, vel ex generali naturae cursu, si sermo sit de infantibus. *Non est ex defectu divinae misericordiae*, inquit s. Thomas, *quod in maternis uteris existentibus remedium non exhibetur, sed quia non sunt capaces illius remedii . . . Quia non possunt subjici operationi ministrorum Ecclesiae* (1). Nec alio sensu intelligi debet s. Augustinus, qui pluries ostendit adversus Julianum, etiam pro his infantibus Christum mortuum esse (2).

464. Ad 2. *D.* Interrogat Augustinus quare unus infans prae altero in talibus adjunctis constituatur, ut baptizari possit, alter vero non possit, seu *comparative*, *C.* absolute *N.* Talem vero esse mentem s. Augustini, ostendunt quae ipsemet scribit, *Epist. CXCIV.* n. 32 et seqq. in qua quaerit: *Cur providentia Dei non consulit omnibus parvulis filiorum suorum, et nonnullis consulit filiis impiorum;* et exclamandum docet cum Apostolo. *O altitudo!* Quandoquidem ab inscrutabilibus Dei judiciis pendet, cur alter in ea rerum dispositione collocetur, in qua vivat et sanctum lavacrum percipiat alter vero non item.

(1) *In* IV *sent.* dist. VI, q. 1, a. 1, ad 1.

(2) Sic *Cont. Jul.* lib. VI, cap. IV. Cum Julianus negaret parvulos mortuos esse per peccatum, s. Augustinus ostendit illos reipsa per peccatum mortuos esse, *quia Christus mortuus est pro illis* perinde ac pro ceteris; ait enim: « Si abs te quaeram: si non sunt inter peccatores, quomodo pro eis (parvulis) mortuus est, qui pro peccatoribus mortuus est »? Eadem habet s. Doctor *Op. imperf.* lib. II, cap. 134, et alibi passim. Cf. Tricass.n. *De necessaria ad salutem gratia*, sect. V.

465. Ad 3. *D.* Si ille, qui talem naturae ordinem instituit, directe et in eum finem eum instituisset, ut non posset applicari remedium salutis ejusmodi infanti, *C.* si hunc finem non intendat *N.* Natura enim in praesenti casu est subjectum gratiae, cui scilicet gratia supervenit, quae proinde per accidens omnibus vicissitudinibus subjacet, cui subjacet ipsa natura, quam gratia, ut ita loquar, complet et informat. Cum propterea Deus prius sit auctor naturae quam gratiae (logice saltem, seu ratione et ordine), hinc voluit hanc naturae vicissitudines sequi, quas ut provisor universalis nullo modo impedire aut evertere tenetur, etsi aliquis per accidens pereat.

466. Constat itaque s. Prosperi effatum accipiendum esse, cum cetera paria sunt, minime vero cum agitur de collisione duorum ordinum, quorum alter ab altero pendet, eique subordinatus est, nec est nisi conditionatus.

467. Ad 4. *D.* Si sermo sit de provisore particulari, *C.* si de universali *N.* Etenim *provisor universalis*, ut bene animadvertit s. Thomas, *permittit aliquem defectum in aliquo particulari accidere, ne impediatur bonum totius. Unde corruptiones et defectus in rebus naturalibus dicuntur esse contra naturam particularem; sed tamen sunt de intentione naturae universalis*, *in quantum defectus unius cedit in bonum alterius*, *vel etiam totius universi* (1).

(1) Part. I, q. 22, a. 2, ad 2. Cfr. Suarez, *In* III *part. s. Thom.* tom. III, q. LXIX, art. VII, disp. XXVII, sect. III, circa finem. Cfr. praeterea quae de hoc ipso argumento scripsimus in Trat. *De Deo*, num. 544. et seqq.

TRACTATUS
DE GRATIA

PARS SECUNDA

DE GRATIA SANCTIFICANTE

CAPUT I.

PRÆNOTIONES

468. Gratia sanctificans, quae et habitualis nuncupari solet, vulgo definitur *supernaturale Dei donum permanenter inhaerens animae, quo homo immediate et formaliter sanctus redditur, justus, Deo gratus, filius Dei adoptivus, capax eliciendi opera meritoria vitae aeternae, ejusdemque haeres.*

469. Ex hac definitione totum catholicae doctrinae systema colligitur circa hujus gratiae naturam, ejusque effectus; ac 1. eam esse animae nostrae intrinsecam seu ei intime inhaerentem; 2. illam esse, quae animam a sordibus abluit, ac divino quodam decore fulgentem efficit; 3. inseparabilem propterea esse hanc sanctificantem gratiam a justificatione, quae ab illa pendet, cum uno eodemque actu peccator, justus sanctusque efficiatur; 4. eam donum Dei esse, ob quod homo actuali Dei auxilio praeventus, se quidem disponere, nunquam tamen illud proprie mereri potest, neque fide neque aliis operibus, cum a Deo gratis communicetur, praeviis tamen necessariis dispositionibus in iis, qui ad eas sunt idonei, ita ut in hoc dono recipiendo activus simul et passivus homo sit; 5. non ea tamen ratione inhaerentem esse ejusmodi gratiam homini, ut ipse eam amittere amplius non

possit; sed sicut libere per gratiam actualem se disposuit ad eam recipiendam, ita libere rursum eandem per peccatum amittere potest; 6. quod consequens est, cum nunquam sciat homo certitudine fidei, num omnes dispositiones attulerit, quae ad formalem sanctitatem seu justificationem adipiscendam praerequiruntur, patet neminem credere posse, multo minus debere, fide divina se gratiam justificantem esse consecutum; 7. pariter colligitur, quod si reipsa quispiam justificatus sit per ejusmodi donum ac sanctificatus, nihil in eo esse, quod Deo displiceat, cum peccatum, quod separat a Dei amicitia, sit prorsus ab eo depulsum, neque ei amplius noceat concupiscentia, quae justo relinquitur ad agonem, qui dum pro viribus ei resistit, meritorum fit ipsi uberrima seges, suppeditando jugem humilitatis ac vigilantiae materiem. 8. Demum infertur, opera meritoria esse fructum gratiae sanctificantis, quae per haec ipsa opera augeri potest; et, si quis in ea perseveret usque in finem, ipsum haeredem fieri vitae aeternae, cujus gloria major aut minor erit pro meritis, quae sibi comparaverit.

470. Talis est doctrina catholica circa gratiam sanctificantem, justificationem ac meritum, quam Tridentina synodus totidem canonibus definivit, quos inferius dabimus. Interea, ut pateat nexus hujus doctrinae cum reliquis veritatibus et cum toto systemate, animadvertendum est, catholicam hanc gratiae sanctificantis doctrinam profluere et necessario conjungi cum ecclesiae doctrina circa statum primi hominis ejusque lapsum.

471. Etenim, cum gratia originalis, prout toties inculcavimus, gratuitum donum fuerit, quo Deus in primo parente naturam humanam cumulavit, et quod ipsi addidit, spectari debet ea gratia velut *accidentalis* respectu ejusdem naturae. Hinc, tali gratia per peccatum amissa, humana natura expoliata pariter fuit omnibus donis gratuitis, quae gratiam seu justitiam originalem co-

mitabantur. Attamen haec ipsa natura, etiam post lapsum, ob amissionem hujus doni accidentalis, cujusmodi justitiam originalem esse diximus, nihil amisit de suis essentialibus. Cum igitur intelligendi ac libere eligendi facultates ad naturae humanae essentiam spectent, patet hasce facultates activitate ipsis propria pollere, quamvis attenuatae et infirmae evaserint post lapsum, relate ad integritatem primaevae conditionis a Deo elevatae ac tot donis auctae. Reparata propterea per Christum humana natura, atque in pristinam dignitatem restituta, per gratias medicinales valida efficitur ad vincendam concupiscentiam obluctantem atque ad praecepta servanda; per gratias praeterea supernaturales illuminatur intellectus et excitatur hominis voluntas ad detestanda peccata, atque ad se disponendum ad justificationem et gratiam sanctificantem adipiscendam. Posita autem ultima seu proxima dispositione, Deus gratiam sanctificantem in animam infundit, qua prorsus ab ea omne peccatum expellitur et destruitur, fitque propterea homo Deo gratus et amicus, ac jus acquirit ad aeternam beatitudinem ob adoptionem, quam recipit, in filium Dei. Exinde homo gratia adjutus elicit opera meritoria, aliaque praestat superius commemorata. Talis est nexus harum veritatum in doctrina catholica.

472. Longe diversum, imo vero contrarium est systema novatorum saec. XVI. Nam ipsi, uti saepius pariter exposuimus, ex falso principio, quod gratia sive justitia originalis fuerit pars *essentialis* humanae naturae, ex lapsu hominis paradisiaci intulerunt ipsam humanam naturam fuisse *essentialiter* ac *substantialiter* labefactatam atque corruptam. Peccatum originale in horum doctrina est *qualitas positiva*, imo *substantia* quaedam *mala*, quae homini lapso necessario inhaeret (1). Per hoc

(1) Lutherus in *Ps. L*: « Lutum illud, *inquit*, ex quo vasculum hoc fingi coepit, damnabile est . . . Foetus in utero, antequam nascimur et

influat in animam justi eamque fecundam efficiat (1)? Utrum gratia haec sanctificans a virtute charitatis realiter distinguatur, nec ne? 4. Utrum praeter virtutes thelogicas infundatur praeterea una cum gratia san-

(1) Cfr. Joan. Morinus in *Commentario historico de disciplina in administratione Sacr. Poenitentiae*, lib. VIII, cap. 2 et seqq. Antwerp. 1682, praesertim cap. VIII, ubi plurimos et celeberrimos refert scholasticos, qui affirmant, per mille supra centum annos totam habituum infusorum doctrinam in ecclesia latuisse. Profert praeterea patres, qui ante illud tempus Sacramentorum effectum, hominis impii justificationem, fidei operumque nostrorum meritum sine gratiae habitualis mentione explicarunt, nec commemorarunt nisi actualia auxilia gratiae et opera hinc profecta. Ostendit nondum esse definitum, gratiam habitualem ad hos effectus esse necessariam; et nonnullos doctores etiam nunc istos effectus sine ea explicare. Unius nobis satis sit ex tot Scholasticis quos Morinus adducit, verba proferre, nempe Barthol. Medinae Ord. Praed. qui in 1, 2, q. 110, a. 2, de tota doctrina ista sic scribit: « Secunda conclusio. Non est certum secundum doctrinam fidei, quod gratia sit habitus infusus in anima inhaerens. Nam hoc non colligitur ex Sacris Litteris, neque ex traditione ecclesiastica, neque ex definitionibus Conciliorum. Et Concilium Trident. locis supra commemoratis, ut recte admonet doctissimus Pater Soto, lib. 2, De nat. et grat. cap. 18, consulto abstinuit a nomine habitus, sed tantum definivit hominem justificari per justitiam diffusam in cordibus nostris, quae illi inhaereat ». Et paulo post in solutione objectionis: « Illud etiam advertendum, quod illa justitia interior et inhaerens, et illa mutatio voluntatis, qua peccator ex pravo fit rectus, potest fieri duobus modis. Uno modo per infusionem alicujus qualitatis supernaturalis in animam; alio modo potest fieri a Deo sine infusione alicujus qualitatis permanentis, sed per solam actualem motionem divini auxilii, quod auxilium sua efficacia convertit animum hominis a pravitate ad rectitudinem. Utrum vero Deus efficiat hanc interiorem renovationem per aliquam qualitatem permanentem et infusam, vel potius per solam motionem actualis auxilii divini, Concilium Tridentinum non definit. Non enim illa quaestio pertinebat ad id, quod erat propositum in Concilio ». Cfr. etiam Vasquez, *In* 1, 2, dist. 187, cap. 2, tota et longa disput. 203; disp. 210, cap. 8; disp. 196, cap. 3, num. 11 seqq. n. 15; disp. 211, cap. 3, num. 17; disp. 218, cap. 3, n 15; disp. 219, cap. 1, n. 3, 4; *In tert. part.* art. 2, dub. 3, n. 17. Haec adnotare volui, ne minus periti in rebus theologicis decipiantur, permiscentes cum articulis fidei quaestiones mere scholasticas, atque ita traducant tanquam haereticam aut erroneam eorum doctrinam, qui nullam agnoscunt distinctionem inter gratiam habitualem et actualem. Quod sane de fide non est. Ceterum cum doctrina, quae ponit distinctionem inter utramque gratiam, communis sit ac ab omnibus nunc recepta, nos ab ea non discedimus; imo certa nobis videtur ac magis conformis Scripturis et sensui ecclesiae, ut postea ostendemus. Cfr. Suarez, lib. VI, *De essentia gratiae seu justitiae habitualis*, capp. VIII et IX. Quamvis ipse ulterius progredi videatur, dum censet, de fide esse infundi habitus virtutum theologicarum per baptismum, et verba concilii Viennensis exponit de habitibus virtutum moralium. Ceterum et ipse Bellarminus, *De Justif.* lib. II, cap. 15, utrum justitia in-

dificante etiam virtutum moralium habitus, qui in facilitate quadam et propensione ad recte operandum consistunt (1)? Hoc verisimilius esse censuit concilium Viennense, ut patet ex Clementina, *De summa Trin.* ubi legitur: *Opinionem, quae dicit, tam parvulis quam adultis conferri in baptismo gratiam informantem et virtutes, tanquam probabiliorem et dictis Sanctorum et Doctorum modernorum theologiae magis consonam et concordem, sacro approbante Concilio, duximus eligendam* (2). 5. Utrum dispositiones, quae in adultis ad gratiam sancificantem assequendam requiruntur, veram meriti, saltem *de congruo*, rationem habeant, eoque nomine designari possint, nec ne? 6. Utrum ad actum salutarem *constituendum* et eliciendum, praeter gratiam sanctificantem, etiam in facilioribus, opus sit gratia actuali ut supernaturalis dici possit?

474. Has vero aliasque non paucas quaestiones, si primam excipias, de qua quid nobis verisimilius videatur aperiemus, utpote minus necessarias praetermittimus, ut dogmatibus catholicis tuendis insistamus. Cum proinde ut diximus, gratia sanctificans illa sit, qua homo justificatur et capax efficitur eliciendi opera meritoria vitae aeternae, prius de justificatione agemus, acturi in tertia hujus tractatus parte de merito.

haerens, per quam formaliter justi sumus, sit justitia habitualis, an actualis, an utraque, inter disputationes catholicorum Theologorum censet.

(1) Cfr. Suarez, loc. cit.

(2) Cfr. *Act. Concil.* Harduini, tom. VII, col. 1359. Placet integrum decretum referre, ut melius pateat Concilii mens. Exposita doctrina de necessitate Baptismi ad salutem, ita pergit: « Verum quantum ad effectum (Baptismi) cum Theologi varias opiniones habeant: videlicet dicentibus quibusdam, parvulis culpam remitti, sed GRATIAM NON CONFERRI; aliis e contra asserentibu quod et culpa eisdem in Baptismo remittitur, et virtutes ac informans gratia infunduntur quoad habitum, etsi non pro illo tempore, quoad usum, nos attendentes generalem efficaciam mortis Christi, quae per Baptisma applicatur pariter omnibus baptizatis, OPINIONEM SECUNDAM, quae dicit, etc. » Ex quibus patet, minus conformem videri menti concilii interpretationem modo allatam a Suarezio.

CAPUT II.

DE JUSTIFICATIONE IMPII

475. Quaecumque ad impii justificationem spectant, revocari possunt vel ad ejusdem justificationis naturam, vel ad dispositiones, quae ad eam adipiscendam requiruntur, vel demum ad ejus proprietates. Per partes rem totam expendemus.

ARTICULUS I.

De justificationis essentia seu natura

476. Justificatio, quae a *justitia* seu *justum faciendo* dicitur, si nomen spectes, quatuor modis in Scripturis usurpatur; interdum enim pro lege sumitur, ut Ps. CXVIII. passim legitur: *Justificationes tuas custodiam; Doce me facere justificationes tuas;* interdum vero pro acquisitione justitiae, ut I. Cor. VI. 11: *Haec quidem fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis;* aliquando pro incremento justitiae, in Apocal. XXII. 11: *Qui justus est, justificetur adhuc;* demum pro declaratione externa justitiae modo forensi, cum judex, ex. gr. quempiam justum declarat ac insontem illius criminis, de quo accusatus fuerat, quo sensu, Prov. XVII, 15, dicitur: *Qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum* (1).

477. Jam vero Lutherus et Calvinus cum suis asseclis contendunt, hunc postremum tantum sensum hujus vocis esse, cum sermo est in Scripturis de justificatio-

(1) Cfr. Bellarm. *De justificat.* lib. 1, cap. 1.

ne peccatoris, juxta eorum systema nuper expositum; ex quo inferunt: 1. per justificationem vere peccata non remitti, sed tantum non imputari; 2. nullam fieri in justificatione interiorem renovationem per gratiam animae inhaerentem, sed solam externam imputationem justitiae Christi, vel etiam, ut autumavit Osiander, per inhabitationem in nobis essentialis justitiae Dei, qua nempe Deus essentialiter justus est (1). Alii autem alia ratione eandem doctrinam exponunt; verum in eo omnes conveniunt, quod velint justitiam seu causam formalem justificationis esse nobis extrinsecam, non autem animae inhaerentem, qua homo vere intrinsece justus sit (2).

478. In sententia catholicorum justificatio definitur *translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adae, in statum gratiae et adoptionis filiorum Dei per secundum Adam Jesum Christum, Salvatorem nostrum.* Ex qua definitione, quae est ipsius concilii Tridentini (3), patet justificationem in sensu catholico consistere in interiori animae renovatione, per inhaerentem ipsi gratiam, ob Christi Salvatoris nostri merita. Exponens propterea concilium causam formalem nostrae justificationis, pergit: *Unica formalis causa est justitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit, qua videlicet ab eo donati renovamur spiritu mentis nostrae; et non modo reputamur, sed vere justi nominamur et sumus* (4). Et iterum paulo post: *Id*, inquit, *in hac impii justificatione fit, dum ejusdem* (Christi) *sanctissimae passionis merito per Spiritum Sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum*,

(1) Osiander, in sua *Harmonia Evangelica*, autumavit gratiam sanctificantem esse *substantiam*, quia, inquit, gratia nil aliud est quam justitia et sanctitas ipsius Dei constituens hominem justum et sanctum, sicut lux solaris nihil est aliud quam praesentia solis super totum hemisphaerium. Cfr. Gotti, tom. III, in 1, 2, q. III, dub. II.

(2) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. II, cap. I.

(3) Sess. VI, cap. 4.

(4) Ibid. cap. 7.

qui justificantur, atque ipsis inhaeret. Unde in ipsa justificatione cum remissione peccatorum haec simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur, fidem, spem et charitatem (1). Quibus verbis tum vera doctrina de justitia intrinseca et inhaerente adstruitur, tum rejicitur error fundamentalis adversariorum de justitia extrinseca, ex quo ceteri errores dimanant de ipsa formali justitia Dei in nobis habitante, aut de justitia Christi nobis imputata, aut de sola remissione peccatorum quoad poenam modo forensi, aliique ejusmodi (2).

479. Cum igitur totius quaestionis nodus in eo sit, quod juxta haereticos, maneat culpa originalis in homine ejusque propagine, colluvies scilicet peccatorum actualium, quae sunt ejus manifestatio, et quorum poena tantum remittitur ac culpa tegitur, ex quo sequitur justitiam seu causam formalem justificationis esse extrinsecam; juxta catholicos vero, quod tum peccatum originale tum peccata actualia, quae ex libera hominis voluntate unice prodeunt, vere dimittantur, non solum quoad poenam, verum etiam quoad culpam, per interiorem hominis renovationem, quam efficit gratia sanctificans homini infusa; plane consequitur duo a nobis praestanda: ostendendum scilicet in primis est peccata vere remitti deinde gratiam, qua justificamur, intrinsecam prorsus ac nobis inhaerentem esse. Sit igitur:

PROPOSITIO. I.

In justificatione impii peccata vere remittuntur ac prorsus delentur

480. Propositio haec de fide est, can. V. sess. VI. Tridentini his verbis sancita: *Si quis per Jesu Christi*

(1) Ibid.
(2) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. II, cap. 2.

gratiam, quae in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit non tolli totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi, aut non imputari, anathema sit. Quod vero hic dicitur de peccato originali, id ipsum dicendum de peccatis actualibus, cum eadem sit ratio; solum vero memorat Tridentina synodus peccatum originale ad mentem novatorum.

481. Sic autem veritas propositionis ex Scripturis ostenditur: Scriptura docet Deum ita peccata remittere, ut ea tollantur, auferantur, deleantur, et homines ab iis prorsus mundentur; atque ea ratione tolli, auferri, deleri, hominesque a peccatis mundari, ut non amplius ea remaneant, et justificati dicantur abluti, mundi, purgati, ac veluti ipsa lux effecti, non habentes maculam. Ergo juxta Scripturam, non solum quoad reatum poenae peccata remittuntur, verum etiam quoad reatum culpae, ita ut haec penitus evanescat. Etenim, Joan. I. 29. de Christo dicitur: *Ecce Agnus Dei, ecce qui* TOLLIT *peccatum mundi;* Act. III. 19: *Convertimini, ut* DELEANTUR *peccata vestra;* II. Reg. XII. 13: *Dominus* TRANSTULIT *peccatum tuum.* Rursum Is. XLIV. 22: DELEVI UT NUBEM *iniquitates tuas, et* QUASI NEBULAM *peccata tua;* hinc David, Ps. L: *Lavabis me, et super nivem* DEALBABOR . . . *Cor* MUNDUM *crea in me Deus, et Spiritum rectum innova in visceribus meis;* I. Cor. VI. 11: ABLUTI ESTIS, *sanctificati estis, justificati estis;* Hebr. I. 3. de Christo scribit idem Apostolus: PURGATIONEM *peccatorum faciens;* ibid. IX. 28: *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata;* ad Ephes. V. 8: *Eratis aliquando tenebrae, nunc autem* LUX *in Domino*; ac ibid. 26. et seq. testatur, Christum passum esse ut ecclesiam MUNDANS *sanctificaret lavacro aquae . . . ut exhiberet ipsi sibi gloriosam Ecclesiam,* NON HABENTEM MACULAM, *aut rugam, aut ali-*

quid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. Aptioribus profecto verbis significari non poterat perfecta culpae ablatio, ac mundities et puritas inde secuta (1).

482. Non minus aperte haec eadem veritas ex sensu traditionali evincitur. Ex innumeris porro patrum testimoniis, quae adduci possent, ut brevitati consulamus, unum vel alterum seligimus. S. Joan. Chrysostomus : *Corporis lepram*, inquit, *purgare*, *imo potius nullatenus purgare, sed purgatos probare tantum Judaeorum Sacerdotibus licebat*, . . *his vero* (nostris) *non corporis lepram*, *sed animae sordes*, *non dico purgatas probare, sed* PURGARE PRORSUS *concessum est* (2). S. Augustinus : *Dicimus baptisma dare omnium indulgentiam peccatorum, et* AUFERRE CRIMINA, *non radere* (3). Quod saepius alias repetit.

483. Ratio denique theologica id ipsum ostendit. Si enim peccata post justificationem adhuc existerent nulla facta hominis renovatione, de peccatoribus dici non posset, eos per gratiam translatos esse de morte ad vitam, aut resurrexisse cum Christo, aliaque ejusmodi. Atqui talia affirmant s. Joannes, I. Epist. III. 14, et apostolus Paulus, Rom. VI. 1. Ergo.

484. Haec adeo luculenta sunt, ut sequiores sectarii conati fuerint sic magistrorum suorum sententias temperare et emollire, perinde ac si nihil aliud sibi voluerint significare, quam peccata remanere adhuc *materialiter*, quatenus semper verum sit, talem hominem le-

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 7, ubi n. 6, praeclare observat: « Scriptura utitur omni genere vocabulorum, quae excogitari poterant ad veram peccati remissionem significandam, ut si quis de industria quaerat vocabula, quibus perspicue declaret, peccatum aliquod vere tolli et aboleri, non possit aliquod reperire, quod ipsa Scriptura divina ante non occupaverit ».

(2) *Λέπραν σώματος ἀπαλλάττειν, μᾶλλον δὲ ἀπαλλάττειν μὲν οὐδαμῶς, τοὺς δὲ ἀπαλαγέντας δοκιμάζειν μόνον εἶχον ἐξουσίαν οἱ τῶν Ἰουδαίων ἱερεῖς . . . Οὗτοι δὲ οὐ λέπραν σώματος, ἀλλ' ἀκαθαρσίαν ψυχῆς, οὐκ ἀπαλλαγεῖσαν δοκιμάζειν, ἀλλ' ἀπαλλάττειν παντελῶς ἔλαβον ἐξουσίαν.* *De sacerdot.* lib. III, n. 6.

(3) *Ad Bonifac.* lib. I, cap. 13, num. 26.

aliquando violasse, non autem *formaliter* quantum
ulpae aut poenae reatum (1). Verum enim vero, qui
xponunt veterum novatorum sententiam, totum eo-
systema ejusque nexum aut assecuti non sunt, aut
n assequi finxerunt.

DIFFICULTATES

35. I. Obj. 1. Peccata in justificatione impii tegun-
ntummodo, seu ad poenam non imputantur. 2. Ete-
, Psal. XXXI. dicitur: *Beati, quorum remissae sunt
itates, et quorum tecta sunt peccata; Beatus vir,
non imputavit Dominus peccatum.* Perinde igitur
iniquitates remitti et tegi, ac non imputari. 3. Prout
1, Prov. X. 12. legitur: *Universa delicta operit
itas.* 4. Quae confirmantur ab Apostolo, qui non
o, Rom. IV. 7. refert verba Ps. XXXI. nuper addu-
sed praeterea exponit, II. Cor. V. 19. qua ratione
peccata dimittat, dicens: *Deus erat in Christo mun-
reconcilians sibi,* NON REPUTANS *illis delicta ipso-*
. Ergo non *delendo*, sed *non reputando*, Deus pec-
dimittit. 5. Sane hanc esse Apostoli mentem magis
lat ex iis, quae scribit, Rom. VII. 17: *Jam non ego
or illud, sed quod habitat in me peccatum.* Ergo
c in justificatis peccatum permanet, ac propterea
deletur.

Ita rem explicat Abbas Mo-
in *Cogitationibus privatis*,
Bossuetum, tom. premier des
es posthum. édit. de Liége
pag. 56 et seq., ubi exposita
tione inter actum materialem,
raeteriit, et id quod dicitur
le peccati, concludit: « Sta-
s peccata tam actualia quam
ialia, quoad formale, sive
n culpae et poenae, tolli in
catione vere et totaliter per
tionem, condonationem, non
imputationem... Quod autem NON-
NULLI protestantium theologorum di-
xerunt, peccatum in justificatione
non tolli, sed manere, id intelligunt
de peccato originis, et specialiter de
prava concupiscentia, quam in re-
natis manere contendunt, non quoad
formale, sed quoad materiale, nem-
pe quoad habitualem in malum pro-
pensionem, absque tamen dominio ».
At haec non est doctrina protestan-
tium, ut patet ex adductis aliisque
non paucis, quae afferri possent.

486. Resp. ad 1. *D.* Teguntur a Deo peccata ita, ut non amplius subsistant, *C.* ut permaneant *N.* Sic etiam: Non imputantur per condonationem, *C.* per non imputationem *N.* Figuratae enim ejusmodi locutiones cum ad Deum referuntur, non alium sensum habere possunt; quia, si peccata quoad culpae reatum reipsa in peccatoris anima permanerent, nec tegi coram Deo, neque non imputari dici possent.

487. Ad 2, seu ad 1. probat. *N.* Sic enim eum textum exponit s. Augustinus: *Cooperta sunt peccata, abolita sunt, tecta sunt... Non sic intelligatis, quod dixit: cooperta sunt, quasi ibi sint et vivant* (1). Ejusmodi porro esse sensum germanum horum verborum, tum contextus declarat, tum evincunt testimonia cetera a nobis prolata, imo postulat ipsa natura rei de qua agitur; si enim adhuc peccata reipsa subsisterent, quomodo tegerentur coram Deo, cui *omnia nuda sunt et aperta oculis ejus* (2).

488. Ad 3. seu 2. probat. *D.* charitas *operit*, id est, *extinguit* universa delicta, ut rursum interpretatur hunc Proverbiorum locum s. Augustinus, *C.* operit tanquam velum ac tegumentum *N.* (3).

489. Ad 4. *N.* Etenim ad Rom. loc. cit. Apostolus in eum tantum finem adducit verba Psalmi XXXI. ut ostendat, gratuitam prorsus esse justificationem, non vero ut absolutam sive adaequatam justificationis notionem exhibeat,

(1) *Enarr.* II, *in Ps.* XXXI. n. 9.

(2) Cfr. Bellarm. *De just.* lib II, cap. 9. Vix quisquam superest inter protestantes, qui adhuc contendat, alium esse sensum verborum, quae nobis objiciuntur. Satis sit adducere interpretationem Georgii Rosenmülleri, qui in cap. IV, Epist. ad Rom. v. 6, haec scribit: Δικαιοσύνην λογίζεσθαι τινι *est nova loquendi formula, quae posita esse videtur pro* δικαιοῦν τινά *absolvere aliquem; nam in Psal.* (XXXI) *de remissione peccatorum sermo est.* Et in v. 7, prosequitur: *Felices eos* (inquit David), *quorum scelera condonata, quorum peccata deleta sunt, proprie tecta, id est, omnino remissa, et oblivioni tradita. Indicatur totalis* ἀμνηστεία ἁμαρτιῶν, *Hebr.* VIII, 12; X, 17. *Sic apud Ciceronem pro Coelio, cap.* 18, *vitia multis virtutibus objecta commemorantur.*

(3) *Tract.* 1 *in Ep.* 1 *Joan.* n. 6.

multo minus ut doceat, prout autumant adversarii, remissionem peccatorum in non imputatione consistere, non autem in vera ablatione. Haec siquidem nihil ad ejus scopum conferebant, et praeterea ejus doctrinae alibi traditae adversantur.

490. Sensus verborum, quae ex Epist. ad *Corinth.* adducta sunt, juxta s. Joan. Chrysostomum aliosque graecos patres et interpretem syrum, hic est: Deus erat in Christo reconcilians mundum sibi, gratis remittens et condonans delicta ipsorum per Christi merita, seu intuitu ejus passionis. Nec alia est expositio patrum latinorum (1).

491. Ad 5. *D.* Peccatum improprie dictum seu concupiscentia, *C.* formale ac proprie dictum *N.* Ideo autem concupiscentiam vocavit Apostolus peccatum, quia, ut declarat concilium Tridentinum, *a peccato est et ad peccatum inclinat;* alioquin non dixisset paulo post idem Apostolus: *Nihil nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu.*

492. II. Obj 1. Verbum *justificare* in sacris Litteris modo forensi accipitur, ita ut idem significet ac *justum pronunciare*, minime vero *justum efficere ;* 2. Sic Rom. VIII. 33: *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus, qui justificat, quis est qui condemnet?* et alibi passim; 3. Quod et ex usu profanorum scriptorum confirmari posset, qui nunquam nisi hac significatione vocem justificandi usurparunt (2). Verum necesse non est, ut voci insistamus, cum rem ipsam Scripturae exhibeant; 4. ad plenum siquidem justificationis opus significandum Scripturae non adhibent nisi voces ex formis judicariis depromptas; ita videmus, *judicium*, Ps. CXLV. 7; *judices*, Joan. V. 17; *tribunal*, Rom. XIV. 10; *accusatum*, Rom. III. 19; *accusatorem*, Joan. V. 45; *testes*, Rom. II. 15; *acta processus*, Col. II. 14; *ad-*

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. et Bernard. a Piconio in hunc locum.

(2) Ita Kemnitius apud Bellarm. loc. cit.

vocatum, I. Joan. II. 1 : *sententiam*, Ps. XXXII. 1 ; *executionem*, Luc. XVI. 22. etc. Cum igitur omnes occurrant formae forenses seu legales in toto justificationis negotio, quidni etiam in justificatione ipsa? 5. Nil mirum propterea, si inveniamus, Rom. V. 13 : *Usque ad legem peccatum erat in mundo, peccatum autem non imputabatur ;* 6. Sap. XI. 24 : *Misereris omnium . . . et dissimulas peccata hominum ;* 7. Nil mirum, si de hominibus etiam justificatis Scriptura pronunciet, neminem *arbitrari* posse se esse justum, ex. gr. Ps. CXLII. 2 : *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens ;* Job. IX. 2: *Vere scio . . . quod non justificetur homo compositus Deo ;* et Matth. VI. 12. omnes peccatores et justi indiscriminatim jubeantur dicere : *Dimitte nobis debita nostra*, et alibi passim. Quae quidem omnia in systemate protestantium de peccatis perseverantibus etiam post justificationem optime intelliguntur, ast componi nulla ratione possunt in systemate catholico cum absoluta peccatorum abolitione. Ergo.

493. Resp. ad 1. *D.* Verbum *justificare* accipitur interdum in sacris Litteris modo forensi, *C.* semper et praecise in casu nostro *N.* Testimonia enim, quae in probationibus adduximus, contrarium prorsus evincunt. Quod si interdum vox *justificare* etiam in subjecta materia, de qua agimus, in sensu *declarationis* usurpatur, tropice intelligenda est, quatenus per eam significetur, Deum reipsa efficere interius, quod exterius in foro judiciali fit. Nam cum judices reum praesumptum absolvunt, declarant hoc ipso eum immunem esse iis delictis, quae ipsi affingebantur, cum non aliud praestare possint; Deus vero, qui praeterea potest reum justum efficere, dum eum justum declarat, hoc ipso per interiorem immutationem talem constituit ut veritas interna cum externa declaratione simul cohaereant. Quod evidentius fiet ex dicendis.

494. Ad 2. *D. Deus qui justificat*, et interiori pec-

catorum abolitione, et exteriori declaratione, *C.* Sola exteriori declaratione *N.*

495. Ad 3. Resp. nil mirum esse, si scriptores profani non alio sensu vocem hanc aliasve ejusmodi usurpaverint, quia inter homines nulla alia datur justificatio praeter declaratoriam sive forensem, ac omni prorsus idea sublimioris ac interioris justificationis destituti fuerunt. Ast insolens non est, in Scripturis easdem voces longe excellentiori adhiberi significatione ac diversa ab ea, qua iis utuntur scriptores profani, ob rationem quam attulimus (1).

496. Ad 4. *D.* Non adhibent Scripturae nisi voces ex formis judiciariis depromptas ad plenum justificationis opus significandum, ut symbolorum et emblematum exteriorum ope quodammodo referant, quod invisibiliter ac spiritualiter Deus in anima operatur, *C.* ut consistant in symbolorum et emblematum cortice *N.* Cum enim mundus spiritualis et invisibilis in lucem prodire nequeat, nisi quodam, ut ita dicam, exteriori ac sensibili indumento vestiatur, hinc fit, ut quoties invisibilis et spiritualis aliqua veritas aut operatio hominibus proponitur, toties ad horum captum per sensibilem aliquam formam significetur. Quod pluribus exemplis ostendi facile potest: ex. gr. aeterna beatitudo sub symbolis domus, civitatis, convivii, esus et potus, aliisque similibus exhibetur in sacris Litteris; status corporum gloriosus sub emblemate aquilae, vituli subsilientis, etc. Frustra autem, imo et absurde quispiam contenderet, et contra omnes sacrae exegeseos leges, non in alio consistere aeternam beatitudinem, quam in domo, convivio, etc.; id ipsum de conditione corporum gloriosorum dicatur. Jam vero idem contingit circa justificationem, ad quam adumbrandam

(1) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. II, cap. 9, n. 18 et seq. cum *Vindiciis Viti Erbermanni.*

et ob oculos nostros quodammodo subjiciendam Scriptura figuras et symbola petit ex iis, quae in humanis judiciis in usu sunt, nec propterea aliquis inferre potest, Deum exterius homines justificare, ut humani judices solent. Haec magis confirmantur ex indole orientalis philologiae, quae passim symbolicis ac figuratis locutionibus redundat (1). Ergo quo plures ejusmodi phrases congerunt adversarii, eo melius evincunt; nonnisi figurate ea accipienda esse, quae de justificatione ex sacris Litteris ipsi exhibent. Ceterum eaedem sacrae Litterae omnem ambiguitatem circa hujus vocis vim amovent, cum tradunt Deum peccata *delere*, *abluere*, *auferre*, *tollere*, etc. ut superius ostendimus (2).

497. Ad 5. *D.* Peccatum non imputabatur ad legis scriptae normam definitis seu statutis poenis, *C.* non imputabatur omnino *N.* Contrarium ostendit ipsa Genesis, in qua transgressores legis naturalis gravissimis poenis

(1) Cfr. Glassii *Philologia sacra*, ex edit. Dathii et Baveri Lips. 1797, tom. II, part. post. partis primae, cap. 3, § 49 et seqq. et lib. II, tract. I, cap. 7, pag. 957 et seqq. Ceterum Winer in suo *Lexico manuali Hebraico*, ad vocem צָדַק, fatetur apud veteres Hebraeos vocem *justificare* usurpatam passim fuisse de justitia interna, quod adductis exemplis ostendit. Winero praeiverant Grotius, in *Prolegom. ad epist. ad Roman.* Geor. Bullus, in *Harmonia Apostolica*, diss. I, cap. I, § 1, ubi solum contendit, verbi δικαιοῦν significationem *forensem* non perpetuam prorsus, sed tantummodo *maxime obviam et familiarem* esse. Ernestus Grabe, in *Annotatis* ad cap. I, et praecise ad § 2 dissertationis Bulli colligit praeterea non pauca loca ex V. T. in quibus ipsi rigidiores protestantes vocem *justificandi* in sensu *justum faciendi* usurpari agnoverunt, ut Dan. XII, 3; Eccl. XVIII, 22; Ps. LXXII, 13; tum Isa. LIII, 11. Ex N. autem T. praeter Apoc. XXII, 11, ostendit idem auctor eandem vocem usurpari praeterea Rom. VI, 7, in eadem significatione. Demum Rom. item IV, 25, verba illa: *Resurrexit propter justificationem nostram*, δικαίωσιν ἡμῶν, infusionem justitiae nobis inhaerentis significare, ex protestantibus docuerunt Martinus Borraeus, in Genes. XV, pag. 161, Petrus Martyr, in Ep. ad Rom. IV, ac Martinus Bucerus ad eundem locum. His locis addere potuisset Grabe, quod legitur Rom. V, 17, ubi vocem δικαιοσύνης *justitiae*, poni in sensu morali ipse contextus manifeste ostendit; instituit enim ibi Apostolus comparationem inter injustitiam, quam per Adae inobedientiam contraximus, et justitiam, quam per obedientiam Christi consecuti sumus; ut de reliquis taceam.

(2) Cfr. etiam Moehler, *Symbolique*, tom. I, pag. 124 et seqq.

multati exhibentur, uti ex. gr. cum homines universi praeter Noë familiam, aquis diluvii, Sodomitae autem igne consumpti sunt, etc.

498. Ad 6. *D. Dissimulat* dilatione punitionis promeritae, ut sontes resipiscant, *C.* dissimulat non imputatione *N.* Sensus obvius est.

499. Ad 7. *D.* Nisi Deus gratuita miseratione culpis hominum ignoscat eas remittendo, *C.* si remiserit *N.* In his porro aliisque similibus textibus hoc solum Scriptura significat, neminem posse de propria justitia gloriari, sive quia homines, si quam habent interiorem justitiam et sanctitatem, a Deo habent; sive quia plerumque in ipsis pietatis operibus ac recte factis aliquid admiscent imperfectionis ex propria infirmitate, socordia, aut malitia; sive quia peccatis saltem levibus se commaculant, propter quae divinam clementiam exorare debent sive demum per comparationem ad justitiam Dei incommutabilem atque essentialem, in cujus conspectu quaevis justitia nostra penitus evanescit, ut lux lucernae ad solis adventum. Qua ratione exponi pariter debent nonnulla patrum dicta, quin diutius in iis singillatim expendendis tempus teramus; adeo enim constat de ipsorum mente, ut adversarii ultro non semel id fassi sint, atque ab iis se recedere palam profiteantur (1).

500. Ex dictis patet quid sentiendum sit de adversariorum conclusione, utrum nempe Scripturarum effata melius concilientur cum doctrina catholica an cum systemate novatorum. Nulla enim difficultas ex doctrina catholica oritur; contra vero in systemate novatorum, praeter quam quod ex falso principio haec doctrina dimanat, Deus declararet justum esse eum, qui actu impius est, non cerneret peccata in eo, qui illis est undique pollutus; nec posset omnipotenti virtute sua ea radici-

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit.

tus extirpare; aliaque ejusmodi profluerent non minus a sana fide quam a recta ratione abhorrentia (1).

PROPOSITIO II.

Impii formaliter non justificantur vel sola imputatione justitiae Christi vel sola peccatorum remissione, sed justificantur per gratiam et charitatem, quae in cordibus eorum per Spiritum S. diffunditur, atque illis inhaeret; neque gratia, qua justificamur est tantum favor Dei

501. Propositio haec de fide est; totidem enim verbis concilium Tridentinum eam definivit, sess. VI, can. X: *Si quis dixerit, homines per eam ipsam* (justitiam Christi) *formaliter justos esse, anathema sit.* Can. XI: *Si quis dixerit, homines justificari vel sola imputatione justitiae Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia et charitate, quae in cordibus eorum per Spiritum S. diffundatur, atque illis inhaereat, aut etiam gratiam, qua justificamur, esse tantum favorem Dei, anathema sit.*

502. Hanc porro fidei veritatem adversus recensitos novatorum errores ita in primis adstruimus. Justificatio juxta Scripturas non in sola peccatorum remissione forensi consistit, vel externa justitiae Christi imputatione, sed in interiori renovatione, si ipsae conceptis verbis testentur, in justificatione charitatem seu gratiam diffundi in cordibus nostris, ac ita diffundi, ut abundantiam ipsius gratiae in nobis accipientes regeneremur et renovemur, ac Deus in nobis mansionem per gratiam suam faciat. Jam vero haec omnia luculentissime sacrae Litterae affirmant. Etenim, Rom. V. 5. scribit Apostolus: *Chari-*

(1) Cfr. Moehler. loc. cit.

tas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis; et v. 17. de justis prosequitur: *Abundantiam gratiae et donationis et justitiae accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.* Rursum in Epist. ad Tit. III. 5: *Salvos*, inquit, *nos fecit per lavacrum* REGENERATIONIS *et* RENOVATIONIS *Spiritus Sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius haeredes simus secundum spem vitae aeternae.* Christus ipse jam dixerat, Joan. III. 5: *Nisi quis* RENATUS *fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne caro, est; quod* NATUM EST EX SPIRITU, *Spiritus est.* Et ibid. XIV. 23. de homine justo affirmaverat: *Ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus*, utique per gratiam saltem inhaerentem. Ergo.

503. Ex patribus unum appellamus Augustinum, qui in lib. *De spir. et litt.* cap. IX. loquens de justificatione, quam adipiscimur per fidem, qua creditur in Christum, ait: *Sicut autem ista fides Christi dicta est, non qua credit Christus, sic et illa justitia Dei, non qua justus est Deus; utrumque enim nostrum est; sed ideo Dei et Christi dicitur, quod ejus nobis largitate donatur.* Et cap. XXXII. n. 56: *Caritas quippe Dei dicta est diffundi in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos; sicut justitia Dei, qua justi ejus munere efficimur, et Domini salus, qua nos salvos facit, et fides Jesu Christi, qua nos fideles facit.* Haec ipsa vero adeo frequenter inculcat s. Doctor, ut Calvinus plane fateatur se ab Augustino discedere, quia: *Gratiam*, inquit, *ad sanctificationem refert, qua in vitae novitatem per Spiritum regeneramur* (1).

(1) Lib. III. *Institut.* cap. II, § 15. Chemnitius pariter fatetur, Patres saltem ratione loquendi cum catholicis consentire; nam in *Exa-*

504. Hanc demum theologicam rationem ex intima rei, de qua agimus, natura petitam urget Angelicus Doctor: In praesenti statu nullum datur medium inter dilectionem Dei et ejus odium, quod generat peccatum impediendo effectum dilectionis divinae; hinc, sublato peccato, necessario reviviscit effectus istius dilectionis, quae dilectio seu amor Dei non supponit bonitatem in objecto, quod diligit, sed efficit et producit; non potest proinde concipi remissio peccati, quin concipiatur infusio gratiae, per quam homo interius renovetur, et ex objecto odii fiat objectum amoris et dilectionis (1). Hinc non solum constanter docet, justificationem esse quemdam motum et transitum de statu in statum; sed praeterea docet, qua ratione id fiat, scribens. *Justificatio impii non est successiva, sed ordine naturae unum eorum est prius altero, et inter ea naturali ordine primum est gratiae infusio, secundum motus liberi arbitrii in Deum, tertium est motus liberii arbitrii in peccatum, quartum est remissio culpae* (2).

505. Et haec circa dogma. Si quis vero quaerat, cujusmodi sit gratia haec inhaerens, qua formaliter justificamur, utrum habitualis, ut vocant, an vero actualis? Reponimus cum communi theologorum doctrina, nos pro certo habere, eam habitualem esse, non autem actualem His porro rationum momentis cum Suarezio ducimur ad hanc sententiam tenendam. Tunc homo efficitur formaliter justus, quando ex Deo nascitur et filius Dei constituitur; ergo per eandem gratiam justificatur, per quam ex Deo generatur et constituitur filius Dei. Jam vero gratia, per quam homo ex Deo generatur, est habitualis et permanens. Etenim. I. Joan. III. 9. dicitur: *Omnis,*

mine Conc. Trid. part. 1, scribit: *Non movemus litem, quo modo justificationem accipiant Patres.* Et paulo post: *Non ignoro*, inquit, *aliter loqui Patres: sed de proprietate linguarum quaestio est.*

(1) 1. 2. q. 113, art. 2.

(2) Ibid. art. 8.

qui natus est ex Deo, *peccatum non facit quoniam* SEMEN IPSIUS IN EO MANET. Ac iterum, Joan. XIV. 23: *Ad eum veniemus* (per gratiam), *et mansionem apud eum faciemus*. Haec praeterea doctrina confirmatur ex conc. Viennensi, cujus verba superius retulimus, atque ex conc. Tridentino, quod, sess. VI. utitur passim voce *inhaeret*, loquendo de gratia sanctificante, qua justificamur, et praeterea, cap. VII. docet justificationem esse renovationem interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae et donorum; cap. XI. addit, gratiam justificationis non amitti per venialia peccata, et cap. XVI. acceptam gratiam aliquos justificatos perpetuo conservare; sensit igitur, gratiam justificantem esse aliquid permanens. Sane parvuli et perpetuo amentes, dum baptizantur, accipiunt gratiam et virtutes; atqui eam non recipiunt per modum motionis ad operationem cujus incapaces sunt; ergo per modum habitus. Quae quidem postrema ratio ineluctabilis prorsus est (1).

(1) Cfr. Suarez loc. cit. Ad ea vero, quae profert Morinus ex patribus, reponimus, utique patres non meminisse gratiae *habitualis* vel etiam *sanctificantis*, cum haec nomina serius inducta sint; damus praeterea ipsi, patres minime locutos fuisse de infusione habituum, aut de qualitatibus, cum hac pariter loquendi formae nonnisi sequiori aevo obtinuerint in scholis postquam scilicet Aristotelis philosophia invalescere coepit. Verum aliud est de vocibus ac nominibus, aut etiam de ratione exponendi aliquam doctrinam disserere, aliud vero de ipsa re. Porro falsum est, patres non agnovisse statum permanentis justitiae et sanctificationis in hominibus justis. Satis sit oculos conjicere in innumera pene patrum testimonia, quae refert ac illustrat Petavius, *De Trinit.* lib. VIII, capp. 4, 5, 6, 7, ex quibus apertissime constat, patres sensisse, Deum *inhabitare* in anima justi, eam *implere*, *efficere divinae naturae participem*, in ea *perpetuo manere*, etc., animam justi eum *percipere*, fieri templum Spiritus Sancti, etc., imo nec a voce *qualitatis* patres abhorrent. Id enim aperte constat ex verbis s. Cyrilli Alex. lib. IX, *in Joan.* ubi ait: Πῶς δὲ θείας φύσεως κοινωνοὶ κατὰ τὰς τῶν ἁγίων φωνὰς οἱ πνεύματος μέτοχοι, εἰ γεννητοῖς εναρίθμιόν ἐστι, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐξ αὐτῆς, ἡμῖν τῆς θείας φύσεως πρόεισιν, οὐ διϊκνούμενον δι' αὐτῆς εἰς ἡμᾶς ὡς ἀλλότριον· ἀλλ', ἵν οὕτως εἴπω, ποιότης ὥσπερ τις τῆς Θεότητος ἐν ἡμῖν γινόμενον, καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις κατοικοῦν, καὶ ἀπομένον διὰ παντὸς, εἰ τῆς ἑαυτῶν διανοίας τὸν οφθαλμὸν διὰ πάσης ἐπιεικείας αποκαθαίροντες, καὶ διὰ τῆς εἰς πᾶσαν

DIFFICULTATES

506. I. Obj. 1. Scriptura saepe testatur, nos justos esse ex sola justitia Christi. 2. Nam Apostolus, Philipp. III. 9: *Et inveniar*, inquit, *in illo non habens meam justitiam, quae ex lege est, sed illam, quae ex fide est Christi Jesu; quae ex Deo est justitia in fide*. 3. Et, I. Cor. I. 30. de Christo scribit: *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio*. Loqui porro Apostolum de justitia extrinseca Christi nobis imputata, patet 4. ex antithesi, quam II. Cor. V. 21. instituit dum de Christo ait: *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso*. Atqui nonnisi extrinsece peccatum factus est Christus; ergo pariter nonnisi extrinsece nos efficimur justitia Dei in Christo.

507. Resp. ad 1. *D. A.* Tanquam causa *meritoria*, *C.* tanquam causa *formali N.* Quae ut intelligantur, juverit afferre doctrinam concilii Tridentini circa causas justificationis, quae ita se habet: *Hujus sanctificationis causae sunt: finalis quidem gloria Dei et Christi et*

ἀρετὴν ἀνένδοτου σπουδῆς συντηροῖεν ἑαυτοῖς τὴν χάριν; Id est, *Quomodo*, inquit, *divinae naturae participes secundum dicta sanctorum erunt ii, quibus communicatur Spiritus, si hic conditis rebus annumeratur, et non potius ex ipsa nobis divina natura procedit, non ita, ut per ipsam in nos tanquam alienus transeat, sed, ut ita dicam, qualitas veluti quaedam divinitatis in nobis insit, et in Sanctis habitet, ac perpetuo maneat; si mentis suae oculum omni probitate purgantes, et virtutum omnium indefesso studio gratiam sibi conservent?* Sed consulatur cit. eruditissimus vir. Abjectis igitur, si placet, vocibus *habitualis*, *habituum*, *qualitatis* in sensu peripateticorum, sine insignis temeritatis nota vix fieri posse existimo, ut doctrinam de permanente jugiter in hominibus justis gratia sanctificante in dubium revocetur. Stultum porro est de vocibus litem serere, quum de re ipsa constat. Quando scholastici, quos refert Morinus, incognitam exhibent antiquitati doctrinam de gratia *habituali*, loquuntur relate ad doctrinam de *infusione habituum*, non autem de permanentia gratiae sanctificantis in homine justificato. Cfr. etiam Bellarm. *De justif.* lib. II, cap. 15 et seq.

vita aeterna; efficiens vero misericors Deus, qui gratuito abluit et sanctificat, signans, et ungens Spiritu promissionis Sancto, qui est pignus haereditatis nostrae; meritoria autem dilectissimus Unigenitus suus D. N. J. C. qui, cum essemus inimici, propter nimiam charitatem, qua dilexit nos, sua sanctissima passione in ligno crucis nobis justificationem meruit, et pro nobis Patri satisfecit; instrumentalis item sacramentum baptismi, quod est sacramentum fidei, sine qua nulli unquam contigit justificatio. Demum unica formalis causa est justitia Dei, non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit, qua videlicet ab eo instructi renovamur spiritu mentis nostrae, etc. (1). Sublata hoc modo omni ambiguitate, pronum erit, objecta Scripturarum testimonia aliaque ejusmodi explanare, eorumque veram ac germanam significationem assequi.

508. Ad 2. seu 1. probat. *D.* Ut inveniar in illo non habens *meam* justitiam, id est, *propriam* independenter a meritis Christi, *C.* propriam, id est, intrinsecam seu inhaerentem per Christi merita ejusque gratiam *N.* Ut patet ex contextu, in quo Apostolus opponit justitiam legalem, propriis meritis partam, justitiae, quam per fidem in Christum consequimur ob ejus merita.

509. Ad 3. *D.* Christus factus est nobis justificatio *efficienter* et *meritorie*, *C. formaliter N.* Metonymice hic siquidem, ut alibi passim, effectus pro causa ponitur; ut, Ps. XXVI, 1. inquit David: *Dominus illuminatio mea et salus mea*, id est, causa illuminationis et salutis.

510. Ad 4. *D.* Id est, Pater fecit Christum peccatum improprie, nempe eum fecit hostiam pro peccato, *C.* peccatum sensu proprio et formali *N.* Hoc enim absurdum est. Hinc negamus Christum sensu exposito non-

(1) Sess. VI, cap. 7.

nisi extrinsece peccatum factum esse; nam vere hostia pro peccato factus est Christus. Constat propterea, sensum antithesis in eo esse, ut, quemadmodum causa meritoria mortis Christi fuere peccata nostra, ita causa meritoria justificationis nostrae fuerint Christi cruciatus.

511. II. Obj. 1. Pluries Scriptura docet, justos nos *reputari*, *constitui*, *denominari*. 2. Sic, Rom. IV, 5: *Credenti in eum, qui justificat impium,* REPUTATUR *fides ejus ad justitiam;* et alibi passim. 3. Rursum idem Apostolus, ibid. V, 19, scribit: *Per unius obeditionem justi* CONSTITUENTUR *multi*. 4. Item, Jacobus in Epistola sua II, 23, cum retulisset verba Geneseos: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam*, subdidit: *Et amicus Dei appellatus est.* Ergo non per inhaerentem justitiam homines justi sunt; sed tales reputantur per externam imputationem ac denominationem.

512. Resp. ad 1. *D.* Scriptura pluries docet, justos nos *reputari*, etc. quia tales reipsa efficimur ob inhaerentem justitiam, *C.* sine rei veritate, et per solam extrinsecam imputationem *N.*

513. Ad 2. *D. Fides* reputatur ad justitiam, *C. justitia Christi* nobis reputatur ad justitiam *N.* Haec enim duo permisceri non debent; cum aliud prorsus sit, fidem reputari ad justitiam, id est, Deum gratuito acceptare et reputare tanquam dispositionem actualem ad justitiam conferendam (1); aliud vero justitiam Christi

(1) Sic enarrat verba Apostoli Bernardinus a Piconio in *Paraphrasi*, ac sensum totius orationis exponit: V. 3, « Declarat Scriptura, Genes. 15, *Credidit Abraham Deo;* et haec Abrahae fides a Deo fuit illi imputata ad justitiam. V. 4. Juxta quae verba sic ratiocinor: homini, qui opus exercet, merces rependitur, non gratis, sed ex justitia, et tanquam quid ei debitum. V. 5. E contra vero homini, qui nullum exercet opus, sed qui tantum credit in eum, qui peccatores justificat, huic, inquam, homini, si justitia detur, datur non quasi merces debita, sed gratis et ex gratuito Dei proposito, cui placet hujus hominis fidem acceptare ad justitiam; atqui constat ex jam citata Scriptura, quod justitia Abrahae fuit data ex solo Dei reputantis nutu; hoc enim si-

nobis formaliter imputari ad justitiam. Primum affirmat Apostolus; alterum de suo addunt seu obtrudunt novatores.

514. Ad 3. *D.* Per unius obeditionem justi constituentur multi *meritorie*, *C. formaliter N.* Opponit enim Apostolus effectus inobedientiae Adam effectibus obedientiae Christi.

515. Ad 4. *D.* Amicus Dei appellatus est eo quod talis vere factus esset, *C.* per solam denominationem *N.* Judith enim VIII, 22, dicitur: *Abraham tentatus est, et per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est.* Quo autem sensu dicatur in libro Geneseos: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam*, patet ex responsione ad 2.

516. III. Obj. Saepe monemur induere justitiam, seu gratiam, qua justi efficimur, ut Ephes. IV, 24: *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis;* et Ps. CXXXI, 9: *Sacerdotes tui induantur justitiam;* et iterum Apostolus. Rom. XIII: 14, scribebat: *Induimini Dominum Nostrum Jesum Christum*; et ad Galatas III, 27: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Porro indumentum est quid extrinsecum. Ergo.

517. Resp. *Dist. min.* Indumentum materiale extrinsecum est, *C.* spirituale *N.* Eadem quippe ratione, qua excitamur ad *induendum novum*, provocamur pariter ad *deponendum* seu exuendum *veterem hominem*, id est, ad interiores peccati maculas eluendas, malasque

gnificat: *et reputatum est;* ergo gratis data est, ergo non ex operibus, sed ob fidem; ergo et nos pariter gratis per fidem sine operibus justificamur. Deinde ostendit, ibi agi non de prima justificatione, sed de ejusdem justificationis augmento. Nam, cum illa verba adducta ex Genesi prolata sunt, Abraham jam justus erat. Conciliat denique hunc textum Apostoli Pauli cum textu Jac. II, 21, ex eo quod Paulus loquatur de fide per charitatem operante ac viva; s. Jacobus de bonis operibus, quae profluant ex fide; cum fides bonorum operum sit principium, mater et altrix.

consuetudines abjiciendas. Ideo autem juxta s. Augustinum David et Apostolus indumenti similitudine utuntur, ut innuant, justitiam nostram non ex nobis esse, sed ex Dei dono. *Justitia sit*, scribit, *sed ex gratia sit: a Deo tibi sit, non tua sit. Sacerdotes tui, inquit, induantur justitiam; vestis accipitur, non cum capillis nascitur; pecora de suo vestiuntur* (1). Revocari praeterea in mentem debent, quae de orientali philologiae indole superius adnotavimus. Nec obest, quod haec justitia, quam induere dicimur, vocetur *justitia Dei;* Dei siquidem justitia nuncupatur ratione causae efficientis, minime vero ratione causae formalis.

518. IV. Obj. Saltem in sola peccatorum remissione collocanda est formalis causa justificationis, 1. juxta id quod Apostolus docet, Rom. IV, 25, scribens de Christo: *Qui traditus est propter delicta nostra.* Ideoque ad solam peccatorum remissionem obtinendam. Et confirmatur ex I Joan. III, 8, ubi dicitur: *In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.* Non alia porro diaboli opera sunt nisi peccata. Hinc II Cor. V, 19, Deus dicitur in Christo reconcilians mundum sibi: *Non reputans illis delicta ipsorum*, nempe dimittendo peccata. In Actibus vero Apost. XIII, 38, sic Apostolus Judaeos alloquebatur: *Per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, et ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi justificari.* Sane non aliud petentem praeter remissionem peccatorum Publicanum inducit Christus, Luc. XVIII, illis verbis: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Sola proinde peccatorum remissione justificatus exhibetur prae Pharisaeo justitiam suam jactante. 2. Concludendum igitur, doctrinam de justitia inhaerente et justificante esse Christo injuriosam, et humilitati adversantem.

(1) Serm. xv, *De verb. Apost.* in ord. Maur. CLXIX, cap. 9.

519. Resp. *N. A.* Ad 1. probat. *D.* Ad peccatorum remissionem obtinendam per culpae abolitionem ac mediante interiori gratia sanctificante, *C.* ad gratiae sanctificantis exclusionem *N.* Eadem porro ratione cetera, quae adducuntur, testimonia explicanda sunt, quae semper supponunt dari remissionem peccatorum juxta modum, quo Deus eam conferre statuit et quem Scripturae alibi tradunt. Ceteris enim omissis, exponens Apostolus, ad Coloss. II, 13, quomodo Deus peccata remittat, scribit: *Et vos cum mortui essetis in delictis*: CONVIVIFICAVIT *cum illo, donans vobis omnia delicta;* et alibi passim. Ideoque ex eo quod non semper expresse tradat Scriptura totam justificationis seriem, concludi nequit, sacras Litteras gratiam interiorem et inhaerentem non complecti, multo minus excludere. Et sic responsio patet ad id, quod subditur de Publicano, quem praeterea docet Christus fuisse justificatum ob suam humilitatem, rejectum vero pharisaeum ob superbiae tumorem (1).

520. Ad 2. *N.* Cum potius major gloria Christo proveniat ex eo, quod magis in hac doctrina patefiat efficacia meritorum suorum, quibus factum est, ut non solum poenae absolutionem forensem, uti adversarii autumant, sed totalem culpae destructionem obtinuerit, nos vivificando ac renovando gratiae suae dono. Magna e contra Christus injuria afficitur in novatorum hypothesi, juxta quam ejus meritorum efficacia seu virtus adeo extenuatur, quasi non potuerit reipsa diaboli opera dissolvere per culpae destructionem ac plenam hominis interioris renovationem. Falsa praeterea est illa humilitas, quae mendacio nititur; cum humilitas non aliud sit, ut ita loquar, quam *expressio veritatis* (2).

(1) Cfr. S. Thom. 1. 2, q. 113, a. 6.

(2) Cfr. Bellarm. *De justific.* lib. II, cap. 12 et seqq.

*

ARTICULUS II.

De dispositionibus ad justificationem

521. In novatorum systemate justificationis processus est hujusmodi: Homo, qui essentialiter peccator est, omnique activitate destitutus, in peccatis jacet, donec perterrefactus per legis praedicationem, quae ei praebet cognitionem peccatorum ab Evangelio, quod ei praesto est, subveniatur, ne in desperationem incidat; ejus cor terrore perculsum apprehendit per fidem, quae sola justificat, merita Salvatoris. Propter haec merita Deus hunc fidelem declarat justum, etsi in se minime justus reipsa sit. Quamvis porro hac ratione innocens reputetur et immunis a poena peccatis debita; peccatum originale cum suis manifestationibus jugiter perseverat in homine sic extrinsece justificato. Etsi vero fides sola justificet, sola tamen non permanet; sed justificationi accedit sanctificatio, ac fides se manifestat per bona opera, quae fidei fructus sunt. Confundi tamen simul in hoc systemate nequeunt justificatio et sanctificatio; alioquin non posset ulla amplius haberi certitudo sive obtentae remissionis peccatorum sive salutis aeternae, quae tamen certitudo est proprietas essentialis fidei christianae, id est, *fiduciae*. Hinc opus regenerationis ad Deum solum spectat; homo nullam activam partem in ea habet; quia solus Spiritus Sanctus, qui producit actum hominis, est exclusive activus. Hac ratione tota gloria in Deum unice redundat, quin ullam ejus particulam in justificationis opere homo sibi arrogare possit. Ita lutherani (1). Calvinistae quoad rei

(1) Ita ipsi in *Solid. declar.* v, *De Lege et Evangel.* § 6, p. 678: « Peccatorum cognitio ex lege est. Ad salutarem vero conversionem illa poenitentia, quae tantum contritionem habet, non sufficit; sed necesse est, ut fides in Christum accedat, cujus meritum, per dulcis-

substantiam cum illis conveniunt, nec differunt nisi in accidentalibus, in eo, ex. gr. quod Calvinus contendat non sola fide hominem expergefieri a peccatis suis; sed quod hunc effectum tribuat praeterea Evangelio; quod ex fide ingenerari censeat poenitentiam ac deinceps sanctificationem; justificationem demum velit esse propriam tantummodo electorum; aliaque ejusmodi propria habeat quae deinceps exponemus (1).

522. In doctrina catholica aliter omnino ex contrariis principiis instituitur justificationis processus, quem sic exponit synodus Tridentina: *Declarat praeterea, ipsius justificationis exordium in adultis a Dei per Christum Jesum praeveniente gratia sumendum esse, hoc est, ab ejus vocatione, qua nullis eorum existentibus meritis vocantur; ut, qui per peccata a Deo aversi erant, per ejus excitantem atque adjuvantem gratiam ad convertendum se ad suam ipsorum justificationem, eidem*

simam et consolationis plenam Evangelii doctrinam, omnibus resipiscentibus peccatoribus offertur, qui per legis doctrinam perterriti et prostrati sunt. Evangelium enim remissionem peccatorum non securis mentibus, sed perturbatis et vere poenitentibus annunciat. Et, ne contritio et terrores legis in desperationem vertantur, opus est praedicatione Evangelii, ut sit poenitentia ad salutem». Et iterum, *Apolog.* VI. § 45, pag. 87: « Fides illa, de qua loquimur, existit in poenitentia, hoc est, concipitur in terroribus conscientiae, quae sentit iram Dei adversus peccata, et quaerit remissionem peccatorum et liberari a peccato». *Apolog.* IV, *de justit.* § 26, pag. 76: « Igitur sola fide justificamur, intelligendo justificationem ex injusto justum effici seu regenerari». §. 19, pag. 72: « Nec possunt acquiescere perterrefacta corda, si sentire debent, se propter opera propria, aut propriam dilectionem, aut legis impletionem placere, quia haeret in carne peccatum, quod semper accusat nos... » § 25, pag. 75: « Dilectio etiam et opera sequi fidem debent, quare non sic excluduntur, ne sequantur, sed fiducia meriti dilectionis aut operum in justificatione excluditur ». Cfr. Mohler, op. cit. pag. 96 et seqq.

(1) Ita Calvinus, *Instit.* lib. III, cap. 3, § 1, pag. 152, edit. cit.: « Proximus autem a fide ad poenitentiam nobis erit transitus; quia, hoc capite probe cognito, melius patebit, quomodo sola fide et mera venia justificetur homo, neque tamen a gratuita justitiae imputatione separetur realis, ut ita loquar, vitae sanctitas. Poenitentiam vero non modo fidem continuo subsequi, sed ex ea nasci, extra controversiam esse debet. . . . Quibus autem videtur fidem potius praecedere poenitentia, quam ab ipsa manare vel proferri, tanquam fructus ab arbore, nunquam vis ejus fuit cognita, et nimium levi argumento ad id sentiendum moventur ».

gratiae libere assentiendo et cooperando disponantur; ita ut, tangente Deo cor hominis per Spiritus Sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat, inspirationem illam recipiens, QUIPPE QUI ILLAM ET ABJICERE POTEST, *neque tamen sine gratia Dei movere se ad justitiam coram illo libera sua voluntate possit* (1)... *Disponuntur autem ad ipsam justitiam, dum excitati divina gratia et adjuti, fidem ex auditu concipientes libere moventur in Deum, credentes vera esse, quae divinitus revelata et promissa sunt, atque illud in primis a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quae est in Christo Jesu; et dum peccatores se esse intelligentes, a divinae justitiae timore quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, illumque, tanquam omnis justitiae fontem, diligere incipiunt; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod et detestationem* (2).... *Hanc dispositionem seu praeparationem justificatio ipsa consequitur, quae non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio, et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae et donorum. Unde homo ex injusto fit justus, et ex inimico amicus, ut sit haeres secundum spem vitae aeternae*, etc. (3).

523. Ex quibus intelligimus, haec intercedere discrimina inter novatorum doctrinam et doctrinam catholicam in quaestione, de qua agimus: 1. Quod novatores, nullam admittentes activitatem in homine ante justificationem et regenerationem, inferant nullam requiri dispositionem ad eam consequendam; catholici ex adverso, libero arbitrio praeditum agnoscentes hominem lapsum, inferant

(1) Sess. VI, cap. V.
(2) Ibid. cap. VI.
(3) Ibid. cap. VII.

aliquas dispositiones praerequiri, ut se Dei gratia praeventum disponat ad justificationem; 2. Quod in systemate novatorum fides sola sit, quae justificat, sive instrumentum sit, quo homo apprehendit merita vel justitiam Christi (1); in doctrina catholica praeter fidem requirantur aliae dispositiones cujusmodi sunt spes, contritio, poenitentia, etc. 3. Quod fides, quae in hypothesi adversariorum justificat, sit *fiducia* illa, qua quis pro certo habet, sibi imputari justitiam Christi, dimitti peccata, id est, peccatorum poenam, et se in Christo ut innocentem et sanctum spectari a Deo, etsi peccata omnia intus quoad culpam permaneant; in doctrina vero catholica fides, quae est initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sit firmus assensus ad ea omnia, quae divinitus revelata sunt. Nostrum igitur est, tres enumeratas veritates adstruere, ac refellere totidem eisdem adversantes errores.

(1) In *Apolog.* III, II, 70, dicitur: « Fides non ideo justificat aut salvat, quia ipsa sit opus per sese dignum, sed tantum quia accipit misericordiam promissam ». Et in *Form. Conc. solid. decl.* 684 et seqq. et 688 et seqq.: « Ad justificationem... necessaria sunt: gratia Dei, meritum Christi, et fides, quae haec ipsa Dei beneficia in promissione Evangelii amplectitur; qua ratione nobis Christi justitia imputatur; unde remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, adoptionem in filios Dei, et haereditatem vitae aeternae consequimur ». Ceterum optime cl. Moheler, op. cit., exponit nexum doctrinae novatorum de justificatione cum eorundem doctrina circa peccatum originale. Sic enim scribit, tom. I, pag. 102: « Il n'est pas moins clair, que les Luthériens ne peuvent admettre la libre coopération; car, selon leur doctrine, le péché originel consiste dans la destruction de l'image de Dieu, c'est-à-dire, dans l'extinction des facultés qui seules peuvent agir avec l'Esprit-Saint. Aussi enseignent-ils, que la régénération est exclusivement l'ouvrage de Dieu, que l'homme n'y a pas la moindre part. Déjà dans la célèbre dispute de Leipsick Luther soutint cette erreur contre le docteur Eck; il compara l'homme à une scie qui, purement passive sous la main de l'ouvrier, se laisse mouvoir dans toutes les directions. Plus tard il se plut à l'assimiler à un tronc, à une pierre, à une statue, qui n'a ni cœur, ni yeux, ni oreille ». Sane Lutherus, *in Genes.* cap. 19.: « In spiritualibus, *inquit*, et divinis rebus, quae ad animae salutem spectant, homo est instar statuae salis, in quam uxor Patriarchae Loth est conversa, imo est similis trunco et lapidi, statuae vita carenti, quae neque oculorum, oris, aut ullorum sensuum, cordisque usum habet ».

PROPOSITIO I.

In adultis ad justificationem consequendam aliquae praeter fidem dispositiones praerequiruntur, seu sola fides non justificat

524. Est de fide haec propositio, quam concilium Trid. definivit, sess. VI. can. IX. his verbis : *Si quis dixerit, sola fide impium justificari, ita ut intelligat, nihil aliud requiri, quod ad justificationis gratiam consequendam cooperetur, et nulla ex parte necesse esse eum suae voluntatis motu praeparari atque disponi, anathema sit.* Duo, ut patet, hoc canone Concilium definivit; primo scilicet, nonnullas dispositiones in homine requiri, ut perveniat ad justificationem; secundo, fidem non esse solam dispositionem, sed praeter fidem alias insuper necessarias esse. Duo haec propterea ostendenda assumpsimus in hac propositione, quae duas has veritates simul complectitur.

525. Verum, antequam haec ostendamus, praemittendum est ad majorem rei, de qua agimus, perspicuitatem. 1. has dispositiones exposci ad impedimentum gratiae seu justificationis removendum, non autem quod illae habeant rationem meriti *proprie dicti*; siquidem gratis a Deo gratia sanctificans infunditur intuitu meritorum Christi; ac proinde illae dispositiones sunt tanquam conditio, *sine qua non* infunditur gratia, aut solum habent rationem meriti, ut vocant, *de congruo* seu *impetrationis*. Praenotamus 2. has dispositiones praeter fidem, quae omnium consensu ad justificationem requiritur, esse timorem, spem, charitatem saltem inchoatam, poenitentiam et propositum servandi in posterum divina mandata, ut exponit Tridentina synodus loc. cit.

526. His positis, sic accedimus ad priorem proposi-

tionis partem ostendendam : Scripturae exigunt ad justificationem assequendam ab hominibus adultis conversionem et poenitentiam ; ergo aliquas dispositiones velut necessariam conditionem ad eandem assequendam requirunt. Nam, Ezech. XVIII, 21, dicitur : *Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quae operatus est, et custodierit omnia praecepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vita vivet et non morietur.* Zach. I, 3 : *Convertimini ad me, ait Dominus exercituum, et convertar ad vos.* Absoluta autem necessitate talem poenitentiam requiri, constat ex Christi verbis, Luc. XIII, 3 : *Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Quare apostolus Petrus, Act. II, 38, sic Judaeos compunctos ad ejus praedicationem alloquebatur : *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum.* Luculenter igitur ex Scripturis evincitur, dispositiones aliquas requiri, ut quispiam justificationem consequatur.

527. Frustra post haec adeo luculenta Scripturarum oracula patrum testimonia congereremus ad hanc veritatem, unanimi illorum consensu firmatam, adstruendam. Sed unus prae ceteris audiatur Augustinus, cujus notum effatum est ex *Serm. XV, de verbis Apostoli : Qui fecit te sine te, non te justificat sine te... Fecit nescientem, justificat volentem* (1). Quibus verbis complexus est s. Doctor rationem, quae ex intima rei natura exurgit. Quemadmodum nempe impius voluntarie peccando recessit a Deo, ejusque obstitit gratiae ; sic congruum est, ut non accipiat reconciliationem nisi per suam voluntariam conversionem ad Deum.

528. Ad alteram autem propositionis partem quod attinet, eam pariter sacris Litteris inniti, sic demonstra-

(1) Cap. XI, n. 13.

mus : sacrae Litterae praeter fidem ad justificationem requirunt opera. Ergo . . . Jacobus enim, Epist. II, 24 : *Ex operibus*, inquit, *justificatur homo, et non ex fide tantum*. Et suae assertionis hanc rationem affert (v. 26) : Quia nempe *fides sine operibus mortua est*. Et apostolus Paulus, Rom. II, 13 : *Non enim*, scribit, *auditores legis justi sunt apud Deum; sed factores legis justificabuntur*. Ac iterum, I Cor. XIII, 2 : *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum*. Demum, Galat. V, 6, exponens, cujusmodi debeat esse fides, quae ad justificationem requiritur, haec habet : *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides, quae per charitatem operatur* (1). Ergo ex Apostolo non sola fides, quae sterilis sit ac sejuncta a charitate et operibus, confert ad justificationem, sed quae cum ipsa charitate et per ipsam operetur seu vivificetur. Proinde non solam Jacobi Epistolam veluti *stramineam* (2) rejicere debuisset Lutherus ad

(1) Ἐν Χρίστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει, οὔτε ἀκροβυστία· ἀλλὰ πίστις δἰ ἀγάπης ἐνεργουμένη. Ubi notanda est vis hujus vocis ἐνεργουμένη, *operatur*, in sensu passivo, non autem activo usurpatae; quae tantumdem valet ac *mota* atque *acta* a charitate. Cfr. Bellarm. *De justif.* cap. IV, n. 11.

(2) Ita Lutherus in *Praef.* antiquissima edita Wiembergae ante annum 1525; quanquam in recentioribus editionibns opp. Lutheri omissa sunt verba, quibus ille hanc Jacobi Epistolam vocabat stramineam, si compararetur cum Epistolis Petri et Pauli, atque indignam esse affirmabat indole Evangelica. Quare Whitakerus aliique judices, qui Edmundum Campianum S. J. tanquam calumniatorem traduxerunt, quod illa Luthero affinxerit, ea dein in antiquioribus editionibus repererunt. Rem totam fuse refert Bayle in suo *Diction. critico*, art. *Luther*, Rem. O. P. Lutherum secuti sunt A. Althamerus et Centuriatores Magdeburgenses. Wetstenius cum retulisset haec verba Lutheri : « Meam sententiam nemini obtrudam; tantum dicam, me Epistolam Jacobi non existimare esse scriptum Apostolicum, ob hanc rationem, primo quia directe contra Paulum et omnem Scripturam operibus justificationem tribuit; denique Jacobus iste ita confundit omnia ac permiscet, ut mihi vir bonus aliquis ac simplex fuisse videatur, qui, arreptis quibusdam dictis discipulorum Apostolicorum, ea in chartam conjecerit », etc. His, inquam, adductis, sic scribit : « Si enim Jacobus Paulo contradiceret, utique non Jacobus, qui id aperte docet, quod lex naturae, quod Scriptura ubique, quod Pau-

portentosum dogma suum stabiliendum de sola fide justificante, sed praeterea omnes Paulinas Epistolas, quae ejusmodi errorem pariter evertunt.

529. Rursum, quemadmodum alicubi Scriptura justificationem fidei tribuit, ita alibi aliis eam tribuit dispositionibus. Si dicitur, Rom. III. 28: *Arbitramur hominem justificari per fidem;* etiam, Eccli. I. 28. legitur: *Qui sine timore est, non poterit justificari;* et Prov. XXVIII. 25: *Qui sperat in Domino, sanabitur;* ac I. Joan. III. 14: *Qui non diligit, manet in morte;* ut alia praeteream paulo ante commemorata loca, in quibus eadem justificatio poenitentiae adscribitur. Ergo sicut non excluditur fides in iis Scripturae testimoniis, in quibus solius timoris, spei, charitatis, poenitentiae, etc. fit mentio, cum sermo occurrit de justificatione, ita neque excluduntur timor, spes, etc. ubi solius fidei mentio fit.

530. Sancti ecclesiae patres videntur data opera scripsisse ad hos novatores refellendos; nam s. Joan. Chrysostomus, *Hom. LXIV in Matth.* ait: *Nisi vitam fide nostra dignam ducamus, extremas dabimus poenas* (1). Et s. Augustinus, *Serm. XVI*, cap. VI, *de verbis Apostoli: A fide*, inquit, *incipit homo; sed et daemones credunt et contremiscunt ... Adde ergo fidei spem ... speique ipsi adde charitatem* (2). Et *Serm.*

lus alibi inculcat, sed illae Pauli Epistolae, in quibus dogma a reliquis dissidens contineretur, fuissent abjiciendae. At, si rem recte consideremus, nulla inter Jacobnm et Paulum est pugna; quum Jacobus loquatur de lege naturae et de lege Christi, Panlus, vero de lege et oeconomia Mosis ». Cfr. Rosenmüll. *Schol. in Epist. Jacobi*. Cfr. etiam J.D. Michaelis, *Introd. au Nouveau Testam.* Genève 1822. tom. IV, chap. 25, sect. II et sect. VI. Frustra proinde nonnulli rationalistae autumant, Jacobo hoc propositum fuisse, ut Pauli sententiam refutaret.

(1) N. 4. Ἂν μὴ καὶ βίον προσθῶμεν τῆς πίστεως ἄξιον, τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην. Tom. VII. op. p. 640.

(2) Totum hoc caput est de hoc argumento, ut evincat, juxta Apostolum vivam fidem, quae discernitur a fide daemonum, esse fidem, quae per dilectionem operatur. Eadem fere habet, *Serm.* LIII, cap. 10, n. 11. Ubi inter cetera scribit s. Doctor: « Discernenda est fides nostra a fide daemonum. Fides enim

XXVII. cap. I: *Domus Dei*, scribit, *credendo fundatur*, *sperando erigitur*, *diligendo perficitur.*

531. Denique novatorum systema falsitatis arguitur 1. in eo quod perperam supponat fidem, quae velut organum et instrumentum spectatur ad apprehendendam justitiam Christi, non aliud esse nisi *fiduciam;* quod tamen mox ostendemus falsum esse (1). 2. In eo, quod assumant adversarii, fidem hanc justificantem toto coelo esse distinctam a virtute qualibet, et praesertim a charitate; quod pariter falsum est; cum ex ea ceterae virtutes profluant, praesertim charitas, quae ex fide germinat, ut perveniatur ad justificationem. In quo praeterea adversarii sibi non cohaerent, qui deinceps fatentur, ut mox videbimus, charitatem ex fide gigni, evolvi et crescere veluti plantam ex germine (2). 3. Denique, ceteris omissis, ex eo falsum ejusmodi systema deprehenditur, quod praecidat omnia virtutum germina, omniumque operum bonorum necessitatem excludat, hominem velut truncum spectet omni libero motu et activitate carentem ante justificationem et sub gratiae vel concupiscentiae motione; quae exitiosa sunt omnia et absurda, ut tum ex iis, quae superius diximus, tum ex inferius dicendis planum fit.

DIFFICULTATES

532. I. Obj. Scriptura constanter fidei tribuit justificationem, ac ita fidei soli tribuit, ut quaelibet opera excludat. Nam, Rom. III. 28. scribit Apostolus: *Arbitramur, justificari hominem per fidem sine operibus legis;* et ib. IV. 2: *Si Abraham ex operibus justifi-*

nostra mundat cor; fides autem illorum reos facit... Non est talis fides, quae mundat cor. Fide, inquit, mundans corda eorum. Sed qua fide, quali fide, nisi quam definit Apostolus, ubi ait: Fides, quae per dilectionem operatur»?

(1) Cfr Bellarm *De justif.* lib. 1, cap. 18.

(2) Cfr. Moheler, op. cit. tom. 1, pag. 178 et seqq. tum pag. 184.

catus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Ex quo concludit, ib. v. 5: *Ei vero, qui non operatur, credenti autem in eum, qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiae Dei;* et cap. V. 1: *Justificati ergo ex fide.* Haec eadem repetit, Galat. II. 16: *Scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis;* et Ephes. II. 8: *Gratia estis salvati per fidem;* et alibi passim eadem inculcat. Imo recte dixeris, hanc esse thesim, quam ostendendam assumpsit Apostolus in Epistola ad Romanos, quamque statuit cap. III. v. 24. illis verbis: *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quae est in Christo Jesu*, et quam evolvit sequentibus capitibus. Ergo.

533. Resp. *D. A.* Scriptura constanter tribuit justificationem fidei vivae, quae scilicet per charitatem operatur, *C.* fidei mortuae ac sine operibus *N.* Sic etiam responderi posset: Fidei soli tribuit ad exclusionem eorum operum, quae praecedunt fidem seu vocationem ad fidem, *C.* quae fidem sequuntur et in fide fundantur, imo et ex ea oriuntur *N.* Scopus enim Apostoli in adductis locis est ostendere, justificationem esse donum Dei gratuitum, quod per opera solum naturaliter honesta, qualia Gentes jactabant, aut per opera ex sola legis cognitione sine gratia ac fide in Christum facta, in quibus gloriam suam, imo et justitiam collocabant Judaei, promereri nullatenus potuerit. Ex quo infert Apostolus, tam Judaeos quam Gentiles non fuisse consecutos vocationem et justificationem nisi per solam fidem in Christum ipsis gratuito concessam; quia, si quispiam potuisset justificari ex operibus sine gratia factis, ac propterea sine fide in Christum, Christus gratis mortuus esset (1). Opera autem, quae fidem consequuntur et ex ipsa

(1) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. 1, cap. 19.

proveniunt, non rejecisse Apostolum, omnes ejus Epistolae testantur, in quibus exhortatur fideles, ut eis strenue sese dedant.

534. II. Obj. Scriptura solius fidei meminit, quoties loquitur de justificatione et remissione peccatorum. Sic Matth. IX. 22. et Luc. VII. 50: *Fides tua te salvam fecit;* ac iterum Luc. VIII. 50: *Crede tantum, et salva erit;* Joan. I. 12: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus;* et ibid. III. 36: *Qui credit in Filium, habet vitam aeternam.* Quare Philippus. Act. VIII. 37. ab Eunucho baptismum petente solam fidem petiit: *Si credis ex toto corde, licet.* Ergo.

535. Resp. 1. *N. A.* Quia, etsi *interdum* Scriptura solius fidei mentionem injiciat, cum loquitur de justificatione, saepe tamen etiam alias virtutes aut sacramenta commemorat, disserens de eadem justificatione. Ut Luc. VII. 47: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum;* Tob. XII. 9: *Eleemosyna a morte liberat;* Rom. VIII. 24: *Spe salvi facti sumus;* Eccli. I. 27: *Timor Domini expellit peccatum*; Tit. III. 5: *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis;* Ephes. V. 26. loquens de ecclesia, ait: *Mundans* (eam) *lavacro aquae in verbo vitae* (1); nec tamen quispiam jure aut soli dilectioni, aut soli spei, timori etc. justificationem adscribere potest. Cum igitur plures causae ad eundem effectum producendum concurrunt, consuevit Scriptura modo uni, modo alteri causae illum tribuere, quin ceteras excluderet. Hinc, cum ejusmodi causae ordine quodam inter se conjunctae sint, ac fides reliquas omnes praecedat ac producat, restat ut concludamus, Scripturam reliquas includere, dum solius fidei meminit, seu loqui de fide viva, activa et operatrice, dum ei tribuit justificationem.

(1) *Καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι.* In textu graeco deest *vitae.*

536. Resp. 2. ad primos duos textus. *D.* Et in his sermo est de miraculo seu sanatione corporali, *C.* de justificatione *N.*

537. Quoad reliqua testimonia, *D.* Loquuntur de fide tanquam de prima dispositione, ex qua ce erae profluunt, ut dictum est, *C.* tanquam de dispositione unica et adaequata *N.* Hinc optime s. Augustinus ad factum Philippi, quod opponitur: *Scriptura*, inquit, *tacuit, atque intelligenda dimisit cetera, quae cum illo spadone baptizando Philippus egit; atque in eo, quod ait: baptizavit eum Philippus, intelligi voluit impleta omnia, quae licet taceantur in Scripturis gratia brevitatis, tamen serie traditionis scimus implenda* (1).

538. Inst. Atqui Scripturae loquuntur de fide sola tanquam unica et adaequata causa justificationis; ac praeterea de ea loquuntur tanquam *instrumento et organo* ejusdem justificationis, non autem tanquam de *dispositione*, quae ceteras includat. Atque ad primum quod attinet, 1. nota sunt Apostoli verba, Rom. I. 16: *Evangelium virtus Dei est in salutem omni credenti, justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem;* ergo non ex *fide in opera*, quae nempe fides inchoet. 2. Eodem sensu dicitur, Habacuc II. 4: *Justus ex fidè vivit;* ergo fides, et quidem sola vitam, quam inchoavit, continuat 3. Sane Abraham, cum dictum est de eo, Gen. XV. 6: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam*, novitius non erat, sed sanctitatis omniumque virtutum exemplar; ergo non ei adytum ad justitiam patefecit fides, ut aliunde postea justificatio compleretur. 4. Quin potius opera, quae fidei superveniunt, a justificatione exclusit Apostolus, qui, loquens de Abraham jam credente, Rom. IV. 2. ait: *Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed*

(1) Lib. *De fide et oper.* cap. 9.

non apud Deum. Sed, ubi analysis justificationis instituatur, id magis patefiet. 5. Siquidem prius est in nobis justificatio, quam charitas, quae est bonorum operum initium, dicente Joanne, I. Epist IV. 10: *Non quasi nos dilexerimus Deum; sed quoniam ipse prior dilexit nos*. Porro Deus nos diligendo justificat. Ad alterum vero quod spectat, facile evincitur, quia, si fides ac virtutes reliquae tanquam dispositiones in homine requirerentur ad justificationem, 6. his dispositionibus tribuenda esset justificatio; attamen concilium Arausicanum definivit: *Ut a peccato purgemur, Deus voluntatem nostram non expectat* (1). 7. Plures reipsa quotidie justificantur absque ulla suae voluntatis cooperatione, ut amentes, lethali morbo correpti omnique rationis usu destituti, quibus Sacramenta administrantur. Ergo.

539. Resp. *N. A.* Ad 1. prob. *D.* Revelatur justitia Dei ex fide inchoata et imperfecta in fidem perfectam et charitate formatam, *C.* ex fide in fidem sine charitate ac bonis operibus *N.* Hic enim posterior sensus excluditur per ea omnia, quae superius adduximus (2).

(1) Cap. IV.

(2) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. 1, cap. 20. Postremis hisce temporibus protestantes passim accesserunt ad catholicam explicationem fidei vivae seu formatae, ut conferat ad justificationem, atque ita recesserunt a primis protestantium placitis. Sane Knappius in Commentatione XIII, quae est *De dispari formula docendi, qua Christus, Paulus atque Jacobus de fide et factis disserentes usi sunt, item de discrimine* ἔργων νόμου *et* ἔργων ἀγάθων, effata s. Pauli et s. Jacobi exponit de fide, quae sit principium bonorum operum; « Ipsius Christi auctoritate, *inquit*, dici sine ulla haesitatione potest, etiam factis (ἐξ ἔργων) homines impunitatem et salutem consequi. At qualibus? Num iis, quae a fide sejuncta sunt, aut fidem excludunt? Minime vero. Sed his, quae a fide, Deo et Jesu Christo habita nascuntur, velut e bona arbore boni fructus; ut, si quis professus fuerit, salutem se ob pie facta (ἐξ ἔργων ἀγάθων) sperare, perinde id habendum sit, ac si dixisset: e fidei effectis et documentis. Nam omnes sacri scriptores, inde usque a Mose, in hoc una mente consentiunt, omnium recte factorum, quae quidem Deo probentur, principia a fide duci; summaque eorum, quae illi praeceperunt, haec est: χωρίς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ; sine fide impossibile est placere Deo; item τὸ τελὸς τῆς πίστεως σωτηρία ψυχῶν »: *Finis fidei, salus animarum*, Heb. XI, 6, 1 Petr. 1, 9, cfr. vss. 5 et 21. Quae deinde late prosequitur. Cfr. *G. Christiani Knappii scripta varii argumenti.*

540. Ad 2. *D.* Justus ex fide vivit, ex fide viva quae per charitatem operatur; *C.* ex fide mortua, nempe sine operibus *N.* Fides enim, quae sit sine operibus, mortua est ut declarat apostolus Jacobus loc. cit. Quod autem mortuum est, alteri vitam praebere non potest. Hinc bene intelligitur, quare dixerit apostolus Paulus justitiam Dei esse de fide in fidem, quia scriptum est: *Justus ex fide vivit;* quatenus justitia Dei quae ex fide imperfecta inchoatur, in fidem perfectam, hoc est vivam, desinit sive adducit.

541. Ad 3. *D.* Ideoque novum accepit justificatio Abrahae incrementum, quia ex fide in fidem progressus est juxta dicta, *C.* secus *N.* Hinc Jacobus quoque hoc retulit Geneseos testimonium ad ostendendum, fidem sine operibus non justificare; et, quoniam fides per opera justificat, ideo per opera ex fide peracta in dies augetur et crescit haec ipsa justificatio, robustior ac fecundior fit, juxta illud Prov. IV. 18: *Justorum semita quasi lux splendens, quae procedit et crescit usque ad perfectum diem.*

542. Ad 4. *D.* Secrevit Apostolus a justificatione opera, in quae fides vim suam non indiderit, *C.* opera ex fide elicita *N.* Placuit igitur Deo patriarcha Abraham et per primam fidem, qua justificatus est, ac deinceps semper magis placuit, quatenus hac fide instructus nova semper opera edidit, quae meritum suum ex fide influente in ea, consequebantur (1).

543. Ad 5. *D.* Prius est justificatio quam charitas habitualis, quam Deus nos diligendo per Spiritum Sanctum

Halis Saxonum, 1823, tom. II, pag. 419 et seqq. Hac ratione recentiores protestantes apologiam texunt illius catholicae doctrinae, cujus causa eorum majores ab ecclesia discesserunt.

(1) Cfr. Bernardin. a Piconio in hunc loc. Cfr. etiam Pallavicini, *Istoria del Concilio di Trento*, lib. VIII, cap. 4., n. 18 et seq. ubi refert diversas rationes, quibus theologi in Concilio Trid. verba Apostoli juxta doctrinam catholicam exposuerunt.

diffundit in cordibus nostris, *C.* prius est quam charitas actualis, cujusmodi ad justificationem una cum fide requiritur *N.* Utraque porro charitas gratuita est, procedens ex divina erga nos dilectione.

544. Ad 6. *D.* Tanquam conditionibus, sine quibus non tribuitur a Deo justificatio, *C.* tanquam meritoriis *N.* Concilium autem Arausicanum, ut superius ostendimus, loquitur adversus semipelagianos, qui, excludentes gratiam praevenientem, docebant, Deum nostram expectare voluntatem.

545. Ad 7. *D.* Perpetuo amentes, qui infantibus aequiparantur, *C.* ceteri, *Subdist.* Absque ulla ipsorum cooperatione actuali, *C.* praecedente, quae virtualiter perseveret *N.* Haec enim sufficit ad justificationem, praesertim in enunciatis casibus.

546. III. Obj. Patres unanimi consensu soli fidei justificationem adscribunt. S. Hilarius: *Fides* inquit, *sola justificat* (1). S. Ambrosius, seu Auctor *Comment. in Epist. ad Rom.* in cap. III: *Sola fide justificati sunt dono Dei* (2). S. Joan. Chrysostomus: *Fidelem*, ait, *sine operibus possum ostendere et vixisse, et in regnum coelorum ivisse . . . Latro tantum credidit, et vitam habuit* (3). S. Augustinus: *Quantaelibet*, scribit, *fuisse virtutis antiquos praedices justos, non eos salvos fecit, nisi fides Mediatoris* (4), et alibi passim. S. Leo: *Fides vera justificans impios et creans justos* (5). Denique juxta s. Bernardum ideo Christus tantum dixit: *Qui non crediderit, condemnabitur*, ut per hoc innueret: *Solam interdum fidem sufficere ad salutem* (6). Ergo.

547. Resp. *D. A.* Per oppositionem ad legem seu ad

(1) Cap. 8 in Matth. n. 6.
(2) In v. 24.
(3) *Homil. de Fide*, n. 1.
(4) Lib. 1. *Cont. duas epist. Pelag.* cap. 21, n. 39.
(5) *Ep.* CXXIV. cap. 4. edit. Baller. alias LXXXIII.
(6) *Epist.* seu *Tract. ad Hugonem de s. Victore, de Baptismo*, cap. 2. n. 8. edit. Maur.

opera tantum naturaliter honesta, *C.* per oppositionem ad reliquas dispositiones et ad opera ex fide elicita *N.*

548. Sane s. Hilarius fidem opponit legi; ait enim ibid. hominem fuisse ab illo peccato liberatum, *quod lex lavare non poterat*; *fides enim sola justificat.*

549. Eodem sensu loquitur Ambrosiaster, spectans opera elicita absque fide.

550. S. Joan. Chrysostomus, seu potius auctor illius *Homiliae de fide* loquitur de operibus externis, quae non sunt ejusdem necessitatis ac fides, ut patet ex subjecta materia. Latro enim credidit, speravit et dilexit. Ceterum haec homilia spuria est.

551. S. Augustinus per citata verba, ut alibi semper docet, veteres sanctos non fuisse justificatos per opera legis, sed per fidem in Christum et gratiam ejus, non secus ac nos; ut constat ex ejus scopo adversus pelagianos.

552. S. Leo loquitur de fide catholica per oppositionem ad falsas sectas haereticorum, in quibus salus haberi nequit.

553. S. Bernardus disserit de actuali susceptione baptismi, quae absolute interdum necessaria non est, ut liquet ex contextu, ubi ostendit, fidem cum voto baptismi in casu necessitatis actualem ejusdem perceptionem supplere posse; alibi enim aperte docet: *Nec fides sine operibus, nec opera sine fide sufficiunt ad animi rectitudinem* [1].

(1) *Serm.* XXIV. *in Cantica* n. 8. Et hic observo, neminem ex patribus inveniri, qui constanter non doceat, necessarias esse cum fide reliquas dispositiones ad justificationem et salutem; ut patet ex iis ipsis locis in suo contextu spectatis, quae nobis objiciuntur a protestantibus. Hi enim verba detraxerunt a contextu, ut aliqua ratione evincerent, ipsos primos non fuisse ad paradoxum istud excogitandum de fide sine operibus justificante.

*

PROPOSITIO II.

Fides, quae ad justificationem requiritur, non est fiducia in divinis promissionibus, sed firmus assensus ad ea omnia, quae Deus revelavit

554. Hoc est de fide, ut patet ex can. XII. sess. VI. Con. Tridentini : *Si quis dixerit : fidem justificantem nihil aliud esse quam fiduciam divinae misericordiae peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam esse, qua justificamur, anathema sit.*

555. Ut autem melius intelligatur status quaestionis, animadvertendum est, 1. protestantes triplicem distinguere fidem, *historicam*, qua credimus vera esse quae Deus revelavit, *miraculorum*, qua illi intelligunt facultatem miraculorum edendorum, *promissionum*, qua quis credit veras esse promissiones, quas Deus fecit de remittendis peccatis, tum in genere quoad omnes homines, qui credunt in Christum, tum in specie quoad singulos homines credentes sibi remitti peccata, seu potius sibi esse remissa per Christum. Hanc porro fidem specialem, qua quis certo credit, sibi esse dimissa peccata, quamque fiduciam appellant, eam esse contendunt, quae sola justificet (1).

556. Animadvertendum est, 2. in systemate novatorum fidem hanc seu fiduciam, quae apprehendit misericordiam vel promissiones divinas tanquam organum et instrumentum, non esse *subjectivam* seu intrinsecam homini, nec ullam intrinsecam seu intimam relationem afferre inter hominem et Christum ; sed esse solum *objectivam* et extrinsecam, alioquin esset *debilis* et *imperfecta ;* quod explicat Calvinus per similitudinem *ollae fictilis*, *quae*

(1) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. 1, cap. 4.

e recondit aurum (1). Porro nulla est intrinseca re-
inter aurum et vas fictile; illud enim semper pre-
m est, istud semper vile. Sic Christus Jesus, ap-
ensus per fidem, est ipsa puritas; homo autem fi-
; est impurus in mente et corde suo (2). Ex hoc patet
ns discrimen, quod intercedit inter fiduciam, qua-
concipiunt novatores ut necessariam ad justificatio-
, et inter spem seu fiduciam, quam praeter fidem
n catholici necessariam agnoscunt inter ceteras dispo-
nes ad justificationem assequendam.

57. His ita constitutis, consonam esse sacris Litte-

Ita Calvinus, *Instit.* lib. III,
I. In quo confutat Osiandrum,
ut ipse loquitur, monstrum
» quod essentialis justitiae in-
Respondens itaque §. 7, pag.
ad septimum Osiandri argu-
m, ita scribit: « Quod obji-
rim justificandi non inesse fidei
ipsa, sed quatenus Christum
t, libenter admitto. Nam, si
vel intrinseca, ut loquuntur,
e justificaret fides, ut est sem-
ebilis et imperfecta, non effi-
hoc nisi ex parte; sic manca
justitia, quae frustulum salutis
conferret. . . . Neque tamen
a tortuosas hujus Sophistae fi-
admitto, quum dicit, fidem
Christum, quasi vero olla fi-
sit thesaurus, quod in ea re-
um sit aurum. Neque enim di-
ratio est, quin fides, etiamsi
per se dignitatis sit vel pre-
on justificet, Christum afferen-
icut olla pecuniis referta ho-
n locupletat. . . . Jam expedi-
it quoque nodus, quomodo in-
debeat vocabulum fidei, ubi
tificatione agitur ». Neque alia
e sentiunt aut loquuntur lu-
ni. Etenim in *Apolog.* IV, *de*
ic. § 18, pag. 71, dicitur:
rursus quoties nos de fide lo-
ur, intelligi volumus objectum,
t misericordiam promissam.
fides non ideo justificat, aut
salvat, quia ipsa sit opus per se di-
gnum, sed tantum quia accipit mi-
sericordiam promissam ». Sic etiam
Chemnitius, *Exam. Conc. Trid.*
pag. 1, et 294.

(2) Cfr. Moehler, op. cit. p.165.
Ubi apposite ait: « Nous l'avons en-
tendu, la foi n'est point un écou-
lement de l'Eprit du Christ; elle
n'est point une puissance affranchis-
sante, un principe de vie régéné-
rant le fidèle; mais elle est à Jé-
sus-Christ ce que le vase d'argile est
au trésor. Comme le vase et le trésor
ne deviennent pas une et même chose,
comme l'un reste de l'argile et l'au-
tre de l'or, de même la foi n'unit pas
l'homme intimement à Jésus-Christ,
de même entre le Christ et le fidèle
il n'existe que des rapports purement
extérieurs. Jésus-Christ est la pureté
même, le chrétien est impur dans
son esprit et dans son coeur; le
Christ est offert à Dieu par son di-
sciple et son disciple ne devient pas
un sacrifice agréable à Dieu ». Dein-
de ostendit hic idem auctor, hanc
rationem exponendi proprium suum
systema ex ipsa natura ejusdem sy-
stematis necessario descendere. Se-
mel enim constituto principio quod
justitia sit extra nos, pronum erat
inferre, nonnisi extrinsece posse ho-
minibus applicari obedientiam seu
merita Salvatoris.

ris veritatem catholicam, quam enunciavimus, sic ostendimus: Sacrae Litterae ad justificationem, requirunt firmum assensum ad ea omnia, quae Deus revelavit; ergo. Nam Marci cap. ult. 15. ait Christus: *Praedicate Evangelium omni creaturae; qui crediderit... salvus erit;* Joan. XX. 31: *Haec scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei, et ut credentes vitam habeatis in nomine ejus;* Rom. X. 9: *Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis; salvus eris.* Demum, aliis omissis, Act. VIII. 37. Eunucho baptisma petenti respondit Philippus: *Si credis ex toto corde licet;* et respondens (Eunuchus), ait: *Credo, Filium Dei esse Jesum Christum* (1). Jam vero in his omnibus ne verbum quidem occurrit de novatorum fiducia.

558. Consonam quoque esse eandem doctrinam universae traditioni, constat ex antiquissima consuetudine, quae jam a primis ecclesiae seculis in ecclesia universa obtinuit, exigendi a catechumenis ante baptisma professionem praecipuorum fidei nostrae articulorum, qui in symbolo Apostolico continentur (2); in quibus nullum vestigium occurrit de speciali fiducia sibi dimissorum peccatorum. Argumentum, quod ex hac constanti et universali consuetudine exurgit, nunquam non vehementer torsit haereticorum ingenia.

559. Hinc supervacaneum putamus patrum testimonia singillatim appellare, quae longo agmine adducit Bellarminus (3). Certe s. Basilius docet, fidem illam ad salutem et justificationem necessariam esse, qua creduntur, quae Deus revelavit (4); s. Cyrillus Hierosol. fidem

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. VI et seqq.

(2) Cfr. quae scripsimus in Tract. *De Trinit.* n. 104 cum notis appositis. Cfr. etiam Binghami *Origines*, *sive antiquitates*, etc. Halae 1727, vol. IV, lib. XI, cap. VII, § 8 et seq.

(3) *De justif.* lib. I, cap. 9.

(4) *Hom. de Fide*, num. 1. opp. edit. Maur. tom. II, pag. 224.

justificantem vocat fidem dogmaticam, qua credimus Jesum esse Christum atque a mortuis resurrexisse (1); nec alia insedit sententia Gregorio Nazianzeno (2), s. Joan. Chrysostomo (3), s. Augustino (4), s. Fulgentio (5) aliisque omnibus, qui hanc fidei notionem ex verbis Apostoli hauserunt cap. XI. Epist. ad Hebr., quibus describit fidem justificantem seu illam qua justus vivit: *Est autem*, inquit, *fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*, id est, persuasio et convictio illa intellectus qua quis assentitur iis, quae non assequitur, eo quod mentis ipsius angustae captum excedunt (6); quae profecto non est illa, quam protestantes praedicant, fiducia specialis.

560. Ratio demum commentum hoc novatorum excludit. Specialis enim fiducia de dimissis sibi peccatis per Christum supponit et sequitur justificationem, quae in ipsa peccatorum dimissione consistit; ergo eam nec praecedit nec producit, nisi velint adversarii effectum praecedere causam (7). In hac praeterea hypotesi omnis intercluditur adytus orationi; siquidem frustra quis diceret:

(1) *Catech.* v, *De Fide et Symbolo*, n. x.

(2) *Orat.* xl, *in Sanctum Baptisma*, n. 51, edit. Paris. 1630, tom. 1, pag. 671 et seq.

(3) In duabus *Homiliis de Symbolo*, edit. Chevallon, Paris. 1536, tom. v, fol. 205 et seqq.

(4) *Enchirid.* capp. ii, v, vii, viii, etc.; tum in lib. *De Fide et Symbolo*, qui totus est de hoc argumento; cfr. ejusdem libri conclusio, n. 24.

(5) Lib. *De Fide*, *ad Petrum*, qui totus pariter de eodem argumento est.

(6) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 8, cum vindiciis Erbermanni adversus Amesium.

(7) Hoc ipsum plures protestantes animadverterunt; hinc confugerunt ad distinguendos duos modos, quibus peccata dimissa esse credant. Primo quoad decretum Dei et mortem Christi ex decreto illo jam obitam; secundo vero quoad efficacem applicationem, tum ex parte Christi donantis remissionem peccatorum, tum ex parte credentium fide eam accipientium. Istorum itaque mens est, nobis donari atque applicari remissionem peccatorum, quia certa fiducia Christum amplectimur, et persuasi sumus Christum juxta Dei decretum peccata nostra morte sua delevisse atque expiasse. Alii simpliciter concedunt peccata nobis esse dimissa, antequam credamus, et fidem justificatione posteriorem esse. Adeo strenue se implicant! Cfr. Ludov. Le Blanc, verbi divini minister, in op. *Theses Theologicae*, Londini 1675, Thes. *De Fidei justificantis natura*, n. lviii et seqq.

Dimitte nobis debita nostra, si fide credere deberet, sibi jam dimissa esse peccata; quod si hanc fidem non habet, frustra petit sibi dimitti peccata, cum nemini sine fide peccata dimitti possint. Addo, hoc commentum esse contra systema ipsorum protestantium, juxta quod ante justificationem homo omni libertate destitutus est. Ergo.

DIFFICULTATES

561. Obj. Soli fiduciae adscribit Christus remissionem peccatorum, Matth. IX. 2: *Videns fidem illorum, dixit paralytico: confide, fili, remittuntur tibi peccata tua:* et v. 22. ait hemorrhoïssae: *Confide, filia, fides tua te salvam fecit;* Luc. XVII. 19: *Fides tua te salvum fecit.* Quam fiduciam ut magis inculcaret, Marc. XI. 24. dicebat discipulis suis: *Omnia, quaecumque orantes petitis, credite, quia accipietis, et evenient vobis.* Quod si cetera per fiduciam obtinentur, multo magis peccatorum remissio. Hinc Paulus, Act. XIII. 38. sic Judaeos alloquitur: *Notum igitur sit vobis, viri fratres, quia per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur . . . in hoc omnis, qui credit justificabitur.* Et conceptis verbis passim fidem vocat fiduciam, ut cum, Ephes. III. 12. de Christo scribit: *In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus;* et Hebr. XI. 1: *Fides est sperandarum substantia rerum*, seu ut graece legitur ὑπόστασις (hypostasis) nempe *expectatio;* ex quo patet non aliud fidem esse praeter expectationem misericordiae divinae, nec proinde consistere nisi in fiducia. Sane quoties aliquid nobis vel promissum vel oblatum est, nihil aliud requiritur ex parte nostra quam acceptatio; porro justificatio nobis a Christo promissa et oblata est. Ergo.

562. Resp. *Dist. ant.* Adscribit Christus remissionem peccatorum fiduciae, quae oriatur ex firmo assensu iis

omnibus, quae Deus revelavit, *C.* fiduciae de dimissis sibi peccatis, ut novatores autumant, *N.* Nisi enim quispiam pro certo habeat quidquid Deus revelavit, impossibile est ut concipiat fiduciam de remissione peccatorum quam Deus pollicitus est iis omnibus, qui in ipsum credunt et conditiones adimplent ad veniam peccatorum obtinendam necessarias. Fides enim reliquas omnes dispositiones sustentat tanquam initium, radix et fundamentum. Haec propterea fiducia, quam Christus requirit, habet pro objecto veritatem divinarum promissionum; ast hoc non sufficit, sed necesse praeterea est ex parte subjecti, ut ab eo ponantur conditiones omnes seu dispositiones, quas Deus requirit, ut sibi in specie hae promissiones applicentur. Deberet proinde haec fiducia in sententia novatorum complecti actum fidei de praestitis a se conditionibus, ut posset quis sibi blandiri de dimissis peccatis per Christum; quod absurdum est, et totum protestantium systema evertit. Hac de causa ipsi rejecerunt omnes dispositiones velut non necessarias, imo ut prorsus inutiles ad consequendam justificationem, docentes hanc fieri per solam apprehensionem extrinsecam meritorum Christi. Quo posito, jam facile est singulis objectis testimoniis occurrere.

563. Itaque Christus ait paralytico: *Confide*, id est, *Pro certo tene, quod possim et velim peccata tua remittere.* Ad hemorrhoïssam: *Fides tua te salvam fecit,* id est, *Sanitatem obtinuisti per fidem, qua credidisti, me id potuisse praestare.* Idipsum dicatur de leproso illo, de quo, Luc. XVII, sermo est; Marci XI. commendat Christus efficaciam orationis, quae ex fiducia in Christi omnipotentia et bonitate oritur. Apostolus, Act. XIII. annunciat remissionem peccatorum credentibus in Christum et firmum assensum praebentibus iis omnibus, quae ipse docuit. Hinc, qui in Christum credit et praestat ea, quae ipse facienda praescripsit ad veniam pec-

catorum obtinendam, profecto justificatur. Ad Ephesios vero scribit, omnem spem nostram et fiduciam in Christi meritis esse collocandam; quod nemo ambigit. Ideo vero Hebr. XI. fides dicitur, *sperandarum substantia rerum*, quia fides, qua in Deum credimus, est spei fundamentum; subdit enim: *Argumentum non apparentium*. Hinc prosequitur: *Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei... Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit*; et alia quae sequuntur, in quibus commendatur fides patriarcharum et reliquorum justorum, qua firmo assensu credebant Dei omnipotentiae, fidelitati, veracitati; nuspiam vero commendatur fiducia de dimissis sibi peccatis per apprehensam justitiam (1). Sic eodem sensu cetera, quae objici solent testimonia, exponi debent, cum non aliam patiantur interpretationem.

564. Ex dictis pariter responsio patet ad illud, quod postremo loco inferebatur de promissione et acceptatione; si enim promissio absoluta sit, nihil aliud certe requiritur praeter acceptationem; ast, si sit conditionata, acceptatio non sufficit, sed praeterea requiritur conditionis positio. In casu autem nostro, conditiones sunt dispositiones, quae a nobis praerequiruntur. *Invenies eum, si tamen toto corde quaesieris*, dicitur Deut. IV. 29. et Act. II. 38: *Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum*; et alibi passim (2).

ARTICULUS III.

De proprietatibus justificationis

565. Novatores ex principio, quod fides instrumentalis, ut ipsi loquuntur, non sit nisi objectiva et exterior

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 11, n. 4 et seq.

(2) Cfr. Becanus, *Manuale controvers.* 1, cap. XVI, quaest. IV.

nullamque interiorem relationem producat inter hominem lapsum et Dei misericordiam ejusque promissiones, quas fidelis apprehendit, tria inferunt corollaria, quae constituunt tres proprietates illius justificationis, quam fides operata est. Ac primo quidem hanc justificationem ajunt esse certam certitudine fidei, adeo ut quisque credere teneatur, se Deo esse charum et acceptum per justitiam imputativam Christi vel Dei (1). Secundo inferunt, hanc justificationem aequalem esse in omnibus, cum sit ipsa justitia Christi vel Dei per fidem apprehensa et imputata. Tertio contendunt, hanc justificationem esse inamissibilem, nisi fides ipsa amittatur, juxta lutheranos parum sibi cohaerentes, vel inamissibilem absolute, juxta reformatos seu calvinistas.

566. Quo vero melius cognoscatur nexus harum proprietatum justificationis cum reliquis totius eorum systematis partibus, revocandum in mentem est totum negotium justificationis a Deo solo active peragi in homine, qui passivus est. Eadem porro ratione, qua Deus solus coepit justificationem, injiciendo in hominem fidem, qua apprehenditur misericordia aut justitia Christi imputativa, pergit Deus ipse in homine justificato credere, sperare, etc. quasi principium extrinsecum (2). Cum vero haec justitia Christi apprehensa et imputativa non tollat ab homine nec destruat peccatum originale cum suis manifestationibus seu peccatis actualibus, pergit peccatum originale se manifestare; prout se pariter signis externis manifestat justitia imputativa homini communicata per fi-

(1) Ita passim Calvinus, toto cap. 2. libri III, *Instit.* ubi inter cetera § 16, pag. 145, scribit: *In summa, vere fidelis non est, nisi qui solida persuasione Deum sibi propitium benevolumque Patrem esse persuasus, de ejus benignitate omnia sibi pollicetur: nisi qui, divinae erga se benevolentiae promissionibus fretus, indubitatam salutis expectationem praesumit.* Et iterum, ibid: *Fidelis non est, nisi qui, suae salutis securitati innixus, diabolo et morti confidenter insultet.*

(2) Cfr. Moehler, op. cit. tom. I, pag. 171 et seq.

dem, spem, dilectionem, opera bona. Hinc duae istae manifestationes simul in uno eodemque homine lapso et justificato consistunt, summa nempe flagitia cum summa sanctitate; flagitia, quae hominis sunt, nec tamen imputantur ad poenam per fidem, quae permanet; et sanctitas, quae ex fide nascitur in homine justificato. Pronum propterea inde fuit inferre excellentiam, aequalitatem, inamissibilitatem justitiae, quia justitia et sanctitas ipsius Christi est, quae est ratio, ob quam protestantes interdum se comparant non solum cum Sanctis quibuslibet, sed et cum Beata Virgine et Christo ipso (1). Pronum praeterea ipsis fuit inferre, summa flagitia nullo modo officere sanctitati (2), cum non possint officere sanctitati aut justitiae Christi. Inde rursum originem habet illa securitas, illa jucunditas, qua inter fornicationes, adulteria, homicidia, aliaque ejusmodi peccata laetantur protestantes, dummodo firmi in fide persistant juxta Lutherum, vel dummodo sint electi juxta Calvinum.

(1) Lutherus, *Serm. de Nativ. B. V. M.*: « Omnes Christiani, *inquit*, aeque magni sumus atque Mater Dei et aeque Sancti ac ipsa ».

(2) Lutherus saepe haec inculcat; nam in lib. *De captivit. Babylon.* tom. II, fol. 284: « Ita vides, *inquit*, quam dives sit homo christianus, etiam volens non potest perdere salutem quantiscumque peccatis, nisi nolit credere. Nulla enim peccata eum possunt damnare, nisi sola incredulitas. Cetera omnia, si redeat vel stet fides in promissionem divinam baptizato factam, in momento absorbentur per eandem fidem ». Ex hoc principio profluit, quod scribebat idem Lutherus, anno 1521, ad Melancthonem: « Si gratiae praedicator es, gratiam non fictam sed veram praedica; si vera gratia est, verum non fictum peccatum ferto, Deus non facit salvos ficte peccatores.

Esto peccator et pecca fortiter; sed fortius fide et gaude in Christo, qui victor est peccati, mortis et mundi; peccandum est, quamdiu hic sumus. Vita haec non est habitatio justitiae; sed expectamus, ait Petrus, coelos novos et terram novam, in quibus justitia habitat.

Sufficit, quod agnovimus per divitias gloriae Dei agnum, qui tollit peccata mundi; ab hoc non evellet nos peccatum, etiamsi millies, millies uno die fornicemur aut occidamus. Putas tam parvum esse pretium et redemptionem pro peccatis nostris factam in tanto ac tali agno »? Hac ratione quaerebat Lutherus conscientiae suae stimulos angoresque temperare. Diu enim noctuque omnibus indulgebat vitiis. Hinc receptum illud proverbium apud primos protestantes, qui vellent diem flagitiose transigere: *Hodie lutheranice vivamus*. Cfr. Moehler, op. cit. p. 165 et seqq. Attamen hi ipsi audebant non solum se cum Christo in sanctitate comparare, verum etiam se eidem aequare!

Ad has igitur perniciosas justificationis proprietates evellendas, quae omnia moralis honestatis principia subruunt has opponimus propositiones.

PROPOSITIO I.

Nemo, absque speciali revelatione, certus esse potest certitudine fidei de sua justificatione, nec fide proinde tenetur credere se esse justificatum

567. Duplex est propositionis pars, quarum prior est *certa* adversus Ambrosium Catharinum docentem, posse quempiam certum esse certitudine fidei *divinae*, non autem *catholicae* (1), se esse justificatum; negat tamen hic auctor hominem per ejusmodi fidem justificari, in quo distat ab haeresi novatorum. Posterior pars est dogmatica seu de fide adversus recensitos Lutheri et Calvini errores.

568. Diximus, priorem partem propositionis esse certam, non solum quia communi consensu a theologis traditur, sed praeterea quia aperte declaratur ab ipso concilio Tridentino, sess. VI. cap. IX. his verbis: *Sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque sacramentorum virtute et efficacia dubitare debet; sic quilibet, dum seipsum, suamque infirmitatem et indispositionem respicit, de sua gratia formidare et timere potest; cum nullus scire valeat, certitudine fidei, cui non potest subesse falsum se gratiam Dei esse consecutum.* Eadem ferme repetit cap. XVI. (2).

(1) Ambrosius Catharinus hoc posuit discrimen inter fidem catholicam et fidem divinam, quod illa proposita sit universae ecclesiae, haec vero non item, cum sit propria cujusque in particulari. Verum in eo deceptus est, quod putarit, posse fidei divinae subesse falsum, non autem fidei catholicae. Ast quaenam fides divina ejusmodi esset, cui posset falsum subesse? Cfr. quae adversus hanc distinctionem scribit Bellarminus, *De justif.* lib. III, cap. 3, § 11 et seqq.

(2) Cfr. Bellarm. ibid. cap. 4.

569. Diximus, alteram partem esse de fide, his siquidem canonibus contrarius novatorum error profligatus fuit ab eadem Synodo, ibid. can. nempe XIII: *Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum assequendam necessarium esse, ut credat certo et absque ulla haesitatione propriae infirmitatis et indispositionis, peccata sibi esse remissa, anathema sit;* et can. XIV: *Si quis dixerit, hominem a peccatis absolvi ac justificari, ex eo, quod se absolvi ac justificari certo credat; aut neminem vere esse justificatum, nisi qui credat se esse justificatum; et hac sola fide absolutionem et justificationem perfici; anathema sit.*

570. Dum vero excludimus certitudinem fidei sive divinae sive catholicae de adepta justificatione, non removemus tamen eam, quam vocant certitudinem *moralem* vel si accuratius loqui velimus, *conjecturalem*; quae nititur bono conscientiae testimonio, ex quo pax et conscientiae tranquillitas oritur, qua justi passim fruuntur.

571. Sed ut jam accedamus ad assertae propositionis veritatem adstruendam, quoniam posterior ejus pars a priori tanquam a suo principio ac fundamento pendet, utramque propterea simul sequenti argumento perstringimus: Nemo tenetur fide divina credere se esse justificatum, si nemo fide divina absque speciali revelatione certus esse potest se justificatum esse. Jam vero neminem, excepto casu specialis revelationis, certum esse posse de propria justificatione, sic in primis ex sacris Litteris ostendimus:

572. Eccles. IX. 1. dicitur: *Sunt justi atque sapientes, et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo utrum amore vel odio dignus sit; sed omnia in futurum servantur incerta.* Prov. XX. 9. interrogat Sapiens: *Quis potest dicere: mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Hinc de se aperte profitetur Apostolus, I. Cor. IV. 4: *Nihil mihi conscius sum, sed non*

in hoc justificatus sum; qui autem judicat me, Dominus est. Ergo.

573. Eandem veritatem patres unanimi consensu confirmant, quorum testimonia collegit Bellarminus (1). Nos, ne nimii simus, unum ex his proferimus Augustinum, quem unice aestimare videntur adversarii. Porro ita scribit s. Doctor (ad verba illa Psalmi XLI: *Ad me ipsum anima mea turbata est*): *Novi, quia justitia Dei mei manet; utrum mea maneat, nescio* (2). Et in libro *De perfect. justit.*: *Quantalibet*, inquit, *justitia sit praeditus homo, cogitare debet ne aliquid in illo, quod ipse non videt, inveniatur esse culpandum* (3). Saepius alibi haec ipsa ingeminat. Talis praeterea est sensus sanctorum omnium; qui, quo ulterius in perfectione ac sanctitate progrediuntur, eo magis timent, ac humiliores ex conscientia propriae imperfectionis fiunt; quod in ipsorum historiis nullibi non est videre.

574. Ratio in promptu est. Etenim nemo fide divina credere potest, multoque minus tenetur, nisi quod a Deo revelatum est; atqui nuspiam revelatum est, talem vel talem in specie prae se tulisse dispositiones necessarias ad justificationem assequendam, vel eam fuisse assecutum. Ergo. Error autem haereticorum inde oritur, quod perperam doceant, opus justificationis solius Dei esse absque hominis cooperatione; quam doctrinam superius confutavimus. Verum, in hac quoque erronea hypothesi, quis seclusa revelatione, certo nosse poterit, sibi collatam esse fidem instrumentalem ad percipiendam justitiam Christi aut Dei? Nonne et ipsi protestantes requirunt opera ut signa adeptae justificationis? Nihil porro his incertius est; cum saepe aut illusioni homines sint obnoxii aut ex principio naturali operentur. Ergo.

(1) Ibid. cap. 7.
(2) N. 12.
(3) Cap. XV, n. 33.

DIFFICULTATES

575. I. Obj. Textus Eccles. non evincit, incertam esse justitiam nostram; 1. si enim ad verbum reddatur, ita se habet: *Et amorem et odium non sciens homo, omnia ante eos* (1). 2. Quae quidem evincunt, hominem agnoscere non posse acceptum se Deo esse ex eventis externis; *eo quod universa aeque eveniant justo et impio*, ut immediate prosequitur Ecclesiastes; 3. alioquin nec peccator certo scire posset, se dignum odio esse. Ergo.

576. Resp. *Neg. ant.* Ad. 1. prob. Resp. textum hebraicum sententiae nostrae non obesse; cum sermo sit de amore et odio coram Deo. Ceterum versio vulgata, quae est s. Hieronymi, ac proinde antiquissima, refert eleganter simul ac fideliter sensum Ecclesiastae (2). Nec pariter 2. obstant verba immediate sequentia; nam, si de notitia loqueretur Salomon quae haberi tantum potest ex eventibus externis, non autem absolute, non adjecisset: *omnia ante eos*, seu *omnia in futurum servantur incerta;* cum hanc cognitionem homo sibi posset comparare etiam in praesentiarum ex internis suis affectionibus. 3. Nec demum officit, quod postremo loco additur, cum de *solis justis* loquatur Ecclesiastes (3).

577. II. Obj. 1. Assertam certitudinem aperte adstruit non uno in loco apostolus Paulus, imo instar principii sumit. Nam, Rom. VIII, 38: *Certus sum*, inquit, *quia neque mors, neque vita . . . neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quae est in Christo Jesu Domino nostro.* 2. Cujus rei rationem tradit, ibid. v. 16. dicens: *Ipse Spiritus testimonium reddit*

(1) גַּם־אַהֲבָה גַּם־שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם.

(2) Omnes antiquae versiones, graeca, syriaca, arabica, etc. eumdem sensum referunt, ut videre est in *Bibliis polyglottis Walton.*

(3) Cfr. Bellarm. loc. cit.

spiritui nostro, *quod sumus filii Dei;* jam vero testimonium Spiritus Sancti certum est ac infallibile. 3. Quapropter, huic principio innixus, sic, II. Cor. XIII. 5. provocabat fideles: *Vosmetipsos tentate*, *si estis in fide ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis;* 4. ac rursum, I. Cor. II. 12: *Accepimus*, inquit, *Spiritum qui ex Deo est*, *ut sciamus*, *quae a Deo donata sunt nobis.* Quorsum vero haec nisi exploratam habuisset ejusmodi certitudinem? 5. Fidenter propterea de semetipso, II. Cor. I. 12. affirmat: *Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae.* Neque 6. ab apostolo Paulo dissentit s. Joannes, qui I. Epist. V. 13, haec habet: *Haec scribo vobis*, *ut sciatis*, *quoniam vitam habetis aeternam*, *qui creditis in nomine Filii Dei.* Eadem igitur certitudine cognoscere possumus Christum esse in nobis, ac certi sumus de fide nostra; atqui omnimodam certitudinem fidei nostrae habere possumus. Quare ibid. 19. prosequitur: *Scimus, quoniam ex Deo sumus;* et cap. III. 14: *Scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam*, *quoniam diligimus fratres;* et Apoc. II. 17: *Vincenti dabo manna absconditum . . . quod nemo scit*, *nisi qui accipit.* Ergo.

578. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *D.* Certus sum, id est, Dei charitate et beneficiis auctus, ejusque ope innixus, *confido*, nulla sive prospera sive adversa, nullamque creaturam sive in coelis sive in terra, me separaturam a Deo, *C.* certus sum ex assecuta justificatione *N.* Hic sensus prorsus alienus est a mente Apostoli et contrarius omni exegeseos regulae. Hic enim s. Paulus commemoratis tum immensa charitate Dei erga homines, tum beneficiis, quibus a Christo iidem cumulati sunt, divino quodam impetu abreptus, exclamat, se, divina ope fretum, certum seu persuasum habere, nihil esse tam potens, quod valeat ipsum avellere a Dei dilectio-

ne ; eo ferme sensu , quo jam in ea verba Psalmista proruperat : ***Ego dixi in abundantia mea : non movebor in aeternum*** (1). Ex quo patet , hic magnificari in Deum fiduciam in posterum , arguendo ex praeteritis (2). Unde igitur certitudo et securitas protestantium de assecuta justificatione ?

579. Ad 2. *D*. Certum est et infallibile Spiritus S. testimonium in se , *C*. respectu nostri *N*. Quatenus enim nobis exhibetur , non est nisi conjecturaliter et moraliter certum ; eo quod certi non simus utrum affectus, quos experimur , a Spiritu Sancto procedant , an a malo spiritu transfigurante interdum se in Angelum lucis (3).

580. Ad 3. *D*. Ita ut haec tentatio ac probatio habeat pro objecto fidem miraculorum operatricem , *C*. fidem theologicam , vel *N*. vel ***subdist.*** charitate formatam , et quidem in coetu ipso fidelium , *C*. solam fidem

(1) Ps. XXIX , 7.

(2) Cfr. Bernard. a Piconio in hunc loc. Sed juverit hanc interpretationem confirmare anctoritate hominis protestantis et rationalistae. Sic igitur in v. 35 hujus capitis scribit Georg. Rosenmüller : « Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ , potest significare eum amorem , quo Christus nos complectitur , vel etiam amorem eum, quem nos erga Christum habemus. Plurimi interpretes priorem significationem praeferunt ; quia de beneficiis Dei in fideles collatis , atque de eorum felicitate fit sermo. Tum sensus igitur erit : Quis nobis possit eripere amorem , quo Christus nos complectitur ? vel privare nos benevolentia et amore Christi ? Quidquid adversi nobis eveniat , nos nihilominus firmiter erimus persuasi , nos a Christo amari. Si ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ est pietas in Christum , tum sensus est : Quis infringat , tollat nostrum amorem in Christum ? Quis nos permoveat , ut deserenda religione rursus excidamus hoc tanto Dei Christique amore ? Haec interpretatio praeferenda esse videtur. Non enim dicit Apostolus : Quis Christum abstrahat ab amore erga nos ? Sed : Quis nos abstrahat ab amore erga Christum ? Post tot ac tanta beneficia debemus eum constanter amare ». Demum concludit v. 39. juxta sensum Apostoli : « Nihil igitur in rerum natura δυνήσεται ... κυρίῳ ἡμῶν , nos poterit abstrahere ab illo amore erga Deum , qui in nobis inest , propter Christum Iesum Dominum nostrum , qui oritur e beneficiis , quae Deus nobis propter et per Christum eiusque doctrinam tribuit ac destinavit ».

(3) Idem auctor ita refert sensum Apostoli , ad hunc v. 16 : « Ipse ille sensus et animus animum nostrum convincit nos esse Dei filios. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα scilicet υἱοθεσίας , animus ille et sentiendi agendique ratio liberalior , qua non amplius timore servili regimur , sed ex amore Dei et plena fiducia recte agimus , nobis est quasi testimonii loco , nos esse filios Dei ». Qua posita interpretatione concidit omnis difficultas.

in singulis fidelibus seorsum sumptis *N.* Ut enim patet ex contextu, Apostolus vult ostendere ex dono miraculorum, quod tunc temporis commune erat in ecclesiis, Christum esse cum illis, quibus praedicaverat; ex quo infert, se verum fuisse Jesu Christi apostolum. Et haec est etiam expositio s. Joannis Chrysostomi (1). Nihil propterea hic locus commune habet cum fide protestantium.

581. Ad 4. *D.* Ut sciamus, quae a Deo donata sunt nobis, id est, beneficia, quae per Christi mysteria toti humano generi totique ecclesiae collata sunt, *C.* quae collata sunt singulis individuis per fidem illam specialem, quam adstruunt adversarii *N.* Hunc sensum pariter series orationis postulat (2).

582. Ad 5. *D.* Quod sincere in ministerio suo se gesserit, *C.* quod certitudinem habeat suae justificationis, de qua hic non loquitur, *N.*

583. Ad 6. *Dist. min.* Omnimoda mcertitudinem habere possumus fidei nostrae theoreticae seu speculativae, *C.* practicae seu ejus, quae per charitatem vivit et operatur *N.*

584. Reliqua duo testimonia respiciunt universum fidelium coetum, non autem singula individua, nec sine dilectionis apposita conditione.

585. Textus denique Apocalypseos est de interna quadam animi suavitate, de qua supra in resp. ad 2.

586. III. Obj. Patres tam Graeci quam Latini in eo conveniunt, quod affirment 1. animam certam esse de dimissis sibi peccatis, ut s. Basilius et s. Gregorius Nazianz.; 2. testimonium Spiritus Sancti omnem tollere a nobis ambiguitatem, an simus filii Dei, ut s. Joan. Chrysostomus et s. Cyrillus Alex.; 3. nullum in nobis locum esse anxietatibus et sollicitudinibus, ut s. Cyprianus et

(1) Cfr. Bernard. a Picon. in hunc loc.

(2) Cfr. pro his etiam textibus hic ipse expositor in appositis locis.

s. Hilarius; 4. certum esse, qui Christo adhaeret et spiritualis est, de sua salute, ut s. Ambrosius et s. Hieronymus (1). 5. Adhortantur nos, ut Deo gratias agamus ob acceptam justificationem, ut s. Augustinus passim, qui praeterea docet, nos non dicere: *Dimitte nobis peccata nostra, quae remissa credimus in baptismo, nisi de ipsa fide dubitemus* (2). Quibus verbis et illud insinuat s. Doctor, nos certitudinem adipisci de nostra justificatione ex efficacia sacramentorum, quae sunt totidem ejusdem pignora et sigilla. 6. Demum ratio id ipsum suadet; alioquin in perpetua fluctuatione et anxietate versari deberemus, cum tamen dicat Apostolus: *Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum* (3). Ergo.

587. Resp. *Neg.* Cum nemo sit inter patres adductos qui loquatur de certudine fidei, quam adstruunt novatores et Catharinus cum illis, sed de certitudine tantum conjecturali aut morali disserunt, qualis ex testimonio propriae conscientiae haberi potest aut ex virtute spei christianae, quae certum ac immobile habet fundamentum in Dei promissis, dummodo nihil desit ex parte nostra. Itaque singillatim:

588. Resp. ad 1. *D.* Ex parte Dei, *C.* ex parte nostra, *subdist.* est anima certa certitudine conjecturali ac morali, *C.* certitudine fidei *N.* De hac enim nec verbum habent; sed de ea, quae oritur ex affectu in Deum et ex odio peccati, nempe supposita conditione ex parte nostra hi patres loquuntur.

589. Ad 2. *D.* Generatim, *C.* in particulari, *subdist.*

(1) S. Ambros. *Sacrament.* lib. v, cap. 2; et *Serm.* v; s. Hieronym. *Comment.* in cap. vi Ep. ad Galat.

(2) *Tract. in Ps.* LXXVIII; tum *Serm.* XXVIII, *de Verbis Domini*; *Tract.* XXII *in Joan.* etc. Haec porro tum s. Augustini tum ceterorum patrum testimonia cfr. apud Bellarm. *De justif.* lib. III, cap. 10.

(3) Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν, Ad Rom. v, 1.

adimpleta conditione, quam requirunt ac supponunt, *C.* absolute *N.*

590. Ad 3. *D.* Quae se teneat ex parte divinarum promissionum, *C.* quae se teneat ex parte nostra *subdist.* Ex quadam certitudine experimentali et conjecturali, *C.* omnimoda et absoluta *N.* Vult enim s. Cyprianus pares atque idoneos reddere fideles ad fortiter quaevis pro Deo superanda atque ad contemnendum nimium mortis metum. S. Hilarius loquitur de fide in resurrectione corporum, quae utique certa esse debet.

591. Ad 4. *D.* Si certi sint certitudine fidei, se vera charitate Christo adhaerescere ac spirituales esse, *C.* secus *N.* Ut per se constat.

592. Ad 5. *D.* Quam, adhibita morali diligentia in dispositionibus necessario afferendis, confidimus nos esse assecutos, *C.* quam certitudine fidei novimus obtinuisse *N.* Etenim s. Augustinus alloquitur loc. cit. neophytos; et ex praesumptione, ut vocant, quod ii omnes necessarias attulerint dispositiones ad baptismum cum fructu suscipiendum, certiores eos facit de obtenta justificatione. Prout et nos praestamus quoad poenitentes, quos apte dispositos judicamus, cum ad poenitentiae sacramentum accedunt. Hinc sacramenta nos etiam efficacia per se esse credimus, ita ut gratiam ex *opere operato* producant; attamen, si sermo sit de adultis, in rite tantum dispositis ea gratiam conferre dicimus (1).

593. Ad 6. *N.* Ad hoc enim, ut optatam pacem habeamus, satis est, ut bono conscientiae utamur testimonio, quod ex recte factis exurgit, juxta illud Joan. III. 21: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habeamus ad Deum.* Quaevis alia pax quaeratur, falsa erit ac perniciosa. Nunc addo, longe melius con-

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit., ubi singulorum patrum testimonia accurate discutit.

scientiae securitati ac tranquillitati prospicere doctrinam catholicam, quam systema lutheranorum aut calvinistarum. Cum enim in systemate lutheranorum fides imminui ac amitti possit, hoc ipso statim fidelis laceratur atrocibus conscientiae morsibus; in hypothesi autem calvinistarum, cum fides propria tantum electorum sit, illico homines dubitationum fluctibus agitantur, cum quispiam jure anceps esse debeat, utrum ipse in electorum numero sit, an in censu reproborum (1). Quare vel ipsi reformationis auctores seu *emendatores Sacrorum*, ut vocant, teterrimis angustiis vexati fuere (2), etsi mendacem jucunditatem ceteris polliciti sint.

(1) Calvinus, qui *Instit.* lib. III, § 16, pronunciaverat iterum atque iterum, non esse fidelem eum, qui non sit persuasum Deum sibi propitium, eum qui securitati salutis suae non sit innixus, § 17, turpiter sibi contradicit. Sic enim sibi proponit objectionem: « Atqui (dicet quispiam) longe aliud experiuntur fideles, qui, in recognoscenda erga se Dei gratia, non modo inquietudine tentantur (quod saepe illis contingit), sed gravissimis etiam territoribus quatefiunt, tanta est ad deturbandas eorum mentes tentationum vehementia ». Respondet autem: « Nos certe, dum fidem docemus esse debere certam ac securam, non certitudinem aliquam imaginamur, quae nulla tangatur dubitatione, nec securitatem, quae nulla sollicitudine impetatur; quin potius dicimus, perpetuum esse fidelibus certamen cum sua ipsorum diffidentia ». Hoc vero prosequitur in toto capite; ac modo certitudinem, modo fluctuationem commemorat. Id est, fluctuat ipsemet inter haereticum dogma suum et dictamen practicum conscientiae, quod idem dogma evertit.

(2) Quid in se expertus sit Calvinus, vel ex ipsis, quae modo attulimus, verbis satis constat. Quid in se senserit Lutherus, inter alia ostendunt, quae in suis *Colloquiis familiaribus* ipse scribit. Ex quibus aliqua hic subjicimus juxta versionem gallicam op. cit. cl. Moehler: « J'ai tout cru, *inquit*, sur la foi du Pape et des moines; mais à présent ce que dit Jésus-Christ, qui certes ne ment point, je ne le crois, je ne puis le croire assez fermement. C'est là une chose fâcheuse; n'en parlons plus jusqu'à l'autre vie... l'esprit est prompt et la chair est faible, dit J.-C. en parlant de lui-même. S. Paul dit aussi: l'esprit voudrait se donner entièrement à Dieu, aller à lui dans la foi et l'obéissance; mais la raison, la chair et les sens résistent; ils ne veulent, ni ne peuvent obéir. Aussi Dieu, notre-seigneur, a-t-il patience avec nous, il n'éteint pas la mèche encore fumante; car les fidèles ont seulement les prémices de l'esprit, mais non la dîme et la perfection. – Comme quelqu'un demandait pourquoi Dieu ne nous donne pas une connaissance parfaite? Le docteur Martin Luther répondit: Si un mortel pouvait croire véritablement, il ne pourrait de joie ni boire, ni manger, ni faire quoique ce soit. – Un jour on chantait à la table du Dr. Martin Luther ces paroles du prophète

PROPOSITIO II.

Accepta justitia conservatur et augetur coram Deo per bona opera, non est propterea in omnibus aequalis

594. Hoc est de fide, ut constat ex can. XXIV. conc. Trid. *De justific.* his verbis concepto: *Si quis dixerit, justitiam acceptam non conservari, atque etiam non augeri coram Deo per bona opera; sed opera ipsa fructus solummodo et signa esse justificationis adeptae, non autem ipsius augendi causam; anathema sit.*

595. Permisceri nequit novatorum error, quem impugnamus, cum errore Joviniani contendentis, virtutes omnes pares esse perinde ac vitia, juxta Stoicorum placita (1). Novatores enim nec pares virtutes faciunt, nec paria vitia; imo sentiunt, quempiam posse majori, aut minori virtute pollere aut vitiis plus minusve sordescere. In eo igitur versatur haeretica novatorum, quam impugnamus, doctrina, quod ipsi asserant, justitiam formalem qua justificamur, esse ipsam justitiam Christi nobis extrinsece imputatam. Cum igitur haec justitia Christi sit prorsus immutabilis, incrementi ullius aut decrementi incapax, fit ut eadem in omnibus prorsus aequali ratione seu mensura inveniatur. Praeterea, cum doceant,

Osée : Haec dicit Dominus. Alors le docteur Luther dit au docteur Jonas : Aussi peu que vous croyez que ce chant soit beau, aussi peu je crois assez fermement que la théologie soit vraie. J'aime tendrement ma femme, je l'aime plus que moi-même; oui, n'en doutez pas, je mourrais volontiers pour elle, et pour ma pauvre petite enfant. J'aime tendrement Jésus-Christ qui, par son sang, m'a délivré de la puissance et de la tyrannie du démon ; mais ma foi devrait être beaucoup plus grande et beaucoup plus vive. Ah ! Seigneur, n'entrez pas en jugement avec votre serviteur », etc. (*Simbol.* tom. 1, pag. 172 et suiv.). Talis erat securitas et tranquillitas, qua isti fruebantur !

(1) Cfr. S. Hieronym. *Cont. Jovin.* lib. II.

nullas dispositiones ad eam apprehendendam, praeter fidem, requiri, consequitur, bona opera, quae inter dispositiones a nobis recensentur, nullam vim in justificationem exercere, sive ut illam adipiscamur, sive ut illam jam adeptam conservemus aut augeamus. Demum, cum in hoc systemate bona opera non sint nisi signa et fructus adeptae justificationis, nec quidpiam conferant ad salutem, opera vero mala propter fidem non imputentur ad poenam, inferunt, haec saluti minime nocere. Atque haec animadvertenda hic erant, tum ad intelligentiam canonis Tridentini, tum ad certiorem systematis novatorum cognitionem. Perspicue enim ex dictis colligitur, hunc errorem esse merum corollarium constituti principii de justitia externa imputativa, adeoque praeoccupatum ac eversum esse in propositione, qua ostendimus, justitiam seu gratiam sanctificantem, per quam formaliter justificamur, internam esse seu nobis inhaerentem. Ea proinde, quae hic adducemus, dum directe probant veritatem assertae propositionis, indirecte confirmant magis ac magis principium catholicum de causa formali justificationis.

596. Sic igitur breviter evincimus, quod proposuimus: sacrae Litterae 1. exhibent nobis justos proficientes in sanctitate. Etenim, Prov. IV. 18. legitur: *Justorum semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectum diem.* II. Corinth. IX. 10: Deus *augebit,* inquit Paulus, *incrementa frugum justitiae vestrae.* Demum, Apocal. XXII. 11: *Qui justus est, justificetur adhuc, et sanctus sanctificetur adhuc.* Ergo, si justorum sanctitas et justitia augetur et crescit ita, ut justi in adepta justitia ulterius semper progredi possint, evidens est, eam non esse in omnibus aequalem. 2. Huc pariter referuntur, quae de charitate eaedem sacrae Litterae testantur. Charitas siquidem aut identificatur cum justitia, aut saltem ab ea inseparabilis est; porro Scripturae con-

stanter docent, charitatem in diverso gradu in hominibus justis reperiri. Sic Joan. XXI. 15. Christus Petrum interrogat: *Diligis me plus his?* Ac rursum, ibid. XV. 13. dicitur: *Majorem charitatem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis;* et I. Joan. IV. 18: *Perfecta charitas foras mittit timorem;* et alibi passim (1).

597. Huc accedunt omnia illa Scripturarum loca, quae ostendunt, varietatem dari praemiorum et coronarum; quae quidem praemiorum diversa distributio varium meritorum gradum supponit, ideoque inaequalitatem justitiae; haec autem suo loco adduximus (2).

598. Nec alia est sanctorum patrum doctrina. Ceteris omissis, s. Augustinus, *Serm. de Verbis Apostoli, XVI.* n. 5: *Justificati*, inquit, *sumus; sed ipsa justitia, cum proficimus, crescit.* Et, *Epist. CLXVII*, n. 13, ad Hieronymum: *Induti sunt sancti justitia, alius magis, alius minus* (3). Demum, *Tract. VI, in Joan.* n. 8: *Ipsi*, scribit, *Sancti in Ecclesia . . . sunt alii aliis sanctiores, alii aliis meliores.*

599. His postremis Augustini verbis congruit ratio theologica, quam adducit s. Thomas, scribens: *Prima causa hujus diversitatis accipienda est ex parte ipsius Dei, qui diversimode suae gratiae dona dispensat ad hoc, quod ex diversis gradibus pulchritudo et perfectio Ecclesiae consurgat; sicut etiam diversos gradus rerum instituit, ut esset universum perfectum* (4).

Difficultates, quae hic urgeri possent, jam praeoccupatae sunt in propositione, qua adstruximus, causam formalem justificationis esse nobis intrinsecam et inhaerentem.

(1) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. III, cap. 15. et seqq.

(2) Tract. *De Deo Creat.* n. 620.

(3) Cfr. in eandem epist. n. 15.

(4) 1, 2, q. 112, a. 4.

PROPOSITIO III.

Justificatio est amissibilis, et amittitur per subsequens peccatum lethale

600. Est haec propositio de fide est. Dogma enim hoc catholicum sanxit eadem Tridentina synodus, sess. VI. can. XXIII: *Si quis hominem semel justificatum dixerit amplius peccare non posse, neque gratiam amittere, atque ideo eum, qui labitur et peccat, nunquam vere fuisse justificatum.... anathema sit.*

601. Ferit hic canon peculiarem errorem calvinistarum, qui, cum statuerint, impios justificari per solam fidem, quae tanquam causa instrumentalis apprehendit Christi justitiam absque ulla praecedenti dispositione, intulerunt, nullo peccato posse eandem justitiam amitti. Peccata enim, quae justificationem subsequuntur, in istorum hypothesi non amplius ad poenam imputantur; hinc semel justus, quamvis enormia quaeque scelera patret, non ideo tamen macula aliqua se inquinat. Hoc tamen privilegium non est proprium nisi electorum, qui soli justi esse possunt (1). Dixi, esse *peculiarem errorem calvinistarum;* nam lutherani, ut alias animadvertimus

(1) Nam juxta Calvinum soli electi gratiae divinae fiunt compotes, et vere credunt, Deumque soli timent. Hinc isti perire nequeunt, nec a fide deficere. Sic enim inter cetera scribit, *Instit.* lib. III, cap. 24, § 6: « Quos nominis sui cognitione illuminatos in Ecclesiae suae sinum Christus asciscit, eos dicitur in fidem tutelamque suam recipere. Quoscumque autem recipit, ei a Patre commissi esse dicuntur ac concrediti, ut in vitam aeternam custodiantur. Quid nobis volumus? Clamat alta voce Christus, quotquot Pater salvos esse velit, eos sibi in protectionem tradidisse ». Et §. 7: « Nec inficior, quin (*reprobi*) habeant vocationis similia cum electis signa, sed illud certum electionis stabilimentum, quod fideles a verbo Evangelii petere jubeo, illis minime concedo ». Quod et prosequitur § 8, ubi addit: « Hoc membrum, fateor, intelligendum de iis, qui fidei professione in Ecclesiam ingrediuntur, sed Christi sanctificatione nequaquam induti. Talia Ecclesiae suae dehonestamenta et velut χαρκινώματα non sustinebit perpetuo Deus; sed prout meretur eorum turpitudo, extra projiciet.

parum sibi constiterunt, cum ex una parte statuerent, fidem justificantem independentem esse a dispositionibus impii, ac proinde a solo Deo sine humana cooperatione produci seu in hominem immitti; ex altera vero docerent, fidem amitti posse per infidelitatem, qua amissa, ipsa amittitur justificatio, et his fere ex improviso statim peccata denuo imputari ad poenam (1), ac propterea subjici aeternae damnationi, nisi iterum per fidem justitiam amissam apprehendant (2). Quare lutherani dimidiato impeccabilitatis seu potius immunitatis privilegio fruuntur.

602. Absurdam porro ac impiam hanc novatorum theoriam plane evellunt sacrae Litterae. Hae siquidem perpetuo admonent justos, ne a justitia excidant, declarant, illico reos se constituere eos omnes, qui post adeptam justitiam novo se polluunt peccato; ac demum plures justos exhibent sive reprobos sine praedestinatos gravissimis sceleribus coinquinatos ac Dei inimicos effectos.

603. Primum patet ex Christi verbis, Math. XXVI. 41: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem;* ex verbis item Apostoli, I. Cor. X. 12.: *Qui se existimat stare, videat, ne cadat;* et Rom. XI. 20: *Tu fide stas: noli altum sapere, sed time;* et alibi passim.

604. Alterum habetur apud Exech. XXXIII, 12: *Justus non poterit vivere in justitia sua, in quacumque die peccaverit;* et v. 13: *Etiamsi dixero justo, quod vita vivat, et, confisus in justitia sua, fecerit iniquitatem, omnes justitiae ejus oblivioni tradentur, et*

(1) Cfr. Moehler, *Symbolique*, § 20.

(2) Lutherus propterea, *Disput.* tom. 1, pag. 523, aiebat: « Si in fide fieri posset adulterium, peccatum non esset ». Melancthon, eidem principio innixus, docebat, *Loc. Theol.* pag. 92, nihil homini fideli nocere posse, dummodo firmas teneat promissiones, quas fide apprehendit: « Qualiacumque sint opera, comedere, bibere, laborare manu, docere, addo etiam, ut sint palam peccata », etc. Attamen his ducibus tot miseri homines negotium omnium maximum, cujusmodi est aeterna salus, commiserunt!

in iniquitate sua, quam operatus est, in ipsa morietur.

605. Tertium denique constat ex Angelis malis, Adam, Saule, Davide, Salomone, Petro, Juda aliisque, qui omnes, cum prius essent justi, graviter deliquerunt, Scriptura teste; quorum alii in peccatis mortui sunt, alii autem jugibus lacrymis suas culpas eluerunt (1).

606. Ex patribus unum afferimus Augustinum, qui veritatem catholicam, quam adstruimus, ad instar principii ab omnibus admissi supponit; ut cum, lib. *De corrept. et gratia*, totus in eo est, ut evincat hominem, *si jam regeneratus et justificatus in malam vitam sua voluntate relabitur, esse corripiendum, quia acceptam gratiam suo in malum libero amisit arbitrio* (2); et alibi saepe. Confirmatur vero ex ss. Cypriano, Ambrosio, Paciano, Augustino ceterisque omnibus, qui operam navarunt in defendenda catholica doctrina, circa facultatem ecclesiae a Christo datam remittendi quaevis peccata post baptismum patrata, adversus montanistas et novatianos. Perperam siquidem propugnasset adversus ejusmodi sectarios illam facultatem, si in ecclesia tunc temporis obtinuisset error, quem impugnamus, de inamissibilitate justificationis.

607. Denique veritas doctrinae catholicae evincitur ex absurdis, quae ex adversariorum hypothesi profluunt, quaeque expendit Grotius in *Discussione apologiae Riveti: Christiani pectoris*, inquit, *est horrescere ea dogmata, quae pietati nocent, quale illud est a nonnullis defensum: Pecca fortiter, sed crede fortius, et nihil nocebunt tibi centum homicidia et mille stupra. Hi sunt genuini fructus illius dogmatis, credere quempiam debere justitiam Christi sibi imputari, qua-*

(1) Cfr. Bellarm. *De justific.* lib. III. cap. 14.

(2) Cfr. praesertim cap. VI. et seqq.

si ipse eam praestitisset; certo se esse perseveraturum; certe et absolute salutem sibi destinatam; peccata fidelium, utut magna et gravia esse possint, non imputari ipsis propter fidem in Jesum Christum; posse eos cadere in crimen majestatis, in homicidium, adulterium, etc. et nihilominus eos pro certo habere, se nunquam totaliter ac finaliter excidere posse ex paterna Dei charitate erga se (1). Hanc eandem pseudo-reformatorum doctrinam non minus valide alii non pauci ex ipsis sectariis aggressi sunt (2). Talia profecto neque Christus, neque apostoli docuerunt.

(1) Pag. 217. Huc etiam spectant quae scribit Leibnitzius in *System. Theologico*, pag. 48; « Non tamen putandum est, divinam salvandi homines voluntatem et meritum Christi, vel saltem efficacem gratiam pertinere ad solos electos, quibus scilicet summa illa datur gratia finalis beatae perseverationis. Nam Christus quidem pro omnibus mortuus est; efficax autem gratia et vera conversio ac regeneratio per Spiritum Dei, qua in filiorum numerum recipimur, multis concedi potest, qui non sunt perseveraturi; nec video, quid viros quosdam doctos ad grandia illa paradoxa defendenda impulerit, a quorum interiore sensu et consequentiis ipsi abhorrebant, ut scilicet, Deo leges praefigentes et divinae gratiae aeconomiam pro arbitrio circumscribentes, putarent, eum, qui perseveraturus non est, gratiam et Spiritum Sanctum revera non accipere, quidquid agat aut utcumque pius ac bene animatus sibi aliisque videatur; contra vero qui electus et finalem poenitentiam vere acturus est, eum acceptam a Deo gratiam et Spiritus Sancti inhabitationem non amittere, utcumque inter adulteria et homicidia vitam agat. Quae quidem dogmata nova et offensionis plena, etiamsi excusari possent, non video tamen quo fundamento nitantur, aut quem usum habeant ad aedificationem. Si quae enim alicubi locutiones occurrunt, quae sententiae tam crudae favere videntur, praestat eas aliarum multo plurium comparatione mollire, quam rigorosa interpretatione exasperare, et Deo dignius videtur gratiam dare temporalem et revocabilem, sed conspicuam, quam perpetuam et inamissibilem, sed plane obrutam et cum pessimo animae habitu summisque sceleribus consistentem ». Sed hi auctores non animadverterunt, doctrinam hanc, quam ipsi maxime execrantur, necessario fluere ex principio fundamentali ipsius docrinae reformatorum circa justificationem extrinsecam et objectivam.

(2) Anabaptistae vehementer insurrexerunt adversus doctrinam lutheranam de justificatione. Eam pariter respuerunt quakeri, methodistae, etc. Rationalistae vero per quamdam, ut ita loquar, reactionem adversus doctrinam primitivam protestantium in oppositum errorem delapsi sunt. Rejecta siquidem omnis fidei et gratiae necessitate totum salutis aeternae negotium a *solis operibus honeste factis*, id est sine fide et sine gratia unice repetunt. Sic enim scribit Wegscheider, § 155: « Prodiit (*dogma de justificatione*) e notionibus aevi incultioris anthropopathicis, et e studio impugnandi

DIFFICULTATES

608. I. Obj. Scriptura passim testatur, charitatem seu gratiam sanctificantem inextinguibilem esse, insuperabilem ac nunquam amittendam, ideoque nec fidem; cum sine fide charitas esse non possit. Sic Cant. VIII. 7: *Aquae multae non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam.* Et Christus, Joan. IV. 13: *Qui biberit*, inquit, *ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum; sed .....fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam* (1). Quare Apostolus, Rom. VIII. 38: *Certus sum*, scribit, *quia neque mors, neque vita ... poterit nos separare a charitate Dei;* et, I. Cor. XIII. 8: *Charitas nunquam excidit.* Ergo.

609. Resp. *D. A. In se, C* in nobis, *subdist.* Nisi velimus, *C.* secus *N.* Et hinc sensus patet eorum testimoniorum, quae adducta sunt. Alioquin non diceretur in Apocal. II. 4: *Habeo adversum te, quod charitatem tuam primam reliquisti. Memor esto itaque, unde excideris;* et, Gal. V. 4: *A gratia excidistis.* Itaque, manente charitate, nec aquae tribulationum nec adversa quaeque poterunt obesse; manente charitate, non sitiet, qui ea est instructus, cum habeat in se fontem aquae vivae; manente charitate, nihil nos poterit a charitate Dei separare, charitas ex se nunquam excidet; at nos possumus a charitate excidere eamque amittere (2).

atque refutandi opiniones certas, quae antiquandae videbantur. Quamobrem nonnulla continet, quae tempori quidem, quo primum exortum, et illi, quo a Sacrorum emendatoribus contra Pontificiorum decreta denuo defensum atque sancitum est, bene accommodata sunt, minime vero cum purioribus Evangelii praeceptis », etc. Schwedenborg in op. *Les merveilles du ciel et de l'enfer*, trad. du latin, Berlin, 1782, hac de causa exhibet Lutherum et Melancthonem in inferorum carcerem detrusos; et pag. 481 introducit Lutherum ita loquentem: « Quapropter non miror quod ego erraverim, sed miror quod unus delirans tot deliros potuerit producere ».

(1) In graeco textu, v. 14.

(2) Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 15.

610. II. Obj. Saltem electi non poterunt a charitate excidere. 1. Dicente Apostolo, Rom. VIII. 30: *Quos justificavit, hos et glorificavit;* 2. et David, Ps. XXXVI, 24. de justo electo pariter affirmante: *Cum ceciderit, non collidetur.* 3. Hinc I. Joan. III. 9. dicitur: *Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, nec peccare potest, quia ex Deo natus est.* Quod confirmatur, cap. V. 18: *Scimus, quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat; sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum.* 4. De reprobis propterea disserens idem Apostolus, ibid. II. 19. scribit: *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis permansissent utique nobiscum.* Ergo qui peccant, reprobi fuerunt, nec unquam proinde justificati.

611. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *D.* Id est, *magnificavit*, seu gloriosos effecit in hac vita, *C. glorificavit* in altera vita, *subdist.* ex praevisa perseverantia usque in finem, *C.* absolute in sensu novatorum *N.* Duplex est patrum expositio in hunc locum; nam patres Graeci nonnullique ex Latinis eum intelligunt de glorificatione in hac vita per adoptionem vocatorum in filios Dei, et per cetera dona quibus ipse nos cumulat, prout innuit graeca vox ἐδόξασε, *celebres, magnos et gloriosos* effecit, seu, ut vertit s. Ambrosius, *magnificavit*; quo sensu admisso, nulla jam remanet difficultas. Plerique tamen patres Latini post s. Augustinum intelligunt hunc Apostoli locum de praedestinatione ad gloriam in altera vita; et juxta hanc interpretationem reponimus, quod Deus illos *glorificavit*, vel supposita praescientia perseverantiae finalis in ea gratia, a qua vocati potuerunt excidere, vel supposita praescientia resipiscentiae a lapsu a quo infallibiliter revocandi sunt electi ex divina misericordia (1); ac iterum cessat difficultas.

(1) Cfr. Bernard. a Picon. in hunc loc.

612. Ad 2. *Neg.* Ibi enim sermo est de tribulationibus justorum, quibus licet in hac vita ipsi vexentur, non tamen colliduntur, quia *Deus supponit manum suam* (1).

613. Ad 3. *D.* Qui natus est ex Deo, non peccat, quamdiu semen ac generatio Dei in ipso manet, *C.* si ejusmodi Dei semen ac generationem per peccatum justus abjiciat *N.* Alioquin non scripsisset Joannes, III. 7. in hac ipsa Epistola: *Filioli, nemo vos seducat;* et: *Haec scribo vobis, ut non peccetis.* Hinc apposite Hieronymus, lib. II. *Adversus Jovinianum*, eodem errore infectum, interrogat: *Si omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, nec a diabolo tentari potest, quomodo praecipit, ut caveant, ne tententur* (2)? Et s. Augustinus, *In Epist. I. Joannis*, de justo ait: *In quantum in ipso* (Christo) *manet, in tantum non peccat* (3). Itaque tum haec tum alia ejusmodi testimonia in sensu, ut vocant, reduplicativo accipienda sunt, minime vero absoluto (4).

614. Ad 4. *D. Non erant ex nobis* secundum aeternam praedestinationem, *C.* non erant ex nobis secundum temporalem sanctificationem *N.* Ita s. Augustinus qui in lib. *De Dono persev.* haec habet. *Quid est, quaeso, non erant ex nobis? Nonne utrique a Deo vocati fuerant et vocantem secuti, utrique ex impiis justificati, et per lavacrum regenerationis utrique renovati? Sed si hoc audiret ille, qui sciebat procul dubio quod dicebat, respondere posset et dicere: vera sunt haec, secundum haec omnia ex nobis erant; ve-*

(1) Cfr. Lorin. in hunc loc. imo ipse Rosenmüller.

(2) N. 2.

(3) Tract. IV; n. 8.

(4) Placet hanc responsionem confirmare etiam auctoritate s. Hieronymi, qui loc. cit. ita exponit sensum verborum s. Joannis, quae nobis nunc objiciuntur a novatoribus recentioribus, et olim objiciebantur a Joviniano; « Propterea, *inquit*, scribo vobis, filioli mei: Omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, ut non peccetis, et tamdiu sciatis vos in generatione Domini permanere, quandiu non peccaveritis. Immo qui in generatione Domini perseverant, peccare non possunt ». Cfr. Bellarm. loc. cit. cap. 15.

rumtamen secundum aliam quamdam discretionem non erant ex nobis (1).

615. III. Obj. Patres docent, nec reprobos unquam justificatos fuisse, nec justos unquam excidere a justitia. 1. Nam s. Gregorius M. *Moral.* lib. XXXIV. cap. XV. scribit, quod reprobi *ante oculos Dei nunquam veram sanctitatem habuerunt;* 2. et s. Leo M. b. Petrum alloquens: *Vidit* inquit, *in te Dominus non fidem victam, non dilectionem aversam, sed constantiam fuisse turbatam* (2). 3. In quem sensum pariter de eodem apostolo s. Bernardus, *De Amore Dei*, lib. II. cap. VI. scripsit: *Petrus cum peccavit, charitatem non amisit... sic et David cum peccavit, charitatem non perdidit.* Quod et ratio ipsa suadet; 4. etenim si electi aliquando a justitia exciderent, essent objectum odii simul et amoris Dei; quod repugnat. Ergo.

616. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *D.* Reprobi, id est, falsi justi, de quibus hic loquitur s. Gregorius, *C.* reprobi simpliciter *N.* Subdit enim: *Saepe namque homo multis occulte peccatis involvitur, et in una aliqua virtute magnus videtur* (3).

617. Ad 2. *D.* Quatenus s. Petrus directe non peccaverit contra fidem aut contra charitatem, *C.* quatenus indirecte saltem non peccaverit contra has virtutes ex timore hominum *N.* Talem esse mentem s. Leonis in adductis verbis constat ex ejus scopo atque ex toto contextu (4).

(1) Cap. IX, n. 21.

(2) *Serm.* XL, ac *De Passione*, IX, edit. Ballerin.

(3) Ibid. n. 29, ubi prosequitur: « Quae ipsa quoque virtus inanescens deficit; quia, dum innotescit hominibus, proculdubio laudatur, ejusque laus inhianter appetitur. Unde fit, ut et ipsa virtus ante oculos Dei virtus non sit, dum abscondit quod displicet, prodit quod placet ». Ceterum hic s. Doctor nec verbum habet de reprobis.

(4) Nam evidenter s. Leo supponit Petri lapsum; immediate enim ante objecta verba ait: « Felices, sancte Apostole, lacrymae tuae, quae ad diluendam culpam negationis, virtutem sacri habuere baptismatis; affuit enim dextera Domini Jesu Christi, quae labentem te, priusquam dejicereris, exciperet ».

618. Ad 3: *N*. Siquidem hoc opus, quod jam s. Bernardi nomine circumferebatur, supposititium esse critici norunt (1). Auctor autem hujus operis loc cit. eodem sensu exponi debet ac s. Leo.

619. Ad 4. *D*. Essent electi illi, qui a justitia exciderunt, objectum odii et amoris Dei sub diverso respectu, *C*. sub eodem respectu *N*. Etenim electi, prout actu peccatores existunt, Deo odibiles sunt, juxta illud Sap. XIV, 9: *Odio sunt Deo impius et impietas ejus;* prout vero sunt electi, diliguntur a Deo in ordine ad collationem illius gratiae, quam Deus constituit illis dare, ut a statu peccati aliquando revocentur, et in adipiscenda per eam gratiam justitia usque in finem perseverent.

(1) Cfr. opp. s. Bernardi, edit. Mabillonii, vol. II, p. 244 et seq. Ostendit Cl. editor, hunc librum seu tractatum *De Natura et dignitate amoris* fuisse conscriptum a Guillelmo Abbate. Ceterum hic auctor eodem sensu locutus est ac s. Leo.

TRACTATUS
DE GRATIA

PARS TERTIA

DE MERITO

620. Justus, per interiorem gratiam habitualem sibi inhaerentem sanctificatus, non solum fit haeres vitae aeternae, cujus et jus et pignus in se certissimum habet, sed in Christo Jesu *complantatus*, ut loquitur Apostolus (1), atque, ut ita dicam, inoculatus, fructificat Deo per opera sancta, quae sunt fructus Spiritus. Hos fructus enumerat Apostolus, dicens: *Fructus autem Spiritus est: charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas* (2). Est enim gratia sanctificans velut semen ac germen vitae aeternae, quod evolvitur in corde justi, et erumpit in sanctas operationes, quibus et crescit in adepta sanctificatione, et justitiae coronam sibi promissam magis ac magis perficit, et novis ornamentis cumulat ac pretiosiorem reddit. In his porro actibus in justitia factis meriti ratio consistit, quod incipit a gratuita collatione gratiae tum actualis tum sanctificantis per Christi merita, ac desinit in vitam aeternam, mediante fideli cooperatione ulterioribus gratiis, quas justus in tali statu acquirit. Et haec quidem in doctrina catholica.

621. Contra vero in novatorum systemate res accidit. Cum enim in istorum hypothesi justitia Christi per fidem apprehensa tota exterior sit ac imputata, nec intimos cor-

(1) Rom. VI, 5.

(2) Galat. V, 22 et 23.

dis recessus penetret, hinc nec justum sanctificat ipsum transferendo ex statu peccati in statum sanctitatis, sed eum relinquit interius in suis sordibus, quae solum ad poenam modo forensi non imputantur. Inde fit, ut peccatum originale velut substantia quaedam jugiter in justo permaneat, quod eum inficit una cum suis operationibus. Quemadmodum vero peccatum hoc originale se manifestabat in homine ante justificationem per peccata actualia, sic pergit se manifestare per eadem peccata post justificationem. Manifestat autem se tum in operationibus perversis, tum in motibus concupiscentiae, quae totidem peccata sunt in horum sententia, tum denique in operationibus bonis, quas coinquinat. Nam, licet opera bona efficiantur virtute gratiae et Spiritus Sancti, qui, gratia necessitatem inferente, justos impellit ad eas eliciendas, cum tamen prodeant ab homine peccato infecto atque, ut ita dicam, a substantia mala, consequitur, eadem opera pariter mala fieri et *peccaminosa* (1). Evidens porro est in hoc systemate, 1. nullum dari opus meritorium vitae aeternae ejusque augmenti per augmentum gratiae sanctificantis, quam nunquam justus intus adipiscitur. 2. Evidens pariter est, opera bona nihil conferre ad vitam aeternam, ac propterea sub hoc respectu fieri inutilia (2). Dixi *sub hoc respectu*; nam

(1) Ita Lutherus, *Assert. omn. artic.* opp. tom. II, fol. 335, *b*: « Opus bonum optime factum est veniale peccatum. Hic (*articulus*) manifeste sequitur ex priori, nisi quod addendum sit, quod alibi copiose dixi: hoc veniale peccatum non natura sua, sed misericordia Dei tale esse ... Omne opus justi damnabile est et peccatum mortale, si judicio Dei judicetur ». Cfr. *Antilatom.* (Confutatio Luth. rationum Latomi, Doctoris Lovan.) loc. cit. fol. 406, *b*, 407 et seq.

Nec aliter loquitur Melanchthon, *Loc. Theol.* pag. 168: « Quae vero, *inquit*, opera justificationem consequuntur, ea, tametsi a Spiritu Dei, qui occupavit corda justificatorum, proficiscuntur, tamen, quia fiunt in carne adhuc impura, sunt et ipsa immunda »; et pag. 158; « Nos docuimus justificari sola fide... opera nostra, conatus nostros nihil nisi peccatum esse ».

(2) *Solid. Declar.* IV, § 15, pag. 672, dicitur: « Interim tamen diligenter in hoc negotio cavendum est, ne bona opera articulo justificationis et salutis nostrae immisceantur.

novatores ea saltem admittunt veluti signa fidei ac justitiae justis aut electis imputatae. 3. Evidens est, impossibilem fieri etiam justis observantiam divinorum mandatorum; quia, cum semper in ipsis permaneat peccatum originale, se jugiter manifestans in actualibus peccatis et in concupiscentiae motibus licet indeliberatis, ac necessario impellens in nova semper peccata, fit ut justus nequeat se abstinere a peccatis, nec proinde possit mandata servare (1). 4. Exinde ortus est ille horror, quem vel in ipsum *meriti* nomen novatores professi sunt; cum in horum doctrina nullum aliud meritum detur nisi meritum Christi Jesu. Alia vero merita admittere, juxta ipsos non sapit nisi superbiam et jactantiam, quae adversantur humilitati christianae; nihil aliud est quam evacuare crucem Christi. Quare ipsi sese conspiciunt ut inquinatos et immundos in conspectu

Propterea hae propositiones rejiciuntur: bona opera piorum esse necessaria ad salutem», etc. Imo eo progressi interdum sunt novatores, ut bona opera declaraverint perniciosa et saluti contraria. Nam Amsdorf, Lutheri amicus, opus edidit, cui titulum praefixit: *Niklas von Amsdorf.* «Quod propositio: Bona opera noxia sunt saluti» est propositio justa, vera, christiana, praedicata a s. Paulo et s. Luthero», anno 1559. Sane Lutherus hanc thesim proposuit: «Fides nisi sine ullis, etiam minimis operibus, non justificat, imo non est fides» (opp. tom. 1, pag. 523). Cfr. Moehler, *Symbolique*, tom. 1, pag. 222 et seq. In colloquio Altemburgensi rigidi quidam lutherani dixerunt: «Opera bona et novam obedientiam non ad regnum Christi, sed ad mundum pertinere... Ad Satanam spectare christianos cum operibus bonis... Adeo non esse necessaria opera bona, ut etiam ad salutem incommodent, sintque perniciosa... Precari oportere, ut in fide sine omnibus operibus usque in finem perseveremus». Cfr. Bellarm., *De justif.* lib. IV, cap. 1. Tales fuerunt *Sacrorum emendatores*, queis curae erat propria vivendi ratione has theorias confirmare!

(1) Melancth. *Loc. Theol.* pag. 127: «Maledixit lex eos, qui non universam legem semel absolverint. At universa lex nonne summum amorem erga Deum, vehementissimum metum Dei exigit? A quibus cum tota natura sit alienissima, ut maxime pulcherrimum pharisaeismum praestes, maledictionis tamen rei sumus». Sic ceteri primi novatores passim. Quare, cum catholici Luthero objicerent, si mandata sunt impossibilia, cur Deus ea hominibus servare praecepit? Ipse ab hac difficultate festive se expedit, respondens: «Praecipere et obtemperare duo sunt longe inter se diversa; *praecipere* cito dicitur; ast obsequi longe difficilius». Ita ipse in *Comment. in Epist. ad Galat.* pag. 233. Sed si ita est, divina mandata erunt *potius* idealia, quam realia.

Dei; apprehendentes autem per fidem Christi merita, securi fiunt de non imputatione peccatorum suorum. Inde originem denique habet illa fiducia, imo securitas vitae aeternae, quam sibi certo ac de fide pollicentur, non obstantibus quibuscumque sceleribus (1).

622. Tale est systema lutheranorum, calvinistarum, zwinglianorum, aliarumque sectarum, quae ab illis profluxerunt, si excipias accidentales nonnullas modificationes, quas in eo exponendo tenuerunt. Nonnulli quidem visi sunt systema istud temperare (2). Ast frustra; etenim, praeterquamquod expulsum est non absque stomacho et indignatione ejusmodi temperamentum a ceteris sectariis, emolliri ac corrigi doctrina novatorum circa bonorum operum meritum nequit, quin totum labefactetur systema a suis fundamentis; ita siquidem partes omnes inter se copulatae atque invicem sunt connexae, ut nulla detrahi possit absque manifesta incohaerentia (3).

623. Nos igitur ut vindicemus catholicam doctrinam de merito, praemissis ejus notionibus, progrediemur ad ejusdem meriti existentiam adstruendam adversus novatores; deinde conditiones, quae ad meritum requiruntur exponemus; postremo expendemus ea, quae meriti objectum constituunt.

(1) Cfr. Becan. op. cit. cap 16, quaest. III, num. 3.

(2) Plures causae effecerunt, ut protestantes paulatim ab absurda ac perniciosa ejusmodi doctrina recederent, impossibilitas nempe eam conciliandi cum Scriptura, pessimus influxus quem in sectarios exercebat, objectiones demum catholicorum. Hinc in *Apol.* IV, *De dilect. et implet. legis*, §. 50, pag. 91, tantum dicitur: « Haec ipsa legis impletio, quae sequitur renovationem, est exigua et immunda »; § 46, pag. 88: « In hac vita non possumus legi satisfacere ». Atque ita conciliantur diversae formulae, quibus protestantes hunc articulum proponere solent.

(3) Cfr. Moehler, op. cit. tom. I, pag. 244 et seqq.

CAPUT I.

PRAENOTIONES

Doctrina Ecclesiae catholicae et Theologorum opiniones circa meritum

624. Doctrinam catholicam de bonorum operum merito his verbis proponit concilium Trident. sess. VI. cap. XVI: *Bene operantibus, usque in finem, et in Deo sperantibus, proponenda est vita aeterna, et tanquam gratia filiis Dei per Christum Jesum misericorditer promissa, et tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddenda . . . Cum enim ille ipse Christus Jesus, tanquam caput in membra, et tanquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem influat, quae virtus bona eorum opera semper antecedit et comitatur et subsequitur, et sine qua nullo pacto Deo grata et meritoria esse possent; nihil ipsis justificatis amplius deesse credendum est quominus plene illis quidem operibus, quae in Deo sunt facta divinae legi pro hujus vitae statu satisfecisse; et vitam aeternam suo etiam tempore, si tamen in gratia decesserint, consequendam, vere promeruisse censeantur . . . Ita neque propria nostra justitia tanquam ex nobis propria statuitur, neque ignoratur aut repudiatur justitia Dei. Quae enim justitia nostra dicitur quia per eam nobis inhaerentem justificamur, illa eadem Dei est, quia a Deo nobis infunditur per Christi meritum. Neque vero illud omittendum est, quod licet bonis operibus in Sacris Litteris usque adeo tribuatur, ut etiam, qui uni ex minimis suis potum aquae frigidae dederit, promittat Christus, eum non esse sua mercede cari-*

turum, et Apostolus testetur, id, quod in praesenti est momentaneum et leve tribulationis nostrae supra modum in sublimitate aeternum gloriae pondus operari in nobis, absit tamen, ut christianus homo in se ipso vel confidat, vel glorietur, et non in Domino; cujus tanta est erga omnes homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quae sunt ipsius dona. Hanc porro eandem doctrinam sanxit can. XXVI et XXXII, quos inferius dabimus.

625. Interea ex ejusmodi expositione et definitionibus constat: 1. Justos vere mereri augmentum gratiae, vitam aeternam et augmentum gloriae.

626. 2. Hanc merendi virtutem inniti Dei misericordiae, qui nostris bonis operibus aeternam retributionem promittere dignatus est, cum potuisset illa a nobis exigere absque ulla retributionis spe. Quare optime s. Thomas adnotat, *Deum non esse factum simpliciter debitorem nobis sed sibi ipsi, in quantum debitum est, ut sua ordinatio impleatur* (1).

627. 3. Hanc insuper promerendi virtutem inniti meritis Christi, a quibus justorum opera totum suum meritum trahunt.

628. 4. Denique merita omnia nostra esse dona Dei, quia a gratia tum actuali tum sanctificante seu habituali promanant. Hinc optime s. Augustinus: *Cum Deus*, inquit, *coronat merita nostra, nihil aliud coronat quam munera sua* (2). Ex quibus etiam liquet, in doctrina catholica valde commendari humilitatem christianam, minime vero excludi, ut clamant protestantes.

629. His fidei dogmatibus majoris claritatis gratia addunt theologi, meritum distingui in illud, quod vocant *de condigno*, et in illud, quod *de congruo* appellant. Prius est meritum proprie dictum, seu vere et stricte

(1) 1. 2, q. 114, a. 1, ad 3. (2) *Epist.* CXCIV, cap. 5, n. 19.

tale, cui scilicet praemium vel merces ex justitia aut fidelitate debetur; posterius autem est improprie dictum, cui cum nulla facta fuerit promissio, hinc ex stricto jure nihil debetur, spectata nihilominus ipsius operis bonitate congruum ac decens videtur, ut aliqua tribuatur remuneratio.

630. Haec distinctio fundatur in doctrina patrum, praesertim vero s. Augustini, qui docet, impios per fidem mereri remissionem peccatorum; ait enim: *Sed nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat. Neque enim nullum est meritum fidei, qua fide ille dicebat: Deus propitius esto mihi peccatori, et descendit justificatus merito fidelis humilitatis* (1). Non est autem meritum istud stricte sumptum seu *de condigno;* ut enim ibidem prosequitur s. Doctor: *Nullane sunt merita justorum? Sunt plane, quia justi sunt. Sed ut justi fierent, merita non fuerunt* (2). Est igitur meritum *de congruo* et improprie dictum illud quod praecedit justificationem. Hanc eandem distinctionem expressis verbis tradidit Angelicus Doctor (3).

631. Quamvis porro, quae de hac meriti distinctione ejusque specie ac natura traduntur, explorata sint apud omnes fere catholicos theologos, ad fidem tamen minime spectant, cum nulla habeatur circa haec ecclesiae definitio, et in controversiam a nonnullis vocentur. Quapropter scribit Bellarminus circa meriti qualitatem: *Sunt tres de hac re quaestiones: una, sitne meritum justorum dicendum ex condigno, an ex congruo? altera, sitne condignum ratione promissionis tantum, an ratione operis? tertia, num Deus remuneret opera justorum supra condignum et impiorum citra condignum* (4)?

632. Circa postremam hanc quaestionem, etsi nulla

(1) Epist. cit. cap. 3, n. 9.
(2) Ibid. n. 6.
(3) 1. 2, q. 114, a. 3; et *In* II *Sent.* Distinct. 27, a 3.
(4) Ibid. cap. 16.

aperta habeatur ecclesiae definitio, Deum nempe opera justorum ex sua liberalitate supra condignum remunerari, nunc jam haec doctrina in dubium revocari nequit post proscriptam Baji prop. XIV, quae ita se habet: *Opera bona justorum non accipient in die judicii extremi ampliorem mercedem, quam justo Dei judicio mereantur accipere.*

633. De fide pariter non est, omnia bona opera justorum esse aeternae vitae meritoria, seu quaenam in specie opera mereantur gloriam ejusque incrementum, an opera temperantiae, spei, fidei et alia praeter charitatem; quia Tridentinum non definivit, talia opera in specie mereri. Bellarminus censet: *Bonum opus non esse meritorium vitae aeternae, nisi ex charitate procedat* (1). Eandem sententiam tenuere Scotus, Gabriel, Durandus aliique. Vasquezius e converso contendit, *quodlibet opus hominis justi bonum et secundum virtutem moralem meritorium esse vitae aeternae* (2); et hanc sententiam adscribit s. Bonaventurae, Capreolo et Soto.

634. Constat denique de fide non esse, justum posse mereri pro aliis quocumque merito, ne quidem de congruo, vel conversionem peccatoris, vel aliam gratiam; sibi autem sive perseverantiam sive resipiscentiam post lapsum; quia nulla extat de his definitio, et in varias sententias abeunt theologi. De his porro controversiis consuli possunt auctores citati (3). Nos interea ad dogma catholicum de meriti existentia adstruendum adversus novatores accedimus.

(1) *De justif.* lib. v, cap. 15.

(2) Cfr. In 1, 2. S. Thom. tom. II, disp. 217, cap, 2 et seqq.

(3) Cfr. etiam Veronius, *Regula fidei catholicae*, quae extat ad calcem vol II. *Controvers. Fratrum De Walemburch*, cap. 2. § 1, *De meritis gratiae et gloriae.*

CAPUT II.

DE EXISTENTIA MERITI

635. De hac meriti existentia praecipua, imo unica est controversia, quae inter catholicos et protestantes agitatur. Si concordes circa eam essent, facile in ceteris protestantes convenirent. Ex dictis porro superius constat, hanc meriti existentiam aut negationem non esse nisi corollaria utrinque oppositae doctrinae catholicorum et protestantium circa justificationem. Nos igitur ex vindicatis principiis de justificatione sic progredimur:

PROPOSITIO. I.

Justi per bona opera ex gratia facta vere merentur gloriam aeternam ejusque augmentum

636. Propositio haec est de fide; concilium enim Trid. sess. VI. eam definivit, tum can. XXVI: *Si quis dixerit, justos non debere pro bonis operibus, quae in Deo fuerint facta, expectare et sperare aeternam retributionem a Deo per ejus misericordiam et Jesu Christi meritum, si bene agendo et divina mandata custodiendo usque in finem perseveraverint, anathema sit;* tum can. XXXII: *Si quis dixerit, hominis justificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius justificati merita; aut ipsum justificatum, bonis operibus, quae ab eo per Dei gratiam et J. C. meritum cujus vivum membrum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiae, vitam aeternam, et ipsius vitae aeternae, si tamen in gratia decesserit, consecutionem, atque etiam gloriae augmentum; anathema sit.*

637. Scripturae hanc fidei veritatem apertissime osten-

dunt ; vitam enim aeternam vocant *coronam justitiae*, *bravium*, *mercedem* reddendam homini justo pro laboris ratione magis minusve copiosam. Ergo justi per bona ipsorum opera ex gratia facta vere merentur coram Deo. Et sane Apostolus, II. Timoth. IV. 7. de se scribit : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex;* et I. Cor. IX. 24: *Nescitis*, inquit, *quod ii*, *qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currite, ut comprehendatis;* et iterum in eadem Epist. III. 8 : *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem;* et cap. XV. ut ostendat diversam fore retributionem pro diversitate meritorum, ait, v. 41 : *Alia claritas solis, alia claritas lunae, alia claritas stellarum; stella enim a stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum.* Consequentia est evidens ; merces enim, corona, bravium non datur nisi veris meritis.

638 Non minus luculenter haec eadem veritas ex patribus ostenditur. S. Irenaeus : *Pretiosam*, inquit, *arbitremur coronam, videlicet quae per agonem nobis acquiritur* (1). S. Basilius : *Homo ex operibus justitiae salvatur* (2). S. Joan. Chrysostomus : *Ambo* (improbus et justus) *pro dignitate recipient illic; hic quidem coronas patientiae tolerantiaeque, ille vero supplicia poenasque improbitatis* (3). Tertullianus, *Ordo* inquit, *non aliud quam meritorum dispositor. Merita autem quum corpori quoque adscribantur, ordo quoque corporum*

(1) *Contra haeres.* lib. IV, cap. 37, n. 7, edit. Massueti. Integrum caput est de hoc argumento, ita ut videatur s. Irenaeus voluisse novatorum systema evertere.

(2) Lib. *De Spir. Sancto*. cap. 24, n. 55 : Ὁ σωζόμενος ἐκ τῶν τῆς δικαιοσύνης ἔργων ἄνθρωπος. . . Tom. III, pag. 47.

(3) *Hom.* IV, *de Lazaro*, n. 2: Ἀμφότεροι τὸ κατ' ἀξίαν ἀπολήψονται ἐκεῖ, ὁ μὲν τοὺς στεφάνους τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς καρτερίας, ὁ δὲ τὰς κολάσεις καὶ τὰς τιμωρίας τῆς πονηρίας. Tom. I, p. 753.

disponatur necesse est, ut possit esse meritorum (1). S. Cyprianus: *Justitia opus est, ut promereri quis possit Deum judicem; praeceptis ejus et monitis obtemperandum est, ut accipiant merita nostra mercedem* (2). Denique, ceteris praetermissis, s. Augustinus: *Nulla ne*, interrogat, *sunt merita justorum? Sunt plane, quia justi sunt. Sed ut justi fierent, merita non fuerunt* (3). Ac iterum: *Vita*, inquit, *aeterna est totum praemium, cujus promissione gaudemus. Nec praemium potest praecedere merita, priusque homini dari, quam dignus est. Quid enim hoc est injustius, et quid justius Deo? Non ergo debemus poscere praemium, antequam mereamur accipere* (4). Quibus verbis, ut animadvertit Bellarminus, plane evertitur novatorum systema (5). Huc accedit concilium Arausic. II. quod, cap. XVIII. ita decrevit: *Debetur merces bonis operibus, si fiant; sed gratia, quae non debetur, praecedit, ut fiant.*

639. Ratio id ipsum aperte suadet. Ideo enim protestantes inficiantur, opera bona meriti rationem habere, quia in ipsorum hypothesi nulli vere justi existunt, qui possint bene ac juste operari; cum omnia ipsorum opera totidem peccata sint, utpote a mala substantia elicita. Porro ejusmodi paradoxa falsa sunt et absurda, ut ex dictis constat. Deinde, si vera esset novatorum doctrina nullus jam locus esset judicio a Deo de hominibus instituendo. *Non quia nullum est meritum*, inquit s. Augustinus, *vel bonum piorum, vel malum impiorum; alioquin quomodo judicabit Deus mundum* (6)? Attamen Apostolus, II. Cor. V. 10. scribit: *Omnes nos*

(1) Lib. *De Resurr. carn.* cap. 48, edit. Rigalt.
(2) Lib. *De unitate Eccles.* pag. 199, edit. Maur.
(3) *Epist.* cit. CXCIV, cap. 3, n. 6.
(4) *De moribus Eccles.* lib. I, cap. 25. n. 55.
(5) *De justif.* lib. V, cap. 4, apud quem alia cfr. testimonia.
(6) *Epist.* CCXIV, *ad Valentinum*, n. 4.

manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Ergo.

DIFFICULTATES

640. I. Obj. 1. Vita aeterna in Scripturis passim vocatur haereditas; porro haereditas filiis debetur, non ex merito et labore, sed ex solo jure *filiationis* seu adoptionis. 2. Sane vita aeterna est corona misericordiae, ut dicitur, Ps. CI. 4: *Qui coronat te in misericordia et miserationibus;* et Matth. V. 7: *Beati misericordes quoniam ipsi misericordiam consequentur;* 3. est praeterea ex omni parte gratia Dei, Apostolo Rom. VI. 23, dicente: *Stipendium peccati mors; gratia autem Dei vita aeterna.* Nisi enim tota gratia esset, dixisset Apostolus, prout poscebat antithesis: *Stipendium bonorum operum vita aeterna*, prout jam dixerat: *Stipendium peccati mors.* 4. Hinc gratis, non pro meritis, Deus eam concedere perhibetur, juxta illud Isaiae LV. 1: *Venite, emite absque argento et absque ulla commutatione vinum et lac.* Ergo.

641 Resp. 1. ad 1. *Dist. maj.* Vocatur haereditas *etiam*, *C.* solum *N.* Etenim vocatur praeterea *merces*; ex duplici proinde titulo confertur vita aeterna, haereditatis scilicet et mercedis, posterior autem hic titulus in priori fundatur.

642. Resp. 2. *Dist. min.* Haereditas debetur filiis naturalibus, *C.* adoptivis, *Subd.* Si absque ulla apposita conditione adoptati sint, ut in haereditatem patris succedant, *C.* si sub aliqua conditione *N.* Nam tunc et titulo adoptionis et adimplendae conditionis succedunt. Jam vero Deus homines in filios adoptavit, ut consequantur haereditatem sub iis tantum conditionibus, quas ipsemet proposuit, quibus *digni habeantur regno Dei*,

ut inquit Apostolus, II. Thess. I. 5. si sermo sit de adultis (1); infantes enim ex solo titulo haereditatis eam percipiunt.

643. Ad 2. *D.* Vita aeterna est corona misericordiae simul ac justitiae, *C.* solius misericordiae *N.* Responsio patet ex dictis.

644. Ad 3. *D.* Quatenus ex gratia Dei omne meritum nostrum initium habet, *C.* quatenus ex sola gratia absque nostra cooperatione tribuatur, ideoque ad exclusionem meritorum nostrorum *N.* Ita fere s. Augustinus, lib. *De Gratia et lib. arbit.* capp. VIII. et IX. ubi animadvertit, Apostolum recte potuisse dicere: *Stipendium justitiae vita aeterna*, prout dixit, *Stipendium peccati mors* (2). Sane aequivalenter sensum hunc expressit Apostolus, Rom. II. 6. illis verbis: *Reddet* (Deus) *unicuique secundum opera ejus; iis quidem, qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem et incorruptionem quaerunt, vitam aeternam; iis autem, qui sunt ex contentione . . . ira et indignatio.*

645. Ad 4. *N.* Textus autem Isaïae non refertur ad vitam aeternam, sed ad gratiam, quae in hac vita a Deo tribuitur, quaeque sub vini ac lactis symbolis significatur. Nemo porro inficiatur, gratiam gratis con-

(1) Cfr. quae diximus Tract. *De Incarnat.* n. 644.

(2) Quo magis pateat, novatores abludere a sensu et mente s. Augustini, dum eum suum esse jactant in systemate justificationis, libet ipsius s. Doctoris verba afferre. Sic porro scribit, cap. 8, n. 20: « Apostolus cum dixisset: Gratia salvi facti estis per fidem, et hoc non ex vobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extollatur; vidit utique, putare posse homines hoc ita dictum, quasi necessaria non sint opera bona credentibus, sed eis fides sola sufficiat; et rursus posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea facienda sibi ipsi sufficiant; mox itaque addidit: ipsius enim sumus figmentum », etc. . . . Et cap. 9, n. 21: « Cum prius dixisset (Apostolus): stipendium peccati mors. . . Ubi cum posset dicere, et recte dicere: Stipendium autem justitiae vita aeterna, maluit dicere: gratia autem Dei vita aeterna, ut hinc intelligeremus, non pro meritis nostris Deum nos ad aeternam vitam, sed pro sua miseratione perducere.

ferri; sed haec exigit laborem et cooperationem nostram.

646. II. Obj. 1. Luc. XVII. 10. ait Christus: *Cum feceritis omnia, quae praecepta sunt vobis, dicite: quia servi inutiles sumus; quod debuimus facere fecimus*. Nihil igitur merentur opera nostra, utpote inutilia. 2. Verum non solum inutilia, sed et immunda praeterea sunt, ut testatur Isaïas, LXIV. 6. dicens: *Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatae universae justitiae nostrae*. Ergo per se potius indignationem quam praemium merentur.

647. Resp. ad 1. *D*. Ad excludendam jactantiam, *C*. ad excludendum meritum bonorum operum, quae in Deo sint facta *N*. Talis et communis patrum expositio in locum, qui objicitur (1). Inde discimus, nos nihil nobis adscribere posse ex bonis, quae facimus; quia nisi Dei gratia nos praevenisset et adjuvisset, nihil praestare potuissemus; totum praeterea emolumentum non Deo, qui operibus nostris non indiget, sed nobis provenire, et quidem ex gratuita ac liberali promissione Dei de aeterna mercede ipsis bonis operibus retribuenda. Ceterum Apostolus, II. Timoth. II. 21. scribit: *Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum et* UTILE *Domino;* et Christus ipse, Matth. XXV. 23 dixerat: *Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam* (2).

(1) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. v, cap. 5.

(2) Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου. Cfr. Maldonatus in objectum textum ex Luo xvii, 10, ubi contendit hunc esse sensum illorum verborum: *Cum feceritis omnia*, etc. non quidem nihil praeceptorum observatione meruisse; sed nihil meruisse praeter mercedem, quae praeceptorum observationi respondet. Vult igitur Christus non gloriari nos, cum praecepta servavimus; quia, etsi mercedem nostram meriti sumus, tamen nihil singulare, nihil egregium et eximium fecimus, nihil quod non quilibet servus facere debuerit. Nec tam est laudabile, quod id fecerimus, quam vituperabile esset, si non fecissemus. Non solent laude gloriaque videri digna, nisi quae egregia

648. Ad 2. *N*. Ad prob. *D*. Et loquitur Propheta de peccatis ac fictitiis Judaeorum justitiis, ob quas puniebantur, *C*. loquitur de bonis justorum operibus *N*. Antea enim dixerat: *Occurristi laetanti et facienti justitiam;* deinde immediate post objecta verba subdit: *Et cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostrae quasi ventus abstulerunt nos* (1).

649. III. Obj 1. Christus meruit nobis vitam aeternam. 2. Ergo vel Christi merita per se sufficiunt, vel non sufficiunt; si ea dicamus sufficere, frustra igitur requiruntur opera nostra; si dicamus non sufficere, injuriam irrogamus Christo. 3. Vel saltem inde sequeretur, nos gloriam dividere inter Christum et homines, si praeter ejus merita nostra etiam requireremus ad vitam aeternam obtinendam.

et singularia sunt. Quae quidem fuse ibidem prosequitur, et omnes calvinianorum technas dissolvit. Ostendit praeterea adversus Calvinum, ibi non agi de mancipio, sed de servo mercenario seu conducto, qui operatur pro pacta mercede. Cum tamen Kuinoelius Calvini vestigiis insistens contendat, in parabola sermonem non esse de mercenario, de aratore aut bubulco conductitio, sed de mancipio, ceteris omissis, juverit ipsum refellere ex ipsa voce δοῦλος, prout a Graecis usurpabatur. Si enim δοῦλος esset servus emptitius aut mancipium, non dixisset Sophocles, *Oedip.* T. 1123: Ἡ δοῦλος οὐκ ὠνητός, ἀλλ' οἴκοι τραφείς, κ.τ.λ. *Sane servus non emptus, sed domi educatus*, etc. neque Thucidides, 8, aperte distinxisset τὰ ἀνδράποδα πάντα, καὶ δοῦλα, καὶ ἐλεύθερα, *omnia mancipia et servi et liberi;* immo vero Scholiastes Theocriti, v.5. ex Chrysippo docet, etiam ἀπελευθέρους seu *libertos* vocari δούλους, *servos*. Igitur δοῦλος nihil aliud est quam *servus*, ita ut ejus correlativus sit δεσπότης, *herus*, et opponatur quidem plerumque voci ἐλεύθερος (1 Cor. XII, 13), sed *mancipium* minime unquam sit; hoc enim graece dicitur ἀνδράποδον; unde derivatur ἀνδραποδιστής, *plagiarius* seu *mancipii venditor*, 1 Timoth. 1, 10, et apud alios scriptores graecos ἀνδραποδώνης, *mancipiorum emptor*. Haec ideo adnotavimus, quia haeretici inde 1. colligebant, nullam nos mereri mercedem ob bona opera cum gratia patrata, prout nulla rependitur merces mancipio; 2. colligebant, nullum opus, ut dicitur, *supererogationis* a nobis elici posse, cum nullum sit prorsus opus bonum quod Deo non debeatur, qualia sunt opera mancipiorum respectu dominorum suorum.

(1) Cfr. Sanctius in hunc loc. qui censet, nihil aliud significari hoc dicendi genere proverbiali, quam foetere Judaeorum sacrificia, quae *justitiae* vocantur, apud Deum, et ipsum ad illam fucatam sanctitatis speciem nauseare non aliter quam ad ea, quae propter foeditatem aversantur oculi, aut propter amaritiem et cruditatem fastidit stomachus. Cfr. etiam Rosenmüller.

650. Resp. ad 1. *D.* Christus meruit nobis vitam aeternam, concedendam tamen nostrae cooperationi per opera meritoria, *C.* absolute absque nostra cooperatione *N.* Nam Christus non eo sensu meruit nobis vitam aeternam ut nos nihil praestare deberemus; sed eo sensu meruit nobis, ut compararet gratias quibus cooperantes applicaremus nobis merita ipsius, et hac ratione opera nostra efficerentur meritoria, ut suo loco ostendimus, disserendo de ipsius Christi satisfactione.

651. Ad 2. Respondeo, sufficere Christi merita et non sufficere sub diverso respectu. Sufficiunt quoad se, cum Christus superabundanter et cumulatissime pro nobis meruerit ac satisfecerit; non sufficiunt quoad nos ex positiva Dei voluntate, qui noluit, ut Christi merita nobis prodessent, nisi accederet cooperatio nostra. Tantum vero abest, ut inde detrahatur meritis Christi, quin potius maxime commendetur eorum efficacia, qua non solum obtinuit nobis jus vitae aeternae, sed etiam vim et virtutem merendi. Hinc quemadmodum nihil detrahitur de gloria vitis, si palmites ipsius multum fructum afferant; imo quo uberiores fructus palmites ferunt, eo magis laudanda est vitis, quia quidquid vivi succi et humoris habent palmites, totum ex ea habent; ita nihil detrahitur de gloria meritorum Christi per merita nostra, quae ab ipsis procedunt; sed potius merita Christi per merita nostra etiam atque etiam commendantur (1).

652. Ad 3. *N.* Nam nulla prorsus essent merita nostra, nisi gratia Dei nos praeveniret et adjuvaret. Merita enim nostra dona sunt Christi, ut superius exposuimus juxta doctrinam concilii Tridentini (2).

(1) Cfr. Bellarm. loc. cit.

(2) Hinc patet, stulte prorsus Calvinum debacchatum esse in Magistrum sententiarum, quod bonorum operum meritum commendaverit; sic enim, *Instit.* lib. III, cap. 3, § 43, scribit: « Quis non merito tales bestias execretur? .... O magistrum talibus dignum discipulis, quales in insanis rabularum scholis nactus est! »

653. IV. Obj. Patres passim docent, vitam aeternam gratis nobis a Deo donari, ut s. Basilius; nulla item esse merita nostra, ut s. Hilarius, et s. Augustinus, aliique cum ipsis (1). Ergo.

654. Resp. *Neg. antec.* Nam patres vel loquuntur de gratuito principio meritorum nostrorum, nempe de gratia et gratuita Dei promissione, vel de meritis naturalibus adversus pelagianos, vel de nulla proportione durationis, ut mox dicemus.

655. V. Obj. 1. Ad verum meritum requiritur proportio inter opus et mercedem. Atqui inter opera justorum et vitam aeternam nulla est proportio, dicente Apostolo, Rom. VIII. 18: *Non sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis.* 2. Nemo praeterea potest Deum super omnia et perfecte diligere. Ergo nemo potest mereri.

656. Resp. ad 1. *Dist. min.* Nulla est inter opera justorum et gloriam aeternam proportio durationis et aequalitatis rei ad rem, qualem exigit justitia commutativa, *C.* nulla est proportio dignitatis et meriti, supposita promissione, qualem exigit justitia distributiva *N.* Etenim inter opera ex gratia sanctificante facta et gloriam ea intercedit proportio, quae adest inter semen et arborem, praesertim si attendatur ad gratuitam Dei promissionem (2). Quare s. Augustinus asserit: *Illo ergo modo possumus exigere Dominum nostrum, ut dicamus: Redde quod promisisti, quia fecimus quod jussisti; et hoc tu fecisti, qui laborantes juvisti* (3).

657. Ad 2. *N.* Siquidem per Dei gratiam tria illa praestare possumus, quae ad accuratam praecepti dilectionis divinae observantiam requiruntur: nempe 1. ut

(1) Apud Bellarm. loc. cit. cap. 6.

(2) Cf. s. Thom. 1, 2, q. 114, art. 1, 2, 3, 4, ubi totum hoc argumentum egregie evolvit, ac omnes difficultates novatorum praeoccupavit ac solvit.

(3) *Serm.* CLVIII, al. XVI, *De Verbis Apost.* cap. 2, n. 2.

Deum omnibus praeferamus; 2. ut nihil nisi in ordine ad Deum diligamus; 3. ut ad majorem semper in Dei amore perfectionem eluctemur (1).

CAPUT III.

DE CONDITIONIBUS AD MERITUM REQUISITIS

658. Alias statuunt conditiones ad meritum requisitas novatores, alias catholici. Novatores, ut sibi viam sternant ad omne meritum nostrum eliminandum, has quatuor ad meritum constituendum conditiones effingunt et exposcunt: 1. ut opus debeat esse perfectum seu omnibus numeris absolutum, purum propterea a qualicumque imperfectionis naevo; 2. ut nullo titulo sit debitum 3. ut nostrum sit et non alienum, seu gratia partum; 4. ut proportionem habeat aequalitatis cum mercede. Catholici e converso, rejectis his conditionibus, quibus positis omnis meriti ratio ab operibus nostris tolleretur, alias enumerant conditiones ad opus meritorium constituendum, quarum aliae certae sunt et ab omnibus admissae, aliae in controversiam vocantur.

659. Ac primo quidem, supposita distinctione inter meritum proprie dictum seu *de condigno* ac meritum improprie dictum seu *de congruo*, alias assignant conditiones ad meritum de condigno, alias ad meritum de congruo, sive ex parte operantis sive ex parte operis, sive ex parte retribuentis, quas breviter referemus.

660. Ad meritum de condigno ex parte *operantis* duae conditiones essentialiter requiruntur: 1. ut sit viator; 2. ut sit justus seu in statu gratiae.

661. Quod qui meretur debeat esse viator, nullum dubium esse potest dicente Christo, Joan. IX. 4: *Venit nox quando nemo potest operari*; et Apostolo, Gal.

(1) Cfr. Maldon. in cap. XVII, 10. s. Luc.

VI. 10 : *Dum tempus habemus , operemur bonum.* Hinc monebat Ecclesiastes, IX. 10 : *Quodcumque potest facere manus tua, instanter operare ; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.*

662. De statu gratiae, quae requiritur ad meritum, constat ex verbis Christi, Joan. XV. 4 : *Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite, sic nec vos, nisi in me manseritis ;* et ex verbis Apostoli, I. Cor. XIII. 3 : *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* Hinc merito confixae fuerunt a s. Pio V. et Greg. XIII. sequentes Baji propositiones, XII : *Pelagii sententia est: opus bonum citra gratiam adoptionis factum non est regni coelestis meritorium ;* XIII : *Opera bona, a filiis adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo, quod fiunt per Spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei ; sed tantum ex eo, quod sunt conformia legi, quodque per ea praestatur obedientia ;* XVII : *Sentire cum Pelagio, qui dicunt, esse necessarium ad rationem meriti, ut homo per gratiam adoptionis sublimetur ad statum deificum* (1).

663. Ex parte operis tres conditiones necessario requiruntur ad verum meritum : 1. ut sit liberum a necessitate ; 2. ut sit bonum et honestum ; 3. ut sit supernaturale et quoad entitatem, seu essentiam, et quoad motivum seu finem.

Quod attinet ad primam conditionem, est de fide, ut patet ex damnata ut haeretica propositione Jansenii : *Ad merendum*, etc. ut suo loco ostendimus (2).

(1) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. x, col. 1207. Origo harum propositionum repeti debet ex Baji principio, quod justitia originalis fuerit primo homini naturalis, eique debita.

(2) In Tract. *De Deo Creat.* n. 495 et seqq.

Circa secundam ratio aperta est, quia nihil potest esse praemio ac mercede dignum apud Deum, qui sanctus est, nisi sit rectum, bonum ac ipsi gratum. Opus porro bonum ac honestum illud censetur, quod tale est ex parte objecti, finis ac circumstantiarum omnium, juxta tritum illud axioma a theologis omnibus adoptatum: *Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu.*

Necessitas tertiae conditionis eruitur ex disceptatis adversus pelagianos, contra quos ostendimus, opus supernaturale constitui ex parte principii, gratiae nempe actualis, atque ex parte finis, seu motivi, quod referatur scilicet in Deum tanquam auctorem supernaturalis ordinis ut habeat aequalitatem proportionis cum gloria (1).

664. Haec certa sunt apud omnes. Sed his conditionibus plures theologi addunt et aliam, ut scilicet opus eliciatur ex imperio charitatis, juxta verba Jac. I. 12: *Beatus vir, qui suffert tentationem; quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae,* QUAM REPROMISIT DEUS DILIGENTIBUS SE. Talis est etiam sententia s. Thomae, 1. 2. q. 114. a. 4. (2). Alii tamen, ut innuimus, refragantur (3).

665. Demum ex parte Dei retribuentis requiritur repromissio. Hinc est, quod in sacris Litteris vita aeterna sub generico promissionis nomine passim designetur. Apostolus enim, Heb. VI. 12. ait: *Fide et patientia haere-*

(1) Cfr. s. Thom. loc. cit. art. 1, tum art. 2, ubi inter cetera ita scribit: « Vita aeterna est quoddam bonum excedens proportionem naturae creatae, quia etiam excedit cognitionem et desiderium ejus, secundum illud 1 *Cor.* 2: Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Et inde est, quod nulla natura creata est sufficiens principium actus meritorii vitae aeternae, nisi superaddatur aliquod supernaturale donum, quod gratia dicitur ».

(2) « Meritum, *inquit*, vitae aeternae primo pertinet ad charitatem, ad alias autem virtutes secundario, secundum quod earum actus a charitate imperantur. Similiter etiam manifestum est, quod id, quod ex amore facimus, maxime voluntarie facimus; unde etiam secundum quod ad rationem meriti requiritur, quod sit voluntarium, principaliter meritum charitati attribuitur ».

(3) Cf. Vasquez, loc. cit.

ditabunt promissiones ; et ibid. X. 36 : *Patientia vobis necessaria est, ut, voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.* Atque id declaravit Tridentina synodus, sess. VI. cap. XVI ; et sane hanc conditionem exposcit ipsa natura mercedis, quae non redditur nisi ex pacto.

666. Ad meritum de congruo fallibili omnes recensitae conditiones requiruntur praeter statum gratiae et promissionem ex parte Dei (1).

CAPUT IV.

DE OBJECTO MERITI

667. Duo sunt, quae cadunt sub meritum, gratia et gloria. De gloria jam ostendimus, eam una cum ejus augmento cadere sub meritum de condigno in homine justo per opera in Deo facta.

668. Ad gratiam quod spectat, haec certa sunt:

1. Primam gratiam, actualem nempe, nullo modo cadere sub meritum, ut ex dictis constat adversus pelagianos ac semipelagianos (2).

2. Gratiam sanctificantem pariter non cadere sub meritum de condigno, ut superius diximus; cum ex Apostolo, Rom. III. 24. nos simus *justificati gratis per gratiam ipsius ;* et aperte idem declaret Tridentinum, sess. VI. cap. VIII.

3. Hominem justum posse promereri de condigno augmentum gratiae sanctificantis, ut definivit synodus Tri-

(1) Cfr. Bellarm. *De justif.* lib. v, cap. 12, et cap. 14. Cfr. etiam Vasquez, in 3 part. q. 94, art. 1. dub. 4 : « Idem dicimus, *scribit*, meritum de congruo, quod impetratorium opus, impetratorium meritum, quod de congruo dici solet; meritum de congruo illud est, quod impetrat illud, cujus est meritum; meritum congruum in sola impetratione consistit ».

(2) Cfr. praeterea s. Thom. 1, 2, q. 114, a. 5.

dentina, eadem sess. can. XXXII. Quod si justus potest mereri augmentum gratiae sanctificantis, hoc ipso per justificationem acquirit jus ad gratias actuales, quae necessariae sunt ad opera bona perficienda, ex quibus illud augmentum pendet.

4. Posse hominem peccatorem promereri de congruo infallibili, stante divina promissione (1), primam gratiam sanctificantem per contritionem perfectam et actum dilectionis Dei super omnia tanquam per ultimam dispositionem ad eandem infallibiliter consequendam, juxta illud quod saepe retulimus s. Augustini dictum : *Sed nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat; neque enim nullum est meritum fidei* (2).

669. Disputatur autem inter theologos : 1. Utrum justus possit mereri sibi veniam post culpam ; 2. Utrum sibi praeterea possit mereri perseverantiam finalem ; 3. Utrum demum justus possit alteri mereri primam gratiam.

670. Jam vero ad primum quod attinet, certum est de condigno non posse quempiam sibi id promereri, neque etiam quempiam id posse de congruo infallibili, cum nulla habeatur divina promissio et per peccatum amittatur omne jus ad recuperandam gratiam ; an vero id possit justus per meritum de congruo fallibili, communior sententia affirmat cum Bellarmino (3). Videtur certum, posse saltem justum sibi hanc reparationem precibus impetrare ad instar Davidis, qui, Ps. LXX. 9. orabat : *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me* (4).

671. Ad alterum eadem fere ratione respondemus, quia nuspiam promittitur justis perseverantia concedenda tanquam merces ; quin imo Scripturae exhortantur fideles,

(1) Cum superius diximus, a theologis excludi a notione meriti de congruo divinam promissionem, ut patet, id intelligi debet de merito congruo in genere seu fallibili.

(2) *Epist.* CLXIV, loc. cit.

(3) *De justif.* lib. v, cap. 21, num. 3.

(4) Cfr. s. Thom. 2, 2, q. 186, a. 10.

ut cum timore et tremore salutem suam operentur, ut videant ne cadant, et satagant, ut per bona opera certam suam vocationem et electionem faciant. Id ipsum sancivit synodus Tridentina, sess. VI. can. XVI. quem superius retulimus. Communis tamen Theologorum doctrina est, posse justum perseverantiam de congruo fallibili mereri, juxta tritum illud Augustini effatum: *Hoc Dei donum suppliciter emereri potest, amitti contumaciter non potest* (1).

672. Quoad tertium denique inter theologos catholicos convenit, neminem, excepto Christo, posse alteri de condigno promereri primam gratiam; cum hoc munus proprium sit Salvatoris ac Redemptoris nostri, qui semetipsum tradidit pro peccatis nostris. Communis nihilominus sententia catholicorum est post s. Thomam (2), posse justos alteri obtinere merito de congruo fallibili primam gratiam. Quare s. Jacobus, cap. V. 16. sic fideles hortatur: *Orate pro invicem, ut salvemini.* Nec desunt exempla conversionum, quae factae fuerint ad aliorum preces, qualis perhibetur s. Pauli, quem Stephani precibus patres conversum tradunt, et s. Augustini, quem piis lacrymis s. Monicae ad meliorem frugem revocatum ecclesia pro certo sumit.

Hactenus de gratia, de eo nempe coelesti munere, quo Deus per Christi merita gratis nos praevenit, quo operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate cui nos libere assentiendo consortes efficimur divinae ipsius naturae, ut fructus uberiores in dies emittendo ad futuram gloriam pervenire contendamus, quae revelabitur in nobis. Quam ut assequamur, a Deo enixe efflagitandum est, ut hac gratia sua semper nos praeveniat et sequatur, ac bonis operibus praestet jugiter esse intentos.

(1) *De dono persev.* cap. 5, num. 10.

(2) 1, 2, q. 114, a. 6.

TRACTATUS

DE SACRAMENTIS IN GENERE

PROOEMIUM

1. Homo, utpote non sola mente sed et sensibus praeditus, sensibilibus ritibus indiget, quibus ad pietatem excitetur et ad divinum cultum instituatur. Quaevis propterea religio, quod jam monuerat s. Augustinus (1), peculiares habuit ritus symbolicos ad hunc finem obtinendum institutos. In vera autem religione instituti a Deo externi ritus sunt et ad alium finem, ut scilicet tanquam vehicula quaedam, ad gratiam sive sanctitatem conferendam seu communicandam animis nostris, inserviant. Variis nominibus hi symbolici ritus appellantur. Interdum enim *signa*, *signacula*, interdum *mysteria*, *symbola* fuerunt vocati (2); communior demum facta est denominatio *Sacramenti* apud Latinos, Μυστήριον apud Graecos. Haec autem mysterii aut sacramenti vox rem arcanam, quaecumque demum sit, sive latentem significat (3). Varius extitit ejusdem vocis usus tum apud pro-

(1) *Contra Faustum Manich.* lib. XIX, cap. 11: « In nullum nomen religionis, seu verum seu falsum, coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel Sacramentorum visibilium consortio colligentur », etc. quod ibid. pluribus prosequitur.

(2) Tertullian. *Apolog.* cap. 47; *De praescript. haeret.* cap. 40; *De anima*, cap. 9. *Sacramenti* nomen eo sensu, quo nunc usurpatur, Tertullianum adhibuissé omnium primum, loquendo de baptismo et sacra coena, autumat Wegscheider, § 166, num. 2. Ast hic auctor aut Tertullianum non legit, aut se non satis ingenuum prodit. Siquidem in *Apologetico* loquitur Tertullianus generatim de Sacramentis; in lib. *De anima*, alio plane sensu accipit Sacramenti vocem; in lib. *De praescript.* loc. cit. tria expresse commemorat sacramenta, baptismum, confirmationem et eucharistiam.

(3) Haec autem res arcana tam potest consistere in verbis quam in actione. Si in verbis, quodcumque dictum obscurum aut allegoricum *mysterium* seu *sacramentum* nuncupatur; si in actione, ita vocatur actio certo modo consecrata et cum promissione quadam solemni conjuncta.

fanos, tum apud scriptores sacros et ecclesiasticos. Nunc jam sumitur primo pro re sacra, secundo pro re sacra ac latente, tertio pro signo sensibili rei sacrae.

2. Cum Sacramenta, ut innuimus, sint veluti quaedam vehicula seu instrumenta, quibus Deus, imbecillitati nostrae consulens, gratiam sanctificantem, et proinde justificationem confert, patet, intimam intercedere necessitudinem ac relationem inter ea, quae de gratia sanctificante et justificatione disseruimus, et Sacramenta, de quibus in praesentiarum disputare aggredimur. Sane ex contraria via, quam ecclesia catholica avitae fidei insistens tenuit, et quam novatores, qui cuncta perturbarunt circa justificationis notionem ac naturam, iniverunt, oritur doctrinae oppositio inter dogmata catholica et novatorum placita in re sacramentaria.

3. Etenim ecclesia catholica ex principio de identitate justificationis et gratiae sanctificantis, infert, Sacramenta esse signa practica gratiae, signa nempe, quae continent ac conferunt gratiam, quam significant. Hinc recepta apud catholicos Sacramenti definitio, quam tradidit Catechismus Romanus: *Sacramentum est res sensibus subjecta, quae ex Dei institutione sanctitatis et justitiae tum significandae tum efficiendae vim habet* (1). Dicitur porro *res sensibus subjecta,* seu *signum*, quia hominum mentem adducit in cognitionem alterius rei, et quidem *sensibile*, quia sui ipsius speciem sensibus ingerit, *ex Dei institutione*, ut sciamus, solum Deum sive Jesum Christum auctorem esse Sacramentorum, cum ipse solus possit signis sensibilibus seu symbolicis producendae gratiae virtutem indere; dicitur demum: *sanctitatis et justitiae tum significandae tum efficiendae vim habet* ut edoceamur, Sacramenta non posse nisi rem sacram exprimere, et quod exprimunt ef-

(1) Part. II, cap. I, n. 9.

ficere. Si verborum autem discrepantiam tollas, quoad rem ipsam, omnes quae a catholicis doctoribus traduntur Sacramenti definitiones in hanc conveniunt.

4. Contra vero novatores, qui gratiam sanctificantem a justificatione separarunt, ita ut haec non consistat nisi in sola forensi peccatorum remissione, seu potius in sola poenae peccatis debitae non imputatione, vi fidei apprehendentis instrumentaliter justitiam Dei vel Christi extrinsece imputatam, contrariam plane Sacramenti notionem invehere debuerunt. Sacramenta in hac hypothesi nuda signa evadunt, quae vel fidem excitent ad apprehendendam Christi justitiam, vel pignora justitiae per fidem jam imputatae, vel signa in ordine ad societatem ad quam quis pertinet. Nec sane aliam Sacramentorum ideam praebent variae, quas dederunt novatores, Sacramenti definitiones. Juxta Lutherum, Sacramenta sunt nuda *signa*, vel *sigilla* divinarum promissionum ad excitandam fidem, qua credatur, per Cristum peccata dimitti (1). Juxta Zwinglium, et Calvinum, Sacramenta sunt *signa divinae gratiae*; nempe juxta Zwinglium, quibus *se homo Ecclesiae probat aut candidatum aut militem esse Christi*, *redduntque Ecclesiam totam potius certiorem de tua fide*, ut ipse loquitur, *quam te* (2); juxta Calvinum autem, quatenus

(1) Lutherus, opp. edit. Jen. tom. III, fol. 266, *b*: *Omnia sacramenta*, inquit, *ad fidem alendam sunt instituta.* Melanchthon in *Loc. Theolog.* pag. 46: *Apparet*, scribit, *quam nihil Sacramenta sint nisi fidei exercendae* μνημόσυνα; et ibid. pag. 141 et seq. subdit: « Nostra imbecillitas signis erigitur, ne de misericordia Dei inter tot insultus peccati desperet. Non aliter atque pro signo favoris divini haberes, si ipse tecum coram colloqueretur, si peculiare aliquod pignus misericordiae qualecumque miraculum tibi exhiberet, decet de his te signis sentire, ut tam certo credas, tui misertum esse Deum, cum beneficium accipis, cum participas mensae Domini ... Fidei excitandae gratia signa sunt proposita. Probabilis et illi voluntatis sunt, qui symbolis seu tesseris militaribus haec signa comparaverunt, quod essent NOTAE TANTUM, quibus cognosceretur, ad quos pertinerent promissiones divinae ».

(2) In *Confess. ad Carol. Imp.* opp. tom. II, pag. 477, qui ibid. pag. 541, addidit: « Credo, imo scio, omnia Sacramenta tam abesse ut gratiam conferant, ut ne afferant quidem et dispensent. Nam gra-

fanos, tum apud scriptores sacros et ecclesiasticos. Nunc jam sumitur primo pro re sacra, secundo pro re sacra ac latente, tertio pro signo sensibili rei sacrae.

2. Cum Sacramenta, ut innuimus, sint veluti quaedam vehicula seu instrumenta, quibus Deus, imbecillitati nostrae consulens, gratiam sanctificantem, et proin de justificationem confert, patet, intimam intercede necessitudinem ac relationem inter ea, quae de gra sanctificante et justificatione disseruimus, et Sacram ta, de quibus in praesentiarum disputare aggredir Sane ex contraria via, quam ecclesia catholica a fidei insistens tenuit, et quam novatores, qui c perturbarunt circa justificationis notionem ac natu iniverunt, oritur doctrinae oppositio inter dogma tholica et novatorum placita in re sacramentaria

3. Etenim ecclesia catholica ex principio de tate justificationis et gratiae sanctificantis, infert, menta esse signa practica gratiae, signa nemp continent ac conferunt gratiam, quam signific recepta apud catholicos Sacramenti definitio, didit Catechismus Romanus: *Sacramentum* *sibus subjecta, quae ex Dei institutione s efficiend justitiae tum significandae tum efficiend bet* (1). Dicitur porro *res sensibus subjecta*, quia hominum mentem adducit in cogni rei, et quidem *sensibile*, quia sui ipsi sibus ingerit, *ex Dei institutione*, ut Deum sive Jesum Christum auctorem rum, cum ipse solus possit signis se bolicis producendae gratiae virtutem mum: *sanctitatis et justitiae tum* sa *ficiendae vim habet* ut edoceamur se nisi rem sacram exprimere,

(1) ...

electum certiorem faciunt de adepta fide ac divinis promissis (1). Anabaptistae decernunt, Sacramenta esse *signa allegorica* vitae spiritualis (2). Arminianis, mennonitis, socinianis Sacramenta sunt ceremoniae seu nudi ritus exteriores, quibus christiani ab aliarum religionum cultoribus distinguuntur (3). Quakeris Sacramenta sunt *actus spirituales* et interni *effectus coelestis luminis* (4). Schwedenborgianis Sacramenta sunt symbola, quibus Deus et homo invicem conjunguntur (5). Rationalistis denique Sacramenta sunt ritus longe praestantiores ritibus paganorum tum significatione symbolica tum fine morali (6).

5. Ex his definitionibus aut notionibus Sacramentorum constat; 1. Eas omnes fluere ex principio fundamentali protestantismi primitivi, prout illud Lutherus et Melanchthon excogitarunt circa justificationem. 2. Constat, sectas ex lutheranismo progenitas proprias edididisse Sacramentorum notiones, evolvendo germen primitivi protestantismi. 3. Ejusmodi definitiones magis ac magis abscedere a vera Sacramenti notione, donec ami-

tia ut a Spiritu divino datur, ita donum istud ad illum solum pervenit. Dux autem vel vehiculum Spiritui non est necessarium.... Hoc libens admitto, Sacramenta dari in testimonium publicum ejus gratiae, quae cuique privato prius adest ».

(1) Non unam exhibet Calvinus Sacramenti notionem, *Instit.* lib. IV, cap. 14. Etenim, § 1, definit Sacramentum, *externum symbolum, quo benevolentiae erga nos suae promissiones conscientiis nostris Dominus obsignat ad sustinendam fidei nostrae imbecillitatem, et nos vicissim pietatem erga eum nostram, tam coram eo et Angelis quam apud homines testamur*. § 17, scribit, hoc munus tantum Sacramentis esse divinitus inditum, *testificari nobis ac sancire Dei in nos benevolentiam*. § 18, affirmat, esse signa, quae hominibus Deus mandavit *ut certiores securosque de promissionum suarum veritate redderet*. Et haec quidem quoad solos electos; etenim, juxta ipsius systema, reprobi praeter externum symbolum nihil recipiunt.

(2) Nam juxta Munsterum Sacramenta non sunt nisi actiones symbolicae et emblemata, quae significent patiendi necessitatem. Cfr. Moehler, *Symbolique*, tom. II, pag. 185 et seq.

(3) Ita sociniani in *Catech. Racov.* VI, 3, arminiani, *Confess. Remonst.* XXII, 3; De mennonitis cfr. Beck, *Comment.* pag. 772.

(4) Cfr. Moehler, op. cit. tom. II, pag. 235.

(5) Ibid. pag. 330 et seqq.

(6) Wegscheider, § 165.

serint omnem relationem ad gratiam et justificationem, ac vix umbram et vestigium Sacramenti retinuerint.

6. Quomodo hoc idem novatorum principium circa justificationem influxerit in numerum Sacramentorum, in eorum ministrum ac ritus, evolvemus agentes de singulis his articulis. Interea ex iis, quae exposuimus, tum circa doctrinam ecclesiae catholicae, tum circa systemata haereticorum in ordine ad Sacramenta, patet, ad quatuor praecipua capita controversiam hanc, quam inimus, revocari posse: ad eorum scilicet numerum, efficaciam, ministrum ac ritus seu ceremonias, quae usurpantur in solemni eorum administratione. Ut propterea brevitati ac perspicuitati consulamus, in totidem capita totam hanc tractationem distribuemus; ex his enim singillatim constitutis ac vindicatis ceu totidem corollaria facile reliqua deducemus, quae sive definita sunt, sive communi ecclesiae et theologorum sensu tenentur, atque probantur. His adjiciemus nonnulla scholia, ad controversias theologicas exponendas et elucidandas.

CAPUT I.

DE SACRAMENTORUM NUMERO

7. Cum in doctrina catholica justificatio et sanctificatio ita identificentur, ut prior ex posteriori pendeat, sequitur, Sacramenta, quae ejusdem sanctificationis et justificationis signa practica sunt atque instrumenta, et per quae gratia et justitia nobis communicantur, plura esse debere, quibus non solum amissa justitia reparetur, sed et conservetur et augeatur. Hinc septem recensentur Sacramenta, quae in vita spirituali analogiam prae se ferunt ac quamdam veluti necessitudinem cum iis, quae contingunt in vita naturali, ut praeclare ex-

ponit s. Thomas (1). Quemadmodum enim homo nascitur in vita naturali, roboratur, alitur, ac, si in morbum incidit, a medicina valetudinem recuperat, deletisque omnibus morbi reliquiis, incolumitatem pristinam nanciscitur, propagatur, ac sub magistratibus cum ceteris civibus communem vitam ducit, haec ipsa in vita spirituali ope Sacramentorum homini contingunt. Haec proinde hominem semel in vitam spiritualem editum nunquam deserunt, jugiter comitantur in omnibus vitae vicibus ac variis conditionibus, in quibus reperitur; eum e mundo inferiori abducentes, evehunt ad mundum superiorem et invisibilem, ad quem ordinatus est.

8. In hypothesi vero novatorum, cum justificatio nonnisi immunitatem a poena peccatis debita per fidem in divinas promissiones significet, pronum erat minuere Sacramentorum numerum, eaque tollere, quae nullam relationem dicunt ad ejusmodi peccatorum remissionem. Quamvis porro in numero Sacramentorum, quem retinere protestantes constituerunt, magnam ab initio mobilitatem ostenderint, ac modo plura, modo pauciora admiserint (2), demum tamen acquieverunt in numero binario, in baptismo scilicet ac sacra coena. Omnes se-

(1) P. 3, q. 65, a, 1. Cfr. etiam Bellarm. *De Sacram.* lib. II, cap. 25.

(2) Lutherus lib. *De capt. Babyl.* fol. 276. *b*, edit. Jen. 1680, et Melanchthon, *Apol.* V, 167, VII, 200, scribit: *Vere igitur sunt Sacramenta, baptismus, coena Domini,* ABSOLUTIO, *quae est Sacramentum poenitentiae. Nam hi ritus habent mandatum Dei et promissionem gratiae.* Zwinglius matrimonium, Calvinus ordinationem interdum Sacramentis, quae latius dicuntur, adnumerarunt. Duo tamen primaria nominat Calvinus, *Inst.* lib. IV, 18. Iterum Melanchthon, *Apol.* VII, 200: *Nec multum*, inquit, *referre putamus, etiamsi docendi causa alii numerant aliter, si tamen recte conservent res in Scriptura traditas. Nec veteres eodem modo numeraverunt*, etc. Ex quibus patet, quot quantisque dubitationibus novatores laborarent in recensendis Sacramentis! Circa horum novatorum, Lutheri praesertim, instabilitatem in numero Sacramentorum constituendo cfr. praeter Bellarm. loc. cit. cap. 22, Starkius in *Convivio Theoduli*, seu *Entretiens philosophiques*, Paris 1818, pag. 13 et seqq.; nec non Doctoris Christophori Besold, *Motiva sui reditus ad Rom. Cath. Ecclesiam elaborata, translata et edita*, per P. W. K. Augustae Vindel. 1828, *Appendix secunda*, pag. 319 et seq.

ctae, seu potius frustula ac fragmenta, quae ex primitivo protestantismo prodierunt, licet idem principium circa justificationem non admiserint, in binarium tamen Sacramentorum numerum concesserunt, aut omnia potius rejecerunt, magis sibi cohaerentes (1).

Nos igitur avitam fidem de septenario Sacramentorum numero hic primum adstruendam suscipimus adversus sectarios omnes, qui ab ea recesserunt. Sit igitur:

(1) Apposite observat Moehler, op.cit. tom. 1, pag. 303 et seq. Juxta principia novatorum Sacramenta prorsus inutilia evadere; quod et ipsi primi *Emendatores Sacrorum* viderunt. « Aussi dès le commencement de la réforme, *scribit. cit. auctor*, remarquons-nous une indifférence commune pour les Sacrements; et plusieurs, tels que Carlostad et Schwenkfeld allèrent même jusqu'à les nier d'une manière formelle. Déjà plus d'une fois Luther et Mélanchton avaient dit que l'homme ferme dans la foi aux promesses divines n'a pas besoin de ces moyens de salut. Les Sacrements, d'après cela, ne sont nécessaires qu'autant qu'ils sont le gage du pardon des péchés. Mais bientôt Carlostad fit cette observation: Celui qui a la mémoire du Sauveur a la paix avec Dieu par le Sauveur, si le Christ est notre assurance, comment des choses créées et sans âme pourraient-elles nous donner la paix et l'assurance »? Sane Melanchthon, *Loc. Theol.* pag. 142: « Sine signo, *inquit*, restitui Ezechias potuit, si nudae promissioni credere voluisset, vel sine signo Gedeon victurus erat, si credidisset. Ita sine signo justificari potes, modo credas ». Lutherus, *De captiv. Babyl.* fol. 280: « Neque enim, *inquit*, Deus aliter cum hominibus egit aut agit quam verbo promissionis. Rursus nec nos cum Deo unquam aliter agere possumus, quam fide in verbum promissionis ejus. Opera ille nihil curat, nec eis indiget, quibus potius erga homines et cum hominibus et nobis ipsis agimus ». Ibid. fol. 280, *b*: « Qui eis credit, is implet ea, etiamsi nihil operetur ». Multo minus debuisset Calvinus admittere Sacramenta, cum in ejus hypothesi fides sit prorsus inamissibilis. Quid opus est confirmare aut excitare fidem, quae nec minui nec amitti potest? Hinc etiam intelligimus, quare Zwinglius docuerit, Sacramenta instituta esse ad certiorem potius faciendam ecclesiam de fide, quam quispiam habet, quam semetipsum: *Si enim:* (ait ipse, *De vera et falsa relig. comm.* tom. 11, fol.197-199) *fides tua non aliter fuerit absoluta, quam ut signo ceremoniali ad confirmationem egeat, fides tua non est.* Alia cfr. apud Moehler, loc. cit.

PROPOSITIO

Sacramenta Novae Legis a J. C. D. N. instituta nec plura sunt nec pauciora quam septem, baptismus videlicet, etc.

9. Haec propositio de fide est, his verbis a concilio Trid. sess. VII. can. I. definita : *Si quis dixerit, Sacramenta Novae Legis non fuisse omnia a J. C. D. N. instituta, aut esse plura vel pauciora quam septem, videlicet Baptismum, Confirmationem, Eucharistiam, Poenitentiam, Extremam Unctionem, Ordinem et Matrimonium, aut etiam aliquod horum septem non esse vere et proprie Sacramentum, anathema sit.* Duo, ut patet, complectitur hic canon, septenarium videlicet Sacramentorum numerum et eorum institutionem a Christo Domino ; probationes, quas in medium afferemus ad propositionem evincendam, utrumque conficiunt.

10. Argumenta, quae veritatem cujusque Sacramenti seorsum sumpti ostendunt, idoneo loco, cum de singulis disceptandum erit, producemus ; hic interim, quae septenarium numerum propius attingunt, eumque evincunt protulisse sufficiat.

11. Jam vero vetustissima Latinorum sacramentalia apud Martenium (1), Graecorum euchologia apud Allatium (2), Armenorum apud Serpos (3), aliarumque orientalium nationum apud Assemanum (4), etsi a Romana ecclesia pluribus ab hinc seculis fuerint separatae, septem signa ad gratiam conferendam divinitus instituta recensent. Mi-

(1) *De antiquis Ecclesiae ritibus*, libri quatuor.

(2) *De perpetua occident. et orient. Eccles. consensione*, libri tres ; tum in *Graecia ortodoxa*, et alibi.

(3) *Compendio storico di memorie chronologiche concernenti la religione e la morale della nazione Armena*, vol. III, Venez. 1736.

(4) In *Biblioth. Orientali.*

rae vero hujus consensionis non alia ratio afferri potest nisi apostolica traditio, juxta tritam Augustini regulam: *Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nonnisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur* (1). Augustino praeiverat Tertullianus, scribens: *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum* (2). Praesertim cum agatur de re usu quotidiano recepta, cujusmodi est collatio Sacramentorum (3).

12. Eadem est fides patrum tum Graecorum, tum Latinorum, qui, oblata sibi occasione, modo unum modo alterum Sacramentum recensent. De baptismo et sacra coena eos passim mentionem facere, adversarii ultro fatentur; sed non minus aperte de confirmatione loquuntur, tanquam de peculiari Sacramento a baptismo distincto, inter ceteros Tertullianus, Cornelius Papa, Cyprianus; de poenitentia disserunt Origenes, Tertullianus et quotquot deinceps sive adversus montanistas, sive adversus novatianos collatam a Christo Domino ecclesiae suae potestatem omnia dimittendi peccata vindicarunt; Sacramentum ordinis Joan. Chrysostomus, Epiphanius, Hieronymus, Optatus Milevitanus, Augustinus praecipue, et quotquot praeterea adversus donatistas et Aërium scripserunt, commemorant. Extremae unctionis Origenes meminit, Victor Antiochenus, Chrysostomus aliique passim. Demum de matrimonio veluti de re sacra et sacramento Ignatius M., Tertullianus, Justinus, Athenagoras ac subsequentes scriptores loquuntur. Singulorum testimonia proferemus ac vindicabimus, cum de singulis sermonem instituemus.

13. Accedit argumentum ineluctabile praescriptionis, cum nulla epocha ab adversariis proferri possit, qua ali-

(1) *De Bapt. contra Donat.* lib. IV; cap. 24, n. 31.

(2) Lib. *De praescript.* cap. 28, edit Rigaltii.

(3) Cfr. Renaudot, *La perpetuité de la foi de l'Eglise Cathol. sur les Sacrements*, tom. V, liv. 1, ch. 1, ubi hoc argumentum, egregie evolvit.

quod ex recensitis Sacramentis primum obtinuerit in ecclesia, cum patres et monumenta ecclesiastica omnia de iis loquantur tanquam de re communiter recepta et in usu posita, ut ex dicendis luculenter constabit.

14. Cum igitur Romana ecclesia nullo non tempore septem agnoverit sacramenta, ecclesiae omnes per orbem dispersae septem administraverint, sectae omnes licet antiquissimae septem admiserint, et singulorum tradendorum ritus et caeremonias diligentissime recensuerint, cum patres et monumenta omnia sacrae antiquitatis totidem a Christo instituta praebuerint, concludendum est, septem omnino esse ejusmodi Sacramenta a Christo D. N. instituta, neque plura neque pauciora, prout demonstrandum assumpsimus.

15. Si quis quaerat, utrum omnia Novae Legis Sacramenta fuerint immediate a Christo instituta, an vero quaedam solum mediate, respondemus, esse longe verisimilius omnia fuisse immediate a Christo instituta. Nam de solo Sacramento extremae unctionis esset dubitandi locus; ast concilium Tridentinum, sess. XIV. can. I. satis aperte adstruit, ipsum a Christo Domino Nostro institutum esse et a B. Jacobo Apostolo promulgatum, licet tamen hoc definitum non sit.

DIFFICULTATES

16. I. Obj. 1. Nuspiam Scripturae, 2. nuspiam patres septem Sacramenta a Christo instituta commemorant. Ergo.

17. Resp. ad 1. *D.* Id est, nuspiam notis arithmeticis Scripturae *septem* Sacramenta commemorant, ea plane ratione, qua nec *duo* nec *tria* enumerant, *C.* id est, non tradunt unumquodque ex septem Sacramentis *N.* Protestantes prius privato sensu exponunt Scripturas, et alia omnino ratione sumunt, quae de Sacramentis in Scripturis occurrunt, deinde negant septem Sacramenta in

Scripturis contineri. Verum enim vero, cum hic agatur de re practica, quamque ecclesia in usu quotidiano habuit etiam antequam Scripturae ederentur, ex sensu et usu ecclesiae germana interpretatio locorum sacrae Scripturae, in quibus de Sacramentis mentionem occurrere dicimus, eruenda est. Cum igitur ecclesia septem semper administraverit Sacramenta, ac aetates aetatibus ea per manus tradiderint, loca illa Scripturarum, quae catholici proferunt, de Sacramentis in usu receptis mentionem injicere nulla subesse potest dubitatio (1).

18. Ad 2. Eadem esto distinctio. Nam nonnisi data opportunitate patres de uno aut altero, quandoque etiam de pluribus Sacramentis disseruerunt. Si simul conferantur patrum testimonia, in quibus aut alicujus Sacramenti virtutem exponunt, aut aliquod eorum vindicant ab haereticorum impugnatione, luculenter septenarius eorum numerus adstruitur, ut ex dicendis planum fiet.

19. Inst. Atqui septenarium numerum patres excludunt. Etenim 1. si alicubi de Sacramentis ex instituto loquuntur, bina aut terna a Christo instituta affirmant. Sic s. Justinus in *Apologia I.* solum meminit baptismatis atque eucharistiae (2). Idem praestitit s. Cyrillus Hierosolym. in *Catechesibus mystagogicis* nec non s. Ambrosius, quamvis sex de Sacramentis libros ediderit, ac in lib. VI. professus sit, se nihil de hoc argumento praetermisisse, dicens: *Ergo accepisti de Sacramentis, plenissime cognovisti omnia* (3). S. Gregorius M.

(1) Profecto, quum oboritur dubium circa sensum alicujus loci aut Demosthenis aut Ciceronis alteriusve antiqui scriptoris, in quo sermo sit de re practica, quid praestandum docent canones critices? Attendendum scilicet esse ad usus, qui in republica aut regno invalescebant: ad quos ea dicta referuntur; ex his enim usibus, praesertim si constantes sint ac universales, determinatur sensus eorundem scriptorum. Non alios canones sequuntur adversarii in interpretatione veterum scriptorum; at anticipatis judiciis abrepti in re nostra viam illam deserunt. Malunt nempe haeretici potius esse quam critici.

(2) N. LXV et LXVI.

(3) Cap. II, n. 5.

in suo *Sacramentario* tria tantum recenset: *Baptisma, Chrisma, Corpus et Sanguinem Domini* (1). S. Augustinus vero duo sacramenta constanter adstruit, tum *Enarr. I. in Ps. CIII.* 14. ubi referens Sacramenta ob *disciplinam arcani* profanis abscondita, duo tantum profert, dicens: *Quid est quod occultum est, et non publicum in Ecclesia? Sacramentum baptismi, Sacramentum eucharistiae. Opera enim nostra bona vident et pagani, Sacramenta vero occultantur illis;* tum lib. III. *De doctrina christiana*, cap. IX; ubi Sacramenta N. L. cum Sacramentis V. L. comparans: *Quaedam pauca*, inquit, *pro multis, eademque factu facillima et intellectu augustissima, et observatione castissima, ipse Dominus et apostolica tradidit disciplina, sicuti est baptismi Sacramentum, et celebratio Corporis et Sanguinis Domini.* 2. Quod si interdum videtur plura commemorare Sacramenta, latiori quodam sensu ac improprio Sacramenti nomen usurpat s. Doctor, ut patet ex lib. II. *De Peccat. merit.* cap. XXVI. scribens: *Catechumenos secundum quemdam modum suum, per signum Christi, et orationem manus impositionis, puto sanctificari; et quod accipiunt, quamvis non sit Corpus Christi, sanctum est tamen, et sanctius quam cibi quibus alimur, quoniam Sacramentum est.* 3. Hinc receptum passim apud patres, ut verba Joan. XIX, 34: *Unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit Sanguis et aqua,* exponant mystice de duobus Sacramentis, baptismate videlicet et eucharistia, quae ex Christi latere fluxerunt, ut Chrisostomus, Cyrillus Alex. Augustinus. 4. Unde ergo acceperunt Pontificii, septem esse Sacramenta, nisi ex visione mulieris fornicariae sedentis super bestiam habentem capita septem et cornua decem, prout hujus mysterii explicationem dedit Angelus, Apo-

(1) Apud Gratian. in cap. *Multi secularium.* Cfr. apud Petrum Pitoeum, *Corpus juris canonici*, etc. Paris 1687, tom. 1, pag. 135.

calyp. XVII. 7. et seqq. (1), vel a septem morbis mulieris a Christo sanatae (2)? Ergo.

20. Resp. *Neg. min. subsumptam.* Ad 1. prob. *D.* Juxta scopum sibi propositum duo aut tria Sacramenta interdum patres commemorant, *C.* in sensu, ut ajunt, exclusivo *N.* Cum enim patres nunquam ex instituto egerint de Novae Legis Sacramentis, factum proinde est, ut, nonnisi quando sese praebebat occasio, de uno vel altero scripserint, quin cetera excluserint, ut jam innuimus; eo vel magis quod ita ferret recepta tunc temporis arcani disciplina (3).

21. Sane s. Justinus ideo quadam necessitate compulsus meminit baptismatis et eucharistiae, quia ethnici ex occasione nostrorum rituum calumniam struxerant in christianos, quod caedes thiesteas frequentarent, ac foeda quaeque in clancularis coetibus suis patrarent. His calumniis Judaeorum malitia et flagitiosa gnosticorum vivendi ratio ansam praebuerunt (4).

22. S. Cyrillus Hierosolym. et s. Ambrosius sibi non proposuerunt in laudatis operibus plenam fidelibus instructionem de omnibus Sacramentis suppeditare; volebant tantum ea docere catechumenos, quae spectabant ad tria illa Sacramenta, quae simul ipsis tradebantur, nempe ad baptismum, confirmationem et eucharistiam. Sane s. Ambrosius, ut refert ejus biographus Paulinus

(1) Ita Chemnit. II p. *Exam conc. Trid.*

(2) Wegsch. § 166, n. (e).

(3) Cfr. Emman. a Schelstrate in *Dissert. apolog. de disciplina arcani* Romae, 1685, capp. II et III; ubi ostendit, Veteres consuevisse occultare infidelibus et catechumenis non solum Sacramenta baptismi et eucharistiae, verum etiam Sacramenta reliqua: quod speciatim ostendit de Sacramentis confirmationis, ordinis, olei sancti, in medium productis patrum et ecclesiasticorum scriptorum testimoniis. Hanc obtinuisse disciplinam, ex haereticis fatentur Tentzelius, Albertinius, Casaubonus apud eundem.

(4) De praecipuis christiano nomini affictis criminibus, eorumque origine cfr. Maran, *Praefat.* in opera *s. Justini M.* part. III, cap. 4, § 1 et seqq.

assiduus erat in excipiendis confessionibus, et potestatem clavium acriter defendit adversus novatianos (1).

23. S. Gregorius in *Sacramentario* ea potissimum complexus est, quae pertinent ad sacram liturgiam in celebratione Missae solemnis; attamen vel in hoc ipso *Sacramentario* ritum exponit administrationis olei infirmorum. Verba autem, quae a Gratiano referuntur, spuria sunt (2).

24. S. Augustinus in eadem *Enarrat.* jam dixerat: *Respice ad munera ipsius Ecclesiae. Munus Sacramentorum in baptismo, in eucharistia, in ceteris sanctis Sacramentis* (3); ergo alia innuit esse Sacramenta proprie dicta praeter duo recensita. Quod si plura affirmat fuisse Sacramenta in Veteri Lege quam in Nova, non idcirco consequitur, eum duo tantum agnovisse Sacramenta in Lege Nova. Ideo vero hic baptisma tantum et eucharistiam in exemplum adducit, quia haec satis erant ad ostendendam majorem facilitatem Sacramentorum nostrorum prae Sacramentis Veteris Testamenti, prout sibi proposuerat.

25. Ad 2. *D.* Interdum latiori sensu s. Doctor Sacramenti nomen usurpat, *C.* semper, loquens praesertim de iis, quae nos vere et proprie Sacramenta esse contendimus *N.* Etenim, lib. II. *Contra Epist. Parmeniani*, ita loquitur de baptismo et ordine: *Utrumque Sacramentum est, et quadam consecratione utrumque homini datur, illud cum baptizatur, istud cum ordinatur; ideoque in catholica* (Ecclesia) *utrumque non licet iterari* (4); et lib. II. *Contra Litter. Petiliani:*

(1) Cfr. vita s. Ambrosii, a Paulino ad B. Augustinum conscripta. n. 39, ad calcem opp. s. Ambros, edit. Maur. Cfr. etiam *Admonitio* eorundem editorum Maur. in libros *De poenitentia* ejusdem s. Doctoris, opp. tom. II.

(2) Scilicet recitata verba non sunt s. Gregorii, sed s. Isidori Hispal. *Originum* seu *Ethymol.* lib. VI, cap. 19, qui certe non loquitur sensu, ut ajunt, exclusivo; alibi enim de aliis Sacramentis disserit.

(3) Num. 9.

(4) Cap. 13, n. 98.

Sacramentum chrismatis, inquit, *in genere visibilium signaculorum sacrosanctum est*, *sicut ipse baptismus, sed potest esse in hominibus pessimis* (1), scilicet propter characterem. En duo alia Sacramenta proprie dicta praeter baptismum, juxta s. Augustinum. De poenitentia vero, lib. I. *De adulterinis conjugiis*, scribit: *Quae baptismatis, eadem reconciliationis est causa* (2). Matrimonium pariter Sacramentum passim vocat sensu proprio in libro *de bono conjugali*, atque ita concludit: *In nostrarum quippe nuptiis plus valet sanctitas Sacramenti quam fecunditas uteri* (3). Denique extremam unctionem lib. V. *De Baptismo*, cap. XX. inter Sacramenta recenset, quae a malis ministris valide conficiuntur, vocatque *benedictionem olei* (4). Quibus si addas eucharistiam, habes septem Sacramenta vere et proprie dicta in s. Augustino.

26. Ad 3. *D.* Nonnulli patres mysticam illam interpretationem ediderunt, quin reliqua Sacramenta excluderent, *C.* omnes, et sensu exclusivo aliorum Sacramentorum *N.* Aliqui patres, mysticam significationem sectantes, adumbrata dixerunt duo illa Sacramenta, sive ob analogiam baptismi ad aquam, et eucharistiae ad Sanguinem manantes ex Christi latere, sive quia praecipua haec Sacramenta sunt; baptisma quidem propter summam suam necessitatem, eucharistia autem ob summam suam excellentiam ac dignitatem. Reliqua Sacramenta patres citatos noluisse excludere, vel ex eo abunde liquet, quod iidem reliqua alibi commemoraverint a Christo Domino instituta. Ceterum alii patres alias mysticas significationes in aqua et Sanguine agnoverunt, nec ii ipsi in illa expositione constantes fuerunt (5).

(1) Cap. 104, n. 239.
(2) Cap. 38, n. 35.
(3) Cap. 28, n. 21.
(4) N. 27 et 28.

(5) Ita s. Ambrosius, qui *In Luc.* lib. x, n. 135, scribit; *Aqua et Sanguis exivit, illa quae diluat, iste qui redimat.* S. Augustinus ipse,

27. Ad 4. Resp. ejusmodi sannas et scurrilitates dedecere gravitatem controversiae summi momenti, qualis est ea, quam agitamus. Qui haec obtrudunt, non advertunt se inter capita bestiae connumerare baptismum et eucharistiam. Quo non impellit haereticus furor?

28. II. Obj. Frustra catholici jactant orientalium ecclesiarum consensionem. Etenim 1. notum est, nonnisi post seculum XII coepisse Latinos septenarium Sacramentorum numerum propugnare. 2. Porro ea ipsa aetate institutae sunt a Latinis expeditiones ad orientalis orbis plagas; Constantinopolim, Palaestinam, imo et Syriam occuparunt; a Latinis proinde tum Graeci tum orientales populi illam doctrinam mutuati sunt. 3. Ceterum neque omnes constantes in hac professione fuerunt; siquidem plures missionarii, quos vocant, Graecos accusarunt, quod non omnia Sacramenta admittant. Thomas a Jesu et Guido Carmelitae, et Jobus Ludolfus eandem accusationem intentarunt adversus Aethiopes et Abissynos (1), Maturinus autem Veyssierius Lacrozius adversus Armenos ac nestorianos Malabaricos (2). Mirum porro non est, ejusmodi gentes unum aut alterum Sacramen-

Tract. cxx *in Joan.* n. 2. exponit etiam de commixtione aquae cum vino in celebratione eucharistiae, dicens: *Aqua illa salutare temperat poculum.* Tertull. lib. *De baptismo.* cap. 16, interpretatur de duplici baptismo aquae et sanguinis seu martyrii: *Hos duos baptismos,* inquit, *de vulnere perfossi lateris emisit;* ubi cfr. not. Rigalt. De duplici pariter baptismo eundem locum exponit s. Cyrill. Hierosolym. *Cathc.* III, n. 10, dicens: « Qui orbem per Crucem redemit Salvator, latus transfixus Sanguinem et aquam emisit, ut alii quidem pacis tempore per aquam, alii vero persecutionum temporibus propriis sanguinibus baptizarentur. Nam et martyrium baptismi nomine significare suevit Servator », etc. Alii alias expositiones secuti sunt. Cfr. Cornel. a Lap. in Joan. cap. 19, v. 34. Cfr. etiam Bellarminus, lib. cit. cap. 27, num. 3.

(1) Jobus Ludolfus, *Historia Aethiopica*, Francof. ad Moenum, 1681, vol. 1. fol. lib. III, cap. V, n. 44; ubi scribit: *Pergimus ad Sacramenta, quorum* (Abissyni) *neque commune nomen, neque numerum habent. Confirmationem et Extremam Unctionem plane ignorant.* Ac rursum in op. *Commentarius ad Hist. Aethiop.* edit. ibid. anno 1691, lib. III, cap. 1, eadem confirmare nititur auctoritate Godigni et Tellezii S. J.

(2) *Hist. Christianismi Indor.* Hagae Comitum, 1724.

tum non agnoscere; siquidem ea aetate, qua Latini appulerunt ad oras Asiaticas, nondum satis firmiter constitutus fuerat septenarius Sacramentorum numerus. 4. Nam Magister sententiarum, Hugo a s. Victore, b. Bonaventura autumarunt confirmationis et extremae unctionis Sacramenta ab Apostolis instituta fuisse, vel etiam a concilio Meldensi, sec. ecclesiae IX; ut de confirmatione affirmat Alexander Alensis. Jacobus autem de Vitriaco, Durandus aliique ab ipso adducti matrimonium a Sacramentorum albo excludunt. 5. Quae cum ita se habeant, merito Cyrillus Lucaris patriarcha Constantinopolitanus in fidei professione, art. XV. testatur: *Graecorum perpetuam et constantem esse doctrinam, duo tantum Sacramenta, baptismum et eucharistiam, a supremo Legislatore Christo sancita.* Ergo.

29. Resp. ad 1. *D.* Id est, post seculum XII coeperunt scholastici conceptis verbis septenarium numerum Sacramentorum propugnare, *Tr.* in ecclesiam tum primum illum Sacramentorum numerum intulerunt *N.* Quemadmodum in reliquis fidei nostrae articulis factum est, ut per scholasticam methodum in certas classes redigerentur ac propugnarentur, id ipsum contigit in fidei articulis de re sacramentaria; at aliud est novam methodum adoptare in tradenda ac propugnanda doctrina catholica, aliud vero novam doctrinam obtrudere. Quomodo enim scholastici potuerunt primi invehere septem Sacramenta, si extant libri rituales Latinorum et Euchologia Graecorum et Orientalium, quae longe superant aetatem scholasticorum, et in quibus septem Sacramenta recensentur, et cujusque administrandi ritus describitur?

30. Ad 2. *N.* quia 1. Euchologia Graecorum pluribus seculis Latinorum expeditionem antecedunt (1); 2.

(1) Satis est oculos conjicere in syllabum Ritualium praemissum a Martenio operi suo *De antiquis Eccles. ritibus*, ut pateat, plures mss.

quia summa viget rituum diversitas in administratione Sacramentorum, ob quam frequentes inter ecclesias orientales et occidentales extiterunt querelae; 3. quia spectata Orientalium indole, aemulatione, simultate adversus Latinos, impossibile id ipsis vel tentare fuisset (1).

31. Ad 3. *N.* Nam plerumque missionarii aut incertis testimoniis aut rituum diversitate decepti sunt; Ludolphus vero ac Lacrozius, utpote haeretica labe infecti, decipere voluerunt. Ceterum adversus eos omnes prostant publica documenta, quae omnem dubitationem amoliuntur (2).

32. Ad 4. *D.* Id est, censuerunt illi scholastici duo recensita Sacramenta non fuisse instituta a Christo immediate, sed solum mediate nempe per Apostolos, *Tr.* fuisse instituta ab apostolis auctoritate propria *N.* Nihil porro officit fidei illa sententia, quam adhuc tenent quidam theologi, nec detrahit numero Sacramentorum. Alex. Alensis cum ceteris convenit, confirmationem esse Sacramentum; quod nobis satis est. Quod vero institutam ipsam censuerit in concilio Meldensi, peculiaris ejus fuit sententia, in qua graviter hallucinatus est; nec quempiam habuit sectatorem (3).

cod. longe excedere aetatem, qua expeditiones in Palaestinam sub Urbano II coeperunt, post annum 1088. Cfr. etiam Renaudotius, *De perpet. Fid.* tom. V, lib. I, cap. 7.

(1) Si unquam alias viguerunt simultates inter Graecos et Latinos, maxime istae exarserunt hoc ipso tempore, quo Latini Constantinopolim occupabant; eo quod Graeci ob eam, quam prae se ferebant, indolem fraudulentam nimium ac versipellem duriuscule a Latinis tractarentur. Cfr. Renaudot. loc. cit.

(2) Cfr. Leo Allatius, *De eccles. Orient. et Occident. perpetua consens.* lib. III, disputans advers. Anton. Caucum Archiep. Corcyrensem, nec non Renaudotius, op. cit. cap. I et seqq. Certe Ludolfus plura conatur Abissynis et Aethiopibus affingere dogmata lutheranorum propria. Ex quo patefit nimia ejusdem Scriptoris propensio in suam sectam.

(3) Nonnulli quaerunt emollire aut alio vertere mentem Alexandri Alensis; ast irrito labore. Ejus verba in *Summa Theol.* part. IV, q. IX memb. I, *resol.* haec sunt: *Institutum fuit hoc Sacramentum* (Confirmationis) *Spiritus S. instinctu, in Concilio Meldensi, quantum ad formam verborum et materiam elementarem, cui etiam Spiritus Sanctus contulit virtutem sanctificandi.* Cfr. edit. Venet. 1575. Digni aliqua venia sunt scholastici illi, qui ea aetate scripserunt, quae laborabat inopia monumentorum, quibus nos abundamus.

33. Jacobus de Vitriaco et Durandus nunquam inficiati sunt matrimonium vere et proprie esse Sacramentum, ut suo loco ostendemus; sed tantum voluerunt, matrimonium in remedium concupiscentiae praesertim fuisse institutum (1). Durandus praeterea suam sententiam emollivit, eo quod in aliorum reprehensionem incurrerit, ut pariter agendo de hoc Sacramento ostendemus.

34. Ad 5. Resp. Cyrillum Lucarim, qui sese auro hollandico devoverat, aperte mentitum fuisse, dum haereticam suam professionem pro confessione ecclesiae graecae obtrusit. Hinc jure merito in synodo Hierosolymitana, anno 1672 celebrata, dicitur: *Anathema Cyrillo nova dogmata fabricanti, et credenti non esse ex institutione Jesu Christi, neque ex apostolica traditione praxique perpetua, septem Ecclesiae Sacramenta, baptismum scilicet*, etc.... *sed mentienti duo tantum a Christo in Evangelio fuisse tradita, baptismum scilicet et eucharistiam*. Eidem synodo jam praeiverat Jeremias patriarcha Constantinopolitanus (2). Nunc fraude detecta, ac veritate compulsi, protestantes ejusmodi patrocinatorem deseruerunt.

35. III. Obj. Si patribus et scholasticis standum esset, plura quam septem deberent admitti Sacramenta. 1. Etenim alii monasticam professionem et preces pro defunctis oblatas Sacramentis adnumerant, ut Graeci passim; alii virginitatem et martyrium, ut Tertullianus, et Hie-

(1) Cfr. Estius *In lib.* IV. *Sent.* dist. 26, § 9.

(2) De hoc Cyrillo Lucari simoniaco, intruso et haeretico patriarcha Constantinopolitano cfr. Leo Allat. op. cit. lib. III, cap. XI; qui fuse de eo scribit, et calvinistarum fraudes omnes detegit; ac refert praeterea ingentes pecuniae summas ab iis erogatas tum ipsi Cyrillo Lucari ad extorquendam ab eo haereticam confessionem, tum etiam aliis ad ejus revocationem obtinendam ab exilio, in quod fuerat conjectus ob tumultus ac turbas in eundem excitatas a contribulibus suis ob haereticam, quam profitebatur, doctrinam. Cfr. etiam Renandotius, op. cit. lib. I, capp. 5, 6 et 7.

ronymus saltem quoad martyrium; alii aquam lustralem, cineres in capite jejunii benedictos, paschales cereos aliaque ejusmodi, ut Hugo Victorinus; 2. alii potissimum pedum lotionem, ut ss. Ambrosius et Bernardus. 3. Et sane huic neque divina deest institutio, nec ritus sensibilis, neque divinae gratiae promissio; ut colligitur ex illis Christi verbis ad Petrum, Joan. XIII. 8: *Si non lavero te, non habebis partem mecum.* 4. Hinc recepta olim ejusmodi lotio in ecclesia ante baptismi collationem. 5. Theologi insuper tria passim baptismata distinguere consueverunt, fluminis, flaminis et sanguinis; septem etiam ordines tanquam totidem habent Sacramenta. Ergo.

36. Resp. *Neg. antec.*, ad 1. prob. *D.* Analogice seu quoad effectum collatum cum effectu baptismatis et poenitentiae ex dispositionibus eorum, qui aut vota religiosa nuncupant aut virginitatem profitentur aut martyrium subeunt, *C.* vere et proprie dictis Sacramentis adnumerant *N.* (1). Quod praesertim attinet ad Hugonem Victorinum, quae recensita sunt, vocat Sacramenta latiori sensu pro *sacramentalibus*, quatenus *salus ex eo augetur, in quantum devotio exercetur*, ut semet fusius explicat (2).

(1) Cfr. Renaudotius, ibid. cap. 8; ubi etiam solvit difficultatem petitam ex Dionysio vulgo Areopagita nuncupato, qui visus est aliquibus nonnulla alia numerare Sacramenta; ac ostendit hunc auctorem tantum agere de ministeriis, quae ab episcopis cum solemnitate celebrantur; et solvit, quod sibi objecerat Allatius loc. cit.

(2) Cfr· ipse Hugo de s. Victore, opp. tom. III, Venet. 1588, tum in opere *De ceremoniis, Sacramentis, officiis*, etc. lib. I, cap. 12, ubi expresse *septem* esse docet Sacramenta, quae in ecclesia ministrantur, de quibus etiam singillatim agit; tum in *Dialogo* de Sacramentis legis naturalis et scriptae, ubi fol. 184. *b*, distinguit inter Sacramenta, quae improprie dicuntur, et ea, quae proprie talia sunt. Priora affirmat in sola significatione consistere, posteriora in significatione et efficacia. Cum porro docuisset, Sacramenta in tribus consistere, *rebus*, *verbis*, *factis*, enumerans res, in quibus potest haberi ratio signi affirmat esse: *in aqua, in pane, in vino, in sale, in cinere, in oleo, in igne et in ceteris hujusmodi.* Ex his patet, qua ratione haec dixerit Sacramenta, nempe ratione signi et significationis rei sacrae, ad quam adhibentur. Eadem tradit in tract. IV, *De Sacramentis in generali*, ibid. cap. I. fol. 205.

37. Ad 2. *D.* Significatione, *C.* efficacia *N.* Ita exponendi sunt ss. Ambrosius et Bernardus, quando lotionem pedum vocant *Sacramentum*, quatenus scilicet significat remissionem peccatorum venialium, superbiae et concupiscentiae coërcitionem per opus humilitatis, quod per illam ablutionem exercetur; neuter enim affirmavit, remissionem peccatorum per se conferri ejusmodi lotione. Profecto, si ad hoc instituta fuisset pedum lotio quotidie frequentaretur in ecclesia; jam vero nonnisi semel in anno, nec ubique usurpatur.

38. Ita explicantur, quae scribit s. Ambrosius lib. *De Mysteriis*: *Ideo planta ejus abluitur, ut haereditaria peccata tollantur* (1), idest, superbia, concupiscentia, etc., ut exponunt Maurini editores. Item quae scribit lib. III. *De Sacramentis*, cap. I. n. 5: *Mysterium est et sanctificatio* (2), nempe *dispositive*.

39. Sic cum s. Bernardus in *Serm. de Coena Domini*, n. 2. ait: *In hunc itaque modum appropinquans passioni Dominus, de gratia sua investire curavit suos ut invisibilis gratia signo aliquo visibili praestaretur. Ad hoc pedum ablutio, ad hoc denique ipse baptis-*

(1) Cap. VI, n. 32. In quem locum adnotant Maurini editores, citatis s. Ambrosii verbis non significari ipsum originale peccatum, sed concupiscentiam, quae, quatenus a peccato est et ad peccatum inclinat, ab Apostolo peccatum vocatur. Putavit igitur s. Antistes per pedum lotionem peculiarem gratiam conferri ad resistendum huic *lubrico delinquendi*, *lubrico calcanei*, *lubrico haereditatis*, ut ipse alibi loquitur, et quidem quatenus *majus subsidium sanctificationis* suppeditat ejusmodi fidei ac devotionis exercitium.

(2) In hunc locum cfr. pariter eorundem editt. notae. Ceterum s. Ambrosius, seu quisquis est auctor horum librorum *De Sacramentis*, de quo vid. praefat. Maurin. fatetur hoc ipso in loco, hanc consuetudinem pedes lavandi in administratione baptismatis apud ecclesiam Romanam non obtinuisse. Insuper, ibidem n. 7. subdit hic auctor: « Respondit illi Dominus... qui lavit etc. Quare hoc? quia in baptismate omnis culpa diluitur. Recedit ergo culpa; sed quia Adam supplantatus a diabolo est, et venenum ei effusum est supra pedes, ideo lavas pedes; ut in ea parte, in qua insidiatus est serpens, majus subsidium sanctificationis accedat, quo postea te supplantare non possit. Lavas ergo pedes, ut laves venena serpentis. Ad humilitatem quoque proficit, ut in mysterio non erubescamus, quod dedignamur in obsequio ». Ex his magis mens ejus dignoscitur.

mus initium Sacramentorum omnium. Et n. 4: *Nam ut de remissione quotidianorum minime dubitemus, habemus ejus Sacramentum, pedum ablutionem*. Cum, inquam, haec hisque similia ibidem protulit s. Pater, nonnisi improprie ac sola significatione Sacramenta esse intendit, prout animadvertit Mabillonius. Quod pariter intelligi debet, cum hanc pedum ablutionem confert cum baptismate et eucharistia, quibus longe diversam efficaciam tribuit, in hoc ipso Sermone, quam tribuerit pedum ablutioni (1).

Eodem sensu exponendus Arnoldus abbas Bonae Vallis, auctor Sermonis de Ablutione pedum, qui sub s. Cypriani nomine olim proferebatur (2).

40. Ad 3. *D. Non habebis partem mecum* ob inobedientiam, *C.* ex defectu pedum ablutionis in se spectatae *N.*

(1) Hoc pro certo tenendum est, s. Bernardum noluisse alia Sacramenta admittere, quam quae in ecclesia Romana agnoscebantur et administrabantur, ac propterea *materialem* pedum ablutionem minime pro vero ac proprie dicto Sacramento habuisse. In quaestionem proinde criticam et exegeticam recidit controversia, quid nempe sibi voluerit mellifluus Doctor, dum talia de lotione pedum scripsit. Alii in alias sententias dilabuntur, cum illius verba explanant. Carol. du Plessis d'Argentré in peculiari opusculo, quod exaravit de hoc argumento, censet, s. Bernardum sub materiali lotione pedum spiritualem ablutionem quotidianorum peccatorum per confessionem obtinendam designasse. Quod quidem ostendit, 1. ex scopo s. Patris, inducendi fratres suos ad harum levium noxarum confessionem; 2. ex disciplina, quae vigebat adhuc aetate s. Bernardi in ecclesia, ut fideles graviora peccata confiterentur in capite quadragesimae, leviora, quae contrahi poterant toto quadragesimae tempore, feria v in Coena Domini; 3. ex contextu ipso, ex quo patet, s. Doctorem per caput et manus seu brachia intellexisse peccata lethalia, per pedes autem venialia; 4. ex adhortatione ad frequentandam quotidianam hanc pedum ablutionem, quae certo de materiali ipsa pedum lotione intelligi nequit. Ex his concludit cit. auctor, s. Bernardum spectasse *materialem* lotionem pedum, in ultima coena a Christo institutam, ut figuram spiritualis ablutionis quotidianorum peccatorum per confessionem. Quod si de sacramentali confessione locutus est s. Doctor, patet nullam amplius ex ejus verbis peti posse difficultatem. Sed cfr. auctor ipse in op. *Variae disputationes Theologicae ad opera Martini Grandin*. Paris 1712, pag. 208.

(2) Pamelius ad haec Arnoldi abbatis verba: « Ultima lavacri species quotidianis expiationibus commodata » *scribit*: « Poenitentiam haud dubie intelligit; nempe qua (ut paulo post inquit) adhaerentes animae sordes quotidiana satisfactione lavantur ».

41. Ad 4. *D.* Recepta erat in aliqua particulari ecclesia, *C.* in ecclesia universali *N.* Etenim hunc ritum, fatente ipso s. Ambrosio, non servabat ecclesia Romana; imo nec servabant ecclesiae Africanae, aliaeque permultae. Verum hoc ipso, quod in nonnullis ecclesiis ante baptismi collationem hic ritus in usu esset, liquet eum in Sacramentorum album minime fuisse susceptum. Nam baptismus velut Sacramentorum jánua semper habitus est.

42. Ad 5. *D.* Improprie dicta, *C.* proprie dicta *N.* Baptismata enim flaminis et sanguinis nonnisi analogice baptismata dicta sunt; septem vero ordines Sacramenta interdum fuerunt vocati tanquam *partes totius potentialis*, ut lóquitur s. Thomas (1), non autem quod habiti fuerint veluti totidem Sacramenta distincta.

CAPUT II.

DE SACRAMENTORUM NOVAE LEGIS EFFICACIA SIVE EFFECTIBUS

43. Duo recensentur Sacramentorum Novae Legis effectus, gratia sanctificans et character. Prior competit omnibus Sacramentis, posterior tribus tantum, Baptismo scilicet, Confirmationi et Ordini. Rursum gratia in duobus Sacramentis, baptismo nempe et poenitentia, primo *confertur*, exitialis culpae labe profligata; eadem mirum in modum per Sacramenta reliqua *augetur*. Invaluit porro usus, ut gratia illa, qua primum justificatio per duo illa Sacramenta confertur, dicatur *gratia prima;* altera ve-

(1) *Suppl.* q. 37, a. 1, ad 2: «Divisio Ordinis, *inquit*, non est totius integralis in suas partes, neque totius universalis, sed totius potentialis, cujus haec est natura, quod totum secundum completam rationem est in uno, in aliis autem est aliqua participatio ipsius; et ita est hic; tota enim plenitudo Sacramenti hujus est in uno ordine, scilicet sacerdotio, sed in aliis est quaedam participatio ordinis... et ideo omnes ordines sunt unum Sacramentum». Ad haec si attentendisset Calvinus, minime scripsisset, ex mente catholicorum hoc Sacramentum esse *Adeo foecundum, ut septem ex se Sacramentula pariat* (*Instit.* lib. IV, cap. 19, § 22.). Verum de hoc, suo loco.

ro , qua adepta justificatio per Sacramenta reliqua augetur , appelletur *gratia secunda :* vel etiam ut Sacramenta, quibus primum justificatio tribuitur, nuncupentur Sacramenta *mortuorum ;* cetera, quibus ejusdem justificationis incrementum confertur dicantur Sacramenta *vivorum*. Praeter gratiam Sacramentis omnibus communem alia quaedam singulorum propria distinguitur, quae *gratia sacramentalis* vocari consuevit, ad peculiarem cujusque Sacramenti effectum exprimendum. Haec vero gratia Sacramentalis ratione suî non distinguitur a gratia sanctificante seu habituali; ratione effectus adjicit gratiae sanctificanti opportunam opem ad *Sacramenti finem* obtinendum.

44. *Character* vulgo definitur : *Signum quoddam spirituale et indelebile in anima impressum,* quo qui insigniti sunt , deputantur ad recipiendum vel tradendum aliis ea, quae pertinent ad cultum Dei, ut loquitur s. Thomas (1).

45. Utrumque effectum novatores Sacramentis denegant. Nam 1. juxta systema superius expositum, gratiae conferendae vim fidei soli adscribunt, quae per Sacramenta excitatur vel nutritur ; et ad hunc finem unice instituta esse Sacramenta autumant. 2. Nullum propterea intrinsecum discrimen agnoscunt inter Veteris et Novae Legis Sacramenta. 3. Contendunt, verba, quibus Sacramenta conficiuntur , esse concionatoria non autem consecratoria 4. Invehuntur proinde in illam dicendi formulam , a Tridentinis patribus adscitam, quod scilicet Sacramenta novae legis gratiam conferant *ex opere operato* , tanquam in verborum monstrum calumnianturque catholicos , quasi docerent, Sacramenta gratiam adultis tribuere *absque bono ipsorum motu* , seu absque dispositionibus. 5. Denique characterem rident, utpote *Vete-*

(1) P. 3, q. 63, a. 3.

ribus ignotum, et magis consentaneum incantationibus magicis, quam sanae Evangelii doctrinae, ut loquitur Calvinus (1).

46. Catholici contra, ex opposito principio de fide dispositive tantum justificante, docent, 1. Sacramentis Novae Legis inesse propriam quamdam efficientiam vereque suam, seu Sacramenta continere gratiam quam significant, eamque non ponentibus obicem conferre ex vi ipsis a Deo indita atque, ut ajunt, *ex opere operato* (2). Quapropter docent, 2. esse intrinsecum discrimen inter Veteris ac Novae Legis Sacramenta. 3. Quod consequens est, affirmant, verba, quibus conficiuntur Sacramenta, esse consecratoria, non autem concionatoria, nec tamen ex parte suscipientis, si adultus sit, necessarias dispositiones excludunt, imo plane eas requirunt, cum ex ecclesiae doctrina sine ipsis, seu sine *bono motu*, fructus nullatenus percipi possit. 4. Demum docent, in tribus, quae recensuimus, sacramentis imprimi characterem, quo fit, ut ea absque piaculo iterari non possint.

47. Cum igitur totius controversiae caput, ex quo cetera pendent, quae spectant ad hanc gratiae producendae vim, consistat quoad priorem effectum in efficacia, quam Sacramentis inesse diximus gratiae conferendae, in hoc praecipuo capite vindicando operam nostram impendemus.

Hoc enim semel constituto, reliqua in quibus a ca-

(1) In *Antidoto Conc. Trid.* Sess. VII, can. 9 et alibi passim; ipsi praeiverant Wicleffus, *Trialogi* lib. IV, cap. 15; Lutherus, *De captiv. Babyl.* Quos ceteri haeretici secuti sunt; quorum dicteria non vacat proferre.

(2) Circa vim hujus locutionis seu dicendi rationis, *ex opere operato*, cfr. Bellarm. *De Sacram.* lib. II, cap. I; ubi malam adversariorum fidem detegit in hujus dicti interpretatione, ut absurda affingant catholicae doctrinae. Hac enim perpetua fraude haeretici omnes usi sunt. Deinde clare ac nitide exponit sensum hujus formulae, dicens perinde esse dicere: « Sacramentum conferre gratiam ex opere operato, ac, conferre gratiam ex vi ipsius actionis sacramentalis a Deo ad hoc institutae, non ex merito agentis vel suscipientis ». Id ipsum ceteri theologi toties declararunt, praesertim Estius, *In* IV *Sent.* d. I, § 7. Sed haeretici aures habent, et non audiunt.

*

tholica doctrina dissident novatores, sponte veluti sua concidunt. Quare, ad temporis compendium faciendum, ex vindicata Sacramentorum Novae Legis efficacia reliqua ceu totidem corollaria, quae ex eo dimanant, colligemus.

48 Permisceri autem non debet dogmatica haec controversia cum domestica concertatione, quae in scholis agitatur circa modum, quo Sacramenta gratiam producant, utrum scilicet, ut passim thomistae contendunt, per efficientiam *physicam,* an vero, ut plerique alii theologi cum scotistis existimant, per solam efficientiam *moralem*. Nostrum non est hanc attingere quaestionem. Posterior tamen sententia nobis longe clarior videtur juxta quam applicatio ritus, quo Sacramentum constat, Deum movet infallibiliter, ut vi datae a se fidei et factae institutionis gratiam et characterem recipientibus conferat. Scholastici de hac Sacramentorum efficientiae ratione fuse disserut. Qui eam propterea intimius cognoscere cupit, eos adeat (1). Nos interim adversus fidei catholicae osores sequentes propositiones statuimus.

PROPOSITIO I.

Sacramenta Novae Legis non sunt instituta ad solam fidem nutriendam, sed continent gratiam, quam significant, eamque non ponentibus obicem conferunt ex opere operato

49. Est haec propositio de fide quoad omnes suas partes, ut constat ex quatuor canonibus conc. Tridentini,

(1) De statu quaestionis cfr. Bellarm. *De Sacram.* lib 1. cap. 1. Circa controversiam scholasticam pro sententia de *causa physica* cfr. inter ceteros Drouenius, *De re sacramentaria*, lib. 1, cap. 2; Suarez in 3. part. s. Th. q. 62, disp. 9. sect. 1 et 2, qui tuetur sententiam thomistarum. Pro sententia contraria cfr. Vasquez, in 1. part. s. Th. disp. 176; Card. Lugo, S. J. *De Sacrament.* disp. IV, sect. 5; Frassen O. M. *Scotus Academicus*, tom. III, disp. prooemiali, art. 1, q. 2, concl. 2.

sess. VII. qui ita se habent : Can. V : *Si quis dixerit haec Sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse , anathema sit.* Can. VI : *Si quis dixerit, Sacramenta Novae Legis non continere gratiam, quam significant, aut gratiam ipsam non ponentibus obicem non conferre, quasi signa tantum externa sint acceptae per fidem gratiae vel justitiae , et notae quaedam christianae professionis, quibus apud homines discernuntur fideles ab infidelibus, anathema sit.* Can. VII : *Si quis dixerit non dari gratiam per hujusmodi Sacramenta semper , et omnibus , quantum est ex parte Dei, etiamsi rite ea suscipiant, sed aliquando et aliquibus : anathema sit.* Can. VIII : *Si quis dixerit per ipsa Novae Legis Sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem divinae promissionis ad gratiam consequendam sufficere, anathema sit.*

50. Sic porro veritatem nostrae propositionis adstruimus : Sacramenta Novae Legis non sunt instituta ad solam fidem nutriendam, sed continent gratiam, quam significant, eamque conferunt non ponentibus obicem, et quidem ex opere operato , seu ex virtute sibi insita et propria, si Scripturae, patres, ac perpetuus denique et constans ecclesiae sensus ritibus ipsis officiisque exterioribus, quibus Sacramenta conferuntur, gratiam tribuunt hominisque sanctificationem ; atqui . . . ergo, etc.

51. Etenim Christus, Joan. III. 5. de baptismo loquens ait : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto non potest introire in regnum Dei.* Item Paulus, Ephes. V. 25 : *Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vitae ;* atque Ad Tit. III. 5 : *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti.* Hinc etiam Petrus, Act. II. 38. dicebat compunctis Judaeis : *Baptizetur unusquisque vestrum . . . in*

remissionem peccatorum; et ibid. XXII. 16. Ananias Saulo: *Exurge, et baptizare, et ablue peccata tua.* Si igitur per baptisma *renascimur, mundamur, salvamur, renovamur, remittuntur nobis peccata, imo et abluuntur*, dicendum profecto est, hanc ex Scripturis baptismo inesse virtutem, non vero per ipsum fidem tantum excitari ad ejusmodi effectus obtinendos, quod nuspiam Scripturae docent. Idipsum de ceteris Sacramentis dicatur: ut cum perhibetur *per manum impositionem dari Spiritum Sanctum*, nempe per confirmationem, Act. VIII. 17. et 18. tum *remissionem peccatorum* per poenitentiam, Joan. XX. 23. aut per eucharistiam *vitam aeternam*, ibid. VI. 55. et seqq. Quibus sane nihil luculentius in rem nostram dici potest.

52. Quare patres constanter tradiderunt, Sacramenta vigere sanctitate propria et sese parere gratiam, ubi suscipiens impedimenta non opponat. Unus vel alter audiatur sive ex Graecis sive ex Latinis. S. Basilius, *Homil. XIII*, affirmat. per baptisma *renovari animam;* et paulo post: *Baptismus ergo*, inquit, *est peccati mors, animae regeneratio, adoptionis gratia* (1) Sed praestat audire Gregorium Nyssenum, qui in *Orat. in Christi baptisma*, non solum ipsum vocat *expiationem peccatorum, remissionem delictorum, renovationis ac regenerationis causam;* sed praeterea subdit: *Aqua cum nihil aliud sit quam aqua, superna gratia benedicente ei, in eam, quae mente percipitur, hominem renovat regenerationem. Quod si quis mihi rursum dubitando et ambigendo negotium exibeat, continenter interrogans et sciscitans, qua ratione aqua regeneret? Dicam optimo jure ad eum: Ostende mihi modum nativitatis, quae fit secundum carnem, et ego*

(1) N. 5. Βάπτισμα θάνατος ἁμαρτίας, παλιγγενεσία ψυχῆς ... υἱοθεσίας χάρισμα. Tom. 1 op.edit. Maur. pag. 117.

tibi vim regenerationis, quae secundum animam fit, exponam (1). Cyrillus Hierosolym. *Catech. III.* adhortatur catechumenos, ut spectent *ad gratiam Sancti Spiritus, quae una cum aqua datur* (2). Graecis patribus assentiuntur Latini. Nam Tertullianus, lib. *De resurr. carnis: Caro*, inquit, *abluitur, ut anima emaculetur: Caro ungitur, ut anima consecretur. Caro signatur ut et anima muniatur. Caro manus impositione adumbratur; ut et anima Spiritu illuminetur. Caro corpore et sanguine Christi vescitur, ut et anima de* Deo *saginetur* (3). S. Augustinus, *Tract. LXXX, in Joan. Unde*, interrogat, *ista tanta virtus aquae, ut corpus tangat et cor abluat* (4)? Demum s. Leo M. *Serm. VI. de Nativ. Domini: Omni homini*, inquit, *renascenti aqua baptismatis instar est uteri virginalis, eodem Spiritu Sancto replente fontem, qui replevit et Virginem, ut peccatum, quod ibi vacuavit sacra conceptio, hic mystica tollat ablutio* (5). Et ista sufficiant, quae adeo aperta sunt, ut ea Calvinus nulla alia ratione eludere potuerit, quam affirmando, ea *paulo magnificentius a Veteribus scripta fuisse, ac figuras esse hyperbolicas* (6). Quod tamen non est, nisi vanum haeretici hominis effugium.

(1) Τὸ ὕδωρ οὐδὲν ἄλλο τυγχάνον ἢ ὕδωρ, ἀνακαινίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν νοητὴν ἀναγέννησιν, τῆς ἄνωθεν χάριτος εὐλογούσης αὐτό. ἐὰν δέ μοι πάλιν διστάζων τις καὶ ἀμφιβάλλων τις καὶ ἀμφιβάλλων πράγματα παρέχῃ, συνεχῶς ἐρωτῶν καὶ διαπυνθανόμενος, πῶς ὕδαρ ἀναγεννᾷ, καὶ ἡ ἐπ' ἐκείνῳ τελουμένη μυσταγωγία; . . . λέξω πρὸς αὐτὸν δικαιότατα· στῆσόν μοι τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως τῆς κατὰ σάρκα· κᾀγώ σοι διηγήσομαι τῆς καπὰ ψυχὴν παλιγγενεσίας τὴν δυνάμιν. Edit. Paris. 1615, tom. II, pag. 803.

(2) Μετὰ τοῦ ὕδατος δεδομένῃ πνευματικῇ χάριτι· edit. Maur. n. 3. Plura alia in eundem sensum cfr. in hac ipsa Catechesi.

(3) Cap. 8, ubi adnotat. Rigaltius: *Strictim hoc loco recensuit, sed appositissime declaravit, baptismum, unctionem, signaculum crucis, manuum impositionem* (confirmationem), *Eucharistiam.* Cfr. etiam Pamelius in hunc loc.

(4) N. 3.

(5) Cap. 3, edit. Ballerin.

(6) *Instit.* lib IV, cap. 14, § 26. En integra ejus verba: « Forte miseros istos Sophistas (catholicos) deceperunt immodica etiam illa Sacramentorum encomia, quae de signis nostris apud Veteres leguntur. Quale est illud Augustini, quod veteris legis Sacramenta Salvatorem tantum

53. Quod demum spectat ad perpetuum et constantem ecclesiae sensum, praeter verba Symboli Nicaeno-Constantinopolitani: *Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum*, ipse liquet ex infantium baptismo, qui efficax semper habitus fuit, etsi in infantibus fidem excitare nequeat. Hoc exemplum et praxis ecclesiae semper torsit novatorum ingenium, qui nihil unquam invenire potuerunt ad ejus vim infringendam, cum luculentissimum ac evidens sit testimonium de veritate doctrinae catholicae.

54. Jam vero, ut si ex dictis patet, talis est vis Sacramentorum Novae Legis, ut gratiam contineant eamque conferant ex opere operato non ponentibus obicem, consequitur, 1. haec ipsa Sacramenta intrinsice et quoad efficaciam a Sacramentis Antiquae Legis differre, non solum autem extrinsece, ut novatores contendunt. Hinc jure sanxit concilium Trident. Can. II: *Si quis dixerit, ea ipsa Novae Legis Sacramenta a Sacramentis Antiquae Legis non differre, nisi quia ceremoniae sunt aliae et alii ritus externi, anathema sit* (1). Consequitur, 2. verba quibus conficiuntur Sacramenta, consecratoria, non autem concionatoria esse, ut adversarii assumunt cohaerenter ad suum systema de fide, quae per Sacramenta excitatur ac nutritur. Consequitur, 3. non omnia Novae Legis Sacramenta esse inter se paria, nec esse ad salutem superflua, prout ex eodem suo principio deducunt novatores, secus ac definivit eadem Tridentina synodus, Can. III.: *Si quis dixerit, haec septem Sacramenta ita esse inter se paria ut nulla ratione aliud sit alio dignius, anathema sit;* et Can. IV: *Si quis dixerit, Sacramenta Novae Legis non esse ad salu-*

promittebant, nostra vero dant salutem. Has et similes dicendi figuras, quum non animadverterent hyperbolicas esse, et ipsi hyperbolica sua dogmata promulgarunt ».

(1) Circa sensum hujus canonis sessionis VII. vid. quae postremo capite in scholiis dicemus.

tem necessaria, sed superflua et sine eis aut eorum voto, per solam fidem homines a Deo gratiam justificationis adipisci, licet omnia singulis necessaria non sint, anathema sit. Ex uno enim eodemqne principio hae consecutiones a conc. Tridentino proscriptae profluunt; quod si subvertitur, et istae evanescant necesse est, quin opus sit diutius in his refellendis operam impendere.

DIFFICULTATES

55. I. Obj. 1. Scripturae soli fidei justificandi virtutem tribuunt, non autem aut baptismati aut aliis Sacramentis. Ita, Act. XV. 9. Petrus loquitur: *Nihil* (Deus) *discrevit inter nos et illos* (gentiles), *fide purificans corda eorum;* qui praeterea, I. Ep. I. 23. et seqq. de fidelibus scribit: *Renati . . . per Verbum Dei vivi et permanentis in aeternum . . . Hoc est autem verbum, quod evangelizatum est in vos;* et iterum, ibid. III, 21: *Salvos facit Baptismus*, inquit, *non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio in Deum, per Resurrectionem Jesu Christi.* Quare et Jacobus, Epist. I. 18. scribit: *Genuit vos verbo veritatis.* Neque ab his discrepat Paulus, qui non solum, Hebr. X. 38. universim pronunciat: *Justus ex fide vivit*, sed praeterea, Rom. X. salutem et justitiam adscribit verbo fidei, quod praedicatur; sic etiam, Ephes. V. 26. mundandi virtutem, quae lavacro inest tribuit *verbo vitae*, id est, verbo doctrinae, ut exponit Hieronymus. 2. Neque id diffiteri possunt catholici, si sibi constare velint; cum et ipsi admittant, solum Deum esse auctorem gratiae, 3. et effectus Sacramentorum a dispositionibus suscipientium pendere. Ergo.

56. Resp. Ad 1. *D.* Scripturae justificandi virtutem tribuunt soli fidei tanquam primae dispositioni, a qua dispositiones reliquae atque ipsa justificatio pendent, *C.*

tanquam causae formali ipsius justificationis *N*. Etenim *fides*, ut loquitur Tridentinum, *est humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis justificationis, sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire* (1). Exinde responsio patet ad omnes adductos textus aliosque ejusmodi, qui proferri possent; nisi enim praecessisset praedicatio doctrinae evangelicae, eique per divinae gratiae adjumentum illi, quibus nunciata est, pronas aures praebuissent, assentiendo pio credulitatis affectu, neque tingi potuissent neque ad salutem pervenire. Huic proinde fidei tum baptismatis tum aliorum Sacramentorum effectum tanquam necessariae dispositioni adscribunt apostoli citatis verbis (2).

57. Ad 2. *D*. Admittunt catholici, Deum esse auctorem gratiae ejusque causam efficientem, qui eam conferat per Sacramenta tanquam per causam instrumentalem et secundariam, *C*. ad horum exclusionem *N*. Deus enim gratiam et sanctificationem communicat per Sacramenta velut per signa practica aut instrumenta.

58. Ad 3. *D*. Effectus Sacramentorum in doctrina catholica pendet a dispositionibus tanquam conditionibus, quibus indiget quaelibet creata causa, utut activa, ad agendum, *C*. pendet a dispositionibus tanquam vim ipsam causae conferentibus N. Quid enim actuosius est igne? Nisi tamen ad ipsum ligna arida admoveantur, non exerit ignis activitatem suam; nec tamen dici potest, ligna vim urendi igni conferre (3).

59. I. Inst. S. Augustinus, *Tract. LXXX in Joan.* n. 3, allata Scripturarum eloquia ita exponit, ut a sola

(1) Sess. VI, cap. 8.

(2) In eo decipiuntur adversarii, quod simul permiscent conditionem *necessariam*, sine qua non obtinetur ab adultis effectus Sacramentorum, cum causa formali ejusdem effectus. Haec conditio consistit in praerequisitis dispositionibus, quarum prima fides est, a qua ceterae gignuntur ac proveniunt. Hac sublata verborum ambage, omnis difficultas evanescit, et omnia Scripturarum testimonia facile intelliguntur.

(3) Cfr. Bellarm. *De Sacram.* lib. II, cap. 9.

fide vim justificandi in Sacramentis repetat. Sane expendens s. Doctor Christi dictum, Joan. XV: *Jam vos mundi estis propter verbum, quod locutus sum vobis*, scribit 1: *Quare non ait: mundi estis propter baptismum, quo loti estis, sed ait: propter verbum, quod locutus sum vobis, nisi quia et in aqua verbum mundat? Detrahe verbum, et quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum . . . Unde ista tanta virtus aquae, ut corpus tangat et cor abluat, nisi faciente verbo; non quia dicitur, sed quia creditur? Nam et in ipso verbo, aliud est sonus transiens, aliud virtus manens. Hoc est verbum fidei, quod praedicamus, ait Apostolus, quia si confessus fueris in ore tuo, quia Dominus est Jesus, et credideris in corde tuo, quia Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam; ore autem confessio fit ad salutem. Unde in Actibus Apostolorum legitur: Fide mundans corda eorum, et in Epistola sua B. Petrus: Sic et vos, inquit, baptisma salvos facit, non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio. Hoc est verbum fidei quod praedicamus; quo sine dubio, ut mundare possit consecratur et baptismus. Christus quippe, nobiscum vitis, cum Patre agricola, dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea. Lege Apostolum, et vide quid adjungat: Ut eam sanctificaret, inquit, mundans eam lavacro aquae in verbo. Mundatio igitur nequaquam fluxo et labili tribueretur elemento, nisi adderetur in verbo.* Ergo juxta s. Augustinum Scripturae verba de sola fide justificante accipi debent; ergo verba sacramentalia non consecratoria, sed concionatoria sunt ad excitandam fidem.

60. Resp. *Dist. antec.* In adultis a fide tanquam dispositione seu conditione, *sine qua* Sacramenta vim ju-

stificandi *non* habent, *C.* a fide tanquam causa formali justificationis *N.* Non aliud est propositum s. Augustini in hoc loco, nisi ut necessitatem fidei ex parte adultorum suscipientium baptismum commendet. Quoad parvulos autem fidem ecclesiae, cujus auctoritate baptizantur, satis esse docet; quod paulo infra videbimus.

61. Quo melius mens s. Augustini in objecto sermone dignoscatur, juverit per partes ipsius verba explanare, ut superstructis adversariorum argumentis planior responsio fiat.

62. Ideo a s. Doctore adducuntur Christi verba: *Jam vos mundi estis propter verbum, quod locutus sum vobis*, ut inde conficiat, sine effectu percipi Sacramentum baptismi ab adultis, si non praecedat in eis, vel saltem comitetur fides in Christi doctrinam, quae complectitur ipsa verba, quibus Christus Sacramenta ecclesiae instituit; ut patet ex Joan. III. ubi Nicodemum sic allocutus est: *Nisi quis renatus fuerit,* etc. atque ex Matth. ult. ubi deinde baptismi legem promulgavit, apostolis praecipiens: *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris*, etc.

63. Subdit porro: *Detrahe verbum, et quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum et fit Sacramentum;* id est accedente formula a Christo praescripta in collatione baptismi Sacramentum conficitur. Sane hoc verbum, quod accedit ad elementum, ex mente s. Augustini esse formulam baptismi: *Ego te baptizo* etc. conceptis verbis tradit s. Doctor, *De baptismo, contra Donatistas*, lib. III. cap. XV. et alibi (1). Neque ulla ratione concio seu praedicatio evangelicae doctrinae dici potest verbum, quod *accedat* ad elementum. 1. Quia concio praecedit baptismum, non vero ad ipsum acce-

(1) N. 20, ubi ita scribit: *Quamobrem si evangelicis verbis: In nomine Patris*, etc. *Marcion. Baptismum consecrabat, integrum erat Sacramentum*. Cfr. etiam ibid. cap. 14.

dit; 2. quia in infantium baptismo prorsus omittitur; 3. quia, detracto verbo concionis, adhuc aqua baptismi collati *in nomine Patris*, etc. non est tantum aqua, sed sacra aqua et sacramentalis, ut recte observat Bellarminus (1); 4. denique quia alioquin haereticorum concio, in qua ipsi veram Christi doctrinam blasphemant, esset verbum quod accedens ad elementum faceret Sacramentum; quod est absurdum.

64. Sed ne quis sibi in animum induceret, baptismi verba per se mundare, etiamsi nulla adsit fides ex parte suscipientium, addit s. Augustinus: *Unde ista tanta virtus aquae, ut corpus tangat et cor abluat, nisi faciente verbo, non quia dicitur; sed quia creditur?* ac si diceret: Ne tamen putetis, prolationem verborum quibus ecclesiae ministri in baptizando utuntur, ad mundationem animae sufficere. Nisi enim is, qui baptismum suscipit, credat in Christum juxta verbum fidei, quod apostoli praedicarunt, atque adeo firma fide persuasus sit, in materiali sono verborum, quibus aqua consecratur, divinam virtutem inesse (*nam et in ipso verbo aliud est sonus transiens, aliud virtus manens*, ut ibidem ait), spiritalis mundationis effectum non recipiet. Ex fide igitur, quam verbo Dei habemus, mundatio animae pendet.

65. Quod si parvulos baptizatos objicias, respectu eorum fides ecclesiae sufficit, cujus auctoritate baptizantur *Hoc verbum fidei*, inquit, *tantum valet in Ecclesia Dei, ut per ipsam* (seu ut alii legunt (2) *per ipsum*) *credentem, offerentem, benedicentem, tinguentem, etiam tantillum, mundet infantem;* quae verba omit-

(1) *De Sacrament.* lib. 1, cap. 20, num. 3.

(2) Edit. Theologorum Lovaniens. Antwerp. 1576, legitur *per ipsam;* Maurini legunt *per ipsum*. Utraque lectio veram sententiam exprimit. Notandum tamen est, hic a s. Augustino fidem, quam necessariam esse dicit in ministris ad baptizandum non aliam intelligi nisi eam, qua pro certo habeant, cum ritum, quem ut ecclesiae ministri conferre

tuntur ab adversariis. Quibus ita explanatis, sic jam juxta scholasticas formulas respondemus argumentis inde confectis ab adversariis.

66. Primo aiunt: s. Augustinus cit. loc. asserit, a se mentionem fieri ejusdem verbi, de quo Dominus ait: *Jam vos mundi estis propter verbum*, etc.; atqui his dictis verbum evangelicum significatur; haec enim genuina est sententia verborum Christi: *Jam vero mundi estis, quia sermonibus meis fidem adhibuistis.* Ergo. 2. S. Augustinus praeterea de illo verbo, quod mundat, *non quia dicitur*, *sed quia creditur*, ait: *Hoc est verbum fidei, quod praedicamus, ait Apostolus*, etc.; atqui verbum fidei, quod apostoli praedicabant, in sermonibus Christi seu evengelica praedicatione versabatur; ergo s. Augustinus ibi non agit de singularibus verbis, quae sint forma Sacramenti.

67. Ad 1. *Dist. min.* Verbum evangelicum significatur, quatenus complectitur et formam a Christo praescriptam et efficaciam Sacramentorum, C. secus *N*.

68. Ad 2. *Dist. maj.* Verbum, quod mundat, quia creditur, appellatur a s. Augustino verbum fidei, quod apostoli praedicabant, *ratione objecti*, et quia partem constituit verborum Christi quibus suscipientes baptismum fidem adhibere debent, *C.* aliter *N*. Sic corruunt etiam ceterae conclusiones adversiorum (1).

69. II. Inst. Attamen s. Augustinus, 1. *De Trin.* lib. XV. cap. XXVI. n. 46, negat, ab apostolis datum esse Spiritum Sanctum, licet Sacramenta administrarent. 2. Quod si infantes non credunt ex se, credunt

intendunt, ab ecclesia catholica, cujus auctoritate agunt, ut sacrum et divinitus institutum haberi; nisi enim id crederent aut parentes aut ministri, nemo esset, qui aut traderet infantes baptizandos, aut qui baptisma conferret; seu requirit, uti nos dicimus, ut conferant cum intentione faciendi quod facit ecclesia.

(1) Cfr de hoc s. Augustini textu Bellarm. loc. cit. necnon Carol. du Plessis d'Argentré in opusc. *Genuina s. Augustini de verbo fidei*, etc. cit. pag. 205 et seqq.

tamen fide ecclesiae, ut rursum idem s. Doctor affirmat, *Cont. Julian.* lib. VI. 3. Quare Apolstolus nullum agnovit discrimen inter Sacramenta Veteris et Novae Legis. Etenim, I. Cor. X. 1. et seqq.: *Patres nostri*, inquit, . . . *eandem* (nobiscum) *escam spiritalem manducaverunt.* Cum vero comparationem eo loci instituat inter christianorum et Judaeorum scelera, quibus spiritualis esca subsidio non fuit, ne a Deo punirentur, ut apta esset comparatio, oportuit ostendere, nihil esse inaequalitatis inter nos et ipsos in iis bonis, quibus falso gloriari nos vetabat. Ergo in Sacramentis pares nobis eos facit s. Paulus (1). 4. Quod probe novit s. Augustinus; qui in *Tract. I. in Joan.* paria esse docet Veteris et Novi Foederis Sacramenta. 5. Nec alia est ceterorum patrum sententia, qui Sacramenta vocant *signa*, *sigilla*, *symbola*, *pignora*, etc. gratiae nempe per fidem adeptae. Ergo.

70. Resp. Ad 1. *D*. Negat s. Augustinus ab apostolis datum esse Spiritum Sanctum virtute propria, eo modo quo datur a Patre et Filio, *C.* negat datum esse ab ipsis ut causa ministeriali *N*. Mens s. Augustini patet ex contextu (2).

71. Ad 2. *D*. Ut baptizentur, *C.* ut justificentur ex fide sine baptismo *N*. Infantibus enim ex eodem s. Augustino: *Credere est baptizari, non credere autem est non baptizari* (3).

72. Ad 3. *Neg.* Ad prob. *D*. Si a simili argumentatus ibi esset Apostolus, *C.* si a minori ad majus *N*. Eo enim

(1) Ita Calvin. *Instit.* lib. IV, cap. 14, § 23.

(2) En integrum textum: « Quomodo ergo Deus non est, qui dat Spiritum S.? Immo quantus Deus est qui dat Deum? Neque enim aliquis discipulorum ejus dedit Spiritum Sanctum. Orabant quippe, ut veniret in eos, quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant. Quem morem in suis praepositis etiam nunc servat Ecclesia ». Ubi aperte loquitur s. Doctor de Sacramento confirmationis, quod per orationem et manus impositionem confertur. Ex eo autem quod Christus miserit seu dederit Spiritum S. die Pentecostes, colligit s. Doctor ipsius Christi divinitatem.

(3) *De peccat. mer. et remiss.* lib. 1, cap. 27, n. 40: *Quis autem nesciat*, inquit, *credere esse in-*

redit Apostoli sententia : Si illi, qui male *signis* et *figuris* usi sunt, perierunt, quanto magis peribunt, qui male utuntur *re* et figurato ? Nam ibidem subdit s. Paulus : *Omnia in figuris contingebant illis* (1).

73. Ad 4. *D.* Quoad significationem, *C* quoad rem significatam *N.* Hinc, *In Ps. LXXIII.* n. 2. scribit : *Sacramenta Novi Testamenti dant salutem, Sacramenta Veteris Testamenti promiserunt Salvatorem.*

74. Ad 5. D. Patres vocarunt Sacramenta *signa* practica, *C.* speculativa *N.* Vel etiam appellarunt *sigilla*, *symbola*, *pignora*, etc. *D.* Gratiae adeptae vel adipiscendae per haec eadem Sacramenta, *C.* adipiscendae per fidem *N.*

75. III. Inst. I. Saltem haec formula : *ex opere operato* barbara est et contra grammaticae leges (2). 2. Eo magis ea est a sacramentis removenda, quod pium motum omnemque dispositionem a suscipiente excludat. Ergo.

76. Resp. ad 1, *D.* Quae tamen aptissima est ad omne effugium haereticorum praecludendum, *C.* in se *Tr.* *Non requirenda aurea vel argentea clavis* (uti apposite in simili casu reponebat Vincentius Lupoli (3)), *quae aperiendo sit impar ; desideranda ferrea vel etiam lignea, modo ad aperiendum claudendumque idonea videatur.* Cum itaque formula haec puram fidem exprimat, satis est, etsi ad puram phrasim non sit exacta (4).

fantibus baptizari, non credere autem non baptizari ? Cfr. Bellarm. op. cit. lib. 1, cap. 20, n. 23 et seqq. qui nitide exponit, qua ratione intelligi debeat, quod vulgo dicitur: Necesse est, ut infans baptizetur *in fide Ecclesiae*. vel *in fide parentum* ; non quatenus requiratur fides actualis, ita ut sine illa baptismus infructuosus sit, sed quatenus de facto, si nullus esset fidelis, nullus moveretur ad baptizandum infantes.

(1) Cfr. Bernard. a Picon. in hunc loc.

(2) Ita Calvin. in *Antid. Conc. Trid.* sess. VII ; Kemnitius vero in *Examin.* II. part. pag. 115, addit, Concilium, cum hoc verbum protulit, non servasse inviolatam verborum formam, quam teneri jubet Apost. II Timoth. 1, 13, eo quod sit contra grammaticae leges assumere *operatum* in sensu passivo ; ita illi nugantur !

(3) *Juris Eccles.* tom. III, cap. 1, §. 3.

(4) Cfr. Bellarm. *De Sacrament.* lib. II, cap. 1, n. 9 ; ubi observat,

77. Ad 2. *Neg.* Haec enim est mera calumnia, a Tridentinis patribus sess. VI. de justificatione et alibi passim depulsa, et a qua nos liberant doctiores ipsi protestantes, Fabricius (1), Grotius (2), Leibnitzius aliique. Nobis satis sit, hic subjicere verba Leibnitzii: *Interim*, inquit, *ut gratia Sacramenti suscipiatur, animam suscipientis bene constitutam esse necesse est, ne obex ponatur; et ita aliquod opus operantis (hoc est, status suscipientis) est requisitum operis operati* (3).

PROPOSITIO II.

In tribus Sacramentis, Baptismo scilicet, Confirmatione et Ordine, imprimitur character in anima, hoc est, signum quoddam spirituale, et indelebile, unde ea iterari non possunt

78. De fide hoc est, ut constat ex can. IX. conc. Tridentini, his verbis expresso: *Si quis dixerit, in tribus Sacramentis, Baptismo scilicet Confirmatione, et*

in Ep. ad Hebr. XIII, 16, contra grammaticae legem accipi passive *promeretur: Talibus enim hostiis promeretur Deus;* et s. Augustinum maluisse dicere *ossum, ossi*, quam *os, ossis*, ut facilius intelligeretur, dicens: *Melius est, ut nos reprehendant Grammatici, quam ut non intelligant populi* (*Enar. in Ps.* CXXXVIII). Mirum est, Oberthur, in *Idea Biblica Ecclesiae Dei*, Salisbaci, 1822. p. 1, ubi agit de Sacramentis nuspiam docere, Sacramenta gratiam conferre ex *opere operato*. Ast plura habet hic auctor, quae potius protestantium quam catholicorum doctrinam praeseferre videntur.

(1) Joan. Fabricius in *Consideratione controversiar. quae Evangelicos inter et Romano-Catholicos Reformatosque agitantur*, Helmstadii, 1705, in art. *De Sacrament. N. L. efficientia ex opere operato*, relata accusatione Confessionis August. art. 13, Kemnitii et Gerhardi, quod Pontificii asserant: *Sacramenta valere et efficacia esse sine bono motu utentis, adeoque sine fide*, profert plures scriptores protestantes, qui catholicos ab hac criminatione purgant, inter ceteros ipsum Kemnitium, qui tradit hanc sententiam esse *quorumdam* dumtaxat *Scholasticorum*, Callixtum, Fabricium, Danhaver, Carpzovium, Forbesium, etc. ac ingenue fatetur, post datam declarationem Alphonsi et Bellarmini illam phrasim admitti posse, nec ullam amplius superesse controversiam.

(2) *Adnotat. ad consult. Cassandri*, art. XIII.

(3) In *System. Theolog.* p. 212 et seqq.

Ordine, non imprimi characterem in anima, hoc est signum quoddam spirituale et indelebile, unde ea iterari non possunt, anathema sit.

79. Licet vero haec veritas satis aperta significetur in Scripturis, omnem tamen firmitatem suam mutuatur potissimum ex constanti traditione et ecclesiae sensu.

80. Ac primo quidem significatur in Scripturis; etenim, II. Cor. I. 22. scribit Apostolus: *Qui unxit nos Deus, qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris* (1); seu juxta graecum textum: *Unxit nos, qui, et obsignans nos, dedit pignus*, etc.; tum Ephes. I. 13: *In quo* (verbo veritatis) *et credentes signati estis Spiritu promissionis Sancto;* tum ibid. IV. 30. ubi eos hortatur, ne velint, *contristare Spiritum Sanctum Dei, in quo* (inquit) *signati estis in diem redemptionis*. Quibus verbis Paulus cum *unctionem* ab *obsignatione* distinguat et asserat fideles post auditum veritatis verbum conceptamque fidem *signatos fuisse*, non obscure baptismi illic et confirmationis *sigillum* et *characterem denotat* (2).

81. Deinde ex constanti traditione firmissime haec veritas constat. Hujus testes sunt patres, quorum auctoritates diligenter collegit Trombellius (3). Etenim ex patribus alii docent, per baptismum imprimi *sigillum sanctum, indelebile*, ut Chrysostomus (4), Cyrillus Hie-

(1) Ὁ *καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς, καὶ δοὺς τὸ ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν.*

(2) Hoc magis constabit ex eo, quod patres omnes, qui commemorant characterem, in ejus confirmationem proferant haec Apostoli dicta.

(3) *De Bapt.* tom. v, diss. xv, p. III, q. III, cap. I, et *De Confir.* tom. I, diss. IV, sect. II, cap. I.

(4) *Hom.* II *in Epist. ad Ephes.* n. 2, ubi scribit: Ἐσφραγίσθησαν καὶ οἱ Ἰσραηλῖται, ἀλλὰ περιτομῇ, καθάπερ καὶ τὰ βοσκήματά, καὶ τὰ ἄλογα. « Signati fuerunt etiam Israëlitae, sed circumcisione sicut pecora et bruta. Nos quoque sumus signati, sed sicut filii, Spiritu ». Similia scribit, *Hom.* III. *in Epist. ad Cor.*

ros. (1), Basilius (2), Epiphanius (3), Gregorius Nazianz. (4); atque hujus exempla petunt vel a nota sanguinis, qua Hebraeorum domus in Aegypto fuerunt in-insignitae, vel a circumcisione, qua Abrahami soboles a reliquis gentibus secernebatur, vel denique a militari tessera; alii vocant *signaculum spiritale*, ut s. Ambrosius (5); alii demum conceptis verbis *characteris* nomen praedicant, ut Augustinus passim, praesertim vero *Tract. VI. in Joan.* n. 16. scribens: *Tene ergo quod accepisti; non mutatur, sed agnoscitur; character est Regis mei, non ero sacrilegus, corrigo desertorem; non immuto characterem* (6).

82. Pro certo demum semper habitum est apud omnes characterem imprimi peccatoribus ad ejusmodi Sacramenta accedentibus, cum sit gratia gratis data; ideoque Augustinus affirmat, manere eum etiam in apostatis et schismaticis: *Sed unde damnentur, non unde coronentur.*

(1) *Catech.* III, n 3. Ἐνώπιον μυριάδων στρατιῶν ἀγγέλων· μέλλει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον σφραγίζειν ὑμῶν τὰς ψυχάς. « Multis, *inquit*, angelicorum exercituum myriadibus praesentibus Spiritus S. animas vestras obsignaturus est ». In quem locum cfr. not. Touttei, qui ostendit, tum hic tum aliis in locis, quos citat, s. Doctorem loqui de charactere proprie dicto, atque confirmat ex doctrina aliorum ss. patrum.

(2) *Hom.* III. *in s. Bapt.* n. 5, vocat baptismum *Sigillum*, *quod conatu nullo frangi potest.* Σφραγὶς ἀνεπιχείρητος. Vid. etiam ibid. n.4.

(3) *Haeres.* V, edit. Petav. n. 6: Ἐκεῖ γὰρ ἡ περιτομὴ σαρκικὴ... ἕως τῆς μεγάλης περιτομῆς, τουτέστι τοῦ βαπτίσματος τοῦ... σφραγίσαντος ἡμᾶς εἰς ὄνομα Θεοῦ. « Nam illic corporis praescripta circumcisio est... quoad ingens est illa circumcisio subsecuta, baptismus videlicet, quo... in Dei nomine signamur ».

(4) *Orat.* XL, n. 4. Huic adde s. Greg. Nyss. *Orat. de poenit.* tom. II, pag. 168.

(5) *De Spir. S.* lib. I, cap. 6, n. 78 et 79. Sub quo posteriori numero haec praeclare scribit in rem nostram: « Signati ergo Spiritu a Deo sumus... Spiritu signamur, ut splendorem atque imaginem ejus et gratiam tenere possimus, quod est utique spirituale signaculum. Nam etsi specie signamur in corpore, veritate tamen in corde signamur, ut Spiritus Sanctus exprimat in nobis imaginis coelestis effigiem ». Hoc autem testimonio refellitur Bingham, qui, vol. IV *Origin. Eccles.* lib.XI, cap.I, § 7, negat, a veteribus characteris nomine fuisse significatam internam qualitatem ceu spiritualem virtutem a baptismo distinctam et animae impressam.

(6) Plura alia ejusdem s. Doctoris testimonia cfr. apud Trombellium, *De Bapt.* loc. cit. Cfr. praeterea Joan. Morinus, *De sacris ordination.* p. II, sect. III, cap. 2, § 1 et seqq.

*

Atque hinc factum est, ut haec tria Sacramenta nunquam iterari potuerint aut possint, prout constanter ecclesia docuit; neque id diffitebantur ipsi donatistae (1).

DIFFICULTATES

83. I. Obj. 1. Ex Scriptura characteris doctrina evinci nequit, cum adducta loca alio omnino sensu exponi possint, de interiori nempe Spiritus Sancti gratia. 2. Patres eandem doctrinam penitus ignorarunt. Quod si eorum aliqui characterem nominant eo nomine vel significant *signaculum visibile* seu ipsam Sacramenti collationem, vel *fidei professionem*. Ut s. Augustinus, qui in *Serm. ad plebem Ecclesiae Caesariensis: Ego*, inquit, *attendo fidem in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Iste est character imperatoris mei. De isto charactere militibus suis, vel potius commilitibus suis, ut hunc imprimerent eis, quos congregabant castris ejus, praecepit, dicens: Ite baptizate gentes in nomine*, etc. (2). Ergo ex s. Doctore ipse baptismus collatus in nomine Trinitatis est character, quin alium quaeramus. Pergit praeterea ibidem s. Augustinus, *Si Donatus, quando schisma fecit, in nomine Donati baptizaret, desertoris characterem infigeret; ego quando vocarem ad unitatem, si invenirem desertoris characterem, exterminarem, delerem, abolerem, abjicerem, non approbarem, respuerem, anathematizarem, damnarem.* Porro quod exterminari, deleri aut aboleri potest, externum ac visibile est; atqui talis est chara-

(1) Nam donatistae, perinde ac s. Cyprianus aliique, qui contendebant, rebaptizandos aut ab haereticis aut a peccatoribus ablutos, non ex amissione baptismi semel rite collati id faciendum autumabant; sed ex eo quod nullum omnino ac irritum et inane censuerint baptisma sive ab haereticis sive a publicis peccatoribus collatum. Hinc valde abhorrebant hi omnes a *rebaptizantium* nomine.

(2) Num. 2.

cter ex mente s. Augustini. 3. Quod si res deducatur ad scholasticos, clarius adhuc patebit ejusdem doctrinae novitas. Alii enim de charactere penitus siluerunt, ut Magister Sententiarum; alii contenderunt characterem non esse nisi *ens rationis*, ut Durandus; alii inficiati sunt, ex Scriptura et patribus characterem ostendi posse, ut Scotus, qui professus est, se ejus existentiam solum admittere ex auctoritate ecclesiae, et quidem non valde antiqua, subdit Cajetanus. 4. Et recte id quidem, cum ipsum omnium primus in ecclesiam invexerit Innocentius III. 5. plures proinde theologi in concilio Tridentino, ut refert Card. Pallavicinus (1), volebant, ut articulus de charactere tanquam *probabilior* adstrueretur; nec nisi opera Seripandi factum est, ut articulus de fide declaratus fuerit. Ergo.

84. Resp. ad 1. *D.* Characteris doctrina ex sola Scriptura evinci nequit, *Tr.* e Scriptura per sensum traditionalem exposita *N.* Jam vero nullus est ex patribus, qui adstruunt characterem imprimi, qui uno vel altero ex adductis Scripturarum testimoniis non nitatur, vel saltem iis eam doctrinam non communiat.

85. Ad 2. *N.* Etenim nos contrarium productis eorum testimoniis ostendimus. Falsum praeterea est, patres characteris nomine designasse *signaculum visibile.* Ut constat 1. ex antithesi ab iis instituta inter circumcisionem, quae in corpore, et characterem baptismi, qui in anima imprimitur; 2. ex eo, quod aperte dicant, hoc signaculum esse *spiritale* et *invisibile;* ex quo versutia Binghami deprehenditur, qui haec obtrudit (2).

86. Quare ad primum testimonium s. Augustini, qui collationem baptismi in nomine SS. Trinitatis vocat characterem, *D.* Sumpta causa pro effectu, *C.* ipsum formalem characterem *N.* Cum invocatio SS. Trinitatis sit

(1) Lib. IV, cap. 5.

(2) *Origenes*, etc. loc. cit.

ratio; quare imprimatur character, ideo s. Doctor, causam pro effectu sumendo scribit illam invocationem esse characterem imperatoris sui, non quod illam invocationem aut fidem characterem ipsum esse censuerit. Invocatio enim illa transit, et fides etiam interdum amittitur; character autem indelebilis juxta s. Augustinum perseverat etiam in iis, qui foras exeunt, veramque fidem amittunt. Hinc ibid. praemiserat: *In errante et deserente milite crimen est desertoris, character autem non est desertoris, sed imperatoris.*

87. Ad alterum vero, quod ex Augustino objicitur, *D.* Id est, pro nullo haberet s. Doctor baptismum in hypothesi impossibili, quod collatus esset in nomine et auctoritate Donati, *C.* secus *N.* Omnes enim locutiones, quas hic sensu figurato congessit s. Augustinus, eo tendunt, ut significet nullum fore baptisma, quod conferretur in nomine et auctoritate Donati; cum unius Dei sit, tum gratiam infundere tum characterem imprimere.

88. Ad 3. *N.* Etenim Petrus Lombardus seu Magister Sententiarum prius implicite meminit characteris, dum negavit tria illa Sacramenta iterari posse, quia juxta Augustinum *quadam consecratione dantur* (1). Deinde etiam explicite, dum nominat *characterem spiritualem Ordinis* (2). Ceteri autem scholastici prolixas disputationes de ejusdem characteris natura instituunt.

89. Durandus solum contendit, characterem nihil reale praeseferre, sed tantum relationem rationis, seu denominationem externam, qua homo deputatur ad aliquid

(1) Part. IV, dist. VIII, ubi agens de confirmatione, scribit: « Nec debet iterari, sicut nec Baptismus, vel Ordo; nulli enim Sacramento facienda est injuria, quando non iterandum iteretur . . . Nam de Baptismo et Ordine, quod non debeant iterari, aperte Augustinus dicit. Utrumque Sacramentum est, et quadam consecratione datur, illud quidem cum baptizatur, istud vero cum ordinatur . . . . Quod indubitanter etiam de Confirmatione tenendum est ». Cfr. Estius, *In* IV *sent.* dist. I, § 20 et 21.

(2) Ibid. dist. XXIII.

agendum vel recipiendum (1). Pro certo igitur habebat existentiam characteris; alioquin in ejus essentiam minime inquisivisset.

90. Scotus pariter, admissa characteris existentia, vult, ipsum consistere in quadam relatione reali extrinsecus in animam adveniente velut effectu Sacramenti (2). Dum igitur affirmat se characterem admittere ob ecclesiae auctoritatem, hoc ipso innuit, ex divina revelatione ejusdem existentiam constare, cum ecclesia non aliam doctrinam tradat praeter eam, quam a Christo et ab apostolis didicit.

91. Cajetanus in eam venit sententiam, quod falso putaverit, quaestionem rebaptizantium ortam esse ex nondum satis constituta in ecclesia doctrina de charactere. At non leviter in hoc deceptus est. Omnes enim, non exceptis ipsis donatistis, unitatem baptismi agnoscebant. Controversia igitur tantum agitabatur de valore baptismi, aut extra ecclesiam collati, aut administrati a pravo ministro. Hinc non sine stomacho a se repellebant veluti calumniosam *rebaptizantium* denominationem. Ceterum haec etiam verba, inter cetera in ejusdem Cardinalis operum editione, quae Romae adornata est, jussu sancti Pii V. expuncta sunt (3).

92. Ad 4. *N*. Profecto dum Chemnitius Innocentio III doctrinam characteris tribuit, ostendit se parum admodum critices peritum. Innocentius enim enim anno 1215

(1) Ejus sententia cfr. apud Vasquez, in 3 part. s. Thom. disp. 134, cap. 2, ubi eam refellit.

(2) Cfr. Vasq. ibid qui praeterea observat, cap. 1, n. 20: « Testimonia, quae adduci solebant ab scholasticis tempore Scoti, nullius esse momenti ». Eadem porro ratione exponendus Albertus M. dum, *In* IV *sent.* dist. 6, a. 4, scripsit: « De charactere, in sensu quo Magistri disputant, de eo parum invenitur in dictis Sanctorum ».

(3) Verba expuncta ex vetustioribus editionibus Venet. 1525 et 1567, ita se habebant. « Adverte hic duo: primum, quod Sacramenta imprimere characterem ex sacra Scriptura non habetur, sed ab ecclesiae auctoritate, et non multum antiqua, ut patet ex sacris canonibus et priscis quaestionibus patrum de reiteratione baptismi, quae locum non haberent, si ecclesia jam determinasset, imprimi in anima characterem per baptismum », etc.

floruit, porro ante Innocentium de characteris indelebilis impressione, tanquam de re omnibus explorata, locutus jam fuerat Petrus Pictaviensis (1). Ante hunc ejusdem characteris meminerat Gratianus (2). Ante Gratianum Petrus Lombardus. Ante hos scholasticos s. Joan. Damascenus (3), qui antiquiorum patrum doctrinam in unum collegit.

93. Ad 5. *D.* Id est *nonnulli* in privatis ac praeparatoriis congregationibus, nec re satis discussa, *C. plures* et in ipso concilio *N.* Ex hoc enim facto, uti et ex aliis non paucis, ostenditur, liberum in congregationibus fuisse patribus propriam promere sententiam. Imo, quo majori fervore articuli hinc inde discussi sunt, eo melius patet, nonnisi cum magno delectu et singulari maturitate edita esse decreta. Quod evenit in concilio Tridentino, jam evenerat in omnibus superioribus conciliis, atque in ipso concilio ab apostolis Hierosolymis celebrato, in quo antequam ederetur decretum, *magna conquisitio* facta est (4).

94. II. Obj. Rationum momenta, quae adduci solent ad constabiliendum articulum de charactere, sa-

(1) Ad dist. 24, lib. IV; obiit porro Petrus Pictaviensis anno 1205. Cfr. Praefat. Domni Hugon. Mathoud, Ord. s. Bened. in lib. V *Sentent.* Paris. 1655.

(2) *De consecrat.* dist. IV, cap. 41, cujus verba haec sunt: « Ovem, quae foris errabat, et Dominicum characterem foris accipiebat, venientem ad christianae unitatis salutem, ab errore corrigi (debere), characterem tamen dominicum in ea agnosci potius, quam improbari ». Edit. Pithoei, tom. I, p. 473.

(3) *De fide ortodoxa*, lib. IV, cap. 9, ubi: Νῦν μὲν οὖν διὰ τοῦ βαπτίσματος τὴν ἀπαρχὴν τοῦ αγίου πνεύματος λαμβάνομεν, καὶ ἀρχὴ ἑτέρου βίου γίνεται ἡμῖν ἡ παλιγγενεσία κὰ ΣΦΡΑΓΙΣ, καὶ φυλακτήριον, καὶ φωτισμός. *Et nunc quidem*, inquit, *Spiritus S. primitias per baptismum accipimus; et regeneratio, alterius nobis vitae initium, et* SIGNACULUM, *et praesidium, et illuminatio efficitur.* Edit. Lequien, tom. I, p. 261.

(4) Cfr. Pallavic. *Storia del Conc. di Trento*, lib. IX, cap. 5, ubi ostendit, a Theologis disputatum esse in congregationibus privatis de *natura*, non de existentia characteris, et concludit: *In tali materie, il* SE È, *appartiene a certezza di fede: il,* CHE È, *ad esercizio d'ingegno.* Id est: *In hujusmodi argumentis, quaestio:* UTRUM SIT? *pertinet ad certitudinem fidei; quaestio:* QUID SIT? *ad ingenii exercitium.* Ibid. valide confutat Paulum Sarpium.

tis ejus futilitatem produnt; 1. ideo quippe scholastici contendunt imprimi characterem, quia tria illa Sacramenta iterari non possunt; at neque iteratur prima tonsura, nec matrimonium utroque vivente conjuge. 2. Si quis porro ab iis quaerat, quare tria haec Sacramenta iterari nequeant, illico reponunt: quia imprimunt characterem; quod si quis iterum e converso ab iisdem sciscitetur, quare haec Sacramenta imprimant characterem respondent: quia iterari non possunt; in quo quidem latet *circulus vitiosus*. 3. Sed nec validior est ratio, quae a quibusdam affertur, petita a *consecrationis* natura, quae postulat indelebilem notam: per omnia siquidem Sacramenta nos Deo mancipamur et consecramur. 4. Natura ejusmodi characteris aenigma aedipodeum redolet; nil mirum proinde, si tot fere sint circa eam sententiae, quot capita. 5. Nemo profecto mente concipere potest, quî demum fiat, ut signum et quidem spirituale et invisibile in anima item spirituali et invisibili imprimi possit. 6. Demum cui bono ejusmodi character imprimeretur? Homines enim illum videre nequeunt; Deus eo non indiget, ut agnoscat homines sibi speciali ratione consecratos. Ergo.

95. Resp. *Neg. ant.* Non enim rationum momentis, quas comminiscuntur protestantes, hic fidei articulus innititur, sed revelatione divinitus facta, quae nobis innotescit per Scripturam et sensum ecclesiae traditionalem, prout ostendimus. Reliqua, quae adduci solent non sunt nisi rationes conjecturales, ut vocant, ac rem ipsam probabiliorem tantum efficiunt.

96. Ad 1. prob. *D.* Suppositis probationibus ex Scriptura et traditione deductis, *C.* ad illarum exclusionem *N.* Quod vero haec Sacramenta iterari nequeant, est illius doctrinae consecutio.

97. Ad 2. D. Si haec esset unica ratio, qua veritas characteris ostenderetur, *Tr.* si praeterea, imo praecipue

ex divina revelatione eadem constat, ut vidimus, *N*. Ceterum circulus vitiosus non cadit in argumentationem, qua probatur effectus per causam, et vicissim causa per effectum, cum de utroque constat.

98. Ad 3. *D*. Per omnia Sacramenta Deo consecramur; at diversa ratione ab ea, qua consecramur per tria illa, de quibus disserimus, *C*. eadem ratione *N*. Etenim per tria illa tantum fideles vel Christi familiae, vel militiae, vel ministerio speciali modo addicuntur; confertur praeterea iisdem fidelibus potestas aliquid recipiendi vel tradendi aliis, quod pertinet ad divinum cultum, secus ac fiat in Sacramentis reliquis (1).

99. Ad 4. *D*. Prout in ceteris omnibus, quae spiritualia sunt, contingit, quorum adaequatam ideam nobis efformare non possumus, *C*. quod peculiare sit hujus characteris *N*. Cum agatur propterea de re in se obscura, nil mirum, si scholastici, qui subtilius in ejus essentiam inquisierunt, in diversas sententias distracti sint. Porro controversia nostra est de existentia, non autem de natura. Quamdiu illa in tuto est, sufficit.

100. Ad 5. *D*. Si signum istud per modum cujusdam rei materialis ac sensibilis concipiatur, *C*. secus *N*. Jam vero juxta s. Thomam: *Character habet* RATIONEM SIGNI *per comparationem ad Sacramentum sensibile, a quo imprimitur; sed secundum se habet* RATIONEM PRINCIPII. Vidimus praeterea aliquot scholasticos contendere, characterem non habere nisi *rationem relationis*. Ceterum nihil vetat, quominus eum concipiamus per modum cujusdam permanentis animae modificationis, in quo nihil est quod repugnet (2).

(1) S. Thom. part. 3, q. 63, a. 1, et Estius loc. cit.

(2) Cfr. de hoc argumento Vasquez, loc. cit. ubi diversa scolasticorum placita expendit. Sed placet adversus novatores hic proferre, quae scribit Leibnitzius, *Syst. Theol.* pag. 210: « De charactere, *inquit*, seu signo indelebili, quod imprimitur in anima ejus, qui Sacramenta Baptismi, Confirmationis aut Ordinis suscipit, multa nonnulli dispu-

101. Ad 6. *D.* Si daretur character ad solam distinctionem, *Tr.* si ad aliquam praeterea datur potestatem, seu *habilitatem*, ut vocant, obtinendam, prout dictum est, *N.* Addo perennem haerere hanc notam, ut et beatis in gloriam et damnatis in poenam cedat.

CAPUT III.

DE MINISTRO SACRAMENTORUM

102. Si Sacramenta nullam aliam vim habent nisi excitandi fidem juxta protestantium systema, ex eodem plane profluit, valide ea posse administrari seu conferri a quovis sive clerico sive laico, sive masculo sive femina, imo et a diabolo ipso, prout colligit Lutherus (1). Hic enim articulus est corollarium, quod necessario sequitur ex illo principio. Ejusdem pariter principii est corollarium alterum, quod inde pariter colligit Lutherus, valere scilicet Sacramenta utcumque administrata, etiam absque ulla intentione, imo irrisorie aut mimice.

103. Contrariam semitam tenuerunt veteres donatistae, quibus subscripserunt sec. XII. waldenses et albigenses, sec. XIV. wicleffitae et hussitae. Hi omnes autumarunt,

tant ex Scholasticis; sed res plana est, si tantum cogitetur, hominem, suscepto hoc Sacramento, aliquam qualitatem permanentem nactum esse, quae et invalide et illegitime iteratur. Et tales qualitates repeririuntur et in jure civili. Nam nemo rem suam acquirere potest, seu qui in solidum dominus rei est, dominus ejus amplius fieri non potest; quod si eam non posset ex toto vel parte ulla ratione alienare, lege forte aliqua id impediatur, quemadmodum jus regni, vel etiam alicubi dominium constat esse inalienabile, jam habemus aliquod characteri simile, quod scilicet invalide iteratur; eo ipso autem, dum actus (iteratus scilicet) administrandi Sacramentum est irritus sive nullus, etiam fit illegitimus sive prohibitus. Sacrilegium enim est, vel certe grave crimen, Sacramentum inaniter celebrare scientem; per Baptismum autem homines christiani redduntur, per confirmationem novo auctiore quasi sacramento (scilicet jurejurando) christianae militiae adstringuntur, per Ordinem susceptum Ecclesiae ministri fiunt; quae sane qualitates sunt permanentes ».

(1) In lib. *De Missa privata*, apud Bellarm. *De Sacram.* lib. 1, cap. 24, num. 2.

nulla ac irrita esse Sacramenta ab improbis ministris collata (1). Donatistae tamen eo progressi sunt, ut irrita assererent Sacramenta a publicis peccatoribus ac scelestis, a fortiori vero ab haereticis (2) administrata.

104.. Quamvis porro cum errore donatistarum permisceri nequeat error, quem non pauci episcopi Orientales et Africani professi sunt sec. ecclesiae III. contendentes, irritum ac nullum esse baptisma ab haereticis collatum, vix tamen ob argumenti affinitatem ac necessitudinem alter ab altero sejungi potest. Hi, qui denuo tingebant ab haereticis baptizatos, communi jam *Rebaptizantium* nomine nuncupari solent; quamvis ipsi summopere ab ejusmodi appellatione tanquam sibi valde injuriosa, ut diximus, abhorrerent.

105. Priorem novatorum errorem commodius refellemus agendo de Sacramentis singillatim, praesertim vero in Tractatu de Ordine. Posteriorem vero, qui est de intentione, nec non errorem rebaptizantium, uti et donatistarum ceterorumque haereticorum, qui eos secuti sunt, hic perstringimus. Tribus propterea propositionibus rem totam complectimur. Quarum prima erit de valore Sacramenti, ac praecipue baptismi absque fide a ministro collati, altera de probitate ministri Sacramentorum, ter-

(1) Cfr. Nat. Alex. *Histor. Eccles.* sect. XI et XII, cap. 4, art. 13, § 2, *De erroribus Waldensium;* tum sec. XIII et XIV, cap. 3, art. 1, *De Albigensibus*, § 2, *De Albigensium erroribus*, et art. 22, § 4, *De erroribus Wicleffi;* item sec. XV et XVI, cap. 2, art. 1, § 2. Ex his si excipias wicleffitas, ceteri nonnisi indirecte hunc errorem professi sunt.

(2) Hic adnoto, a pluribus theologis una simul vindicari validitatem Sacramentorum, quae fuerint collata tum ab *haeretico*, tum ab *impio* ministro. At, quamvis pleraque argumenta, quibus valor Sacramentorum sive ab *haeretico* sive a *pravo* catholico ministro confectorum aut adstruitur aut impugnatur, communia sint, nec possunt tamen nec debent ambae hae theses permisceri; cum inter se differant, nec par utriusque sit ratio. Ceteris enim omissis, valere Sacramenta omnia a pravo ministro catholico confecta, de fide est, cum sit expresse definitum; sic pariter de fide est, ratum esse baptisma ab haeretico administratum; at de fide non est, valida esse cetera Sacramenta ab haeretico collata. Sane, ut suo loco dicemus, non desunt auctores catholici, qui, licet immerito, id negent.

tia demum de necessitate intentionis ad validam eorumdem administrationem.

PROPOSITIO. I.

In Sacramentorum ministro ad valide conferenda Sacramenta non est necessaria fides; adeoque validus est baptismus ab haereticis rite collatus

106. Haec propositio, quod spectat ad baptismum, de fide est, ut constat ex can. IV. *De bapt.* concilii Tridentini: *Si quis dixerit, baptismum, qui etiam datur ab haereticis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum baptismum, anathema sit.* Quod vero attinet ad Sacramenta reliqua (si poenitentiam excipias, non quidem ex defectu fidei, sed ex defectu jurisdictionis, qua carent haeretici), certa est ac fidei proxima. Licet enim nulla expressa habeatur de illis ecclesiae definitio, jam ex communi consensu probatur atque ex ejusdem ecclesiae praxi, pluribus saltem abhinc seculis confirmata, ut suo loco ostendemus. Eadem sane ratio, quae suffragatur valori baptismi collati ab haereticis, suffragatur pariter valori ceterorum Sacramentorum, quae omnia Christi sunt. Quare quae de baptismo dicuntur, ob intimam analogiam de reliquis Sacramentis dicta etiam intelligi debent. De solo autem baptismo hic agimus, quia major de ejus valore extitit contentio; eo vel magis quod disceptationes excitatae circa valorem aliorum Sacramentorum, quae ab haereticis conficiuntur, magna ex parte a priori illa quaestione pendeant. Propterea, valore baptismi ab haereticis collati in tuto posito, de valore reliquorum sacramentorum pariter constabit. Ceterum de his peculiariter agemus, cum in tractatibus de Sacramentis in specie quaestio haec iterum recurret.

107. Vehemens igitur, ut innuimus, olim agitata est circa valorem Sacramenti baptismi controversia, postquam scilicet Agrippinus Carthaginiensis episcopus, saeculo circiter ecclesiae III. omnium primus usum invexit iterum tingendi ab haereticis tinctos (1). S. Cyprianus Agrippini successor eandem consuetudinem retinuit, ratus, nullum esse baptisma, quod extra ecclesiam administraretur. Coacto Carthagine concilio hanc sententiam, seu potius praxim adstruxit (2), misitque de more Romam ejusdem concilii acta, ut a Rom. Pontifice confirmarentur. Asperius Synodi legatos excepit s. Stephanus, qui tunc Rom. ecclesiae praeerat, ac novitati restitit, rescribens: *Nihil innovetur, nisi, quod traditum est, ut manus imponatur in poenitentiam* (3). Judicio Rom. Pontificis non acquievit s. Cyprianus: sed numerosiori ex Africa pene universa accito concilio sententiam suam confirmare conatus est (4). Vicit demum, ut par erat, Stephani decretum, quod defervescentibus studiis tum in Africa tum in Oriente paulatim praevaluit (5), donec omnis contentio sublata est.

(1) Censent nonnulli, Tertullianum omnium primum invexisse hanc doctrinam de invaliditate baptismi ab haereticis administrati ob ejus verba, quae leguntur, lib. *De baptismo*, cap. 15; ubi de haereticis: « Non idem, *inquit*, Deus est nobis et illis, nec unus Christus, id est, idem, ideoque nec baptismus unus, quia non idem; quem quum rite non habeant, sine dubio non habent ». Alii tamen refragantur. Cfr. Rigalt. in hunc loc. et De la Cerda, tom. II, not. 175.

(2) Et est Carthagin. II ex Cyprianicis de baptismo. Cfr. tum in opp. s. Cypr. *Epis.* LXXII., tum apud Hard. *Acta Conc.* tom. I, col. 158 et seq.

(3) In *Epist.* LXXIV. s. Cypr. ad Pompejum.

(4) Est autem Carthag. III, de baptismo, collectum ex tribus provinciis Africae, cui interfuerunt episcopi LXXXVII, in opp. s. Cypr. edit. Maur. pag. 329, et apud Hard. loc. cit.

(5) Ut enim videbimus, non pauci episcopi non solum post Stephani decretum, sed etiam post concilia Arelatense et Nicaenum I. perrexerunt hanc tenere consuetudinem baptizandi ab haereticis ablutos. Atque hic animadverto, totam hanc controversiam a recentioribus quibusdam aut negari aut in dubium revocari. Alii enim, admissa controversiae veritate, inter scripta apocrypha, aut saltem dubia rejiciunt concilia Carthaginensia commemorata, Epistolam Firmiliani, Epistolas omnes s.Cypriani de hoc argumento ad Ma-

108. Veritatem porro assertae propositionis quoad baptisma ostendimus ex verbo Dei tradito constantique ecclesiae praxi, prius quam haec qualemcumque immutationem subiisset. Hujus siquidem traditionis ac praxis testis est s. Stephanus, ut patet ex verbis seu decreto, quod opposuit s. Cypriano; ex quo constat, haereticos non iterato baptismate, sed sola manum impositione in ecclesiae gremium admissos fuisse; testis est antiquissimus anonymus scriptor seculi III, qui librum edidit ad rebaptizantium confutandum errorem (1); testis est s. Augustinus, qui affirmat avitam consuetudinem recipiendi haereticos sola manuum impositione *ex Apostolorum traditione* derivatam esse; qui praeterea id ipsum conficit ex confessione ipsius s. Cypriani asserentis: *Hanc saluberrimam consuetudinem per Agrippinum praede-*

gnum, Pompejum, Jubajanum, etc. Hoc primum tentavit Tourneminius, « Conjectures sur la supposition de quelques ouvrages de saint Cyprien et de la lettre de Firmilien »; quae insertae sunt *Documentis Trevoltiensibus*, mens. Decemb. an. 1734, art. CXVIII, pag. 2246 et seqq. Ast p. Raym. Missorius Ord. Conv. hic non stetit, sed in *Dissert. critica*, quam vulgavit Venet. 1733, *In epist. ad Pompejum*, inter Cyprianicas LXXIV, totam controversiam anabaptismi, quae inter Orientales Africanosque et s. Stephanum viguit, veluti confictam ab Eusebio traduxit, et citata monumenta conficta esse contendit a donatistis. Cl. Morcelli S. J. in erudita et eleganti, quam Brixiae 1817 edidit, *Africa Christiana*, vol. II, admissa controversiae hujus veritate, ad annum CCLV, n. II, anceps haerere videtur circa Epistolam s. Martyris ad Pompejum; non tamen audet eam tanquam conlictam omnino respuere. Nobis in animo haud est, criticam hic instituere quaestionem. Animadvertimus tamen, 1. nonnisi perpaucos, eosque non magnae auctoritatis controversiam universam de anabaptismo veluti fabulosam rejicere; 2. nullis positivis momentis duci eos, qui vel tanquam dubia vel tanquam apocrypha rejiciunt scripta Cypriani. et Firmiliani, quae ad rem praesentem referuntur; contra quae nec levia nec pauca stant argumenta positiva; 3. eosdem permoveri solis conjecturis parvi, ut nobis videntur, momenti; 4. hanc eorum agendi rationem, si reciperetur, inducere quemdam pyrrhonismum in universam fere historiam Ecclesiasticam. Ceterum cfr. *Vita s. Cypriani* a Maurinis edit. conscripta, cap. 29 et seqq. *Acta Bollandiana*, tom. IV. mens. Sept. ad diem XIV, pag. 295. a § XXXVIII ad LVI; nec non Joan. H. Sbaralea, Ord. Conv. in op. *Germana s. Cypriani et Afrorum, nec non Firmiliani et Orientalium opinio*, etc. Bonon. 1741; praeter Tillemont, *Memoires*, etc. ad annum 256, Natalem Alex. etc.

(1) Cfr. ad calcem opp. s. Cypriani ita inscript. *Anonymi liber de Rebaptismate.*

cessorem suum quasi coepisse corrigi, sed verius corrumpi (1); testis est Vincentius Lirinensis, qui publicis factis innixus, *Commonit.* cap. VI. scribit: *Agrippinus Carthaginiensis Episcopus, primus omnium mortalium contra divinum canonem, contra universalis Ecclesiae regulam, contra sensum omnium sacerdotum, contra morem atque instituta majorum, rebaptizandum esse censebat.* Similia occurrunt apud Hieronymum (2), atque Pontifices Siricium ac Innocentium I. (3). Hinc decretum Stephani confirmatum est a plenario illo concilio, de quo loquitur s. Augustinus (4); quodque alii censent esse Arelatense, alii autem oecumenicum Nicaenum I. (5); quod reipsa, can. VIII. decrevit, sola manuum impositione recipiendos esse novatianos ab schismate ad ecclesiam revertentes (6).

109. Sed, quod sedulo notandum est, ipsimet episcopi Asiatici et Africani rebaptizantes totidem testes locupletissimi sunt hujus traditionis et praxis, quam propugnamus. Quod ut intelligatur, animadvertere debemus ecclesiae patres interdum esse traditionis testes, interdum simplices disputatores aut philosophos. Dum patres assertiones quasdam historice proponunt, ut ita loquar, tanquam a Deo revelatas et in communi totius ecclesiae doctrina inclusas, tunc patres sunt universae traditionis testes, eamque obtinent auctoritatem, qua patres et ecclesiae doctores praestant. Nam christiana fides revelatione divina fulcitur, revelatio autem, quum in *facto* consistat, evinci unice per testimonia potest, nequaquam

(1) *De baptismo*, lib. II, cap. 7, num. 12.

(2) In *Dialogo advers. Lucifer.* n. 8. et 9.

(3) Siricius, *Epist.* I *ad Himerium Episc. Tarrac.* apud Coustant, *Epistolae Rom. Pontif.* tom. I, col. 624 et seq. Innocentius, *Epist.* XVII, *ad Rufum et soc.* ibid. col. 836.

(4) *De Bapt.* lib. I, cap. VII, n. 9.

(5) De hac quaestione cfr. inter ceteros Card. Norisius, *Hist. Donatist.* part. I, cap. 10, p. 175 et seqq. edit. Veron. cum appositis adnotationibus Fratrum Balleriniorum.

(6) Apud Harduinum *Acta Conc.* tom. I, col. 326.

vero per solas doctrinales discussiones et ratiocinia. Dum patres solum ratiocinantur, tunc vix aut ne vix quidem a philosophis differunt; qui ea tantum auctoritate gaudent, quam sibi vindicat vis intrinseca rationum, quae ab ipsis proferuntur. Quo posito, Africani et Orientales episcopi, confitentes consuetudinem ab Stephano assertam, se praebebant velut testes traditionis, eo nimirum praeditos charactere, per quem solum possunt et debent haberi sicut ecclesiae patres; ideoque, nedum baptismi ab haereticis collati valorem oppugnent suis testimoniis, luculenter confirmant. Contra vero cum istius baptismi validitatem ratiociniis et cavillationibus evertere nituntur, tunc ii nobis sunt veluti disputatores; quibus obsequium illud minime debetur, quo ecclesiae patres semper catholici prosequuti sunt (1).

DIFFICULTATES

110. I. Obj. Scriptura ea passim docet, quae cum valore baptismi ab haereticis administrati componi nequeunt. 1. Etenim Apostolus, Eph. IV. 5. clamat: *Unus Dominus, una fides, unum baptisma.* Sed haeretici carent fide, ergo et baptismo. 2. Hinc ecclesia, Cantic. IV. 12. dicitur *hortus conclusus, fons signatus, puteus aquarum viventium;* nequeunt proinde haeretici extra ec-

(1) Cfr. in hanc rem egregium opus, cui tit. *De optima legendorum Patrum methodo*, August. Taurin. 1742, praesertim part. III, cap. XI. Adversus Launojum, *ferocis ingenii hominem*, ut eum vocat Norisius, contendentem, antiquam traditionem potius s. Cypriano quam s. Stephano favere, cfr. idem Norisius, op. et loc. cit. ac Gottefridus Lumper Mon. Bened. *Historia Theologico-critica de vita, scriptis atque doctrina ss. Patrum*, Augustae Vindelicorum, 1795. Hic enim auctor, part. XI, sect III, in peculiari dissert. cap. 5, *De doctrina s. Cypriani*, art. II, § IV et seqq. enucleavit, quantum erat necesse, universam hanc controversiam, ostenditque, Stephani sententiam ortam ab Apostolis esse. Qui praeterea et illud efficit, prout doctissimi scriptores jam ante ipsum praestiterant, s. Stephanum non probasse baptismum haereticorum indiscriminatim, sed illorum tantum, qui rite illum contulissent, id est, juxta legitimam materiam et formam.

clesiam constituti hortum illum ingredi, ut fructus ac de fonte illo aut puteo aquas hauriant. 3. Adde ex Apostolo, Galat. III. 27. Christum induere, quicumque in Christo baptizantur; jam vero quomodo poterunt Christum induere, qui in haeresi tinguntur? 4. Nonne praeterea filii Dei gigni tantum possunt a vera Christi sponsa, quae est ecclesia? 5. Merito proinde, I. Pet. III. 20. ecclesia arcae comparatur, *in qua pauci, id est, octo animae salvae factae sunt per aquam. Quod et vos nunc similis formae salvos facit baptisma.* Ergo extra hanc arcam baptizati diluvio peribunt.

111. Resp. *Neg. ant.* Ad 1. prob. *D.* Unum baptisma a Christo institutum, quod idem est a quovis administretur sive in ecclesia catholica sive extra ecclesiam, C. unum eo sensu, quod nullum sit extra ecclesiam collatum *N.* Sic etiam una est fides objectiva, *C.* subjectiva *N.* Nec enim fides, prout complectitur veritates a Deo revelatas, pro uniuscujusque credentium arbitrio multiplex evadit (1). Hinc, ex eo quod quispiam veram fidem amiserit, non consequitur, eum amisisse verum baptisma, utpote quod independens omnino sit ab hominum vitio aut voluntate.

112. Ad 2. *D.* Ecclesia est hortus conclusus, fons signatus, etc. quoad effectum seu regenerationis gratiam idque respectu adultorum, *C.* quoad ipsa Sacramenta in se spectata, seu quatenus Christi sunt *N.* Neque enim, si fur ex horto, fonte aut puteo quidpiam surripiat, illud, quod furtive sublatum est, desinit in se esse aut bonus fructus, aut aqua vivens (2).

(1) Bernard. a Pic. in hunc. loc.

(2) Apposite observat cit. Lumper, § v, Cyprianum et Firmilianum sic semper adversarios refellere, quasi isti peccata ab haereticis baptizantibus dimitti contenderent, ac proinde in hac hypothesi difficili iis non fuisse manifestam pugnam in suis adversariis demonstrare. Ast talis non fuit mens s. Stephani, qui id unum docuit, per baptismum ab haereticis rite collatum tunc solum peccata dimitti, cum abjurata haeresi ad ecclesiam reverterentur; cum soli

113. Ad 3. *D.* Quantum ad perceptionem Sacramenti, ut loquitur Augustinus (1), *C.* quantum ad vitae sanctificationem *N.* Illud enim et bonis et malis potest esse commune, alterum proprium bonorum est atque piorum.

114. Ad 4. *D.* Si ecclesia filios gignere non posset nisi utero suo, *C.* si praeterea eosdem gignere potest utero ancillarum *N.* Ita rursum s. Augustinus (2).

115. Ad 5. *D.* Ecclesia arcae comparatur ratione baptismi, quo cooptantur in ecclesiam, si infantes sint, *C.* si adulti, *subdist.* Si bona fide ab haereticis baptismum suscipiant, iterum *C.* si mala fide *N.* In hoc enim casu, si respectu istorum baptismus arca non est, provenire id unice debet ex prava suscipientium dispositione, non autem ex defectu rei susceptae.

116. II. Obj. Perperam catholici ad traditionem appellant. Etenim tinctos ab haereticis rebaptizandos praecipiunt 1. Canones Apostolici XLVI. et XLVII. nec non Constitutiones Apostolicae, lib. VI. cap. 15: 2. Anabaptismus viguit Tertulliani aetate; et s. Dionysius Alex. testatur: *Superiorum Episcoporum temporibus in ecclesiis populosissimis et in conciliis fratrum apud Iconium et Synnada et apud alios plurimos idem* (institutum baptizandi) *sancitum fuisse* (3). Huic consonat

ecclesiae datum sit peccata dimittere per baptismum et reconciliationem, si sermo sit, ut supponitur, de adultis. Paulo aliter Coustant mentem s. Stephani exponit; sed res eodem recidit. Cfr. op. cit. *Epist. Rom. Pontif.* tom. 1, pag. 227, *Dissertatio, qua vera Stephani circa receptionem haereticorum sententia explicatur*, § IV. Sane, si bene perpendantur, quae tum a s. Cypriano et Firmiliano tum a rebaptizantibus reliquis objiciebantur, patebit, eos semper in eo errasse, quod non distinguerent inter Sacramentum et usum seu effectum Sacramenti, qui est gratiae collatio et per eam peccatorum remissio, et quod hunc posteriorem sensum affingerent Stephano aliisque catholicae veritatis assertoribus.

(1) Lib. *De unico Baptismo*, cap. 8 et alibi passim.

(2) *De Bapt.* lib. 1, cap. 10, num. 14.

(3) Apud Euseb. Hist. Eccl. lib. VII, cap. 7. Πρὸ πολλοῦ κατὰ τοὺς πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπους ἐν ταῖς πολυανθρωποτάταις ἐκκλησίαις, καὶ ταῖς συνόδοις τῶν ἀδελφῶν, ἐν Ἰκονίῳ καὶ Συνάδοις, καὶ παρὰ πολλοῖς τοῦτο ἔδοξεν. In quem locum cfr. adnot. Valesii.

Firmilianus, Cesareae in Cappadocia episcopus, qui in *Epist. ad Cyprianum* affirmat: *Ab initio hoc tenentes, quod a Christo et ab Apostolis traditum est. Nec meminimus, hoc apud nos aliquando coepisse; cum semper istic observatum sit, ut nonnisi unam Dei ecclesiam nossemus, et sanctum Baptisma nonnisi sanctae ecclesiae computaremus* (1). Verum quod rem hanc conficit est 3. auctoritas ss. Optati Milevitani, Athanasii, Basilii, Gregorii Nazianzeni et Cyrilli Hierosol. qui, non obstantibus decretis Stephani et conciliorum Arelatensis ac Nicaeni I. unanimiter tenuerunt, haereticos rebaptizandos esse; quod 4. et constituit s. Gregorius M. (2) relate ad Bonosiacos, licet in *Trinitate* eos baptizatos esse declaraverit concilium Arelatense II. can. XVII. Ergo.

117. Resp *Neg. antec.* Ad 1. prob. *N.* Ejusmodi enim constitutiones et canones, utpote ab auctoribus rebaptizantium errore infectis exarati, nullius sunt auctoritatis si tamen in iis de nova collatione baptismi rite administrati sermo sit (3).

(1) Inter Cyprianicas *Epist.* LXXV, edit. Maur. pag. 149.

(2) Lib. XI, *Epist.* LXVII.

(3) Circa originem Canonum Apostolicorum cfr. *Iudicium Cotelerii* in hos canones, tom. I, pag. 424 et seqq. nec non Guilielmi Beveregii, *De Canonibus Apostolicis judicium*, ibid. pag. 427. Nunc exploratum ac fere certum est apud eruditos, hanc collectionem confectam esse seculo circiter ecclesiae III, ex canonibus seu decretis synodorum particularium, quae per id temporis celebratae fuerunt. Haec potissima ratio est, quare Firmilianus et Cyprianus, licet alludant ad canonem antiquum (synodi fortasse Iconiensis), nunquam tamen provocent ad aliquem canonem apostolicum. Sed nec illud omittendum est, quod Beveregius observat tum *Codicis canonum primitivae ecclesiae vindicati ac illustrati*, lib. II, cap. 12, *de baptismo haereticorum*, § IV, tum in annotat. ad can. XLVII, in hoc canone irritum pronunciari baptismum, qui collatus sit ab haereticis formam vitiantibus; cujusmodi fere omnes erant haeretici duorum aut trium priorum seculorum, hermogeniani, praxeani, cataphrygae, valentiniani, marcionitae, quintilianistae, gnostici, etc Siquidem in can. seq. constituitur, ut baptismus rite collatus denuo non administretur. Huic observationi congruit titulus antiquus can. XLVII vulgatus a Cotelerio, sic inscriptus: *De iis, qui iterum baptizant baptizatos ab haereticis.* Caput vero XV libri VI *Constit. Apost.* nil aliud constituit, nisi quod a canone Apostolico sancitum jam fuerat. Atque hinc eos deceptos existi-

118. Ad 2. *D.* In particularibus nonnullis ecclesiis, *C.* in ecclesia universali *N.* Etenim Firmilianus in hac ipsa, quae objicitur, Epistola admittit, diversam in ecclesia Romana consuetudinem viguisse (1). S. Cyprianus id pariter non diffitetur, dicens: *Consuetudo sine veritate, vetustas erroris est. Propter quod, relicto errore, sequamur veritatem* (2). Et in concilio Carthag. III. ea vox erupit: *In Evangelio Dominus: ego sum inquit, veritas; non dixit: ego sum consuetudo* (3). Dionysium Alex. S. Hieronymus inter rebaptizantes recenset (4); attamen ex s. Basilio contrarium constat (5). Quin etiam ipsemet de se testatur, se ad Heraclae praedecessoris sui exemplum singulos ad ecclesiam venientes, nullo illorum baptismo iterato, suscepisse (6).

119. Ad 3. *Trans.* Mirum enim esse non debet, si, non obstantibus editis decretis illorum conciliorum, in hac sententia nonnulli perstitisse visi sunt. Etenim: *Nisi prorsus fallimur*, inquit Trombellius, *horum Conciliorum decreta illis non innotuerunt; quae si innotuissent, aut, ut equidem puto, iisdem decretis paruissent, aut saltem ea sibi objecissent, et aliqua explicatione eludere studuissent; quod minime fecerunt. Neque enim locum aliquem afferre poteris, in quo ab iis fiat mentio canonum aut Arelatensis aut Nicaeni,*

(1) Cfr. cit. *Epist.* pag. 144.

(2) *Epist.* LXXIV, *ad Pompejan.* p. 141.

(3) Inter op. Cypriani cit. edit. p. 333.

(4) *De viris illustribus*, cap. 69.

(5) *Epist. Canon.* CLXXXVII, *ad Amphiloch.* cap. 5; ubi mirari se ait, quod haereticorum baptismum Dionysius susciperet, et nec illum quidem pepuzenorum rejiceret, *qui* mo, qui praetendebant, sibi favere antiquam consuetudinem alicubi receptam iterum baptizandi tinctos ab haereticis. *in Patrem et Filium, Montanum Priscillamque baptizabant.* Cfr. not. Maurin. edit. opp. S Basilii in hunc loc.

(6) Cfr. Vallarsius, tom. II, *Opp. s. Hieron.* ad loc. cit. *De viris illustribus.* Inde concludit Vallarsius, s. Hieronymum memoriae lapsu deceptum esse. Interim ex his patet, duas ecclesias metropolitas, matrices et apostolicas, Romanam et Alexandrinam, consentientes fuisse in admittendo juxta traditionem apostolicam baptismo haereticorum.

in quibus de hac quaestione actum sit. Neque mirum id est; Arelatense enim celebratum est, ut Donatistarum ecclesiae se jungere recusantium, evasiones tollerentur . . . Canones porro hujus Concilii ab antiquis citatos minime inveni . . . Quod vero attinet ad Nicaenos canones, indubitatum est per universam ecclesiam non fuisse admodum notos (1).

120. Nec illud omittendum est, quod scite adnotavit Ballerinius, nullum scilicet Nicaenum canonem exhibere expressum atque generale decretum de haereticorum baptismo, sed ex duobus canonibus, VIII. videlicet ac XIX. legitima tantum deductione colligi; quippe can. VIII. catharos ad ecclesiam venientes impositione manuum recipi, can. vero XIX paulinianistas omnino baptizari jubet. Discrimen si quis attente inquirat, in eo situm deprehendet, quod, ut notavit Innocentius I. (2), cathari sive novatiani in nomine Patris et Filii et Spiritus S. baptizabant; paulinianistae vero non item. Hanc discriminis rationem quicumque observavit, quaestionem de Baptismo Nicaenis canonibus definitam deprehendit. Cum vero haec discriminis ratio ex ipsorum canonum verbis non incurrat statim in oculos, nil mirum, si non omnes, qui legerunt ipsos canones, eandem quaestionem ipsis canonibus definitam cognovere; nihilque pariter mirandum, si ob ejusdem animadversionis defectum s. Basilius ad eam quaestionem definiendam aliquod concilium desiderans, et a Nicaenis patribus definitam non animadvertens causam varietatis ea in materia diversae disciplinae et oeconomiae vindicavit. Eadem animadversio pariter fugit s. Cyrillum Hierosolym. episcopum, qui etiam post Nicaenum concilium scripsit in *Prologo* ad suas *Ca-*

(1) *De Baptismo*, tom. IV, diss. VIII, p. II, art. III, q. I, cap. VIII. § 3, qui fuse adversus Launojum de hoc argumento disserit.

(2) *Epist. ad Macedones*, n. 10, apud Coustant.

techeses: Soli haeretici rebaptizantur, siquidem prius illud non fuit baptisma (1).

121. His adjiciendum, catharos sive novatianos spectatos potius fuisse ut schismaticos quam ut haereticos; porro rebaptizantes baptisma schismaticorum ratum habebant. Hinc hac fortasse de causa quidam putarunt, Nicaenos patres illorum baptisma validum declarasse (2). Adde, plerosque ex objectis patribus, non exclusis Cypriano et Firmiliano, spectasse hanc quaestionem veluti disciplinarem, minime vero ut dogmaticam; ac proinde satius esse duxerunt, propriae ecclesiae, ad quam spectabant, consuetudinem sequi, quin contrariam praxim; quam in aliis ecclesiis praesertim vero Romana, vigentem noverant, impugnarent aut reprehenderent (3).

122. Ad 4. *D.* Vel errore facti deceptus, vel quia bonosiaci post Arelatense concilium baptismi formam vitiarunt, C. quasi censuerint nullum esse haereticorum baptisma N. Certum enim est, bonosiacos interdum baptizasse in nomine ss. Trinitatis, interdum vero non item (4).

(1) Petri Ballerinii, *De vi ac ratione primatus Rom. Pontif.* Veronae 1766, cap. 13, § IX, pag. 166, not. 1.

(2) Cfr. Sbaralea, op. cit *Germana s. Cypriani*, etc. diss. 1, cap. 1, § 32; nec non edit. Maur. opp. s. Basilii in nota ad citat. *Epist.* CLXXXVIII, tom. III, pag. 268; Card. Noris. *Hist. Donat.* edit. cit. pag. 188. seqq. Toutteus, opp. s. Cyrilli Hierosol. diss. III, *De doctrina s. Cyrilli*, cap. 8, n. 67; *De baptismo ab haereticis collato.*

(3) Cfr. Norisius, Ballerinius, Coustant loc. citt. Hic distingui debet quaestio in sua, ut ita loquar, natura spectata, a ratione, qua veteres plerique eam considerarunt. In se certe dogmatica est, secus ac Launojus contendit; ast veteres plerique consueverunt veluti disciplinarem controversiam hanc habere, ut ex certissimis documentis constat, quae apud citatos auctores videri possunt, quaeque hic praetermittimus, ne longiores simus. Huic sententiae etiam adstipulatus est doctissimus D. Maurus Cappellari, qui virtute ac sapientia ad Summi Pontificatus verticem sibi viam paravit, appellaturque GREGORIUS XVI, in opere Venetiis 1832 iterum edito sub titulo: *Il Trionfo della Santa Sede*, (quod opus gallice prodiit Lovanii 1834) cap. 20, ubi non solum naviter ac erudite confecit quod sibi proposuit, verum etiam solvit difficultates quae obstare videntur.

(4) Cfr. Christ. Lupus, opp. edit. Venet. 1725, tom. IV, dissert. secunda procm. pag. 106 et seqq. et

PROPOSITIO II.

Minister in peccato mortali existens, modo omnia essentialia, quae ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, vere conficit aut confert Sacramentum

123. Est de fide haec propositio; totidem siquidem verbis eam definivit Tridentina synodus, sess. VII. can. XII: *Si quis dixerit, ministrum in peccato mortali existentem, modo omnia essentialia, quae ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, servaverit, non conficere aut conferre Sacramentum, anathema sit.*

124. Est autem adversus donatistas, qui sec. IV. ecclesiam diro schismate laceraverunt. Hi nomen et errores hauserunt a duobus Donatis, altero in Numidia episcopo veluti eorum auctore, altero antistite Carthaginiensi veluti promotore. Privata quorumdam seniorum et Lucillae factiosae feminae vindicta factum est, ut pulso Coeciliano legitimo praesule, sub obtentu quod ipse a proditore sacrorum codicum ordinatus fuerat, in ejus sedem Carthaginiensem intruderetur Majorinus. Hinc ortum schisma, quod brevi in haeresim declinavit (1). Donatistae igitur, ut proprium schisma cohonestarent, docuerunt, Sacramenta a proditoribus, ac deinde etiam a peccatoribus quibuscumque, saltem manifestis, collata, nulla ac irrita esse. Hunc errorem proscripsit Melchiades Papa in conc.

nota edit. Maur. ad cit. Epist. s. Gregorii Magni, qui in objecto loco diserte scribit, bonosiacos perinde ac cataphrygas minime baptizasse in ss. Trinitate.

(1) Praeter Natalem Alex. *Hist. eccl.* sec. IV. cap. 3, art. 1, et Tillemont, *Mémoires pour servir à l'Hist. ecclés.* tom. VI, pag. 1 et seqq. et 697 et seqq. cfr. *Historia Donatistarum* Card. Norisii, edita a fratribus Balleriniis, Veron. 1732, opp. auct. vol. IV. Haec siquidem historia longe copiosior et accuratior est.

Romano, ac denuo proscripsit concilium Arelatense (1). Cum eundem errorem renovaverint, ut diximus, waldenses, albigenses, wicleffitae et hussitae, iterum eum proscripsit concilium Constantiense, a quo damnatus est IV articulus Wicleffi: *Si Episcopus vel Sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non consecrat, non conficit, non baptizat* (2). Cum denique anabaptistae hanc doctrinam suam fecerint, concilium Tridentinum tulit adversus eam canonem citatum.

125. Hac porro ratione assertam fidei veritatem adstruimus: Sacramenta vim suam a Christo institutore et causa meritoria totam habent; ergo valida sunt a quovis ministro conficiantur et conferantur. Jam vero Sacramenta totam vim ac virtutem suam a Christo ipsorum auctore et causa meritoria haurire, patet ex iis, quae Joannes Baptista testatus de Christo est, Joan I. 33. dicens: *Hic est, qui baptizat in Spiritu Sancto.* Quamvis Christus per se minime contulerit baptisma, sed per discipulos suos, ut legitur, Joan. IV. 2. attamen ipse dicitur baptizasse. Hinc optime s. Augustinus, *Tract. VI. in Joan.* n. 7. et 8. recitata verba commentatur: *Petrus baptizet, hic est qui baptizat; Paulus baptizet, hic est qui baptizat; Judas baptizet, hic est qui baptizat ... Illud, quod datum est, unum est; nec impar propter impares ministros; sed par et aequale, propter,* HIC EST QUI BAPTIZAT (3). Haec confirmantur ex iis, quae scribit Apostolus, I. Cor. III. 7: *Neque qui plantat est aliquid neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus.* Tota igitur in Sacramento potestas Christi est, sacerdotis vero seu ministri tantummodo administratio. Malus autem sacerdos seu minister cum Christi vi ac potestati impedimentum afferre nequeat, rata ac valida esse debent Sa-

(1) Cfr. Norisius opere cit. p. 1, cap. 7 et cap. 10.

(2) Apud Hard. *Acta Concil.* tom. VIII, col. 909.

(3) Cfr. etiam in lib. *De unitate Eccles.* cap. 21, n. 58.

cramenta illa, quae mali sacerdotes confecerint, quorumque administratores fuerint.

126. Eadem veritas hoc altero ejusdem s. Augustini argumento mirifice illustratur: *Dedit Judas baptisma nec baptizatum est post Judam: dedit Joannes, et baptizatum est post Joannem*, Act. XIX. 5; quia, qui datus est a Juda baptismus, Christi erat; qui autem a Joanne datus est, Joannis erat. At, qui abluti fuerunt a Juda tingendi iterum fuissent, si ministri improbitas officeret valori Sacramentorum, nec Joannis baptismati baptisma a Juda collatum praeponendum esset (1).

127. Argumentatur deinde s. Augustinus in hunc modum: semina, sive puris sive impuris agricolarum manibus terrae mandentur, fructuosa sunt; ergo etiam Sacramenta, sive a justis sive a peccatoribus fuerint administrata (2). Nam si non essent fructuosa, id maxime esset, quia peccatorum faece contaminata spoliarentur omni virtute; quo nihil absurdius fingi potest. In hac

(1) Lib. *De unitate Eccles.* loc. cit. et *Tract.* v *in Joan.* n. 18, et alibi passim.

(2) *Contr. Crescon.* lib. III, cap. 8. Qui praeterea, *Tract.* cit. *in Joan.* n. 15, hac pulchra utitur similitudine: « Per lapideum canalem transit aqua ad areolas; in canali lapideo nihil generat; sed tamen hortis plurimum fructum affert. Spiritalis enim virtus Sacramenti ita est ut lux; et ab illuminandis pura excipitur, et, si per immundos transeat, non inquinatur ». Nec omittenda hic est elegans similitudo, qua ad hoc ipsum declarandum utitur s. Gregor. Nazianz. *Orat.* XL, n. 25: Σκόπει δὲ οὕτως, ἔστω χρυσὸς, ἔστω σίδηρος. δακτύλιοι δὲ αμφότεροι, καὶ τὴν αὐτὴν ἐγκεχαράχθωσαν εἰκόνα βασιλικὴν, εἶτα κηρὸν ἐντυπούτωσαν· τί διοισει σφραγὶς αὕτη τῆς σφραγῖδος ἐκείνης; ουδὲν. ἐπίγνωθι τὴν ὕλην ἐν τῷ κηρῷ, κἂν ᾖς σοφώτατος. εἰπὲ τί μὲν τοῦ σιδήρου, τί δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ ἐκσφράγισμα, καὶ πῶς ἕν ἐστι; τῆς γὰρ ὕλης τὸ διάφορον, οὐ τοῦ χαρακτῆρος. Οὕτως ἔστο σοι πᾶς βαπτιστὴς, κἂν τῇ πολιτείᾳ προέχῃ, ἀλλ' ἥ γε τοῦ βαπτίσματος δύναμις ἴση. « Sint, *inquit*, duo annuli, alter aureus, alter ferreus, atque ambo eandem Imperatoris imaginem insculptam habeant, ac deinde ceram imprimant. Quid tandem hoc signum ab illo signo differet? Nihil. Materiam in cera internosce... Dic utrum e duobus signis, aureo annulo, utrum ferreo, expressum sit, quoque modo unum idemque signum existat. Discrimen enim in materia est, non in signo. Sic tibi quoque omnes, qui baptizandi munere funguntur, idonei habeantur. Quamvis enim alius alium vitae probitate antecellat, eadem tamen baptismi vis est ». Opp. edit. Paris. 1630, tom. I, pag. 656.

praeterea hypothesi salus nostra non levi parte a ministrorum probitate aut improbitate penderet, ac sortes nostrae in istorum manibus quodammodo repositae essent (1).

128. Hanc eandem veritatem demum perpetuus ac constans ecclesiae sensus traditionalis luculentissime evincit. Nunquam enim in ecclesia excitatum dubium est de valore Sacramentorum, quae ab impiis fuerint administrata. Vix donatistae coeperunt innovare adversus receptam hanc ecclesiae doctrinam, dum statim impugnati sunt et condemnati (2). Ergo.

DIFFICULTATES

129. I. Obj. Scriptura pravos ministros ineptos esse ad Sacramenta administranda aperte docet. Nam 1. Exod. XIX. 22. dicitur. *Sacerdotes, qui ascendunt ad Dominum sanctificentur.* Item Levit. XXI. 17: *Homo ... qui habuerit maculam, non offerat panes Deo suo.* Prov. XV. 8. *Victimae impiorum abominabiles Deo* declarantur. Quare, Jerem. III. 15. promittit Deus, se posthac daturum *pastores juxta cor suum.* Deus enim ut dicitur Joan. IX. 31. *peccatores non audit;* et Christus, Matth. VII. 18. ait: *Non potest arbor mala bonos fructus facere.* Largiturus propterea apostolis suis potestatem dimittendi peccata, prius illis Spiritum Sanctum tribuit iis verbis, quae leguntur Joan. XX. 22: *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.* Cum igitur improbi ministri Spiritum San-

(1) Hoc pariter argumentum urget s. Augustinus, *Contr. Cresc.* lib. III, capp. IX, X et XI, ostenditque innumera prope incommoda, quae ex hypothesi donatistarum orirentur, et schismata, quae necessario exinde deberent efformari. Cfr. S. Th. p. 3, q. 64, a. 5 et lib. IV *Cont. Gent.* cap. 77, ubi hoc argumentum, ut solet, egregie evolvit.

(2) Cfr. auct. citt. qui scripserunt historiam donatist. Quibus addi potest inter ceteros Henric. Valesius, qui ad calcem versionis a se adornatae opp. hist. Eusebii, satis prolixam adjecit et accuratam dissert. *De schismate Donatistarum.*

ctum non habeant, nec potestate proinde fruuntur dimittendi peccata, aliaque Sacramenta conficiendi aut administrandi. 2. Accedit, absurdum esse, ut ii, qui sunt contra Christum, imo et *ex patre diabolo*, ut dicitur Joan. VIII. 44. possint esse ejusdem Christi ministri. 3. Sane aliquod debet intercedere discrimen inter bonum pravumque ministrum; jam vero, si uterque aeque valide administraret Sacramenta, par esset utriusque conditio. 4. Hinc ecclesia ipsa a sacris tractandis arcet pravos ejusmodi ministros. Ergo.

130. Resp. *D. A.* Docet Scriptura, pravos ministros ineptos esse ad licite et honeste administranda Sacramenta, *C.* ad valide ea conficienda et conferenda N. Omnes porro adductae probationes ex sacris Litteris praesens argumentum non attingunt; cum vel de honestate et sanctitate loquantur, qua sacrum ministrum ornatum esse decet, ut licite ac sancte fungatur officio suo, vel disserant de materia omnino diversa ab ea, de qua hic agimus. Etenim,

131. Exod. XIX. sermo est de purificatione legali praemittenda a sacerdotibus, antequam ad sacra accederent ut licite et honeste ea attingerent. Levit. XX. agitur de dotibus exterioribus, quibus instructus esse debebat summus Sacerdos.

132. Prov. XVI. victimae impiorum dicuntur abominabiles ex prava offerentium dispositione, non vero ex parte rei oblatae.

133. Jerem. III. promittit Deus, se posthac daturum moderatores sibi gratos et acceptos; non quales reges Israëlis et Judae fuerunt, qui populum ad idolorum cultum detorserunt.

134. Joan. IX. dicitur, Deum peccatores non audire ad patranda miracula, quae confirment falsam doctrinam.

135. Matth. VII. ait Christus, arborem malam non

posse fructus bonos facere, cum arbor mala, id est, homo, fructus producit ex propria virtute, non autem cum producit ex virtute aliena, nec prout arbor mala est.

136. Joan XX. dedit Christus potestatem remittendi peccata; hinc, si pravi ministri non habent in se Spiritum Sanctum inhabitantem per gratiam, habent tamen operantem per Sacramenta ad aliorum salutem.

137. Ad 2. *D*. Pravi ministri sunt contra Christum et ex patre diabolo, prout peccatores et mali sunt, *C*. prout operantes ex virtute Christi *N*.

138. Ad 3. *D*. Quoad vitae meritum, *C*. quoad facultatem in Sacramentis administrandis *N*. Alioquin innumera prope incommoda sequerentur.

139. Ad 4. *D*. Ne illicite sacra pertractent, *C*. quasi invalide Sacramenta administrarent *N*.

140. II. Obj. 1. Patres aperte professi sunt, nullum esse Sacramentum ab impiis collatum. Etenim s. Ambrosius, lib. *De mysteriis*, cap. IV: *Non sanat*, inquit, *baptisma perfidorum*, *non mundat*, *sed polluit;* et s. Hieronymus, *In cap. III. Sophoniae*, testatur, quod sacerdotes, *qui Eucharistiae serviunt*, *et Sanguinem Domini populis ejus dividunt impie agant in legem Christi*, *putantes*, *Eucharistiam imprecantis facere verba*, *non vitam; et necessariam esse tantum solemnem orationem, et non sacerdotum merita.* Hinc s. Leo M. *Epist. CLVI*, pro certo sumens, irrita esse Sacramenta a nefariis hominibus confecta deflet miserum ecclesiae Alexandrinae statum: *Manifestum*, inquiens, *quippe est*, *per crudelissimam insanissimamque saevitiam*, *omne illic coelestium Sacramentorum lumen extinctum.* Quare vel ipse s. Augustinus, lib. III. *De Baptismo*, id demum agnovit, scribens: *Quomodo ergo baptizabant*, *qui fundos insidiosis fraudibus rapiebant* .... *Si sola illa columba* (ecclesia) *simplex et casta et per-*

secta baptizat (1)? Et infra: *Tales* (avari et raptores) *ipsius Cypriani temporibus baptizabant, quos Coëpiscopos suos fuisse cum magno gemitu confitetur . . . Remissionem tamen peccatorum non dabant . . . Non enim raptoribus et foeneratoribus diceret Dominus: si cui dimiseritis peccata, dimittentur illis* (2). 2. Atque haec procul dubio causa extitit, cur fuerit constans, ut affirmat Morinus (3), atque universalis sensus et praxis reiterandi saltem Sacramentum confirmationis in iis, qui fuerint ab haereticis vel schismaticis chrismate consignati; in quam sententiam concessit quoque Maldonatus (4). Adde auctoritatem Romani Pontificis Eusebii, in *Epist. ad Tusciae et Campaniae Episcopos;* Nicolai I, jubentis iterum confirmari Bulgaros a photianis chrismate inunctos; ac patrum asserentium, Baptismum datum ab haereticis non esse repetendum, sed solam iterandam esse confirmationem, quia effectus proprius confirmationis est conferre Spiritum Sanctum; quod omnes antiqui contenderunt fieri non posse apud haereticos, qui eo carent. Haec porro ratio pariter valet quoad peccatores. Ergo.

141. Resp. ad 1. *D.* Patres professi sunt, nullum esse Sacramentum ab impiis collatum, quoad effectum seu fructum in iis qui scienter illorum impietati participant *C.* nullum, id est, irritum in se ob improbitatem ministri N.

142. Sane s. Ambrosius loc. cit. loquitur de baptismatibus Judaeorum et infidelium, et quidem superstitiosis, non autem de ecclesiae baptismate ut ostendit contextus; prosequitur enim: *Judaeus urceos baptizat et lavat* (5).

(1) Cap. 17.
(2) Cap. 18.
(3) *De poenit.* lib. IX, cap. 11, num. 7.
(4) *De Sacram. Confirmat.* tom. 1, quaest. 11, edit. Paris. 1677, col. 79.
(5) Cfr. not. editorum Maur. in hunc loc. qui, expenso quaquaver-

143. S. Hieronymus reprehendit improbos illos sacerdotes, qui putabant, se *digne* posse eucharistiam consecrare ex hoc solo, quod fuerint sacerdotes, quamvis essent sceleribus inquinati (1); nec alia mens potuit esse s. Doctoris, qui, in *Dialogo adversus Luciferianos*, donatistarum errorem data opera confutat (2).

144. S. Leo M. conqueritur de extincto coelestium Sacramentorum lumine, non eo sensu, quod putaverit, nulla aut irrita esse Sacramenta ab impiis administrata de quo nec suspicari critica permittit; sed quod cessaverit eorundem Sacramentorum administratio ob Dioscori saevitiem. Nam, ut ibidem subdit s. Pontifex: *Intercepta est sacrificii oblatio, defecit chrismatis sanctificatio, et parricidialibus manibus impiorum omnia se subtraxere mysteria* (3).

145. S. Augustinus negat, prodesse Sacramenta suscipientibus ea a ministris improbis et schismaticis; ut constat ex tota orationis serie. Tria enim ibi affirmat s. Doctor, quae ejus mentem luculenter declarant: 1. ubique inveniri *Sacramenti integritatem*, non autem pec-

sus hoc s. Ambrosii dicto, concludunt; « Utcumque porro res se habeat, certum est, perperam in hac controversia citari hunc Ambrosii locum; non enim in eo de haereticorum (multo minus impiorum catholicorum), sed Judaeorum, aut etiam de infidelium, quae tertia acceptio est, baptismo agi, tum ipsa orationis series, tum auctor operis de Sacrament. lib. II, cap. I, n. 2, testatum reddunt ».

(1) Ita s. Th. p. 3, q. 82, a. 5, ad 1. Cfr. not. Vallars. in hunc loc. Id unum enim hic cavet s. Doctor, ne, dum de sola sibi sacerdotes potestate blandiuntur, rectam vivendi deserant normam, et quod potestate construunt, exemplo destruant. Clarius etiam constat hic sensus ex iis, quae paulo post (col. 721 edit. cit.), subdit, ubi hoc ipsum inculcat.

(2) Cfr. Lib. *Cont. Lucifer.* n. 5 et seqq. ubi haec ipsa argumenta a luciferianis objecta solvit.

(3) Cap. 5. Ut autem magis pateat, eandem semper haereticos indolem patefecisse, placet verba exscribere, quibus eutychianorum saevitiem et audaciam sacrilegam ibid. describit: « Nec ullo modo, *inquit*, ambigi potest, quid de his decernendum sit, qui post nefanda sacrilegia, post sanguinem probatissimi Sacerdotis effusum et concremati corporis cinerem in contumeliam aeris coeliqne dispersum, audent sibi jus perversae dignitatis expetere, et apostolicae doctrinae inviolabilem fidem ad concilia provocare ». Edit. Ballerin.

catorum remissionem ; 2. non posse quempiam juvari precibus sanctorum, dum pessime vivere perseverat, non obstante *pio columbae ministerio*. 3. Si convertantur, *non rebaptizantur*, et tamen incipiunt *ad columbam pertinere* (1).

146. Ad 2. *Neg.* Ostendit enim eruditissimus Christianus Lupus, deceptos illos scriptores fuisse; cum in monumentis, quae illi adducunt, non agatur nisi de poenitentiae Sacramento, quod juxta diversos effectus, quos producit in illis, quibus confertur, interdum a veteribus dicebatur dari in aliis *in poenitentiam*, in aliis *in Spiritum Sanctum* (2). Animadvertit praeterea, Eusebii Pontificis Decretalem nullius ponderis esse, utpote supposititiam.

147. Ad responsum vero, a Nicolao I. Bulgaris datum, idem auctor concedit, sanctum Pontificem in hac

(1) En ejus verba ex cap. 17. lib. cit. : « Sacramenti autem integritas ubique cognoscitur ; sed ad peccatorum illam irrevocabilem remissionem extra unitatem ecclesiae non valebit. Nec in haeresi aut schismate constitutum sanctorum orationes, id est, illius unicae columbae gemitus, poterunt adjuvare ; sicut nec intus positum possunt, si adversum se ipse per vitam pessimam teneat debita peccatorum, non solum si per accipitrem, sed etiam si per ipsius columbae pium ministerium baptizetur ».

(2) *Diss. de octava Synod.* edit. Venet. 1724, tom. III, *Columna.* IV, pag. 341 et seqq., ubi hoc argumentum pluribus evolvit, confutans Morinum et Maldonatum. Ceterum Morinus ipse in altera sui operis, *De poenitent.* edit. nempe data Antverp. 1682 ; hanc opinionem retractavit. Cfr. edit. cit. « Auctoris de recognitione operis sui ad lectorem admonitio ». Hic enim expositis rationum momentis, quae favere videbantur sententiae a se assertae, quae tamen reperit eidem adversari, concludit : « Puram puto fuisse ceremoniam, quam in haereticorum reconciliatione et ecclesiae incorporatione adhibebant » (veteres). Quod attinet ad Maldonatum, P. Alegambe in *Bibliotheca Scriptorum Soc. Jesu*, Antverp. 1643, pag. 257, scribit : « Disputationum ac controversiarum decisarum circa VII Ecclesiae Romanae Sacramenta tomi II in 4. Lugduni sine Typographi nomine 1614 vulgati, sub Maldonati nomine, nec illius nec ullius de societate sunt, et suos etiam errores continent ». Attamen eidem Maldonato hoc opus vindicat editor opp. Theologic. ejusdem auctoris adversus P. Alegambe. Cfr. Joan. Maldonati, *Opera varia Theologica tribus tomis comprehensa*. Lutet. Paris. 1677. Vid. Praef. *De vita et scriptis Maldonati*. Certe in hoc opere non videntur reperiri illi errores, quos autumat in eo esse P. Alegambe.

parte secutum esse opinionem satis suo tempore communem, qua irrita habebatur, ac proinde iteranda chrismatio ab haereticis facta. Idemque sensisse autumat eundem Pontificem circa ordinationem, re nondum tunc temporis eliquata, prout postea factum est (1). Ast perperam. Hac siquidem sententia minime permotus fuisse videtur Nicolaus I. dum jussit iterari confirmationem a Photianis collatam; sed quia Bulgaria spectabat ad patriarchatum Occidentis, in quem nullam poterat Photius exercere auctoritatem; quare a Romanis Pontificibus Bulgariae presbyteris delegatio et jus conferri debebat administrandi sacramentum confirmationis; ex hujus propterea delegationis defectu irritam declaravit Nicolaus chrismatis consignationem factam a Graecis presbyteris (2). Quod vero spectat ad ordinationem, destruitur per ea ipsa quae, idem auctor alibi scripsit (3). Ast de hoc alias iterum.

PROPOSITIO III.

In ministris, dum Sacramenta conficiunt et conferunt requiritur intentio saltem faciendi, quod facit Ecclesia

148. Hoc est de fide juxta definitionem datam a Tridentino, sess. VII. can. XI: *Si quis dixerit in ministris non requiri, dum Sacramenta conficiunt et conferunt, intentionem saltem faciendi, quod facit Ecclesia, anathema sit.* Tridentinis patribus praeiverat Martinus V. in conc. Constantiensi et Eugenius IV. in

(1) Cfr. ibid. pag. 343. Cfr. de hoc argumento Bellarm. *De Sacram.* lib. I, cap. 25; Estius, *In* IV *lib. Sent.* d. 1, § 25 et seq. Vasq. *in* 3 *p. s. Thom* disp. 137.

(2) Cfr. idem auct. *Schol. in Can.* IV *Synod.* VIII, p. 268.

(3) Cfr. in Dissert. secunda prooemiali *De simoniae crimine*; etc. cap. 17, edit. cit. tom. IV, pag. 104 et seqq.

conc. Florentino. Est autem illa propositio adversus protestantes, qui, cum in Sacramentis non aliam agnoscant virtutem nisi fidei excitandae, ea proinde valere inferunt, quamvis mimice ac irrisorie conferantur.

149. Intentionis nomine hic venit illa animi deliberatio, qua quis intendit facere rem sacram, quam Christus instituit, aut quae in ecclesia fieri consuevit (1). Si haec intentio habeat tantum pro objecto rem illam sacram materialem, ut ajunt, seu externam actionem, *intentio externa* nuncupari consuevit; si praeterea habeat pro objecto intimam rei sacrae naturam seu actionem, ita ut quis intendat efficere reipsa actionem sacramentatalem, vocatur *intentio interna*. Controversia, quae inter catholicos et protestantes agitatur, est de intentione externa. Quid porro sentiendum verisimilius sit de intentione interna, de cujus necessitate disceptant inter se theologi catholici, aperiemus in scholiis, quae ad calcem tractatus apponemus. Intentio potest esse aut actualis aut virtualis, quae nempe perseverat virtute deliberationis, quae praecessit; prior est optima, sed non necessaria in Sacramentorum collatione; posterior, quae sufficit ad actum humanum constituendum, omitti nequit, ac ea est, de qua disceptatur.

150. Ejusmodi porro intentionem, saltem externam et virtualem, necessario requiri in Sacramento conficiendo et conferendo, ea omnia Scripturarum testimonia evincunt, in quibus Sacramentorum administratores vel exhibentur tanquam *Ministri Christi et dispensatores mysteriorum Dei*, ut I. Cor. IV. 1; vel jubentur a Chri-

(1) Diligenter animadvertendum est non semper opus esse, ut conferens baptisma sciat illud esse a Christo institutum, aut intendat facere quod Christus instituit; sed satis est, ut intendat facere, quod novit in ecclesia seu in coetu christianorum fieri. Alioquin, si paganus ignoraret Christi institutionem, invalide conferret baptisma, dum intendit ponere id, quod in ecclesia novit fieri. Hinc addidimus: *Aut in ecclesia fieri consuevit.*

sto, eucharistiam conficere in sui ipsius commemorationem, ut Luc. XXII. 19; vel demum judiciaria potestate donantur, illis ejusdem Christi verbis Joan. XX. 23: *Quorum remiseritis peccata*, etc. Jam vero nec tales esse possunt nec talia peragere, qui indeliberate ac temere delirantium more operantur.

151. Accedit, quod ad Sacramenti valorem requiratur, ut actio, quae fit, ut diximus, sit actio humana ac deliberata; talis vero actio esse nequit, nisi ex intentione procedat; praesertim cum de aliqua actione agatur, quae ad varios fines referri possit, neque ad unum possit determinari nisi ex operantis voluntate et intentione (1): alioquin pater ad balneum ducens puerum suum ob solam munditiem et santitatem, si, dum illum immergit, more christiano invocet nomen ss. Trinitatis, puer revera baptizatus censeri deberet, quo nihil absurdius. Talia porro sunt pleraque Sacramenta.

152. Demum omne dubium removet ecclesiae praxis, ex qua edocemur, ordinationem Novatiani pseudopontificis ab episcopis temulentis factam, *adumbratam et inanem manuum impositionem* appellari a Cornelio in *Epistola ad Fabium Antiochenum* (2). Baptismus item a femina praestigiatrice collatus sub finem sec. II. incunctanter ab omnibus irritus est declaratus (3); quia nempe et in illis episcopis et in hac femina non credebatur esse praesens rationis usus, unde necessaria intentio posset haberi. Alioquin, si psittacus ita edoctus aquam

(1) Apposite s. Th. p. 3, q. 64, a. 8: « Quando, *inquit*, aliquid se habet ad multa, oportet, quod per aliquid determinetur ad unum, si illud effici debeat. Ea vero, quae in Sacramentis aguntur, possunt diversimode agi; sicut ablutio aquae, quae fit in baptismo, potest ordinari et ad munditiem corporalem, et ad sanitatem corporalem, et ad ludum, et ad multa alia hujusmodi. Et ideo oportet, quod determinetur ad unum, id est, ad sacramentalem effectum per intentionem abluentis. »

(2) Apud Euseb. *Hist. eccles.* lib. IV, cap. 43.

(3) Hoc factum refert Firmilianus *Epist. ad Cyprian.* quae inter Cyprianicas edit. Maur. est, n. LXXV. cfr. p. 146.

profunderet ac verba pronunciaret, baptisma conferret, quod nec protestantes admittunt; et nihilominus ex eorum principiis actio ista apta esset ad fidem excitandam. At psittacus, dices, non est homo. Repono, quare ergo ab homine conferendum est Sacramentum, nisi ut humano modo conferatur, ac propterea cum intentione, voluntarie et libere?

DIFFICULTATES

153. Obj. 1. Ado Viennensis, cui adstipulatur Martyrologium Romanum, VIII. kal. Sept. refert, Genesium mimice in theatro baptizatum. 2. Rufinus, Socrates atque Sozomenus tradunt, a puerulo Athanasio alios pueros ludicre baptizatos, atque ab Alexandro episcopo Alexandrino rata habita esse ejusmodi baptismata (1). 3. Idem sensit s. Augustinus de baptismo a Nicephoro archiatro *nugaciter* suscepto, qui, abjecta nugacitate, reiteratus non est (2). Hinc, 4. *Tract. V. in Joan.* n. 14. loquens idem s. Doctor de ministro baptismi: *Non timeo*, inquit, *adulterum, non timeo ebrium . . . quia columbam attendo, per quam mihi dicitur; hic est qui baptizat.* 5. Et lib. VII. *De Baptismo*, propositis sibi quaestionibus, an valeat baptismus *in mimo cum fide, si quispiam inter agendum repentina pietate moveatur*; tum, an valeat illud, *quod in mimo datur, si quis existat, qui fideliter subito commotus accipiat*, anceps haesit, et *divinum judicium* per alicujus revelationis oraculum implorandum dicit ad decernendum, an valeat, quod *totum ludicre et mimice et joculariter ageretur* (3). Quomodo igitur, post XII. ferme secula, ecclesia potuit decernere, illud minime valere?

(1) Rufin. *Hist. eccl.* lib. x, cap. 14; Socrat. *Hist. eccl.* lib. I, cap. 15; Sozomen. lib. II, cap. 17, atque ex iis Nicephorus, lib. VIII. cap. 44.

(2) *Epist.* CCXXVII, *ad Alipium.*

(3) Cap. 53.

6. Rursum idem Augustinus, *Contra Cresconium*, lib. III. cap. VIII. Sacramenta semini comparat, quod operarium quidem exposcit, sed, *qua mente operetur, qua laboret intentione*, non curatur. 7. Augustino consonat Chrysostomus, dicens: *Pater et Filius et Spiritus S. omnia facit; neque enim justum est, propter alterius malitiam ad salutis nostrae symbola fideles accedentes offendi* (1). 8. Consonat Isidorus Pelusiota, qui nefarios Sacramentorum ministros comparat *Balaami asinae* (2): quae pariter Chrysostomi similitudo est. Ergo.

154. Resp. ad 1. *D.* Attamen non dicitur validum ejusmodi baptisma, *C.* secus *Tr.* Addo, Genesium in sanguine suo baptizatum fuisse (3).

155. Ad 2. *D.* Illud tradunt laudati scriptores ex dubia fama, quaeque falsa ex chronologia deprehenditur, non solum a Tillemontio sed et ab ipso Basnagio (4), *C.*

(1) *Hom.* LXXXVII, *in Joan.* n. 4. edit. Maur.

(2) *Epist.* XXXVII, lib. II, edit. Billii, Paris. 1638.

(3) De hoc Genesio diversi diverse sentiunt. Nonnulli in dubium revocant ejus historiae veritatem; sed perperam. Cfr. *Acta ss. Bolland.* tom. V, mens. August. p. 119 et seqq. Ruinart. *Acta Martyrum sincera*, edit. Veron. pag. 236. Alii saltem dubia movent circa collationem ejus baptismi in scena; quia, inquiunt, nemo de hoc baptismo in scena collato mentionem injecit usque ad Adonem Vienn. qui est seculi IX scriptor; defunctus siquidem est Ado anno 880. Ast vero Ado non proprio marte haec scripsit; sed refert Acta antiqua, quae simplicitate sua se commendant, ac propterea a Tillemontio aliisque recensitis scriptoribus praeferuntur actis Surianis. Cfr. Tillemont, *Mémoires pour servir à l'hist. ecclésiastique*, tom IV, pag. 694 et seqq. Ceterum duobus modis exterior ecclesiae ritus per jocum exerceri potest: altero quidem, ut ritus simulate tantum repraesentetur; et hic modus, utpote in quo sistit tota agentis ratio, Sacramenti veritatem impedit; altero vero, cum quis intendit, facere, quod facit ecclesia, etsi ad jocum, lucrum aliumve malum finem; hac porro posteriori ratione administratum baptisma valet, cum hic modus extrinsecus sit ipsi baptismo, aut alii cuilibet Sacramento. Cfr. S. Th. 3. p. q. 74, a. 2, ad 2. Potuit propterea hoc posteriori modo baptisma administrari Genesio in hypothesi illorum, qui pugnant pro ejus validitate.

(4) Diversa pariter, imo contraria sunt eruditorum judicia circa hoc baptisma, quod perhibetur a s. Athanasio adhuc puero collatum. Hanc Rufini historiam, ex qua postea eandem hauserunt Socrates et Sozomenus, rejiciunt Tillemontius, *Mémoires*, etc. tom. VIII, pag. 651, not. II. *Sur l'histoire du baptême de s. Athanase*; Maurini edit. in *Vita s. Athan* opp. tom. I, pag. 3, n. 2. Quibus assentitur ex heterodo-

vere, *subdist.* rata habita sunt ab Alexandro ejusmodi baptismata, postquam deprehendit in Athanasio animum imitandi, adeoque et faciendi, quod in ecclesia fieri vidit, prout subdunt iidem historici, *C.* alias *N.* Id ipsum dicendum de puero hebraeo in ora maritima a pueris ludentibus baptizato, testante Nicephoro Callixto (1).

156. Ad 3. *D.* Id est, deposita, quam prius ostenderat, animi levitate et inconstantia ob eam, quam Nicephorus expertus est, Dei punitionem, *C.* id est, mimice seu ficte *N.* (2).

157. Ad 4. *D.* Scilicet *ebriosum* seu *malum* juxta s. Augustini scopum et emendatiores editiones (3), *C.* vere *ebrium N.*

158. Ad 5. *D.* Haesit s. Doctor, si quispiam *repentina pietate moveatur*, vel *subito fideliter commotus accipiat*, *C.* haesit circa haec baptismata in se spectata *N.* In priori igitur tantum casu praecise anceps fuit s. Augustinus, ut ejus verba declarant; ac in tali casu implorandum censuit divinae revelationis oraculum, quod postea editum est ab ecclesia, cui divina assistentia praesto erat, utpote legitimae Scripturarum et Traditionis interpreti. Quod si in hypothesi adversariorum ecclesia post XII. secula non potuit definire quaestionem circa quam haesit dubius s. Augustinus, quare ipsi affirmant, valida esse haec ipsa baptismata post XII. secula?

xis Basnagius, *Annal. politico-eccles.* tom. II, ad annum 326, n. XIV. Eam vero recipiunt praeter Baronium, ad annum 311, num. 61; Pagius, *Critica*, an. 311, n. 20; Papebrochius ad diem 2 Maj pag. 288: § 20. Henschenius autem ad diem 26 Febr. pag. 636, *c*, haeret dubius. Quidquid porro sit, saltem valde suspecta ea est, ac difficile omnino cum chronologia conciliatur.

(1) *Hist. eccl.* lib. III, cap. 37. Refert tamen idem historicus ibid. puerum illum a ludentibus infantibus prius in mari tinctum, jussu Constantinopolitani episcopi denuo fuisse baptizatum saltem, ut innuit, sub conditione.

(2) Ut patet ex toto contextu. Cfr. ibid. s. Doctor.

(3) Ita legunt Lovanienses, Maurini, Clericus ipse; et exigit orationis series. Scribit enim loc. cit. s. August.: « Non timeo adulterum, non ebriosum, non homicidam ».

159. Ad 6. *D.* Non attenditur juxta s. Augustinum in ministro, an ejus intentio fuerit bona vel mala, ad sensum Cresconii donatistae; *C.* an *nulla* omnino fuerit *N.* (1).

160. Ad 7. *D.* Non obstante bona vel mala sacerdotum vita, de qua loquitur s. Joan. Chrysostomus, *C.* deficiente intentione *N.* De hac enim ibi non disserit s. Doctor.

161. Ad 8. *D.* Similitudine utens inadaequata, *C.* adaequata *N.* Alioquin etiam bruta animantia possent Sacramenta administrare. Ceterum sensus s. Isidori colligitur ex iis, quae ibidem scribit: *Is qui initiatur, quantum ad salutaria symbola spectat, ex improba Sacerdotum vita nullo damno afficitur* (2). De sola proinde ministrorum improbitate loquitur.

162. I. Inst. Innocentius IV. in III. *Decret.* scribit minime requiri, *quod baptizans sciat, quid sit Ecclesia ... nec quod gerat in mente, facere quod facit Ecclesia; immo, si contrarium gereret in mente, scilicet non facere quod facit Ecclesia, sed tamen facit, quia formam servat*, nihilominus valere baptismum. 2. Ratio est, quia minister est instrumentum: in instrumento autem nulla requiritur intentio. 3. Praeterea, uti Sacramentorum, ita divini verbi dispensatores sunt sacerdotes; porro divini verbi efficientia non pendet ab intentione ministri, ita neque efficientia Sacramentorum, ut luculenter patet in eucharistia, quae sine ulla intentione vere distribuitur; sic etiam oratori regio satis est, si mandantis litteras ostendat, quidquid demum animo verset. 4. Demum, si vera esset catholicorum doctrina, illinc per-

(1) Nempe ibi agitur de intentione mala extrinseca ipsi actioni baptismatis, ut paulo ante declaravimus.

(2) Ὁ Τελούμενος οὐδὲν παραβλάπτεται εἰς τὰ σωτηριώδη σύμβολα, εἰ ὁ ἱερεὺς μὴ εὖ βιοὺς εἴη. pag. 137. Idem prorsus est sensus s. Joan. Chrysostomi qui loc. cit. quaerit reverentiam conciliare sacerdotibus, etsi isti interdum non ea, qua ipsos decet, morum sanctitate viverent.

petuus metus et graves ambages exurgerent in animis Sacramenta suscipientium, nunquam satis tuti essent, utrum ea legitime susceperint necne. Ergo.

163. Resp. ad 1. *D. Dummodo baptizare* (minister) *intendat*, ut ibidem declarat Innocentius, *C.* si non intendat baptizare *N.* Non debuit propterea Turretinus, qui nobis Innocentii auctoritatem objicit, haec verba omittere. Rom. Pontifex declarat, quod superius dixerat, exemplo Saraceni baptizantis, qui tamen ignorat, quid sit ecclesia (1).

164. Ad 2. *D.* Ast vivum, animatum et liberum, *C.* inanimatum *N.* (2).

165. Ad 3. *Neg.* has paritates, quia verbum divinum est speculativum, non autem practicum, cujusmodi sunt Sacramenta; cum eucharistia porrigitur, jam confecta est; oratoris regii exemplum pariter non est ad rem, cum non agatur de actione practica.

166. Ad 4. *D.* Quae exoriri aeque possent ex defectu aliquo vel materiae vel formae, *C.* ex sola intentione, etsi nullum adsit externum indicium *N.* Censet etiam s. Thomas, ministrum agere ex nomine ecclesiae, ac proinde in verbis, quae profert, exprimi intentionem ecclesiae, quae sufficit ad perfectionem Sacramenti (3).

(1) Cfr. *Innoc.* IV, *In quinque libros Decretalium Commentaria*, Venet. 1588, fol. 187; ubi inter cetera scribit: « Et ipse (Saracenus) baptizans tanquam minister conferat, quod alii baptizantes conferunt; licet non credat ipsum posse aliquid operari, vere baptizatus est; sed, si hoc non intenderet, non baptizaret; nec est necesse, quod aliquis sciat, quid in his Ecclesia intelligat, vel etiam quod sciat, vel credat Ecclesiam esse ». Non poterat profecto hic Pontifex clarius mentem suam aperire. Adde, haec commentaria juris canonici non prae se ferre auctoritatem, utpote ab ipso exarata, cum adhuc in minoribus esset.

(2) Cfr. s. Th. 3. p. q. 65, artt. 8 et 9, ad 1.

(3) Cfr. S. Th. loc. cit.

CAPUT IV.

DE SACRAMENTORUM RITIBUS SEU CEREMONIIS

167. Relicta philologis cura investigandi originem et ethymologiam vocis *ceremoniae* (1), nos per eam intelligimus *ritum externum ac religiosum*, *institutum ut majori pompa atque splendore peragantur sacra;* nam *mentes fidelium*, ut inquit Tridentinum, *per haec visibilia religionis et pietatis signa ad rerum altissimarum contemplationem excitantur* (2).

168. Variae sunt ceremoniarum species. Aliae consistunt in verbis, ut exorcismi; aliae in actionibus et corporis motibus, ut crucis signa, genuum flexus; aliae in externarum rerum usu, ut aqua lustralis, lumina, vestes. Quaedam Christum ipsum auctorem habent, quaedam apostolos, quaedam ecclesiam. Ex his aliae in universa ecclesia usurpantur, aliae vero in peculiaribus ecclesiis tantum obtinent. Nos de iis, quae universim receptae sunt, hic agimus. Hunc ceremoniarum apparatum in solemni Sacramentorum administratione plerique protestantium, praesertim ex calviniana secta, rident et aspernantur. Adversus quos sit:

(1) Cfr. praeter s. Isidorum, *Originum*, lib. VI, tit. *De officiis*, fratrum Domin. et Carol. Macri *Hierolexicon;* Jos. Vicecomitis, *Observationes eccles. de antiquis Baptismi ritibus*, Paris. 1618, cap. 2; Ger. Joan. Vossii *Etymologicon*, ad vocem *ceremonia*, opp. edit. Amstel. 1695, tom. 1. Ceterum accurate Domin. Macri observat in op. *Notizia de' vocaboli ecclesiastici*, illud intercedere discrimen inter *Ritum* et *Ceremoniam*, quod habetur inter aquam et lotionem; etenim ceremonia juxta mentem conc. Trid. est *ipsa actio*, ritus est *modus praescriptus*, quo fit ipsa actio. Promiscue tamen usurpari hae voces consueverunt.

(2) Sess. XXII, cap. 5.

PROPOSITIO

Recepti et approbati Ecclesiae catholicae ritus, in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consueti, nec contemni, nec sine peccato a ministris pro libito omitti, neque in novos alios per quemcumque Ecclesiarum pastorem mutari possunt

169. Est hoc de fide. Concilium enim Trident. sess. VII. can. XIII. tulit his verbis expressum: *Si quis dixerit, receptos et approbatos Ecclesiae catholicae ritus, in solemni Sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato a ministris pro libito omitti, aut in novos alios per quemcumque Ecclesiarum pastorem mutari posse, anathema sit.*

170. Haec porro definitio directe afficit potestatem, qua ecclesia a Christo instructa est ea instituendi, quae spectant ad Sacramentorum administrationem, salva eorum substantia; prout declaravit eadem synodus, sess. XXI. cap. II. dicens, *hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in Sacramentorum dispensatione, salva illorum substantia, ea statueret vel mutaret, quae suscipientium utilitati, seu ipsorum Sacramentorum venerationi, pro rerum, temporum et locorum varietate magis expedire judicaret.* Quare perinde est receptos et approbatos ecclesiae catholicae ritus contemnere aut pro libito omittere aut in novos privata auctoritate mutare, ac denegare potestatem ecclesiae a Christo collatam; quod, salva fide, fieri omnino nequit (1).

(1) Hic notandum tum quoad hanc tum quoad alias ejusmodi theses, eatenus eas de fide esse, quatenus continent factum cum jure conjunctum. *Factum* in praesenti propositione sunt ritus ipsi seu ceremoniae, quae usurpantur in solemni Sacramentorum administratione; hac profecto neque sunt divinitus institutae, neque in divina revelatione conti-

171. Hac autem potestate ecclesiam a Christo instructam esse constat 1. ex Apostolo, qui, I. Cor. XI. cum plura de eucharistiae Sacramento scripsisset, concludit. v. 34: *Cetera, cum venero, disponam.* Quibus verbis nonnulla, quae ad majorem conciliandam huic Sacramento venerationem et ad uberiorem fructum ex eo percipiendum spectant, se constiturum pollicetur Apostolus, prout probe animadvertit s. Augustinus, qui haec ipsa verba expendens: *Unde intelligi datur*, inquit, (*quia multum erat, ut in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem universa per orbem servat Ecclesia*), *hoc ipso ordinatum esse; quod nulla morum diversitate variatur* (1).

172. Id constat 2. ex horum rituum institutione, quae coepit ab ipso christianae religionis exordio. Illorum enim meminerunt Justinus (2), Tertullianus (3) aliique II. et III. seculi scriptores, qui de iis loquuntur tamquam a tempore immemorabili ubique receptis, eosque repetunt ab apostolica traditione. Horum testimonia ac monumenta reliqua, quae id ipsum confirmant, summo studio collegerunt et expenderunt praeter Bellarminum, Bona, Casalius, Vicecomes, Robertus Sala, Pellicia aliique (4).

nentur. *Jus* est potestas a Christo ecclesiae collata ejusmodi ritus seu ceremonias instituendi; porro de hoc jure ex divina revelatione constat. Negare propterea, contemnere aut docere, posse hosce ritus sine peccato omitti, est indirecte saltem impetere jus ipsum, quod ex divina institutione ecclesiae competit; hoc siquidem contra fidem est.

(1) *Epist.* LIV. *ad Januar.* cap. 6, n. 8. Tum haec tum sequens altera Epistola, ad Januarium datae, sunt de hoc argumento ac legi merentur.

(2) *Apolog.* 1, n. 61, ubi meminit jejunii, orationis, immersionis in collatione baptismi; et num. 65, ubi memorat osculum, acclamationem, preces, gratiarum actiones, distributionem in celebratione eucharistiae.

(3) *De Corona*, cap. 3 et 4.

(4) Casalius, *De veteribus sacris Christianorum ritibus*, vol. 1 fol. Romae, 1647, praesertim lib. II; Jos. Vicecomes, op. cit. *De antiquis Baptismi ritibus*; Rob. Sala in notis et illustrat. *Rerum liturgicar.* Card. Bona, vol. IV fol. Augustae Taurin. 1747; Pellicia, *De Christianae Ecclesiae primae, mediae et novissimae politia libri sex*, vol. 2. Venet. 1782. Sed cfr. etiam Gab. Albaspinaei, *De veteribus Ecclesiae ritibus Observationum* lib. II, Paris. 1623.

173. Constat illud 3. ex antiquissimis Constitutionibus, quae Apostolicae dictae sunt et Clementis Romani; ex liturgiis omnibus orientalibus et occidentalibus, quae in iis, quae ad substantiam spectant, omnes mire consentiunt, ac produnt propterea hoc ipso consensu communem originem, quod vel ipsi doctiores protestantes animadverterunt (1).

174. Quare vel ipsi pseudo-reformati, qui prius ecclesiae catholicae succensuerant, eo quod tali potestate uteretur, postea eandem sibi arrogarunt; nam in praefatione *Confessionis Helveticae* fatentur: *Semper in ritibus et ceremoniis Christi Ecclesias usas esse libertate*, idque ex historia innotescere. Eandemque potestatem sibi vindicarunt ac in praxim deduxerunt non ita pridem lutherani in regno Borussiae (2).

175. Non posse autem sine peccato ejusmodi ritus, in universa ecclesia receptos, a quolibet ecclesiae pastore privata auctoritate aut omitti aut mutari, vel inde patet, quod hi ritus valde conferant ad instructionem fidelium, utpote arctissime conjuncti cum doctrinis dogmaticis et moralibus; quarum, ut ita loquar, expressio sunt (3). Hinc est, quod quicumque novitates in ecclesia machinati sunt, semper coeperint a receptis his ritibus immutandis ac innovandis, non sine ingenti pacis et tranquillitatis jactura et populi offensione (4). Hoc pariter

(1) Cfr. apud Rob. Sala, op cit. tom. 1, lib. 1, cap. 6, pag. 90 et seqq. tum apud Cotelcr. *Patrum Apostol.* tom. 1, ubi etiam cfr. Guil. Beveregii, *De canon. apost. judicium.*

(2) Paucis ab hinc annis Borussiae rex proposuit *Liturgiam cultus Evangelici* ecclesiis protestantibus lutherano-calvinianis, quae numerantur 7782. Ex his Regis jussioni statim 5343 obtemperarunt, et in praxim eam deduxerunt. Argumenta siquidem illius Regis multum valent ad persuadendum. Cfr. *L' Ami de la Relig.* n. 1143.

(3) Sane s. Augustinus ex ritibus exsufflationis, exorcismorum, etc. adhiberi solitis in ecclesia, argumentum instruit adversus pelagianos, ad constabiliendam fidem, in eadem ecclesia receptam, de peccato originali.

(4) Haec non ita pridem in jansenistarum molitionibus tum ad antiquas ac ubique receptas consuetudines abrogandas tum ad novas inducendas contigisse comperimus tam in Galliis quam in Italia.

demum fassi sunt iidem protestantes, qui in *Confessione Augustana atque Saxonica* aperte affirmant: *Peccare illos, qui ceremonias cum scandalo violant, atque superbe contemnunt, quippe ordinem disciplinae ac regiminis intervertentes et turbantes tranquillitatem.* His consonat Melanchthon, Oecolampadius, Hoffmeisterus, Grotius (1).

176. Sive igitur hujus potestatis originem spectemus, sive perpetuam ecclesiae praxim et sensum traditionalem sive ipsorum adversariorum confessionem et praxim ac intimam ipsius rei naturam, luculenter patet, quod proposuimus, receptos nempe, etc.

DIFFICULTATES

177. Obj. 1. Ceremonias suas ac ritus ecclesia ab usibus Hebraeorum et ethnicorum derivavit, ut pluribus ostendit Spencerus (2). 2. Aliquae praeterea ex illis ridiculae sunt, 3. et omnes inutiles; cum nihil conferant ad Sacramentorum fructum, qui juxta catholicos ex opere operato producitur. 4. Sed et improbatae fuerunt ab Apostolo, qui, Coloss. II. 8. docet, non esse ab hominibus petendam doctrinam de vero Dei cultu, ne per inanem fallaciam adducamur a grege Christi *secundum traditionem hominum*. 5. Eadem habet s. Augustinus,

(1) Grotius *Adnotat. ad Cassandrum*, tom. IV, pag. 622; Hoffmeisterus, *Harmon. confess. August.* pag. 325; Oecolampadius in *Epist. ad Erasmum Ritterium*; Melanchthon, in *Epist. ad Rom.* Cujus tantum verba, ne longior sim, hic adducam: « Non probo, *inquit*, petulantiam illorum, qui ritus et traditiones sine probabili causa ubique violant, seu studio novitatis, seu quadam contumacia. In his enim non solum pietas, sed etiam humanitas desiderari potest. Quid enim est inhumanius, quam aspernari publicos mores, praesertim si videantur disciplinae causa instituti »? Hinc Alphons. Virvesius, *Philippica* XIV, catholicos a suorum dicteriis liberat, quod in his ceremoniis vim agnoscant: « Nemo est, *inquit*, inter Catholicos tam stupidus et superstitiosus, qui credat, vestium colorem aut formam, et ceremonias alias hujusmodi justificare ».

(2) *De legibus Hebraeorum ritualibus* libri tres, praesertim lib. III, diss. 1, cap. 2, sect. IV et cap. 8.

monito Apostoli obtemperans (1). 6. Sane primitiva ecclesia cultu admodum simplici mysteria celebrabat in spiritu et veritate; 7. praesertim cum semper instet periculum, ne ejusmodi rituum apparatu ac multitudine fidelium mens obruatur, et quae ceremonialia sunt cum essentialibus commisceantur, prout contigit Cornelio Pontifici, qui dubitavit de validitate baptismatis Novatiani, eo quod absque his ritibus ei fuerit administratum; 8. imo et contigit theologis ipsis, qui propterea nunc disputant de materia essentiali et integrali Sacramentorum. Ergo.

178. Resp. ad 1. *D.* Omnes ceremonias ecclesia ab usibus Hebraeorum et ethnicorum derivavit, *N.* nonnullas *Tr.* vel *subdist.* mutato objecto et fine, *C.* secus *N.* Cum ritus ipsi per se indifferentes sint, ac totam suam bonitatem vel malitiam ex objecto et fine mutuentur, mirum esse non debet, si nonnullos ritus ecclesia ab Hebraeis aut ethnicis adoptaverit, purificatos tamen ac mundatos ab omni superstitionis specie, ut faciliorem iisdem viam sternerent ad veri Numinis cultum amplectendum, ut observat Benedictus XIV. (2). Non desunt eruditi viri qui negent, ecclesiam nonnullos ritus ab ethnicis desumpsisse, sed contendant, eos vel ex naturae lege et instinctu, vel ex Hebraeorum institutis divinitus praescriptis, vel ex quibusdam divinorum librorum effatis, vel ex catholicis dogmatibus originem habuisse. Verum hoc omisso, si ex eo, quod ritus quidam nostri hebraicis ethnicisque ritibus communes sunt, illi abrogandi essent, ergo et templa et altaria essent destruenda; siquidem et ea tum apud Hebraeos tum apud ethnicos in usu fuere; quod nemo profecto contendet (3).

(1) *Epist.* LV *ad Jan.* cap. 19.

(2) Cfr. *De Sacrif. Missae*, lib. 1, tum *De Beat. et canon. Sant.* lib. 1, cap. 1. Cf. etiam erudita Epist. Emman. de Azevedo S. J. *Ad Liturgicae Academ. Conimbrinc. auditores*, praemissa opp. Bened. XIV. edit. Rom. 1747. Recolantur quae diximus, *Tract. de Cultu SS.* n 101.

(3) Profecto idem Spencerus hunc

179. Ad 2. *D.* Si pravis aspiciantur oculis, neque attendatur ad eorum significationem, *C.* si debito pietatis sensu et ratione habita significationis *N.*

180. Ad 3. *N.* Apposite multiplicem sacrorum rituum utilitatem sic exponit Card. Bona: *Licet ipsae ceremoniae nullam secundum se perfectionem, nullam contineant sanctitatem, sunt tamen actus externi religionis, quibus quasi signis excitatur animus ad rerum sacrarum venerationem, mens ad superna elevatur, nutritur pietas, fovetur charitas, crescit fides, devotio roboratur, instruuntur simpliciores, Dei cultus ornatur, conservatur religio, et veri fideles a pseudo christianis et heterodoxis discernuntur* (1). Ad illud vero, quod additur de fructu Sacramentorum ex opere operato, reponimus, nihil obesse hanc doctrinam fructui accidentali, qui ex rituum apparatu colligi potest, pro majori vel minori pietatis ac fervoris sensu, ut aiunt qui in animis nostris excitari potest, et *opus operantis* vocari consuevit.

181. Ad 4. *N.* Loquitur enim Apostolus in adducto

veluti scopum sibi proposuit in op. cit. Deum scilicet voluisse, ut Moyses plures ex Aegyptiis et Zabienis ritus adoptaret, ut hac ratione populum sibi commissum ab idololatria atque a superstitione averteret, commutando eisdem objectum. Certum est, lotionem seu baptismum in usu fuisse tum apud Hebraeos, praesertim post captivitatem, tum apud ethnicos in mysteriis Isidis et Mithrae. Num propterea abjicere debemus baptismum, quem constat a Christo fuisse institutum et praeceptum? Huc porro conducunt principia adversariorum. Ad haec profecto non advertit Ant. Thysius, dum, *Exercit.* VI, contendit, ex gentilibus pontificios aspersionem suam accepisse. Cfr. apud Th. Crenium, fascic. IV *Opusculorum*, Roterod. 1694, pag. 477. Haec omnia praeoccupata fuerant a nostris. Satis est oculos conjicere in opus mox citandum Card. Bona, qui ejusmodi nugas non minus docte quam pie disjicit.

(1) *Divin. Psalmod.* cap. 19, § 3; Benedict. XIV, *De Sacrif. Missae*, lib. 1, et Trombellius, *De Baptismo*, inter ceteros rituum sacrorum usum et dignitatem late exponunt. Nec defuerunt ex ipsis protestantibus, qui apologiam texuerint nostrorum rituum; inter quos non infimum locum tenet Claudius Harmes Kiel archidiaconus protestans, qui pluribus editis operibus sese opposuit pseudo-reformatorum semper novis pullulantibus opinionibus, et catholicorum vindicias suscepit annis 1824 et 1825; qui propterea calumniis ac dicteriis a suis lacessitus fuit.

textu de sublimitate fidei, non autem de ritibus aut ceremoniis. Merito autem asserit s. Paulus, fidem nostram non esse petendam ab doctrinis hominum, qui Christo contraria docent, agit enim hic de superstitioso pharisaismo et de hebraizantibus (1).

182. Ad 5. Vel *N.* vel *D.* Loquitur Augustinus de iis ceremoniis, quae a privatis hominibus inductae fuerant, quaeque nullum in Scriptura, Traditione aut publico ecclesiae universalis usu habebant fundamentum, *C.* loquitur de iis, quas nos propugnamus *N.* Id patet ex orationis serie (2).

183. Ad 6. *D.* Ea scilicet aetate, qua fideles metu persecutionum compulsi in cryptis plerumque ac coemeteriis delitescentes, sacra peragere cogebantur absque illo magnifico rituum apparatu, quo, postea pace reddita, illico ab iisdem celebrata sunt, *C.* absque ullis prorsus ceremoniis, *N.* Contrarium enim constat ex iis, quae retulimus.

184. Ad 7. *N.* Ex dictis enim patet, fidelium mentem mirifice ad pietatem adjuvari, neque timendum est periculum, quod jactant adversarii, ex ceremoniarum usu, dummodo accedat opportuna instructio. Sane nemo est qui nesciat, validum esse baptisma in casu necessi-

(1) Cfr. Bern. a Pic. in hunc loc. Etiam Georg. Rosenmüller id fatetur, qui, explanans hunc locum, inter cetera scribit: « Verba: Secundum decreta et doctrinas hominum: conjungenda sunt verbo δογματίζεσθε, v. 20, et sensus totius loci v. 20, 21, 22, est: quid suscipitis aut fertis, si quis vobis ingerit ista decreta (qualia sunt: noli tangere, neve gustare, neve contrectare hujus rei aliquid, quod est vetitum lege mosaica veterumque praeceptis, cibos in primis interdictos, quod omne perit tamen, scilicet conficitur ipso usu), quae certe decreta proficiscuntur a praeceptis doctrinisque humanis ».

(2) Nam in hac ipsa *Epist.* LV probavit, quae ab universa ecclesia instituta sunt et ubique servantur; demum cap. 19, n. 35, invehitur in illos, qui nova semper obtrudunt, quique *servilibus*, ut ipse loquitur, « oneribus (Ecclesiam) premunt, ut tolerabilior sit conditio Judaeorum, qui, etiamsi tempus libertatis non agnoverunt, legalibus tamen sarcinis, non humanis praesumptionibus subjiciuntur ». Existimat proinde, ubi facultas tribueretur, haec esse resecanda. Sed haec nihil commune habent cum ritibus, de quibus nos disserimus.

tatis absque ceremoniis collatum id ipsum de ceteris dicatur. Nunquam porro dubitavit Cornelius de baptismi fructu ex defectu ceremoniarum Novatiano dati; sed dubitavit de ejusdem dispositione, prout suspectum ecclesiae semper fuit hac ipsa de causa baptisma clinicorum eorum scilicet qui nonnisi in extremo vitae exitu baptismum suscipiebant (1).

185. Ad 8. *D.* Quoad omnia Sacramenta *N.* quoad aliqua, *subdist.* quia adhuc reipsa incerta est essentialis materia ob traditionis obscuritatem, et quia ecclesia nihil circa eam decrevit, *C.* ob rituum inductionem *N.* Addo, ejusmodi theologorum disceptationes speculativas esse nec quidpiam praxi officere.

CAPUT V.

IN SUPERIUS DISPUTATA SCHOLIA

186. Ne cogeremur disputationis seriem abrumpere, quam adversus haereticos instituimus, intexendo peculiares controversias, quae in scholis catholicis agitantur, maluimus nonnulla adjicere scholia, quae simul et quaestiones istas complectantur, et lucem affundant iis, quae disputata sunt.

187. 1. Circa Sacramenta Veteris Legis inquiri solet a theologis in primis, num in statu innocentiae Sacramenta fuerint, aut saltem futura fuissent si diu status ille permansisset. Porro nulla fuisse aut etiam futura fuisse Sacramenta in illo innocentiae statu, si diutius ejusmodi status permansisset, censet s. Thomas. Cum neque ut homines per ea sanctificarentur, neque ut depellerentur

(1) Adeo semper ecclesia abhorruit ab ejusmodi baptismi dilatione ut, irregulares declaraverit eos, qui in mortis periculo susceperint baptisma. Causas vero, quibus plures inducebantur ad differendum baptismum, suo loco recensebimus.

sensuum illecebrae, quae nullae in eo erant, Sacramenta essent instituenda (1). Alii tamen contrariam sententiam tuentur (2). Res incerta est, nec nos quidpiam affirmabimus aut negabimus

188. Inquiri praeterea solet, num in statu legis naturae tam pueris quam adultis, aliquo sensibili signo fuerit applicata fides, qua illi ab originali peccato, isti praeterea a peccatis actualibus ablui ac sanctificari potuerint. Quoad adultos fere omnes conveniunt, aut per preces aut per sacrificia una cum interioribus dispositionibus eos consequi potuisse remissionem peccatorum (3). Verum quoad pueros res valde incerta est; cum Scripturae de hoc remedio ad delendam in ipsis originariam labem penitus sileant, patres vero in diversas abeant sententias. Certe Tertullianus (4), s. Gregorius M. (5) et s. Bernardus (6) censuerunt, per *solam parentum fidem* absque sensibili

(1) Cfr. p. 3, q. 61, a. 2.

(2) Ut Suarez, *In III. p. s. Th.* quaest. 61, art. 2, disp. 3, sect. 3; Isambertus, *De Sacram. in genere*, ad quaest. 61, disp. 1. art. 2. aliique, quos non vacat enumerare. Quod tamen magis mireris, est, nonnullos protestantes, qui vix duo Sacramenta a Christo instituta agnoscunt, contendere tamen, Sacramenta fuisse in statu innocentiae. Jos. Volf. Jaegerus lutheranus, in *Jure Dei foederato cum hominibus*, quaest, v, autumat, arborem vitae Sacramentum fuisse; Joan. Braunius, in *Doctrina foederis*, vol. 1, part. III, cap. 11. agnoscit *duo* Sacramenta *paradisum* scilicet, et *arborem vitae*; Herman. Wistius, in lib. 1, *De oeconomia Dei cum hominibus*, censet fuisse *quatuor*: *paradisum*, *arborem vitae*, *sabbatum*, *arborem scientiae boni et mali*. Si quis cupiat ulterius inquirere, utrum forent Sacramenta quoad posteros Adae, si ipse non peccasset, consulat Vasqnez, *In III p. s. Th.* tom. II, disp. 130, cap. 2 et seqq.

(3) Dixi: *Fere omnes conveniunt*; nam non desunt ex theologis scholasticis, qui inficiati fuerint, extitisse Sacramenta in statu legis naturae, ut Dom. Soto, Ledesma, Durandus apud Vasquez, loc. cit. art. 3, quibus accessit Vasquez ipse.

(4) *Lib. de Bapt.* cap. 13, ubi respondens difficultati sibi propositae contra necessitatem baptismi, eo quod prius *satis* fuerit fides: « Fuerit, *inquit*, salus retro per fidem nudam ante Domini passionem et resurrectionem ».

(5) *Moral.* lib. IV, cap. 3. Cujus verba haec sunt: « Quod apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides, vel pro majoribus virtus sacrificii ».

(6) Tract. *De Baptis.* cap. 1, n. 4. « In nationibus, *inquit*, quotquot inventi sunt fideles, adultos quidem fide et sacrificiis credimus expiatos, parvulis autem solam profuisse, imo et suffecisse parentum fidem ».

peculiari signo parvulos fuisse justificatos, alii autem docuerunt, etiam infantibus opus fuisse ad justificationem aliquo externo Sacramento, ut s. Augustinus. S. Thomas priorem sententiam probabiliorem arbitratur (1). Nihil proinde certi constitui posse videtur.

189. In statu legis scriptae, ad quam refertur circumcisio, licet jampridem haec fuerit Abrahae a Deo praescripta, certum est, plura in eo Sacramenta fuisse, agnum paschalem, sacerdotum ac pontificum consecrationem ac diversi generis sacrificia.

190. Doctrina conciliorum Florentini ac Tridentini est, plurimum differre Sacramenta Antiquae a Sacramentis Novae Legis. In quo autem discrimen istud ponendum sit; theologis investigandum reliquerunt. Porro differunt inter se quoad ceremonias, facilitatem, numerum, et quia vetera ad tempus, nova usque ad consummationem seculi instituta sunt. Atque ista apud omnes rata sunt.

191. Controversia autem viget circa gratiae conferendae vim. Communiter theologi, Angelico praeceptore duce, existimant, Sacramenta mosaica omnem conferendae gratiae virtutem *ex opere operantis* habuisse, seu ex merito fidei vel ministri vel suscipientis. Etenim Apostolus, Galat. IV. 9. Sacramenta illa vocat *infirma et egena elementa;* et Hebr. IX. 9. scribit: *Munera et hostiae offeruntur, quae non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem:* et ibid. 13: *Sanguis hircorum et taurorum et cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis*, id est, tribuunt sanctitatem legalem; quia addit, ibid. X. 4: *Impossibile est sanguine taurorum et hircorum auferri*

(1) Nam *In* IV *Sent.* dist. I, q. 2, a. 6, scribit: « Quidam dicunt, quod non sufficiebat fides sine protestatione fidei facta per aliquod exterius signum . . . sed quia hoc non videtur consonare cum verbis Gregorii ... ideo alii probabilius dicunt, quod parvulis sufficiebat sola fides sine omni exteriori signo ». Hugo Victorinus, *Summa,* tract. III, cap. I, censuit, etiam pro parvulis necessaria fuisse Sacramenta. Cfr. tom. III, fol. 205.

peccata. Communem hanc sententiam adoptavit Eugenius IV. (1), et insinuavit Tridentinum.

192. Alii autem nec pauci nec ignobiles theologi sentiunt, Veteris Testamenti Sacramenta, utpote signa protestativa fidei, vim habuisse remittendi peccata *ex opere operato*, non quidem *per se*, sed, ut ajunt, *per accidens*, quatenus Deus his signis fidei protestativis alligaverit gratiam suam. Nam, ajunt hi theologi, Sacramenta Veteris Legis *per se* instituta sunt ad significandum Christum; ratione autem hujus significationis gratiam producebant. Ita Hugo a S. Victore, s. Bonaventura, Estius aliique (2). Hi propterea hoc agnoscunt discrimen inter utriusque Legis Sacramenta, quod mosaica primo et per se ordinata fuerint ad significationem futurorum, non autem ad efficiendum aliquid nisi exterius circa carnem. Attamen, quia significabant id, quod fides credit, in eorum susceptione fuerunt fidei protestatio, atque idcirco per accidens et secundario illa Sacramenta justificabant; Sacramenta vero Novae Legis cum primo et per se ordinata sint ad gratiam conferendam, et non tantum ad significandum aliquid, justificant per se. Ita fere s. Bonaventura, qui concludit, Sacramenta Novae Legis justificare per se, Sacramenta autem Veteris Legis non justificasse nisi per accidens (3).

193. Haec sententia his theologis commodior videtur ad componenda Scripturarum et patrum testimonia, quae

(1) *Instruct. Armen.* Recensitis enim septem Novae Legis Sacramentis prosequitur Summus Pont.: « Quae multum a Sacramentis differunt antiquae Legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant; haec vero nostra et continent gratiam, et ipsam digne suscipientibus conferunt ». Apud Hard. *Acta Concil.* tom. IX, col. 439. Prolixam porro hanc doctrinam; quam ibi tradit Eugenius, descripsit ex s. Thomae *Opusculo* V, *de Sacramentis*.

(2) Cfr. Estius *In* IV, dist. I, § 28.

(3) *In* IV *Sent*. dist. I, q. 5; « Multo probabilius est, *inquit*, quod Magister Hugo posuit, quod cum in illo operato esset professio fidei facta, quod ratione fidei conjunctae erat in illis primo, et per illa (per accidens tamen) justificatio ». Opp. edit. Rom. fol. tom. V. pag. 13.

videntur vim aliquam tribuisse V. T. Sacramentis. Sic, Levit. I. VI. et XVII. et Num. XV. sacrificiis leviticis, quae pro peccato offerebantur, effectus remissionis peccatorum tribuitur his atque similibus verbis: *Orabitque pro eo Sacerdos, et dimittetur ei, et propitius erit ei Dominus . . . Sanguis pro animae piaculo est.* Haec confirmantur ex iis, quae scribit Apostolus, Hebr. V. 1. de sacrificiis V. T.: *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis.* Quibus consonant, quae de Sacramentis V. T. habent s. Augustinus et s. Ambrosius, quorum prior dicit, ea *inenarrabiliter plurimum valere* (1); alter vero: *Circumcisio*, inquit, *purificavit, sanctificavit lex, vivificavit gratia* (2).

194. Quidquid porro de hac controversia sit, quam diutius non vacat expendere, illud commodi ex ea habemus, quod tuto possit affirmari, sententiam asserentem Sacramenta Veteris Legis produxisse gratiam ex opere operato saltem per accidens, fidei non adversari; ut enim scite observat Bellarminus, haec scholasticorum doctrina, quae talem tribuit efficaciam Sacramentis Veteris Legis praesertim vero circumcisioni, confundi nequit cum erroribus haereticorum. Isti enim Sacramentorum omnium tam Novae quam Veteris Legis vim exaequant detrahendo Novae Legis Sacramentis, dum negant ab istis produci gratiam *ex opere operato;* contra vero scho-

(1) *Cont. Faust.* lib. XIX, cap. II.

(2) *In Luc.* lib. VII, n. 166. Cfr. Estius loc. cit. qui praeterea solvit difficultatem petitam ex s. Th. *a causa efficiente* Sacramentorum, passione scilicet Christi, quae non potuit esse prior suo effectu. Respondet enim, Christi passionem esse *causam meritoriam* justificationis, ut declaravit Tridentinum, hinc eadem ratione poterat operari per Sacramenta V. L. qua operatur in Sacramentis N. L. Observat insuper per contrariam sententiam plus efficaciae tribui fidei in V. T. quam in Novo; etenim sine Sacramentis et sacrificiis potuisset justificare, quod amplius nunc non potest; deinde videntur in ea enervari probationes catholicorum, qui ex similibus N. T. testimoniis probant, Sacramenta Novae Legis gratiam conferre.

lastici illi Sacramentis a Christo institutis nihil detrahunt, sed vetera tantum extollunt, nec sine aliqua restrictione (1).

195. In istorum theologorum sententia facilius etiam componuntur, quae de vi et efficacia circumcisionis contraria praedicari videntur sive saacris Litteris sive a sanctis patribus. Etenim Genes. XVII. 14. legitur: *Masculus, cujus praeputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo*; *quia pactum meum irritum fecit.* Quibus verbis potissimum innixus s. Augustinus, contendit circumcisionem institutam fuisse ad delendam originalem labem. Eum plures theologi sequuntur. Contra vero Apostolus, I. Cor. VII. 19: *Circumcisio*, inquit, *nihil est.* Et Genes. XVII. 11. instituta circumcisio perhibetur, *ut sit in signum foederis*, initi scilicet cum Abraham ejusque posteritate. Hinc s. Justinus scribit: *Circumcisionem* (Abraham) *accepit in signum, non ad justitiam* (2). Similia habent Irenaeus, Tertullianus, Chrysostomus, aliique patres graeci ac latini (3). Bellarminus hos secutus nihil in circumcisione

(1) *De Sacram.* lib. II, cap. 13, n. 6. Qui tameu censuit tum a conc. Florentino tum a conc. Tridentino definitum fuisse, mosaica Sacramenta non producere gratiam ex opere operato. Sic enim initio hujus capitis, scilicet n. 1, scripserat: « Catholici omnes conveniunt, Sacramenta V. L. quae proprie mosaica dicuntur, non contulisse gratiam ex opere operato. Id enim docent omnes Theologi, in IV, dist. 1; et idem definivit concilium Florentinum in Instruct. Armenorum, et conc. Tridentinum, quamvis brevius et obscurius, quia non erat necesse, cum jam res esset definita, sess. 7, can. 2. » Ast, si id jam fuisset definitum, nemo catholicorum ausus fuisset docere, aut circumcisionem aut Sacramenta mosaica reliqua vim habuisse producendi gratiam ex opere operato, saltem *per accidens*, seu quatenus saltem erant signa protestativa fidei; attamen non pauci hanc sententiam, ut vidimus, tenuerunt. Adde, Instructionem Armen. non posse, si accurate loqui velimus, vocari definitionem concilii Florentini; nam, ceteris omissis, sequeretur, de fide esse, porrectionem instrumentorum in collatione ordinum majorum esse materiam essentialem horum ordinum, quod tamen nec ipse Cardinalis contendit, imo contrarium adstruit, ut suo loco dicemus. Concilium denique Tridentinum loc. cit. hoc non definivit, uti exposuimus.

(2) *Τὴν περιτομὴν εἰς σημεῖον, ἀλλ' οὐκ εἰς δικαιοσύνην ἔλαβεν.* In *Dial. cum Tryph.* n. 23.

(3) Cfr. apud Bellarm. *De Sacram.* lib. II, cap. 15.

praeter merum signum agnovit, nullam habens tollendi peccata efficaciam. Hi proinde theologi spectant circumcisionem in se; alii, qui s. Augustino adstipulantur, spectant circumcisionem velut fidei protestativam. Nihil porro vetat, quominus sub hoc posteriori respectu in circumcisione etiam agnoscatur remedium ad delendum peccatum originale, dummodo tamen id non intelligatur in sensu, ut ajunt, exclusivo; cum plura alia media ad hunc effectum producendum esse potuerint praesertim pro infantibus, qui ante octavum a nativitate diem decessissent, et pro feminis (1).

196. 2. Et haec de Sacramentis Veteris Legis adnotanda erant. Nunc vero quod attinet ad Sacramenta Novae Legis, atque ad ea, quibus ea constituuntur et constant. Duabus ipsa praesertim conflantur partibus. Has veteres patres et ecclesiastici scriptores appellarunt *res*, *signa*, *elementa*, et *verba*, *orationem;* instar omnium sit Augustinus, qui scribit: *Accedit verbum ad elementum et fit Sacramentum*. Postquam vero Aristotelica philosophia in christianis scholis adoptari coepit, *materiae* et *formae* vocabula in theologiam translata sunt, atque adscita a concilio Tridentino, et ab Eugenio IV. qui in celebri suo *Decreto* scribit: *Omnia Sacramenta tribus perficiuntur; rebus tanquam materia, verbis tanquam forma, et persona ministri conferentis Sacramentum cum intentione faciendi id, quod facit ecclesia* (2). Idque factum est ob quamdam analogiam, quae intercedit inter partes physici compositi et partes Sa-

(1) Hic obiter notanda est singularis Bedae sententia, quam refert Hugo Victorinus, tract. III, *De Sacram.* tom. III, 205, ubi scribit: « De mulieribus autem quaeritur, quod remedium contra originale peccatum haberent. Respondetur: fidem, oblationes et sacrificia. Solet quaeri etiam de parvulis, qui moriebantur ante octavum diem, quod remedium haberent, vel utrum damnarentur; Beda videtur dicere, quod damnarentur, dicens », etc. Prudenter tamen concludit Hugo: « Sed melius videtur hoc Dei relinquendum judicio, quam temere aliquid definire ».

(2) Apud. Hard. loc. cit.

cramenta constituentes. Jam vero per *materiam* Sacramenti intelligitur id, quod ante verba a ministro proferenda praeexistere concipitur; per *formam* verba, quae a ministro proferuntur in collatione Sacramenti. Ceterum non semper aliquid materiale in ea re, quae *materia* nuncupatur, requirendum est.

197. De forma conditionata ita scribit Benedictus XIV. *De Synodo dioeces.* lib. VII. cap. VI: Eam a scholasticis esse adinventam, nonnulli viri eruditi existimant; sed eos toto coelo aberasse ait Martene (1). Licet porro ante sec. VIII. praedictae conditionatae formulae expressam mentionem in conciliis et patribus non inveniamus, non recte tamen inde intulit Natalis Alex. illam non fuisse in usu; quinimo ex antiqua et constanti ecclesiae praxi oppositum colligi putamus. Quod hac argumentatione ostendimus. Perpetuum catholicae fidei dogma fuit, unicum esse baptisma; quod propterea rite collatum sine gravi piaculo iterari posse, semper ecclesia negavit. At eadem ecclesia, quae ita docuit, eos nihilominus, de quibus disputabatur, an essent in Christo regenerati, incunctanter baptizandos praecepit. Jam vero ne dicamus ecclesiam incidisse in errorem rebaptizantium, quem toties detestata est, necesse est existimare, eam non aliter in ea dubietate baptismum conferri voluisse quam sub tacita et mente concepta conditione: *si nondum es baptizatus.* Haec autem conditio, quae prius mente tantum concipiebatur, coepit sec. VIII. cum ipsa baptismi forma exprimi et pronunciari; quam quidem disciplinam Alexander III. ubique servandam edixit, eandemque sanctionem confirmavit Joannes XXII. (2). Ita Bened. XIV. Porro illis Rom. Pontificibus accessit Pius VI. a quo *Deliberatio synodi* (Pistoriensis), *qua praetextu adhaesionis ad antiquos canones in casu dubii baptisma-*

(1) *De Antiq. Eccl. ritibus* tom. 1, lib. 1, cap. 1, art. 16, num. 9.

(2) Apud Raynaldum ad annum 1333, num. 42.

tis propositum suum declarat de omittenda formae conditionalis mentione (et est Prop. XXVIII.) proscribitur, in Constit. *Auctorem fidei*, tanquam *temeraria*, *praxi*, *legi*, *auctoritati Ecclesiae contraria.*

198. Illa tamen conditio passim ac temere non est adhibenda; sed tunc solum ea uti licebit, cum prudens et probabilis subest dubitatio, an quis rite fuerit baptizatus et ordinatus, nec potuit post diligentem praemissam indagationem rei veritas innotescere (1). Atque haec quoad Sacramenta characterem imprimentia. Quoad Sacramenta reliqua consuli possunt theologiae moralis tractatores.

199. Notandum est, 3. ex dictis circa formam, quae tacite ac mente conceptam conditionem includebat, quaeque obtinuit septem prioribus ecclesiae seculis, non modicam lucem affulgere ad enucleandam controversiam circa objectum intentionis, quae ad Sacramentum conficiendum in ministro requiritur. Juxta Ambrosium Catharinum stat omnino ac valet Sacramentum, si minister duntaxat intendat celebrare ritum illum, quem ecclesia celebrat et illum reipsa libere, serio, omnique semoto joco, exterius usurpat, materiam adhibens formamque pronuncians, in iis maxime circumstantiis, ex quibus determinatur ad agendum tanquam ecclesiae minister. Hinc nihil juxta ipsum obest valori Sacramenti, si minister intra mentis latebras contrariam intentionem gerat, qua nolit actionem suam esse talem Sacramenti actionem, qualem Christus instituit (2).

200. Catharini sententiae subscribunt pleriqne Galli

(1) Ita rursum Bened. XIV. loc. cit. num. 3. Apud quem cfr. quando *probabilis* dubitatio adesse praesumi possit, ita ut licite sub conditione baptisma conferri queat.

(2) Cfr. Ambros. Catharinus, *De necessaria intentione in perficiendis Sacramentis*, opera Jac. Hyac. Serry, Patavii, 1727; qui postea edidit aliud opus, cui tit. fecit: *Vindiciae vindiciarum Ambrosii Catharini*, ubi nitidius etiam Catharini sententiam exponit.

theologi, his potissimum rationum momentis permoti: 1. Si Sacramenti valor ab interiori ministri intentione penderet, jam pravitas ministri officeret Sacramenti valori, secus ac ecclesia doceat adversus donatistas. 2. S. Augustinus, Innocentius IV. et s. Thomas internam intentionem minime requirunt ad valorem Sacramenti, ut constat ex eorum testimoniis suo loco adductis (1). 3. Haeretici ad unitatem redeuntes interrogantur ab ecclesia de materia et forma, qua susceperunt Sacramenta, nihil vero de intentione ministri, cur? nisi quia ritum exteriorem satis esse putat. 4. Male animarum bono ac tranquillitati prospexisset Christus, si Sacramentorum vim a ministri intentione pendere voluisset. 5. Sacramenta operantur ex *opere operato*. Itaque sunt ut ignis, quem si stupae admoveas, utut vehementer nolis, eam accendit.

201. Contrariae sententiae de necessitate interioris intentionis adstipulantur plerique theologi Itali ceterarumque nationum, qui his ferme argumentis pugnant: 1. Ministri Sacramentorum sunt ministri Christi et dispensatores mysteriorum Dei; ergo eos oportet habere proprie dictam intentionem faciendi illud, quod Christus instituit. Id vero non praestat, qui simulat ministrare, imo positive intendit nolle facere, quod Christus instituit. 2. Eugenius IV et concilia exigunt in ministro intentionem faciendi, quod facit ecclesia; sed ecclesia non simulat, sed intendit facere rem sacram. 3. Alexander VIII. hanc propositionem, quae est n. XXVIII. proscripsit: *Valet baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit: non intendo facere quod facit Ecclesia* (2). 4. In rubricis Missalis Romani, a Clemente VIII probatis, irrita declaratur consecratio ejus qui habens coram se undecim hostias *intendat consecra-*

(1) Cfr. sup. n. 153 et seqq.

(2) Cfr. Viva, op cit. in hanc prop.

re solum decem, non determinans, quas decem intendit; cujus declarationis haec affertur ratio: *Quia requiritur intentio*, utique interna, ut patet. 5. Ad haec accedit praxis universae ecclesiae circa formam conditionatam, de qua nuper disseruimus, conditione tantum mente concepta; quae quidem praxis per septem integra secula viguit. Cum igitur haec conditio mente retenta ideo apponeretur, ne iterum administraretur Sacramentum jam rite collatum, patet, interiorem intentionem ex sensu ecclesiae influere in valorem Sacramenti; alioquin perperam apposita fuisset.

202. Horum ope difficile non est istis theologis, sese ab adversariorum extricare argumentis. Hinc reponunt, longe diversam fuisse causam donatistarum, ut permiscere eam non liceat cum praesenti controversia; illi enim ex pravitate morum inferebant invaliditatem Sacramentorum, hic vero agitur de intentione requisita ad conficiendum Sacramentum. De vera s. Augustini mente, nec non Innocentii ac s. Thomae constat ex iis, quae disputata sunt adversus novatores. Ideo autem ecclesia ab haereticis ad unitatem redeuntibus nihil quaerit de intentione ministri, quia hujus rationem nullam reddere possunt revertentes; atque haec in ipsis ministris haereticis fuisse praesumitur, nisi contrarium probetur. Incommoda, quae urgent, nullius momenti sunt; cum haec non minus ab intentionis defectu, quam a vitiata materia vel forma oriri possint. Deus praeterea supplere potest per interiores dispositiones in adultis. Cetera ejus providentiae relinquenda sunt. Argumentum denique ex ignis comparatione deductum supponit, quod in quaestione est positum, utrum scilicet Sacramenta sine intentione administrata velut ignis an velut glacies spectari debeant.

203. Ceterum Benedictus XIV, etsi fateatur, longe distare sententiam Catharini ab errore Lutheri, affirmat ta-

men negari haud posse, *grave vulnus* Catharini opinioni fuisse inflictum ab Alexandro VIII. Hinc sapienter edixit: *Si constet quempiam, aut baptismum contulisse, aut aliud Sacramentum ex iis, quae iterari nequeunt, administrasse, omni adhibito externo ritu*, *sed intentione retenta*, *aut cum deliberata voluntate non faciendi*, *quod facit Ecclesia; urgente quidem necessitate erit Sacramentum iterum sub conditione perficiendum. Si tamen res moram patiatur, Sedis Apostolicae oraculum erit exquirendum* (1).

(1) *De synodo dioeces.* lib. VIII, cap. 4, n. 9. Ex his constat, nihil in praxi valere illorum theologorum sententiam, qui negant necessitatem interioris intentionis.

INDEX

TRACTATUS DE GRATIA

TRACTATUS DE GRATIA

PARS SECUNDA

DE GRATIA SANCTIFICANTE

TRACTATUS DE GRATIA

PARS TERTIA

TRACTATUS
DE SACRAMENTIS IN GENERE

REIMPRIMATUR

F. D. Buttaoni *Ord. Praed. S. P. A. Mag.*

REIMPRIMATUR

Joseph Canali *Archiep. Collossen. Vicesgerens.*